STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03816

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

222

אלע ווערק פון שלום עליכם

אַכטער באַנד

מעשיות
פאַר אידישע קינדער

ערשטעם בוך

ווילנע–וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פאַרבאָטן צו קויפן און פאַר־קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום אַמעריקע, אין דרום־אַפריקע און אין ענגלאַנד.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די אויסגאַבע געדרוקט לויט זייער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. VIII. „Majsiojs Far Idisze Kinder“.
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie“ B. KLECKINA.

מעשיות פאר אידישע קינדער. ערשטעס בוך.

אינהאלט

דאָס מעסערעל 7
אויפ'ן פיעדעל 33
דער זייגער 63
ראַבטשיק 77
מתושלח 95
כפרות 113
דאָס פאַרפאַלק 127
פעסעלי דעם רבינ'ס 155
באַשעפעניש 171
צער בעלי־חיים 191
בלומען 201
דער יונגסטער פון די מלכים 225
קדלת וקדשת 247

דאָס מעסערעל

אַ מעשה פאַר אידישע קינדער.

געשריבען אין יאהר 1886

דאָס מעסערל

לא תגנוב —
זאָלסט ניט גנב'ענען!
(פון די עשרת הדברות).

א.

הערט, אידישע קינדער, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א מעסערל; נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר טאַקי אליין. צו קיין זאַך אויף דער וועלט האָב איך אַזוי קיין חשק געהאַט, ווי צו א מעסערל; קיין זאַך אויף דער וועלט האָב איך אַזוי ניט געגאַהרט צו האָבען, ווי צו האָבען א מעסערל, איין אייגען מעסערל. דאָס מעסערל זאָל זיך ליגען אין קעשענע, און ווען איך וויל, זאָל איך דאָס מיר אַרויסנעמען, און וואָס איך וויל, זאָל דאָס מיר שניידען — און לאָזען מיינע חברים וויסען! איך האָב נאָר־וואָס אָנגעהויבען געהן אין חדר, צו יוסיל דרדקי, האָב איך שוין געהאַט א מעסערל, דאָס הייסט, כמעט, כמו ווי א מעסערל. איך האָב דאָס מיר טאַקי אַליין געמאַכט. איך האָב אויסגעריסען א גענזענע פעדער פון א פלעדערוויש. פון איין זייט אָפּגעהאַקט, פון דער אַנדערער זייט אויסגעגלעט און האָב מיר פאַרגעשטעלט, עלעהיי ס'איז א מעסערל און סע שניידט...

— וואָס איז דאָס פאַר א פעדער, וועלכע שוואַרצע יאָהר? וואָס איז דאָס פאַר אַרומטראָגען זיך מיט פעדערען? — פרעגט

מיך דער טאַטע, אַ קראַנקער איד מיט אַ געל אויסגעטריקנט פּנים, און פערהוסט זיך. — נאַ דיר גאָר פעדערען, שפּיעלעכלעך — קחע־הע־הע־הע!

— וואָס אַהרט דיך, אַז דאָס קינד שפּיעלט זיך? — ענטפערט איהם די מאַמע, אַ נידעריטשקע אידינע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ. — אַבי אויסעסען זיך דאָס האַרץ, מיינע שונאים!

שפּעטער, אַז איך האָב שוין געהאַלטען ביי „חומש מיט חבור“, האָב איך שוין געהאַט כמעט אַיין אמת'דיג מעסערעל, אויך מיין אייגענע מלאכה: איך האָב דערטאַפּט אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמעס „קרינעלינע“ און האָב דאָס איינגעזעצט זעהר קונציג אין אַ שטיקעל האָלץ. דאָס שטיקעל שטאָהל האָב איך רעכט אָנגעשאַרפט אָן אַ טאָפּ און האָב זיך דערביי, געוויינטליך, צעשניטען אַלע פינ־גער.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסעל צעבלוטיגט, דער קדיש דיינער! — שרייט דער טאַטע און נעמט מיך אָן ביי די פינגער אַזוי, אַז די ביינדלעך קנאַקען. — אַ שענער בחור'קע־נע, הע־הע־הע!

— אוי, אַ דונער איז מיר! — זאָגט די מאַמע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל און וואַרפט דאָס אַריין אין אויווען אַריין, קוקט נישט אויף מיין געוויין. — אַצינד וועט דאָס האָבען אַיין עק, וועה איז מיר ניט!

איך האָב אָבער גיך בעקומען אַיין אַנדער מעסערעל, טאַקי אויף דער רעכטער אמת אַ מעסערעל; אַ הילצערן קלעצעל, אַ קיילעכיגס, אַ בייכיגס, פּאַחאַזשע אויף אַ פּעסעל, מיט אַ האַרבאַטע קלינגעל, וועלכס האָט זיך אי געעפענט, אי פערמאַכט. איהר ווילט וויסען, וואו אַרום האָב איך דאָס בעקומען? איך האָב מיר צע־נויפגעשלאָגען אַ קאַפּיטאַל פון די אָנבייסענס, און האָב אָפּגעקויפט ביי שלמה'לען פאַר זיעבען גראָשען מזומן, און דריי בין איך איהם געבליבען שולדיג.

אוי, האָב איך דאָס ליעב געהאַט! אוי, האָב איך דאָס ליעב גע־האַט! געקומען אהיים פונ׳ם חדר א דער׳הרג׳עטער, א הונגעריגער, א שלעפעריגער, איין אויסגעפּאַטשטער (איך האָב, פערשטעהט איהר, נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו לערנען גמרא ביי „מאַטי מלאך־המות“ דעם גמרא־מלמד: „שור שנגח את הפרה“ — איין אָכס וואָס האָט געשטויסען א בהמה, און ווי באַלד איין אָכס שטויסט א בהמה, קומט מיר פּעטש...), איז דאָס ערשטע געווען ארויסנע־מען דאָס מעסערעל פון אונטער דער שווארצער שאַפע (דאָרט איז דאָס געלעגען א גאַנצען טאָג, מחמת אין חדר האָב איך דאָס ניט געטאָרט האַלטען, און אין דערהיים האָט אודאי קיינער נישט גע־טאָרט וויסען, אַז איך האָב א מעסערעל), נאָכדעם האָב איך דאָס גענומען אויסגלעטען, איבערשניידען א שטיקעל פּאַפּיער, איבער־האַקען א שטרוי אויף דער האַלב, און ערשט נאָכדעם צעשניידען מיין חלק ברויט אויף קליינינטשקע, קלייניטשקע שטיקעלעך, אָנ־שטעכען אויפ׳ן שפּיץ פונ׳ם קלינגעל און ערשט נאָכדעם לעגען אין מויל אריין.

שפּעטער, פאַר׳ן שלאָף, האָב איך דאָס אויסגערייניגט, אויס־געשייערט, אויסגעפּוצט, גענומען דאָס שאַרפשטיינדעל, וואָס איך האָב געפונען ביי אונז אויפ׳ן בוידעם, אָנגעשפּיגען און גענומען זיך שטילערהייד צו דער ארבייט — שאַרפען דאָס מעסערעל, שאַרפען, שאַרפען...

דער טאַטע, מיט א יארמעלקע אויפ׳ן קאָפּ, זיצט איבער א ספר, לערענט און הוסט, הוסט און לערענט.

די מאַמע איז אין קיך, פּאָרעט זיך ביי דער חלה. איך הער נישט אויף דאָס מעסערעל צו שאַרפען, שאַרפען...

פּלוצים האַפּט זיך אויף דער טאַטע, ווי פונ׳ם שלאָף:

— ווער פּישטשעט דאָרטען? ווער ארבייט דאָס? וואָס טהוסט דו, דו שהע־הע־גייץ איינער?

ער גערהט־צו צו מיר און בויגט זיך אָן איבער מיין שאַרפשטיינ־דעל און חאַפּט מיך פאַר׳ן אויהער און פערהוסט זיך.

— א־א־א ? מעסערלעך ! ? הע־הע־הע ! — זאָגט דער טאַטע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל מיט'ן שאַרפשטיינדעל. — אַזאַ יונגאַטש, קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנד, קחע־הע־הע !

איך הויב אָן צו וויינען אויף אַ קול ; דער טאַטע פערבעסערט מיר מיט עטליכע פּעטש, און די מאַמע לויפט אריין פון קיך מיט פערקאַטשעטע אַרבעל, מיט אַ גוואַלד :

— שאַ, שאַ, וואָס איז דאָרט אַזעלכס ? פאַר וואָס שלאָגסט דו איהם ? גאָט איז מיט דיר ! וואָס האָסט דו צום קינד ? וועה איז מיר נים !...

— מעסערלעך ?... — שרייט דער טאַטע און פערהוסט זיך. — אַ ברעקעלע קינד !... אַזאַ יונגאַטש !... קחע־הע־הע־הע !... קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנט ? אַ בחור'על פון אַכט יאָהר !... איך וועל דיר געבען מעסערלעך, דו פּוסטער בחור איינער !... אין מיטען דרינען גאָר מעסערלעך, קחע־הע־הע־הע !...

גוואַלד, וואָס האָט ער געהאַט צו מיין מעסערעל ? וואָס האָט דאָס ביי איהם אַזוינס פערזינדיגט ?... פאַר וואָס איז ער אַזוי אין כעס ?...

איך געדענק מיין טאַטען כמעט שטענדיג קראַנק, שטענדיג בלאַס, געל, און תמיד אין כעס, תמיד ברוגז אויף דער גאַנצער וועלט. פאַר אַ מינדסטע נאַרישקייט ווערד ער אָנגעצונדען און וויל מיך נאָר דורס זיין. אַ גליק, וואָס די מאַמע פערהיט מיך, זי לייזט מיך אויס פון זיינע הענד.

און דאָס מעסערעל מיינס האָט מען פערוואָרפען, פערוואָרפען אַזוי ווייט, אַז איך האָב דאָס אַכט טאָג כסדר געזוכט און געזוכט און האָב דאָס נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ ! איך האָב ערנסט בעוויינט דאָס האַרבאַטע מעסערעל, דאָס גוטע מעסערעל, און ווי בימער און פינסטער מיר איז געווען אין חדר, אַז איך האָב זיך דערמאָנט, אַז איך וועל קומען אַהיים מיט געשוואָלענע באַקען, מיט רויטע אונטערגעריסענע אויהער־רען פון „מאָטי מלאך־המות'ס" הענד, דערפאַר וואָס איין

אַכם האָט געשטויסען אַ בהמה, — צו וועמען וועל איך זיך קעהרען און ווענדען? עלענד בין איך געבליבען אָהן דעם האַרבאַטען מע־סערל, עלענד ווי אַ יתום, און קיינער, קיינער האָט ניט געזעהען מיינע טרערען, וועלכע איך האָב שטילערהייד פערגאָסען ביי זיך, אויף מיין בעטעל, ביי נאַכט, קומענדיג פונ׳ם חדר. שטיל האָב איך מיך אויסגעוויינט, אויסגעווישט די אויגען, אַנשלאָפען געוואָ־רען, און אויף מאָרגען פריה ווידער אין חדר אריין, ווידער „שור שנגח את הפרה“ — איין אַכם וואָס האָט געשטויסען אַ בהמה, ווידער מאָטי מלאך־המות׳ס קלעפּ, ווידער דעם טאַטענ׳ס בעס, דעם טאַטענ׳ס הוסט, דעם טאַטענ׳ס קללות, — ניטאָ קיין פרייע מינוט, קיין פרייליכע מינע, קיין שמייכעלע, קיין איינציג שמייכעלע פון קיינעם, פון קיינעם — איינער אַליין, עלענד, עלענד אויף דער גאַנצער וועלט!...

ב.

פון יענער צייט אָן איז איבערגעגאַנגען אַ יאָהר, און אפשר אַנדערהאַלבען. איך האָב שוין כמעט אָנגעהויבען צו פערגעסען דאָס האַרבאַטע מעסערל. עס ווייזט אויס, אַז מיר איז אָבער אָנגע־צייכענט געוואָרען מן השמים, אַז מיינע אַלע קינדערשע יאָהרען זאָל איך אָפּקומען פאַר מעסערלעך, איז געבוירען געוואָרען אַ ניי מעסערל אויף מיין אומגליק, גאָר אַ שפּאָגעל־ניי מעסערל, איין אַנטיקעל, אַ חריפות, כלעבען, אַ וואַזשנע מעסערל, מיט צוויי קלינגלעך, טייערע שטאָהלענע קלינגלעך, שאַרפע ווי חלפים, מיט אַ וויים ביינערן קלעצעל, מיט אַ מעשענעם „קאַסטען“, מיט רויטע מעשענע שטיפטיקלעך — איך זאָג אייך, איין אַנטיקעל, איין אמת׳דינס, אַ „זאַוויאַלאָוום!“...*

ווי קומט צו מיר דאָס דאָזיגע טייערע מעסערל, וואָס איז גאָר ניט אויף מיין מיסט געוואַכסען געוואָרען? דאָס איז אַ גאַנצע

* „זאַוויאַלאָוו“ — די געוויסע מעסער־פאַבריק.

מעשה, א טרויעריגע, נאָר א שענע מעשה; הערט, איך בעט אייך, מיט קאָפּ.

וואָס פאר א פּנים האָט ביי מיר געהאַט דער„גלות”, דער אי־דישער דייטש, וואָס איז געשטאַנען ביי אונז סטאַנציע, דער פּאָד־ראַטשיק הער ה ע ר ץ ה ע ר צ ע נ ה ע ר ץ, אז גערעדט האָט ער אויף אידיש, געגאַנגען איז ער אָהן א היטעל, אָהן א באָרד, אָהן פּאות און, איך בעט איבער אייער כבוד, ביז העכער האלב אונטער־געשניטען די קאָפּאָטע? איך פרעג אייך, ווי אזוי האָב איך זיך געקאָנט איינהאַלטען און ניט פּלאַצען פאר געלעכטער, ווען דער דאָזיגער אידישער גוי, אָדער דער גויישער איד האָט צו מיר גערעדט דוקא אויף אידיש, נאָר עפּיס א מאָדנע אידיש, מיט א סך פּתח'ען.

— נו, ליעבסטער קנאַבע, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָ־כע?

— חי־חי־חי! — האָב איך מיך צעלאַכט און בעהאַלטען דאָס פּנים אין האַנד.

— זאַגע־זאַגע, מיין ליעבעס קינדכען, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָכע?

— חי־חי־חי! ב־ל־ק!... — האָב איך אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער און בין אַנטלאָפען געוואָרען.

נאָר דאָס איז אַלץ געווען צום אָנהויב, בשעת איך האָב איהם נאָך גאָרניט געקענט; אָבער נאָכדעם, אז איך האָב מיך שוין גוט בעקענט מיט דעם דאָזיגען דייטש הער הערץ הערצענהערץ (ער איז אָפּגעזעסען ביי אונז אין שטוב א יאָהר כסדר), האָב איך איהם אזוי ליעב געקריגען, אז עס האָט מיך שוין מעהר נישט געאַהרט, וואָס ער דאַווענט נישט און עסט אומגעוואַשען. תחילת האָב איך נישט פערשטאַנען, ווי אזוי לעבט ער? ווי אזוי האַלט איהם גאָט אויף דער וועלט? ווי אזוי ווערד ער ניט דערוואָרגען ביי'ם עסען? ווי אזוי קריכען איהם ניט אויס די האָר פונ'ם נאַקעטען קאָפּ? פונ'ם

דבי׳ן „מאָטי מלאך־המות״ האָב איך געהערט, פון זיין מויל אליין, אַז דער דאָזיגער אידישער דייטש איז גאָר אַ גלגול. דאָס הייסט: אַ איד איז מגולגל געוואָרען אין אַ דייטש, וואָס שפּעטער קאָן ער נאָך מגולגל ווערען אין אַ וואָלף, אין אַ בהמה, אין אַ פערד, אָדער גאָר אין אַ קאַטשקע... אין אַ קאַטשקע?

חאַ־חאַ־חאַ! אַ שענע מעשה! — אַזוי האָב איך מיר געטראַכט און האָב באמת רחמנות געהאַט אויפ׳ן דייטש. איין זאַך האָב איך ניט געקאָנט פערשטעהן: פאַר וואָס דער טאַטע, וואָס איז געווען איין עהרליכער איד, אַ ירא־שמים, האָט איהם תמיד אָפּגעטראָטען דעם אויבענאָן, און אויך אַלע אַנדערע אידען, וואָס פלעגען אריינקומען צו אונז אין שטוב אריין, פלעגען איהם שטאַרק אָפּגעבען כבוד:

— שלום־עליכם, רב הערץ הערצענהערץ, ברוך־הבא, רב הערץ הערצענהערץ, זיצט, רב הערץ הערצענהערץ!

איך האָב אפילו אַמאָל אַ פרעג געטהאָן דעם טאַטען, האָט ער מיך אָפּגעשטופּט און האָט מיר געענטפערט:

— אַוועק, סע ניט דיין עסק! וואָס פּלאָנטעסט דו זיך דאָ ארום, וועלכע שווארצע יאָהר? קראַנק ביזט דו נעמען אַ ספר אין האַנט, הע־הע־הע־הע!

ווייעדער אַ ספר? רבונו של עולם!... איך וויל **א ו י ך** זעהען, איך וויל **א ו י ך** הערען, וואָס ער רעדט!

איך געה אריין אין זאַל אריין און פער׳גנבה זיך אין אַ ווינקעלע און הער זיך צו, ווי מע רעדט ביי אונז, ווי דער הער הערץ הערצענהערץ לאַכט אויף אַ קול, און רויכערט גראָבע שוואַרצע „ציגאַיערען״, וואָס שמעקען מחיה נפשות... פּלוצים געהט־צו צו מיר דער טאַטע און לאָזט מיר אראָפּ אַ פּאַטש.

— ביזט שוין ווייעדער דאָ? דו פוסטעפּאַסניק! וואָס וועט זיין פון דיר דער תכלית, דו גוי׳עץ איינער? גוואַלד, וואָס וועט זיין פון דיר, הע־הע־הע־הע!...

דער הער הערץ הערצענהערץ שטעלט זיך איין פאר מיר: „אבער לאסען זי איהם! לאסען זי איהם!"

נאר עס העלפט נים. דער טאטע טרייבט מיך ארויס. איך נעם „א ספר" אין האנד, נאר עס ווילט זיך פארט נים קוקען אין ספר אריין! וואס טהוט מען?... איך געה פון איין חדר אין דעם אנדערען, ביז איך קום צו דעם שענסטען פון אלע חדרים, דארט, וואו עס שלאפט תמיד דער הער הערץ הערצענהערץ. אך, ווי שען, ווי ליכטיג דארט איז! די לאמפען ברענען און די שפיעגלען גלאנ־צען; אויפ'ן טיש א גרויסער, א זילבערנער טינטער מיט שענע פענעס; מענטשעלעך מיט פערדעלעך, מיט צאצקעלעך, מיט ביינד־לעך, מיט שטיינדלעך און... א מעסערעל. אך, וואס פאר א שען מעסערעל!... ווען איך, אשטייגער, זאל האבען אזא מעסערעל! ווי גליקליך וואלט איך געווען! וואס פאר מינים זאכען וואלט איך מיט דעם אויסגעשניצט! אנו, מע דארף דאס פרובען — עס איז עפים שארף?... אך! עס חאפט א האר! עס האקט איבער א האר! אי־אי־אי, א מעסערעל!!...

איין מינוט — דאס מעסערעל איז ביי מיר אין האנד. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען און פרוב זיך דאס אריינלעגען אויף א מינוטקעלע צו זיך אין קעשענע... עס ציטערט מיר די האנד... עס קלאפט מיר דאס הארץ אזוי שטארק, אז איך הער, ווי עס מאכט: „טיק־טיק־טיק!"... איך הער, ווי עמיצער נעהט, עמיצער סקריפעט מיט די שטיוועל; דאס איז ער, דער הער הערץ הערצענהערץ! אי־אי, וואס טהוט מען? דאס מעסערעל לאז זיין ביי מיר, איך וועל עס נאכדעם צוריק אנידערלעגען. דערווייל דארף מען ארויס־געהן, אוועקגעהן פון דאנען, אנטלויפען! אנטלויפען! . . . .

. . . .

איך קאן שוין קיין װעטשערע נים עסען. די מאמע טאפט מיך ביי'ם קאפ. דער טאטע ווארפט אויף מיר בייזע אויגען און שיקט מיך אפ שלאפען... שלאפען? איך קאן דען צומאכען די־

אויגען ? איך בין אַ טוידטער !... וואָס טהוט מען מיט'ן מעסערל ? ווי אַזוי לעגט מען דאָס אַנידער צוריק ?...

ג.

— קום נאָר אַהער, תכשיט מיינער ! — מאַכט צו מיר אויף מאָרגען דער טאַטע. — האָסט דו ניט געזעהען ערגיץ דאָס מע־סערל ?...

תחילת בין איך געוועזן זעהר דערשראָקען : עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ער ווייסט, אַז זיי ווייסען אַלע... שיער, שיער האָב איך זיך ניט אַרויסגעהאַפּט : הא ? דאָס מעסערל ? אָט איז דאָס... עס האָט מיך עפּיס ווי אַ וואָרג געטהאָן אין האַלז, און איך האָב מיט ציטערניש געענטפערט :

— וואו — וואָסער מעסערל ?...

— וואו — וואָסער מעסערל ! — קרימט מיך איבער דער טאַטע. — וואו — וואָסער מעסערל ! דאָס גילדענע מעסערל ! אונזער אורח'ס מעסערל ! דו בחור'עץ, דו שייגעץ איינער, קהע־הע־הע !

— וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צום קינד ? — מישט זיך אַריין די מאַמע. — דאָס קינד ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום, און ער דולט איהם אַ ספּאָדיק : מעסערל, מעסע־רעל.

— מעסערעל, מעסערעל ! וואָס הייסט ער ווייסט ניט ? — זאָגט דער טאַטע מיט כעס. — אַ גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער, ווי מע שרייט „מעסערעל, מעסערעל ! מעסערעל, מעסערעל !" מע קעהרט איבער די שטוב נאָך דעם מעסערעל, פרעגט ער : וואו — וואָסער מעסערעל ? געה שוין, געה וואַש זיך, דו פּוסטער בחור איינער, דו גוי־גוי־עץ, קהע־הע־הע !

איך דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס זיי האָבען מיר חאָטש ניט בעזוכט ! נאָר וואָס טהוט מען ווייטער ? מע בעדאַרף דאָס

מעסערל בעשטאַטען ערגיץ אויף אַ גוט אָרט... וואו בעהאַלט מען דאָס? אהא, אויפ'ן בוידעם! איך חאַפּ דאָס ארויס פון קעשענע און טהו דאָס אַ שטופּ אין שטיוועל אריין... איך עס, און ווייס ניט וואָס איך עס. איך וואַרג זיך...

— וואָס האַפּסט דו זיך אזוי, וועלכע שווארצע יאָהר? — פרעגט דער טאַטע.

— איך אייל מיך אין חדר אריין. — ענטפער איך איהם און פּיהל, אז איך ווער רויט, ווי פייער...

— אַ מתמיד געוואָרען, וואָס זאָגסט דו אויף דעם צדיק? — וואָרטשעט ער און קוקט אויף מיר בייז. קוים־קוים דערלעבט אָפּ־עסען, אָפּבענטשען.

— נו, פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט אין ח־חדר, צדיק מיי־נער? — פרעגט מיך דער טאַטע.

— וואָס טרייבסט דו איהם אזוי? —זאָגט איהם די מאַמע.— לאָז דאָס קינד זיצען אַ מינוט!

איך בין שוין אויפ'ן בוידעם... ווייט, ווייט אין קראָקווע ליגט דאָס ווייסע מעסערל;, עס ליגט און שווייגט...

— וואָס קלעטערסט דו אויף בוי־בוידעמס? — שרייט דער טאַטע. — דו יונגאַטש איינער! דו בר־מצוה־יונג! דו באָר־גוי! קחע־הע־הע־הע!

— איך זוך דאָ עפּיס... — ענטפער איך איהם און פאַל שיער נישט אום פאַר שרעק.

— עפּיס? וואָס הייסט „עפּיס"? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „עפּיס"?

— אַ... ס־ספר... אַ... אַ... איין אַלטע ג־גמרא...

— הא? אַ ג־נמרא? אויפ'ן בוידעם? אַ, דו היצעל איי־נער! קריך שוין אראָפּ, קריך, וועסט שוין לייזען! דו באָר־גוי, דו הינטשלעגער, דו כ־כל־בר־ניק איינער, קחע־חע־הע!

נאָר עס אהרט מיך שוין ניט אזוי דעם טאַטענס כעס, ווי סע אהרט מיך דאָס, וואָס איך האָב מורא, טאָמער געפינט מען דאָס

מעסערעל. אַ קשיא? טאָמער גראָד היינט קריכט מען אַרויף אויפ׳ן בוידעם גרעט אויסהענגען, אָדער די לעזשנים פערשמירען?... מע דאַרף דאָס פון דאָרטען אַראָפּנעמען און בעשטאַטען אויף אַ בעד-סער אָרט!... איך געה אַרום אין איין ציטערניש! יעדער קוק פונ׳ם טאַטענס אויגען ווייזט מיר אויס, אַז ער ווייסט שוין, אַז אָט-אָט טהוט ער מיך אַ חאַפּ מכח דער אורח׳ס מעסערעל... איך האָב שוין איין אָרט אויף דעם. אַ טהייער אָרט — וואו? אין דער ערד, אין אַ גריבעל ביי דער וואַנד אַריינגעשטעקט, און פון אויבען רעכט פער-שאַרט מיט שטרוי, פאַר אַ סימן... געקומען פונ׳ם חדר, חאַפּ איך זיך באַלד אַרויס אין הויף אַריין, איך נעם מיר פּאַוואָלינקע אַרויס דאָס מעסערעל און איך האָב קיין צייט אפילו רעכט אָנשפּיגלען זיך אין דעם, הער איך שוין דעם טאַטענ׳ס געפּילדער:

— וואו ביזט דו ערגיץ דאָרט? פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט דאַוונען, דו בעל־עגלה־יונג, דו וואַ־וואַסער־פיהרער! קחע־הע־הע!

נאָר וויפיעל דער טאַטע רודפ׳ט מיך און יאָגט מיך, וויפיעל דער רבי הרג׳עט מיך און שלאָגט מיך, איז דאָס בלאָטע קעגען יע-נעם פערגעניגען, וואָס איך האָב, בשעת איך קום פונ׳ם חדר און זעה מיך מיט מיין טייערען, מיין איינציגען ליעבען חבר — מיט מיין מעסערעל! דאָס פערגעניגען איז אָבער — אוי וועה! — אויסגעמישט מיט יסורים, פערביטערט מיט מרה־שחורה, מיט שרעק, מיט גרויסע, גרויסע פחדים!

ד.

זומער־לעבען. די זון זעצט זיך, די לופט ווערד עטוואָס קיה-לער, דאָס גראָז שמעקט, די זשאַבעס קוואַקען און שטיקער המאַרעס פליהען דורך, אָהן רעגען, פערביי דער לבנה, ווילען זי איינשלינ-גען; די ווייסע זילבערנע לבנה בעהאַלט זיך אַלע מינוט און בעד-ווייזט זיך ווידער, דאַכט זיך, זי שוועבט און שוועבט — און שטעהט אויף איין אָרט. דער טאַטע זעצט זיך צו אויפ׳ן גראָז אין

א חאלאט, האלב נאקעט, מיט א ווייסען טלית־קטן, האלט איין האנד אין בוזעם און מיט דער אנדערער האנד שארט ער ביי דער ערד און קוקט אויפ׳ן אויסגעשטערענטען הימעל און חוסט. דאס פנים אקעגען דער לבנה איז טודט, פערזילבערט. ער זיצט פונקט אויף דעם ארט, וואו דאס מעסערעל ליגט בעגראבען, און ער ווייסט גאר ניט, וואס אונטער איהם טהוט זיך. אך, ווען ער זאל, אשטייגער, וויסען! וואס וואלט ער געזאגט? וואס וואלט איך געהאט?

„אהא, טראכט איך מיר אין הארצען, האסט מיר פערוואָרפען מיין הארבאטע מעסערעל. האב איך איצט אביסעל א בעסערס, א שענערס! דו זיצט אויף דעם און דו ווייסט גאר ניט. אוי, טאטע! טאטע!...

— וואס גלאנצסט דו אויף מיר די אויגען, ווי א קא־קאטער? — חאפט מיך אן דער טאטע. — וואס זיצסט דו צעגויפגעלעגט די הענט, ווי א שטאדט־בעל־הבית? קאנסט זיך שוין גאר קיין אר־ביים ניט אפזוכען? און „קריאת־שמע“ לייענען ביזט דו פטור? פאר׳שרפה׳ט זאלסט דו ניט ווערען, יונגאטש איינער! א מי־מיתה משונה זאל אויף דיר ניט קומען, קחע־הע־הע!

אז ער זאגט: פאר׳שרפה׳ט זאלסט דו ניט ווערען, א מיתה משונה זאל אויף דיר ניט קומען — דאס איז א בע־וויז, אז ער איז נים אזוי שטארק אין כעס; אדרבה, דאס איז א סימן, אז ער איז אויפגעלעגט. און באמת טאקי: קאן מען דען זיין ניט אויפגעלעגט אין אזא שענער, וואונדערליכער זומערנאכט, ווען עס ציהט יעדען בעזונדער און עס טרייבט איהם ארויס אויף דער גאס, אויף דער לופט, אויף דער וויכער, פרישער, אויסגעצייבענטער לופט? אלע, אלע זענען אצינד אין דרויסען. דער טאטע, די מאמע, די קלענערע קינדער, וואס זוכען קליינע שטיינדלעך און שפיעלען אין זאמדעלעך. דער הער הערץ הערצענהערץ דרעהט זיך אויך ארום איבער׳ן הויף אהן א היטעל, רויכערט א „ציגייער“ און זינגט א דייטשעם ליעדעל, קוקט אויף מיר און לאכט... דאס לאכט ער פון מיר, אפנים, וואס דער טאטע טרייבט מיך. איך לאף אבער

פון זיי אַלע. אָט באַלד וועלען זיי אַלע געהן שלאָפען, וועל איך מיך דעמאָלט אַרויסכאַפּען אין הויף אַרויס (איך שלאָף אין הויז, פון פּאַרענט, אויף דער ערד, וואָרום אין שטוב איז די היץ שרעק־ליך גרויס), איך וועל מיך שוין אָנטישען, אָנשפּיעגלען אין מיין מעסערעל!...

דער עולם שלאָפט. שאַ, שטיל אַרום און אַרום. פּאַוואָלינקע הויב איך מיך אויף אויף אַלע פיער, און שטיל, ווי אַ קאַץ, גנבה איך מיך אַרויס אין הויף אַרויס. די נאַכט איז שטיל, די לופט איז פריש, מחיה נפשות. פּאַמעליך קריך איך צו צו יענעם אָרט, וואו דאָס מעסערעל ליגט בעגראָבען. פּאַוואָלי גראָב איך דאָס אויס פון דאָרטען און בעטראַכט דאָס ביי דער לבנה; עס גלאַנצט, עס בלישטשעט, ווי גינגאָלד, ווי אַ ברילִיאַנט. איך הויב אויף די אויגען אַרויף און דערזעה — די לבנה קוקט גלייך אַראָפּ צו מיר, אויף מיין מעסערעל... וואָס קוקט זי זיך אַזוי איין? איך דרעה מיך אוים צוריק — זי קוקט מיר נאָך. איך פערשטעל דאָס מע־סערעל מיט'ן העמדעל — זי קוקט מיר נאָך. זי ווייסט געוויס, וואָס דאָס איז פאַר אַ מעסערעל און וואו איך האָב דאָס גענומען... גענומען?... איך האָב דאָס גע'גנבה'ט!

דאָס ערשטע מאָל, פון זינט דאָס מעסערעל איז מיינס, קומט מיר דאָס דאָזיגע שרעקליכע וואָרט אויף די געדאַנקען. גע'גנבה'ט? בין איך דאָך, הייסט דאָס, אַ גנב! פשוט, אַ גנב? אין דער תורה שטעהט געשריבען, אין די עשרת הדברות, מיט גרויסע אותיות:

לא תגנוב!

זאָלסט ניט גנבה'נען! און איך האָב גע'גנבה'ט! וואָס וועט מען מיר דערפאַר טהון אין גיהנם? אוי, וועה! מע וועט מיר אָפּהאַ־קען די האַנד, די האַנד, וואָס זי האָט גע'גנבה'ט... מע וועט מיך שמייסען מיט אייזערנע ריטער... מע וועט מיך בראָטען און ברענען אויף הייסע סקאָוורעדעס... אייביג, אייביג וועל איך גליהען... מע בעדאַרף אָפּגעבען דאָס מעסערעל, מע בעדאַרף

אנידערלעגנען צוריק דאָס מעסערעל, מע בעדאַרף נישט קיין גנבה'ש מעסערעל! מאָרגען לעג איך אנידער צוריק דאָס מע־סערעל.

אזוי טראַכט איך מיר און נעם דאָס מעסערעל צו זיך אין בוזעם אריין — פיהל איך, אז סע בריהט מיך, סע בראָט מיך. ניין, מע בעדאַרף עס צוריק בעהאַלטען, בעגראָבען אין דער ערד אריין ביז מאָרגען. און די לבנה פון אויבען קוקט אויף מיר. וואָס קוקט זי? די לבנה זעהט, זי איז איין עדות... און איך קריך־צו פאַ־וואָלינקע צוריק אין הויז אריין אויף מיין געלעגער און לעג זיך שלאָפען און קאָן ניט אנשלאָפען ווערען. איך קאַטשע זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער און קאָן ניט שלאָפען... מיט'ן טאָג גלייך שוין בין איך אנשלאָפען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט א לבנה, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט אייזערנע ריטער, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט מעסערלעך... גאַנץ פריה האָב איך זיך אויפגעכאַפּט, אָפּגעדאַווענט געשמאַק מיט כונה און אָפּגעהאַפּט דעם אָנבייסען אויף איין פוס — און מאַרש אין חדר אריין.

— וואָס האַפּט דאָס דיך אזוי אין חדר אריין? — שרייט אויף מיר דער טאַטע. — וואָס יאָגט דאָס דיך אזוי? ווערסט ניט אָנ־וועהרען די תורה דיינע שפּעטער אויך! בענטש בעסער, ווי עס קעהר צו זיין, און היפּער ניט קיין ווערטער! ווערסט נאָך צייט האָבען זיין אויסגעלאָזט, דו הולטיי איינער, דו אפּיקורס, דו טרי־טריפּניאַק איינער, קהע־הע־הע־הע!

ה.

— וואָס עפּיס אזוי שפּעט? טהו נאָר א קוק אהער! — האַלט מיך דער רבי פיר און ווייזט מיר אָן מיט'ן פינגער אויף מיין חבר „בערעל דעם רויטענס". וואָס שטעהט אין א ווינקעלע מיט איין אראָפּגעלאָזטען קאָפּ. — זעהסט דו, ווייסער־חברה'ניק? זאָלסט דו ־יסען זיין, אז פון היינטיגען טאָג אָן און ווייטער איז שוין זיין

נאָמען ניט „בערעל דעם רויטענס", ווי ער האָט געהייסען ביז אהער. ניין! ער הייסט אצינד א שענערען נאָמען; אצינד הייסט ער: בערעלע דער גנב! — שרייט זשע, קינדער: בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

די דאָזיגע ווערטער ציהט אויס דער רבי מיט א ניגון, און אלע תלמידים חאפען איהם אונטער, ווי די משוררים:

— בערעלע דער גא־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

איך בלייב א פערשטיינערטער, און א פראַסט געהט מיר איי־בער אויפ'ן לייב. איך פערשטעה ניט וואָס דאָס בעדייט...

— וואָס שווייגסט דו, דו שייגעץ איינער?... — רופט זיך אָן דער רבי צו מיר מיט איין אומגעריכטען פאטש. — וואָס שווייגסט דו, דו גוי'עץ? דו הערסט דאָך, אז אלע זינגען. העלף זינגען מיט אלע גלייך: „בערעלע דער ג־א־א־נב, בערעלע דער ג־א־א־נב!"

עס ציטערען מיר הענד און פיס. עס קלאַפט מיר א צאָהן אויף א צאָהן. נאָר איך העלף זינגען: „בערעלע דער ג־א־א־נב!"

— העכער, שייגעץ איינער! — טרייבט מיך אונטער דער רבי. — שטארקער! שטארקער!...

און איך מיט'ן גאנצען כאָהר זינגען אויף אלערליי קולות: „בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!"...

— ש־ש־ש־ש־א־א־א! — שרייט אויס פלוצים דער רבי און טהוט א פאטש מיט דער האנד איבער'ן טיש. — שא! אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „משפט". (מיט א ניגון): אנו, בע־רעלע גנב, קום נאָר אהער, מיין קינד, גיכער זשע, גיכער אביסעלע! זאָג נאָר, יונגעלע, ווי אזוי רופט מען דיך? (מיט א ניגון).

— בערעל.

— ווי אזוי נאָך? (מיט א ניגון).

— בערעל... בערעל... דער... גנב!

— אָט אזוי, מיין ליעב קינד, אָט אזוי ביזט דו א וואָהל יונ־געלע. (מיט א ניגון): אצינד, בערעלע, געזונט זאָלסט דו מיר זיין און שטארק אויף אלע איברים (מיט א נגון), נעם זיי מוחל, בע־

רעלע, און ציה אראָפּ פון זיך די מלבושים׳לעך. אָט אַזוי! נו־שוין, און גיכער שוין! איך בעט ביי דיר, נו־שוין, און גיכער שוין — אָט אַזוי, בערעשי, מיין טייערער!

בערעל בלייבט שטעהן נאַקעט, ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט. קיין טראָפּען בלוט איז אין איהם ניטאָ. ער ריהרט ניט מיט קיין אבר. די אויגען אראָפּ. אַ נעשטאָרבענער, אַ טוידטער!...

דער רבי רופט ארויס איינעם פון די גרעסערע תלמידים, אַלץ מיט אַ ניגון:

— אנו, הערשעלע דער גרויסער, געה נאָר ארויס פונ׳ם טיש, אהער, צו מיר, געשווינדער, אָט אַזוי; און דערצעהל אונז אַקאָרשט די מעשה פון אָנהויב ביז׳ן סוף, ווי אַזוי אונזער בערעלע איז געוואָרען אַ גנב. הערט, חברה, מיט קאָפּ!

און „הערשעל דער גרויסער“ הויבט אָן צו דערצעהלען אַ מעשה, ווי אַזוי בערעל האָט זיך דערשלאָגען צו רב מאיר־בעל־נס־פושקע, וואָס זיין מאַמע וואַרפט אַהין אַלע פרייטאָג פאַר ליכט־בענטשען אַ קאָפּיקע, און אַ מאָל צוויי; ווי אַזוי בערעל האָט זיך דאַביוועט צו דער דאָזיגער צדקה־פושקע, אויף וועלכער עס הענגט אַ שלעסעלע; ווי אַזוי בערעל האָט מיט אַ שטרויעלע מיט סמאָלע ארויסגעשלעפּט פון דאָרטען אַלע קאָפּיקעס איינציגווייז ביז לעצט; ווי אַזוי די מאַמע זיינע, „זלאַטע די הייזעריגע“, האָט זיך געכאַפּט, געעפענט די דאָזיגע צדקה־פושקע, דאָרט איז געלעגען אַ שטרוי, איינגעטונקען אין סמאָלע; ווי אַזוי זלאַטע די הייזעריגע האָט איהם „צוגעשטעלט אַ בענקעלע“; ווי אַזוי בערעל האָט זיך באַלד נאָך דעם רבינ׳ס שמיץ מודה געווען, אַז אַ גאַנץ יאָהר, אַ קיילעכיג יאָהר, האָט ער געשלעפּט פון דער צדקה־פושקע די קאָפּיקעס, ווי אַזוי ער האָט זיך יעדען זונטאָג געקויפט צוויי לעקאַכלעך מיט אַ באָקסער! ווי אַזוי... און אַזוי ווייטער און ווייטער.

— אַצינד, קינדער, משפּט איהם! איהר ווייסט שוין, ווי אַזוי. דאָס איז שוין ביי אייך ניט דאָס ערשטע מאָל. לאָז יעדער זאָגען

זיין משפּט, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע. הערשעל דער קליינער, זאָג דו צום ערשטען, וואָס קומט אַזאַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס מיט אַ שטרוי פון אַ צדקה־פּושקע?

דער רבי בויגט איין דעם קאָפּ אויף אַ זייט, ער מאַכט צו די אויגען און שטעלט אונטער דעם רעכטען אויהער צו הערשעל דעם קליינעם. הערשעל דער קליינער ענטפערט הויך, אויף אַ קול:

— אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ פּושקע, קומט... מע זאָל איהם קאַטעווען ביז בלוט זאָל געהן.

— משה'ל, וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

— אַ גנב, — זאָגט משה'ל מיט אַ וויינענדיג קול, — אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע, קומט, מע זאָל איהם אַנידערלעגען, צוויי אויפ'ן קאָפּ, צוויי אויף די פיס, און צוויי זאָלען איהם שמייסען מיט איינגעזאַלצענע רימער...

— טאַפּעלע טוטאַריטו! וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

קאַפּעל קוקאַריקו, אַ יונגעל, וואָס קאָן ניט אויסרעדען קיין קוף און קיין גימל, ווישט אויס דאָס נעזעל און זינגט זיין משפּט מיט אַ קוויטש:

— אַ דנב, וואָס שלעפּט טאָפּיטעס פון אַ פּושטע, טומט איהם, אַז אַלע יונדלעך זאָלען צודעהן צו איהם נאָהענט און זאָדען איהם דלייך אין פּנים דריי מאָל אויף אַ טול: דנב! דנב! דנב! דנב!

אין חדר ווערד אַ געלעכטער. דער רבי נעמט זיך מיט'ן גראָבען פינגער אונטער'ן גאָרגעל, ווי אַ חזן, און רופט מיך אויף מיט'ן ניגון, וואָס מע רופט אויף אַ חתן:

— יעמוד ה־ה־ת־ן ש־לום ברב נחום מפ־טיר! זאָג נאָר, דו, שלום'ני, מיין טייערינקער. דיין פּסק. וואָס קומט אַ גנב, וואָס שלעפּט קאָפּיקעס פון אַ צדקה־פּושקע?

איך וויל ענטפערען — פאלגט מיך ניט די צונג. איך ציטער ווי אין א קדחת, עס ווארגט מיך אין האלז. א קאלטער שוויים בעשלאגט מיך פון אויבען ביז אראפּ. עס פייפט מיר אין די אויהערען. איך זעה שוין פאר זיך ניט דעם רבין, ניט דעם נאקעטען „בערעל דעם גנב“, ניט קיין חברים; איך זעה פאר זיך נאר מעסערלעך, אהן א שיעור מעסערלעך, ווייסע, אפּענע מעסערלעך, מיט א סך קלינגלעך, און דארט, ביי דער טיר, הענגט די לבנה, זי שמייכעלט און קוקט אויף מיר, ווי א מענש... עס דרעהט זיך מיר דער קאפּ, דער גאנצער חדר, מיט'ן טיש, מיט די ספרים, מיט אלע חברים, מיט דער לבנה, וואס הענגט אויף דער טיר, און מיט אלע מעסערלעך... איך פיהל, ווי די פיס ווערען מיר אונטערגעהאקט. נאך א מינוט — פאל איך אום. נאר איך שטארק זיך מיט אלע כחות און האלט זיך איין, איך זאל ניט פאלען...

פארנאכט קום איך אהיים און פיהל, אז דאס פּנים ברענט מיר, די בעקלעך פלאמען און אין די אויהערען שומעט מיר. איך הער, מע רעדט צו מיר, נאר וואס — ווייס איך ניט. עפּיס זאגט דער טאטע, עפּיס בייזערט ער זיך, וויל מיר געבען פּעטש; די מאמע שטעלט זיך איין פאר מיר, צעלאזט דעם פארטוך, ווי א קוואקע די פליגעל, בשעת זי בעשיצט איהרע היהנדלעך. מע זאל זיי ניט אנריהרען צו שלעכטען... איך הער גאר ניט, איך וויל גאר ניט הערען. איך וויל נאר, ס'זאל שוין ווערען גיכער נאכט, איך זאל קאנען מאכען איין עק מיט'ן מעסערעל... וואס טהוט מען מיט דעם? מודה זיין זיך און אפּגעבען דאס? וועל איך האבען בערעלע'ס פּסק. אונטערווארפען דאס? טאמער חאפּט מען מיך... פערווארפען און איין עק, אבי פּטור ווערען! וואוהין פערווארפט מען דאס, אז מע זאל דאס ניט געפינען? אויפ'ן דאך? וועט מען הערען א קלאפּ. אין גארטען? וועט מען דאס געפינען. אהא! איך ווייס שוין, איך האב איין עצה: אריינווארפען אין וואסער אריין! א טהייערע עצה, כלעבען — אין וואסער אריין, אין ברונען, טאקי אט דא ביי אונז אויפ'ן הויף!...

דער דאָזיגער געדאַנק געפעלט מיר אַזוי שטאַרק, אַז איך וויל גאָר לאַנג נישט קלערן. איך כאַפּ דאָס מעסערעל און לויף גלייך צום ברונען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין די הענד נישט קיין מעסערעל, נאָר עפּעס אַ מיאוסקייט, אַ מין שרץ, פון וועלכען עס ווילט זיך מיר וואָס גיכער צו באַפרייען זיך, פּטור ווערן. נאָר סע טהוט מיר באַנג — אַזאַ טהייער מעסערעל. אַ מינוט שטעה איך פערטראַכט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין האַנד אַ לעבעדיגע זאַך... דאָס האַרץ טהוט מיר וועה אויף דעם: סטיימש, סטיימש, עס קאָסט מיך אַזוי פיעל מיה, עס איז אַ צער בעלי־חיים!... איך נעם זיך אָן מיט האַרץ און לאָז דאָס מים אַ מאָל אַרויס פון די פינגער — „פליוך!“... עס טהוט אַ פּלעשטשע דאָס וואַסער, און מעהר הערט מען נישט... ניטאָ קיין מעסערעל! איך שטעה נאָך אַ מינוט ביי׳ם ברונען און הער זיך צו — מע הערט גאָר נישט. דאַנקען גאָט, פּטור געוואָרען! האָטש דאָס האַרץ קלעהמט מיר, טהוט מיר וועה: „סטיימש, אַזאַ מעסערעל, אַזאַ מע־סערעל!“...

איך געה צוריק צו מיין געלעגער און זעה, ווי די לבנה קוקט מיר נאָך, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי האָט געזעהען אַלץ, וואָס איך האָב דאָ געטהאָן, און איך הער ווי אַ קול פון ווייטענס: „אָבער דו ביסט פאָרט אַ גנב!... כאַפּט איהם, קלאַפּט איהם, ער איז אַ גנב! אַ ג־אַ־אַ־נב!!“ איך גנבה זיך אַריין צוריק אין הויז אַריין און לעג זיך שלאָפען, און עס חלומ׳ט זיך מיר, אַז איך לויף, איך שוועב, איך פליה אין דער לופטען מיט׳ן מעסערעל, און די לבנה קוקט אויף מיר און זאָגט: „כאַפּט איהם! קלאַפּט איהם! ער איז אַ גנב! אַ ג־אַ־אַ־נב!!!“...

ז.

אַ לאַנגער, לאַנגער שלאָף! אַ שווערער, זעהר אַ שווערער חלום! עס ברענט אין מיר אַ פייער. עס זשומעט מיר אין קאָפּ. אַלץ, וואָס איך זעה, איז רויט, ווי בלוט. ברענענדיגע ריטער פון

פייער קאַטעווען מיין לייב, און איך קאַטשע זיך אין בלוט. אַרום מיר דרעהען זיך שלאַנגען און עקדישען; זיי האַלטען אָפען זייערע מיילער און ווילען מיך איינשלינגען... גלייך אין אויהער אַריין הער איך אַ בלאָז: תקיעה — טהו! שברים — טהו־טו! תרועה — טהו־טו־טו־טו־טו! און איינער שטעהט איבער מיר און שרייט אויף אַ קול מיט אַ ניגון, צום טאַקט: „שמייסט איהם! שמייסט איהם! שמייסט איהם! ער איז אַ גאַ־אַ־נב!!!" און אַליין שריי איך: „גוואַלד, נעמט צו פון מיר די לבנה! גיט איהר אָפּ דאָס מעסערל! וואָס האָט איהר צו בערלען נעבאַך? ער איז ניט שולדיג — דאָס בין איך אַ גאַ־אַ־נב! אַ גאַ־אַ־נב!"...

און ווייטער געדענק איך ניט.

. . . .

איך עפען אויף איין אויג, און דאָס אַנדערע אויג... וואו בין איך? דאַכט זיך, אויף אַ בעט? וואָס טהו איך דאָ? ווער זיצט דאָס אָט דאָרט אויף אַ בענקעל, ביי'ם בעט? אַ! דאָס ביסט דו, מאַמע? מאַמע!... זי חערט מיך ניט!... מאַמע! מאַמע! מאַ־אַאַמע!!!... וואָס הייסט דאָס? מיר דאַכט, אַז איך שריי אויף אַ קול?... שאַ! איך הער זיך צו — זי וויינט? זי וויינט שטילערהייד. אויך זעה איך דעם טאַטען מיט זיין געל קרענקליך פּנים. ער זיצט איבער אַ ספר און זאָגט עפּיס שטילערהייד און הוסט און זיפצט און קרעכצט... עס ווייזט אויס, אַז איך בין שוין געשטאָרבען... געשטאָרבען?... מיט אַ מאָל פיהל איך, ווי עס ווערד מיר ליכטיג אין די אויגען, גרינג אין קאָפּ, גרינג אין אַלע אברים. עס קלינגט מיר אין איין אויהער, אינ'ם אַנדערען אויהער: דזיננננ!!! איך געב אַ ניעס: אַפּצשי!...

— צו געזונט! צו אריכות־ימים! צו לאַנגע יאָהרען! אַ סימן־טוב! מזל־טוב! געלויבט ביזט דו, גאָט!

— באמת גענאָסען! געלויבט דער אויבערשטער!

— מיר האָבען אַ גרויסען גאָט! ער ווייס, אם ירצה השם, זיין געזונט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— לאָז מען רופען גיכער אהער מינצי די שוחט'קע: זי שפּרעכט גוט אָפּ איין עין־הרע.

— דעם דאָקטאָר וואָלט מען באַדאַרפט רופען, דעם דאָקטאָר!

— דעם דאָקטאָר? צו וואָס? נאַרישקייט! „ער" איז אַ דאָקטאָר! דער אויבערשטער איז דער בעסטער דאָקטאָר! גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— צעגעהט זיך, עולם, צעגעהט זיך אביסעל! עס איז שרעק־ליך היים! אום גאָטעס ווילען, צעגעהט זיך!

— איאָ? איך האָב אייך געזאָגט, אז מע דאַרף איהם אויס־גיסען מיט וואַכס, האָ? ווער איז גערעכט?

— געלויבט איז גאָט! געלויבט איז השם־יתברך!.. אוי, גאָט, גאָט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!...

מע דרעהט זיך אַרום מיר, מע קוקט אויף מיר. יעדער געהט־צו און טהוט מיך אַ טאַפּ ביי'ם קאָפּ. מע שפּרעכט מיך, מע שפּעפּ־טשעט מיך, מע לעקט מיר דעם שטערן און מע שפּייעט אויס און מע פּילנעוועט מיך: מע גיסט מיר אין מויל אַריין זודיגע יויך און מע שטופּט מיר מיט לעפעלעך איינגעמאַכטס — אַלע דרעהען זיך אַרום מיר, מע היט מיך אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג. מע האָדעוועט מיך מיט ייכלעך און מיט קאַטשקעלעך, ווי אַ פּיצע־לע קינד, און מע לאָזט מיך נישט אַליין; עס זיצט תמיד נעבען מיר די מאַמע און דערצעהלט מיר איבער אַלע מאָל איבער־אַ־נייעס די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי מע האָט מיך אויפגעהויבען פון דער ערד כמעט אַ טוידטען; ווי אַזוי איך בין געלעגען צוויי וואָכען כסדר אין אַ העליש־פייער און האָב נאָר געקוואַקעט, ווי אַ זשאַבע, און עפּיס כסדר גערעדט פון שמייץ און פון מעסערלעך... מע האָט שוין גערעכענט, אז איך בין שוין חלילה געשטאָרבען... און נאָכדעם, פּלו־צים, האָב איך אַ ניעס געגעבען זיעבען מאָל, ממש פון טוידט לע־בעדיג געוואָרען...

— היינט זעהען מיר, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען, ברוך הוא וברוך שמו! — לאָזט אוים די מאַמע מיט טרערען אויף די אויגען. — היינט זעהען מיר ארוים, אַז מע רופט צו איהם, הערט ער אוים אונזערע זינדיגע בקשות און אונזערע שולדיגע טרערען... אַ סך, אַ סך טרערען האָבען מיר פארגאָסען, איך און דער טאַטע, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט... שיער, שיער נישט אָנגעוואָרען, פאַרזינדיגט אַ קינד חלילה, מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינער, איבער וועמען? איבער וואָס? איבער אַ יונגעל, אַ גנב, עפּים אַ בערעלע, וואָס דער רבי האָט פאַרשמיסען אין חדר ביז'ן בלוט אריין. אַז דו ביזט געקומען צו געהן פון חדר, ביזט דו שוין געווען אַ טוידטער. דער מאַמע זאָל זיין פאַר דיר! דאָס איז אַ רוצח, דאָס איז אַ גזלן, גאָט זאָל איהם באַצאָהלען, רבונו של עולם!... ניין, מיין קינד, אַז גאָט וועט אונז שענקען דאָס לעבען און דו וועסט, אם ירצה השם, אויפשטעהען געזונדטערהייד, וועלען מיר דיך שוין אָפּגעבען צו איין אנדערען מלמד, ניט אַזאַ קאַט, אַזאַ רוצח, ווי אָט דער „מלאך־המות", ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען!

די ראָזינע בשורה איז ביי מיר שרעקליך אָנגעלעגט! איך חאַפּ ארום די מאַמע קושען:

— טהייערע, טהייערע מאַמע!...

און דער טאַטע געהט־צו צו מיר פּאַוואָלי, לעגט ארויף זיין בלייכע קאַלטע האַנד מיר אויפ'ן שטערן און זאָגט צו מיר שוין ווייך, אָהן אַ שום כעס:

— אי, האָסט דו אונז איבערגעשראָקען, דו שקאָץ איינער, קחע־הע־הע־הע!

אויך דער אידישער דייטש, אָדער דער דייטשער איד, הער הערץ הערצענהערץ, מיט אַ „ציגייער" אין די צייהן, בויגט זיך אָן מיט זיין געגאָלטער מאָרדע איבער מיין בעטעל און טהוט מיך אַ גלעט איבער'ן בעקעל און זאָגט אויף דייטש:

— גוט, גוט! געזונד, געזונד!...

* * *

אין אַ פּאָר וואָכען ארום נאָך מיין אויפשטעהן פון בעט רופט זיך אָן צו מיר דער טאַטע:

— נו, מיין זוהן, אצינד געה אין חדר אריין, און האָב שוין מעהר נים אין זינען קיין מעסערלעך מיט קיין נאַרישקייטען... שוין צייט זאָלסט שוין אָנהויבען ווערען אַ שטיקעל מענטש; אם ירצה השם, איבער דריי יאָהר ווערסט דו שוין בר־מצוה, צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, קחע־הע־הע!

מיט אזעלכע זיסע ווערטער שיקט מיך דער טאַטע ארוים אין חדר אריין צום נייעם מלמד, צו רב חיים קאַטער. דאָס ערשטע מאָל הער איך פון מיין בייזען טאַטען אזעלכע גוטע ווייכע ווערטער, און איך פערגעס אין איין מינוט אַלע זיינע רדיפות, מיט אַלע זיינע קללות, מיט אַלע זיינע פעטש, גלייך ווי ס'איז גאָר נישט געווען אויף דער וועלט. איך זאָל מיך נים שעמען, וואָלט איך איהם ארומגעהאַפּט קושען. נאָר, חי־חי־חי — ווי אזוי קושט מען אַ טאַטען?...

די מאַמע גיט מיר מיט אין חדר אריין אַ גאַנצען עפּעל מיט צוויי גראָשען, און אויך דער דייטש שענקט מיר אַ פּאָר קאָפּיקעס מיט אַ קניפּ אין בעקעל, רעדט אויף זיין שפּראַך:

— היבשער קנאַבע! גוט, גוט!...

איך נעם די גמרא „ביצה" אונטער דער האַנד, איך טהו קושען די מזוזה און געה אין חדר אריין, ווי אַ ניי־געבאָרענער, מיט אַ ריין הארץ, אַ גרינג הארץ, מיט אַ לויטערען, קלאָרען קאָפּ, מיט נייע מחשבות, מיט פרישע, עהרליכע, פרומע געדאַנקען. די זון קוקט־אַראָפּ און גריסט צו מיר מיט איהרע ווארעמע שטראַהלען. דאָס ווינטעלע פער'גנבה'ט זיך צו מיר אונטער אַ פּאה, די פויגעלעך פּישטשען: „טיף־טיף־טיף־טיף!"... עס הויבט מיך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען, עס ווילט זיך מיר לויפען, שפּרינגען, טאַנ־

צען — אַך, ווי גוט, ווי זיס דאָס איז, אַז מע לעבט און מען איז
איין עהרליכער, מען איז ניט קיין גנב, ניט קיין ליגנער!

איך קוועטש צו די גמרא צום הארצען שטארק־שטארק, און
לויף אין חדר אריין געשמאַק־געשמאַק, און איך שווער ביי דער
גמרא, אַז איך וועל קיינמאָל, קיינמאָל ניט זאַטשעפּען קיין פרעמדס,
קיינמאָל, קיינמאָל נישט גנבה'נען, קיינמאָל, קיינמאָל ניט לייקע־
נען, תמיד זיין איין עהרליכער, איין עהרליכער, איין עהרליכער...

אויפ'ן פיעדעל

ערצעהלונג פון די קינדער-יאָהרען.

געשריבען אין יאהר 1902

אויפ'ן פיעדעל

א.

— היינט וועל איך אייך, קינדער, שפיעלען אביסעל אויפ'ן פיעדעל. נישטא, אזוי דאכט זיך מיר, קיין שענערס און קיין בעסערס, ווי אז מע קאן שפיעלען אויפ'ן פיעדעל. וואס, אפשר נישט אזוי? איך ווייס נישט, ווי אזוי איהר — איך, פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, בין איך אויסגעגאנגען נאך א פיעדעל און האב ליעב געהאט גלאט כלי־זמר, ווי דאס לעבען! איז געווען ערגיץ א חתונה אין שטעדטעל, בין איך געווען דער ערשטער, וואס איז געלאפען מקבל־פנים זיין די כלי־זמר, זיך פער'גנבה'נען פון הינטען צום קאנטרבאס, א ציה טהון ביי דער גראבער סטרונע: בום! — און אנטלויפען. בום! — און אנטלויפען. פאר דעם דאזיגען „בום" האב איך אמאל געחאפט פון בערעל באס א מיאוסען פסק. בערעל באס, א בייזער איד מיט א צעפלעצטער נאז און מיט א שארפען קוק, האט זיך געמאכט, ווי ער זעהט נים, אז איך גנבה זיך צום קאנטרבאס, און בשעת איך האב אויסגעצויגען די האנד צו דער גראבער סטרונע, האט ער מיך אנגעחאפט פאר'ן אויהער און אפגעפיהרט מיך מיט כבוד גלייך צו דער טהיר:

— נא, ממזר, קוש די מזוזה!

דאס האט מיך אבער ווינציג־וואס אנגעלערענט. איך האב נישט אפגעטראטען פון די כלי־זמר אויף קיין האר. איך האב זיי ליעב געהאט אלע, פון שייקע פיעדעלע מיט־דער שענער־שווארצער

באָרד און מיט די דינע ווייסע פינגערלעך, ביז געצי פייקלער מיט'ן שענעם האָרב און מיט'ן היבשען — איך בעט איבער אייער כבוד— פליך איבער די אויהערען. נישט איין מאָל בין איך געלעגען אונטער א באַנק און געהערט, ווי די כלי־זמר שפּיעלען, וואָרום מע האָט מיך געטריבען אהיים, און פון דאָרטען, פון אונטער דער באַנק, גע־קוקט אויף שייקע'ס דינע פינגערלעך, ווי זיי טאַנצען איבער די סטרונעס, און זיך צוגעהערט צו די זיסע קולות, וואָס ער האָט אזוי קונציג ארויסבעקומען פון זיין פיעדעלע.

א צעקאָכטער פלעג איך נאָכדעם ארומגעהן עטליכע טעג כסדר, און שייקע מיט'ן פיעדעלע איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגען. ביי־נאַכט האָב איך איהם געזעהען אין חלום, און בייטאָג אויף דער וואָהר — ער איז מיר נישט ארויס פונ'ם קאָפּ. איך פלעג מיר פאָרשטעלען, אז איך בין שייקע פיעדעלע, אויסבויגען די לינקע האַנד און מאַכען מיט די פינגער און געבען א פיהר מיט דער רעכ־טער האַנד, ווי מיט'ן סמיק, בשעת מעשה פערוואָרפען דאָס קעפּעל אויף א זייט, די אויגען אביסעלע צוגעמאַכט — פונקט ווי שייקע, ס'זאָל דאָס פעהלען א האָר!

האָט דערזעהען דער רבי נטע־ליב, — ס'איז געווען סאמע ביי'ם לערנען — אז איך מאַך עפּיס מיט די הענד און פערוואָרף דאָס קעפּעל און גלאָנץ מיט די אויגלעך, האָט ער מיר אָפּגעשמעקט א רעכטען פּאַטש:

— א הולטיי קאָן! מע לערענט מיט איהם קמץ־אלף, מאַכט ער העויות, חאַפּט פליעגען!

ב.

איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, עס מעג זיך קעהרען די וועלט, איך מוז האָבען א פיעדעלע, עס מעג מיך קאָסטען מי יודע וואָס! נאָר פון וואָס מאַכט מען א פיעדעלע? געוויינטליך, פון „טענענהאָלץ“. ס'איז אָבער גרינג אויסצורעדען „טענענהאָלץ“! וואו קריגט מען דאָס דאָזיגע האָלץ, אז בסך הכל וואַקסט דאָס

זאָגט מען, נאָר אין ארץ־ישראל? וואָס טהוט גאָט? גיט ער מיר אריין אַזאַ מחשבה. ביי אונז איז געווען איין אַלטע קאַנאַפּע, אַ ירושה־קאַנאַפּע נאָך פונ'ם זיידען רב אַנשיל, וואָס איבער איהר האָבען זיך געשלאָגען מיינע צוויי פעטערס מיט'ן טאַטען עליו השלום. דער פעטער בעני האָט גע'טענה'ט, אַז ער איז דער עלטערער זוהן, קומט א י ה ם די קאַנאַפּע; און דער פעטער סענדער האָט געטענה'ט, אַז ער איז דער יונגסטער, קומט א י ה ם די קאַנאַפּע; און דער טאַטע עליו השלום האָט גע'טענה'ט, אַז ער איז טאַקי נישט מעהר ווי אַיין איידעם, האָט ער אויף דער קאַנאַפּע קיין שליטה ניט, נאָר אַזוי ווי זיין ווייב, דאָס הייסט די מאַמע מיינע, איז אַ בת יחידה, קומט א י ה ר די קאַנאַפּע. דאָס איז איין מאָל אַוועק. והשנית, שטעהט די קאַנאַפּע ביי אונז אין שטוב, איז די קאַנאַפּע א ו נ ז ע ר קאַנאַפּע. האָבען זיך אריינגעמישטביידע מוהמעס, די מוהמע איטקע און די מוהמע זלאַטקע, און האָבען אָנגעפיהרט אַ רכילות פון איינעם צום אַנדערען, קאַנאַפּע־קאַנאַפּע, די שטאָדט האָט זיך געוויעגט מיט דער קאַנאַפּע! — בקצור, די קאַנאַפּע איז געבליבען א ו נ ז ע ר קאַנאַפּע.

די דאָזיגע קאַנאַפּע איז געווען אַ פּשוט'ע, אַ הילצערנע קאַנאַפּע, נאָר בעצויגען פון אויבען מיט אַ דין האָלץ, וואָס איז אין עטליכע ערטער אָפּגעשטאַנען, געווען אויפגעבלאָזען, ווי אַ ביצה. אָט דאָס אויבערשטע האָלץ, וואָס איז אָפּגעשטאַנען, איז געווען דאָס אמת'ע „טענענהאָלץ", וואָס געהט אויף פּיעדלען. אַזוי האָב איך געהערט זאָגען אין חדר. איין חסרון האָט די קאַנאַפּע געהאַט, און דער דאָזיגער חסרון איז געווען אַ מעלה, דהיינו: אַז מע האָט זיך אויף איהר אַנידערגעזעצט, האָט מען נישט געקאָנט אויפשטעהן, מחמת זי איז געשטאַנען אַביסעל באַרג־אַראָפּ, פון איין זייט משופּע'דיג און אין מיטען מיט אַ גרוב; איז אָבער געווען די מעלה, וואָס קיינער האָט נישט געוואָלט זיך זעצען אויף איהר. האָט מען זי אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקעל, געגעבען אַ „טשיסטע אָטסטאַווקע".

אָט אויף דער קאַנאַפּע האָב איך געוואָרפען איין אויג. אַ סמיטשיק האָב איך מיר צוגעגרייט נאָך פון לאַנג. איך האָב געהאַט אַ חבר שימעלי, יודעל דעם בעל־עגלה׳ס, האָט ער מיר צוגעזאָגט עטליכע האָר פונ׳ם טאַטענ׳ס פערד׳ס וויידעל. און זשיוועצי אויף צו שמירען דעם סמיטשיק האָב איך אַליין געהאַט. איך האָב פיינט געהאַט זיך פערלאָזען אויף נסים. איך האָב דאָס אויסגעביטען ביי מיינעם אַ חבר, מאיר־ליפּא־שרה׳ס, אויף אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמע׳ס קרינעלינע, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויפ׳ן בוידעם. פונ׳ם שטיקעל שטאָהל האָט נאָכדעם מאיר־ליפּא־שרה׳ס געמאַכט זיך אַ מעסערעל, פוןביידע זייטען גוט אָנגעשאַרפט. האָב איך אפילו חשק געהאַט זיך אָפּבייטען מיט איהם צוריק, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט זיך צעשריגען:

— אַ חכם אַ איד! וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאַטען? איך האָרעווע אָפּ דריי נעכט, איך שאַרף און שאַרף און צעשנייד זיך אַלע פינגער שאַרפענדיג, — קומט ער איצטער צו געהן און וויל זיך אָפּבייטען צוריק!

— קוק איהם אָן אַביסעל! — זאָג איך. — נו, דאַרף מען ניט! אַ טהייערע מציאה אַ שטיקעל שטאָהל! קאַרג שטאָהל וואַלגערט זיך ביי אונז אויפ׳ן בוידעם? עס וועט חאַפּען אויף קינדער און קינדס־קינדער!

הכלל, איך האָב געהאַט אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף. עס איז געבליבען נאָר איין אַרבייט: קאַלופּען דאָס „טענענהאָלץ" פון דער קאַנאַפּע. איך האָב אויסגעקליבען דערויף זעהר אַ וואוילע צייט: בשעת די מאַמע איז געווען אין קלייט און דער טאַטע האָט זיך נאָכ׳ן עסען צוגעלעגט דרימלען, האָב איך זיך פערקליבען אין ווינקעל אַריין מיט אַ צוויאַק און האָב זיך גענומען צו דער אַרבייט גאַנץ געשמאַק. האָט דער טאַטע דערהערט דורכ׳ן שלאָף, ווי עמיצער באַברעט זיך, האָט ער פריהער געמיינט, אפנים, אז ס׳איז מיז אין שטוב, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען פון דאָרטען: קיש! קיש! איך בין געבליבען אַ געשטאָרבענער... דער טאַטע האָט זיך

איבערגעקעהרט אויף דיער אנדערער זייט, און אז איך האב דער־הערט, אז ער חראפעט, האב איך זיך ווידער גענומען צו דער ארבייט. פלוצים, איך טהו א קוק — דער טאטע שטעהט און קוקט אויף מיר מיט מאדנע אויגען. עס ווייזט אויס, אז תחילת האט ער בשום אופן ניט פערשטאנען וואס דאס איז. נאכדעם, אז ער האט דערזעהען די צעקארדאשעטע קאנאפע, האט ער מיך ארויס־געצויגען פון דארטען פאר'ן אויהער און האט מיך אזוי געשלאגען, אז מע האט מיך בעדארפט מינטערען, פשוט אפגיסען מיט קאלט וואסער.

— גאט איז מיט דיר! וואס האסט דו געטהאן מיט'ן קינד? — האט די מאמע געוויינט מיט טרערען אויף די אויגען.

— דער קדיש דיינער! ער וועט מיך אריינטרייבען א לעבע־דיגען אין דער ערד אריין! — זאגט דער טאטע, בלאס ווי די וואנד, האפט זיך פאר'ן הארצען און פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט.

— וואס זשע דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט צו איהם די מאמע. — ביזט אזוי אויך א קראנקער! טהו א קוק וואס פאר א פנים דו האסט, אזא יאהר אויף מיינע שונאים!

ג.

דער חשק צו שפיעלען אויפ'ן פיעדעל איז געוואכסען מיט מיר אינאיינעם. וואס עלטער איך בין געווארען, איז דער חשק געווארען נאך גרעסער, און, ווי אויף־צו־להכעים, האב איך בעדארפט אלע טאג הארכען כלי־זמר. פונקט אויפ'ן מיטען וועג, צווישען דער היים און צווישען חדר, איז געשטאנען א קליין שטיבעל, מיט ערד געדעקט, פלעגט זיך פון דארטען תמיד הערען פערשיעדענע קולות און געזאנגען פון אלערליי כלים, און מעהרסטענטייל — קולות פון א פיעדעל. דארטען איז געזעסען א כלי־זמר, נפתלצי בעזבאראדקע, א איד מיט איין אונטערגעהאקטער קאפאטע, מיט אונטערגעבויגע־נע פאות און מיט א געפרעסטען קאלנער. א נאז האט ער געהאט א היבשע, אויסגעזעהען ווי א צוגעקלעפטע, ליפען גראבע, ציינ

שווארצע. דאָס פּנים געשטופּעלט און אָהן אַ סימן פון אַ באָרד. און דערפאַר טאַקי האָט מען איהם גערופען „בעזבאָראָדקע". אַ ווייב האָט ער געהאַט אַ מאַשינע. האָט מען זי גערופען „די מוטער חוה". און קינדער איז ביי זיי געווען אַ טוץ אָנדערהאַלבען. אויב נישט מעהר. אַפּגעריסענע. האַלבנאַקעטע און באָרוויסע. און אַלע. פון'ם גרעסטען ביז'ן קלענסטען. האָבען זיי געשפּיעלט. דער אויפ'ן פּיע־דעל. דער אויף דער „אַלט". דער אויפ'ן באַס. דער אויפ'ן טרומייט. דער אויפ'ן פליוט. דער אויפ'ן פאַגאָט. דער אויף דער האַרפע. דער אויפ'ן צימבעל. דער אויף דער באַלאַלאַייקע. דער אויפ'ן פּויק. דער אויף די טאַצען. צווישען זיי זענען געווען אויך אַזעלכע. וואָס האָבען געקאָנט אויספייפען דעם גרעסטען ניגון מיט די ליפען. אויף די צייהן. אויף גלעזלעך אָדער אויף טעפּלעך. אויף שטיקלעך האָלץ. אָדער גאָר אויף די באַקען — שדים. רוחות און גאָר!

מיט'ן דאָזיגען געזינדעל האָב איך מיך בעקענט גאָר אומגע־ריכט. איך בין געשטאַנען איינמאָל ביי זיי אונטער'ן פענסטער. זיך אונטערגעהערט ווי זיי שפּיעלען. האָט איינער פון די עלטערע קינדער. פּיני דער פלייטיסט. אַ בחור פון אַ יאָהר פופצעהן. נאָר אַ באָרוויסער. מיך דערזעהען שטעהן. איז ער ארויסגעגאַנגען צו מיר און פרעגט מיך. צי עס געפעלט מיר זייער שפּיעלען?

— הלואי — זאָג איך — וואָלט איך אין צעהן יאָהר ארום אַזוי געשפּיעלט!

— קאָנסט דאָס אויספיהרען. — מאַכט ער צו מיר און גיט מיר אָנצוהערעניש. אַז פאַר צוויי קאַרבען אַ חודש וועט מיך דער טאַ־טע זיינער אויסלערנען שפּיעלען. און אויב איך וויל. וועט ע ר מיך לערנען. דער זוהן הייסט דאָס.

— אויף וואָס פאַר אַ אינסטרומענט — מאַכט ער — וואָלסט דו געוואָלט שפּיעלען? אויפ'ן פּיעדעל?

— אויפ'ן פּיעדעל.

— אויפ'ן פּיעדעל? — מאַכט ער. — קאָנסט צאָהלען דריט־האַלבען קערבלעך אַ חודש? צי דו ביזט אוא כתריליק. ווי איך?

— קאָנען קאָן איך, — זאָג איך — נאָר וואָס דען? עס טאָר נישט וויסען דערפון נישט דער טאַטע, נישט די מאַמע, נישט דער רבי.

— חס וחלילה! — מאַכט ער. — ווער דאַרף דאָס געהן אויס־פּויקען? אפשר געפינט זיך ביי דיר א ציגאַר טיטון, אָדער א פּאַפּיראָס? ניין? דו רויכערסט נים? אנטלייה־זשע מיר א פיטאַקעל, וועל איך מיר אַליין קויפען פּאַפּיראָסען. נאָר זאָלסט נים זאָגען קיינעם, מחמת דער טאַטע טאָר נישט וויסען, אז איך רויכער. און די מאַמע וועט געוואָהר ווערען, אז איך האָב געלט, וועט זי דאָס גלאַט צונעמען און קויפען בייגעל אויף אָנבייסען. קום אין שטוב אריין, וואָס ווען מיר דאָ אויסשטעהן?

ד.

מיט גרויסע פּחדים, מיט א קלאַפּענדיג האַרץ און מיט ציטערענדיגע פיס האָב איך אריבערגעשפּאַנט די שוועל פונ׳ם דאָזיגען קליינעם גן־עדן.

מיין נייער חבר פיני האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר׳ן פאָטער:

— שלום נחום וועוויק׳ס, א נגיד׳ס א יונגעל, האָט חשק לערנען אויפ׳ן פיעדעל.

נפתלצי בעזבאָראָדקע האָט אונטערגעבויגען די פּאות, צורעכט געמאַכט דעם קאָלנער, פערשפּילעט די קאַפּאָטע און פערבונדען מיט מיר א ברייטען שמועס מכח שפּיעלען בכלל און אויפ׳ן פיעדעל בפרט. געגעבען מיר צו פערשטעהן, אז פיעדעל איז די בעסטע און די שענסטע פון אַלע כלים. עלטערס און חשוב׳ערס פון פיעדעל איז שוין גאָר נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. א סימן האָב איך, פאַר וואָס עפּיס דערעזשירט תמיד די פיעדעל, נים דער טרומייט, אָדער די פלייט? מחמת פיעדעל — דאָס איז די מאַמע פון אַלע כלים.

אַזוי האָט מיר נפתלצי בעזבאָראָדקע געלייענט א גאַנצע לעקציע פון מוזיק, געמאַכט בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט דער

נאַז. — און איך בין געשטאַנען און געקוקט איהם אין מויל אריין, בעטראַכט די שווארצע צייהן זיינע און געשלונגען, ממש געשלונגען די ווערטער.

— פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, — זאָגט צו מיר ווייטער נפתלצי בעזבאַראָדקע און איז צופריעדען, אַפּנים, מיט דער לעק־ציע, — פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, איז אַזאַ כלי, וואָס איז עלטער פון אַלע כלים. דער ערשטער פיעדלער אויף דער וועלט איז געווען תובל־קין, צי מתושלח. — איך געדענק שוין נישט אַקוראַט. דו קעהרסט בעסער וויסען, דו לערענסט דאָך מסתמא אין חדר? דער אַנדערער פיעדלער איז געווען דוד־המלך. נאָך איינער, אַ דריי־טער, איז געווען, פּאַגאַניני האָט ער געהייסען, אויך אַ איד; אַלע בעסטע פיעדלער אויף דער וועלט זענען געווען אידען. למשל, סטעמפּעניו, פּדהצור. פון זיך רעד איך ניט. מע זאָגט, אַז איך שפּיעל ניט שלעכט אויפ'ן פיעדעל; נאָר ווי קום איך צו פּאַגאַני־ני'ן? פּאַגאַניני, זאָגט מען, האָט פאַרקויפט דעם אַשמדאַי די נשמה פאַר'ן פיעדעל. פּאַגאַניני האָט פיינט געהאַט שפּיעלען פאַר גרוי־סע מענטשען, מלכותים און פּויבסטען, חאָטש מע פלעגט איהם אָפּ־גילטען. ער האָט בעסער ליעב געהאַט שפּיעלען פאַר אָרעמע לייט אין אַלע שענקלעך, אין אַלע דערפער, אָדער גאָר אין די וועלדער פאַר חיות און עופות. אָט וואָס פאַר אַ פיעדלער פּאַגאַניני איז גע־ווען... עי, חברה־פּלעצעל, צו די כלים!

אַזוי האָט נפתלצי בעזבאַראָדקע אויסגערופען צו זיין קאַמאַנ־דע קינדער, וואָס זענען זיך צענויפגעקומען אַלע אין איין מינוט, גענומען זיך איטליכער צו זיין אינסטרומענט. נפתלצי אַליין איז אויפגעשטאַנען, אַ זעץ געטהאָן מיט'ן סמיק אין טיש אריין, גע־וואָרפען אַ שאַרפען קוק אויף איטליכען בעזונדער און אויף אַלע מיט אַ מאָל — און מע האָט אַ שפּיעל געטהאָן אַ קאָנצערט אויף אַלערליי אינסטרומענטען מיט אַזאַ כח, אַז איך בין שיער ניט אומגעפאַלען פון די פיס. איטליכער האָט זיך געפליסט איבער־שרייען דעם אַנדערען, און מעהר פון אַלע האָט מיך פערשריגען

איינער אַ קליינער, וואָס האָט געהייסען חעמעלע, אַ טרוקען יונגעלע מיט אַ נאָס נעזעלע און מיט באַרוויסע אָנגעדראָלענע פיסלעך. חעמעלע האָט געשפּיעלט אויף אַ משונה־מאָדנע כלי, עפּיס אַ מין זאַק אַזעלכער, וואָס אַז מע בלאָזט איהם אָן, לאָזט ער נאָכדעם אַרויס אַ משונה קול, אַ מאָדנעם קוויטש, ווי אַ קאַץ, בשעת מע טרעט איהר אָן אויפ'ן וויידעל. חעמעלע האָט מיט'ן באַרוויסען פיסעל אויסגעשלאָגען טאַקט, געקוקט די גאַנצע צייט אויף מיר מיט קליינע גנבה'שע אויגלעך און אונטערגעוואונקען, ווי איינער רעדט: „אָבער איאָ, איך בלאָז גוט?" נאָר מעהר פון אַלע האָט געאַרבייט נפתלצי אַליין; ער האָט אי געשפּיעלט, אי געדערעזשירט, געאַרבייט מיט די הענד, מיט די פיס, מיט דער נאָז און מיט די אויגען און מיט'ן גאַנצען גוף, און טאָמער חלילה האָט עמיצער געמאַכט אַ פעהלער, האָט ער אַ קריץ געטהאָן מיט די ציינער און אַ זאָג געטהאָן מיט כעס:

— פאָרטאַ, פאַרחוץ! פאָרטאַ — פאָרטיסימאַ!... טאַקט, ממזר! טאַקט!... איינס, צוויי, דריי! איינס, צוויי, דריי!...

ה.

אָפּגעמאַכט מיט נפתלצי בעזבאָראָדקע פאַר דריי מאָל אַ'ין דער וואָך אָנדערהאַלבען שעה אין טאָג צוויי קערבלעך אַ חודש, בעט איך איהם נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, עס זאָל זיין בסוד־סודות — אַניט, בין איך אַ פערפאַלענער. ער גיט מיר זיין עהרענוואָרט, אַז עס וועט נישט וויסען דערפון קיין פויגעל.

— מיר זענען אַזעלכע מענטשען, — זאָגט ער צו מיר מיט גדלות און מאַכט צו־רעכט דעם קאָלנער — וואָס קאַטאַרע קיין געלט האָבען מיר ניט, נאָר יושר און עהרליכקייט איז ביי אונז פאַרהאַן מעהר ווי ביי'ם גרעסטען גביר! אפשר געפינט זיך ביי דיר עטליכע גראָשענס?

איך האָב אַרויס און געב איהם אַ קערבעל. נפתלצי נעמט דאָס צו ביי מיר, ווי אַ פּראָפעסאָר, מיט צוויי פינגער, רופט־צו די מוטער חוה, קוקט אָן אַ זייט און מאַכט צו איהר:

— נאַ, קויף עפּיס אָנבייסען!

די מוטער חוה נעמט־צו ביי איהם דאָס קערבעל שוין דוקא מיטביידע הענד און מיט אַלע פינגער, בעטראַכט דאָס דוקא פון אַלע זייטען און טהוט אַ פרעג דעם מאַן, וואָס זאָל זי קויפען?

— וואָס דו ווילסט. — ענטפערט ער איהר כלומר'שט קאַלט־בלוטיג. — קויף בולקעס עטליכע, הערינג אַ צוויי־דריי, און דאַרע קישקע, און אַ ציבעלע פאַרגעס ניט, עסיג און בוימעל, נו, און אַ גלעזעל בראָנפען דאַרטען...

אַז די דאָזיגע אַלע זאַכען זענען בעשאַפען געוואָרען אויפ'ן טיש, איז דער עולם אָנגעפאַלען דערויף מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי נאָך אַ תענית. עס האָט אַזש מיך אָנגענומען אַ יצר־הרע, און אַז מע האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צום טיש, האָב איך מיך נישט געקאָנט אָפּזאָגען, און איך געדענק נישט די צייט, ווען איך זאָל אַזוי הנאה האָבען פונ'ם עסען, ווי איך האָב הנאה געהאַט פון דער דאָזיגער סעודה.

נאָך דער סעודה האָט בעזבאָראָדקע אַ וואונק געטהאָן צו דער קאָמאַנדע, מע זאָל זיך נעמען צו די כלים, און מע האָט מיך מכבד געוועזען ווידער אַ מאָל מיט אַ זאַך, „זיין אייגענע קאָמפּאָזיציע“. די דאָזיגע „קאָמפּאָזיציע“ האָבען זיי געשפּיעלט מיט אַזאַ רעש, אַז עס האָט מיר פערטויבט די אויהערען און פערטומעלט דעם קאָפּ — און איך בין אַוועק פון דאָרטען אַ שכור'ער פון נפתלצי בעזבאָראָדקע'ס „קאָמפּאָזיציע“. אַ גאַנצען טאָג אין חדר האָט זיך מיר געדרעהט דער רבי מיט די תלמידים מיט די ספרים, און אין די אויהערען האָט מיר ניט אויפגעהערט צו קלינגען די קאָמפּאָ־זיציע“. ביינאַכט איז מיר געקומען צום חלום פּאַגאַניני, רייטענ־דיג אויפ'ן אשמדאי, און האָט מיר דערלאַנגט מיט'ן פידעל איבער'ן קאָפּ. — איך האָב זיך אויפגעחאַפּט מיט אַ געשריי און מיט

א קאַפּוועהטיג און האָב אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאַק. וואָס איך האָב גערעדט — ווייס איך נים. נאָר מיין עלטערע שוועסטער פעסיל האָט מיר נאָכדעם דערצעהלט, אַז איך האָב גע־רעדט פון היטץ, עס האָט זיך נים געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, עפּיס ווילדע נעמען—„קאָמפּאָזיציע“, פּאַגאַניני“... און נאָך א זאַך האָט מיר די שוועסטער דערצעהלט, אַז אין דער צייט, וואָס איך בין געלעגען שלאָף, איז מען א פּאָר מאָל געווען ביי אונז פון נפתלצי דעם כלי־זמר, עפּיס א באַרוויס יונגעל, געוואָהר ווערען וואָס איך מאַך, האָט מען איהם דורכגעטריבען און פערזאָגט, ער זאָל זיך מעהר נישט דערוועגען קומען אַהער...

— וואָס האָט געטהאָן ביי דיר דעם כלי־זמר'ס יונגעל? — פרעגט מיך מיין שוועסטער און מוטשעט מיך, איך זאָל איהר זאָ־גען. נאָר איך האַלט זיך איינס: איך ווייס נישט, כלעבען, איך ווייס נישט; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

— וואָס פאַר א פּנים האָט דאָס? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — ביזט שוין, קיין עין־הרע, א בחור'על צו לייטען, מע רעדט דיר שוין שדוכים, און דו האָסט צו טהון מיט שענע חברים, באַרוויסע כלי־זמר'לעך! וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט כלי־זמר? וואָס האָט דאָ געטהאָן ביי דיר נפתלצי דעם כלי־זמר'ס יונגעל?

— וואָסער נפתלצי? — זאָג איך און מאַך זיך תמ'עוואַטע.— וואָסער כלי־זמר?

— קוק איהם אָן, דעם תנא! — מישט זיך אריין דער טאַטע. — ער ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגען! נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג! איך אין דיינע יאָהרען בין שוין לאַנג געווען א חתן, און ער שפּיעלט זיך נאָך מיט חברים! טהו זיך אָן און געה אין חדר אריין! טאַטער וועט דיך באַנעגענען הערשעל בעל־טאַקסע און וועט דיך א פרעג טהון, וואָס איז דיר געווען, זאָלסט דו זאָגען — קדחת. דו הערסט וואָס איך רעד צו דיר? קדחת!

איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאַר א מחותן איז דאָ הערשעל בעל־טאַקסע? און צוליעב וואָס בעדאַרף איך איהם

זאָגען קדחת ?... אין עטליכע וואָכען אַרום איז מיר פערענטפערט געוואָרען די קשיא.

ז.

הערשעל בעל טאַקסע (אַזוי האָט מען איהם גערופען דערפאַר, וואָס ער און דער טאַטע און דער זיידע זיי־נער האָבען פון תמיד אָן געהאַלטען די טאַקסע, ס'איז שוין געווען ביי זיי אַ חזקה) איז געווען אַ יונגער־מאַן מיט אַ קיילעכיג בייכעל, מיט אַ רויט בערדעל, מיט נאַסע אויגעלעך און מיט אַ ברייטען ווייסען שטערן — אַ סימן פון אַ קאָפּמענש. ער האָט טאַקי גע'שמ'ט אין שטעדטעל פאַר אַ וואוי־לען יונגענמאַן אַ משכיל, אַ מושלם, אַ שענעם בעל תנ"ך און אַ שענעם שרייבער, דאָס הייסט, ער האָט געהאַט אַ שען הענטעל. מע האָט זיך אַמאָל מיט זיינע כתבים, זאָגט מען, אַרומגעטראָגען און אַרומגעפיהרט איבער דער וועלט. און דערצו האָט ער געהאַט געלד און איין טעכטערעל, אַ בת יחידה, אַ מיידעל מיט רויטע הערעלעך און מיט נאַסע אויגעלעך, צוויי טראָפּען וואַסער הערשעל בעל־טאַקסע. געהייסען האָט זי אסתר, און גערופען האָט מען זי פערצויגען — „פלעסטערעל". געווען איז זי ציטעריג און איידעל, מורא געהאַט פאַר אונז, חדר־יונגלעך, ווי פאַר'ן מלאך־המות, וואָ־רום מיר האָבען איהר דעקוטשעט, פלעגען זיך רייצען מיט איהר און זינגען ליעדלעך:

אסתר'על !
פלעסטערעל !
פאַר וואָס האָסט דו ניט
קיין — שוועסטערעל ?

דאַכט זיך, וואָס ליגט אַזעלכס אין די דאָזיגע ווערטער ? איאָ, נאַרנישט ? פון דעסטוועגען פלעגט פלעסטערעל, אַז זי האָט דער־הערט די דאָזיגע ווערטער, פערשטעלען זיך די אויהערען און אַנט־לויפען מיט אַ געוויין, בעהאַלטען זיך בחדרי־חדרים, מורא האָבען אַרויסגעהן עטליכע טעג אויף דער גאַס.

נאָר דאָס איז געווען אמאָל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ קינד. אַצינד איז זי שוין געוואָרען אַ מיידעל צו לייטען, פערפלאָכטען זיך אַ רויט צעפּעל און געגאַנגען אָנגעטהאָן, ווי אַ כלה, נ"אָ ך ד ע ר ל ע צ ט ע ר מ אָ ד ע. מיין מאַמע האָט פון איהר שטאַרק געהאַלטען, פלעגט זיך נישט קאָנען אָפּלויבען פון איהר: „אַ שטילע טויב". אסתר'ל פלעגט אמאָל, שבת, אַריינקומען צו מיין שוועסטער פעסיל, און אַז זי האָט מיך דערזעהן, פלעגט זי ווערען נאָך רויטער, ווי זי איז געווען, און אַראָפּלאָזען די אויגען. און מיין שוועסטער פעסיל פלעגט מיך בשעת־מעשה דוקא צורופען, עפּיס פרעגען, און קוקען אונז ביידען אין די אויגען אריין.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, עס קומט אריין צו אונז אין חדר אריין דער טאַטע מיינער מיט הערשעל בעל־טאַקסע, און נאָך זיי שלעפּט זיך נאָך רב שלום־שכנא דער שדכן, אַ איד מיט זעכס פינגער, מיט אַ געגרייזעלטער שוואַרצער באָרד און אַ גרויסער אביון. דערזעהען אזעלכע געסט, האַפּט אויף זיך דער רבי רב זרח די קאַפּאָטע מיט'ן היטעל, און מחמת גרויס אימפּעט פערקאַטשעט זיך איהם איין פאה ארונטער, אויף יענער זייט אויהער, דאָס היטעל פערקנייטשט זיך און עס שטעקט ארויס אונטען די יאַרמעלקע העכער האַלב, און עס הויבט איהם אָן פלאַמען אַ באַק. מע האָט געקאָנט ארויסזעהען, אַז דאָ איז עפּיס נישט גלאַט, ובפרט, אַז רב שלום־שכנא דער שדכן שוין פון אַ צייט, אַז ער האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו אונז אין חדר אריין עפּיס צו אָפטליך, פלעגט אַלע מאָל ארויסרופען דעם רבי'ן אין הויז ארויס און דאָרט אוועקשטעהן מיט איהם עטליכע מינוט, סוד'ען זיך און שושקען זיך, מאַכען בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט די פּלייצעס און אויסלאָזען מיט אַ זיפץ:

— טאַ, ממה־נפשך, אויך די איינענע מעשה! איז דאָס באַשערט, וועט דאָס מסתמא זיין, וואָס קאָן מען וויסען וואָס?

ביי'ם אריינקומען פון די געסט האָט דער רבי רב זרח נישט געוואוסט וואָס ער זאָל טהון, וואו ער זאָל זיי בעזעצען. האָט ער

געהאַפּט אַ קיכבענקעל, וואָס די רביצין זאָלצט דערויף פלייש, און האָט זיך פריהער אביסעל ארומגעדרעהט מיט דעם עטליכע מאָל הין און צוריק איבער'ן גאַנצען חדר, און נאָכדעם האָט ער דאָס קוים אוועקגעשטעלט און האָט זיך אַליין טאַקי אַנידערגעזעצט אויף דעם. ער איז אָבער באַלד אויפגעשפּרונגען, ווי איין אָפּגעבריהטער, שטאַרק צעמישט, און האָט זיך געהאַפּט ביי דער הינטערשטער קעשעני פון דער קאַפּאָטע, גלייך ווי ער וואָלט עפּיס פערלאָרען אַ מטמון מיט געלד.

— אָט איז אַ בענקעל, זעצט זיך! — מאַכט ער צו די געסט.

— נישקשה, זיצט, זיצט! — זאָגט צו איהם דער טאַטע. — מיר זענען אריינגעגאַנגען צו אייך, רב זרח, נאָר אויף איין מינוט; זיי וועלען פאַרהערען מיין יונגעל תנ"ך.

און דער טאַטע ווייזט אָן אויף הערשעל בעל־טאַקסע.

— אָך, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? — מאַכט דער רבי רב זרח און חאַפּט אַ תנ"כ'על און טראָגט דאָס אונטער הערשעל דעם בעל־טאַקסע מיט אזא פּנים, ווי איינער רעדט: „נאַ דיר און טהו וואָס דו ווילסט!“

הערשעל בעל־טאַקסע נעמט דאָס תנ"כ'על אין האַנד אַריין, ווי אַ מענש, וואָס איז געניט אין דער סחורה, בויגט איין דאָס קעפּעל אויף אַ זייט, מאַכט־צו איין אויגעל, מישט און מישט און טראָגט מיר אונטער דעם ערשטען פּסוק פון „שיר־השירים“.

— שיר השירים גאָר? — רופט זיך אָן דער רבי מיט אַ שמייכעלע, ווי איינער רעדט: קיין הארבערעס נישט געקאָנט געפינען?

— שיח השיחים — ענטפערט איהם הערשעל בעל־טאַקסע (ער קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש) — שיח השיחים איז ניט אזא גחינגע זאַך, ווי איהח מיינט; שיח השיחים דאַחף מען פאַחשטעהן.

— אוראי! — רופט זיך אָן רב שלום־שכנא מיט אַ געלעכטערעל.

דער רבי טהוט צו מיר אַ וואונק. איך געה־צו צום טיש, צעשאָקעל זיך און הויב אָן אויף אַ קול מיט זעהר אַ שענעם ניגון:

— שיר השירים — א געזאנג איבער אלע געזאנגען! אלע גע־זאנגען האט געזונגען א נביא, און דאס האט געזונגען א נביא בן נביא! אלע געזאנגען האט געזונגען א חכם, און דאס האט געזונגען א חכם בן חכם! אלע געזאנגען האט געזונגען א מלך, און דאס האט געזונגען א מלך בן מלך!

בשעת זינגען האב איך דערווייל געקוקט אויף מיינע פערהע־רערס און האב בעמערקט אויף איטליכענס פנים איין אנדער מינע. ביי'ם טאטען אויפ'ן פנים איז געווען אנגעצייכענט גדלות און פער־גענינגען. אויפ'ן רבינ'ס פנים איז געשטאנען מורא און פחד, טא־מער חלילה האב איך א טעות און מאך א פעהלער; זיינע ליפען האבען שטילערהייד נאכגערעדט מיט מיר איטליכס ווארט. הער־שעל בעל־טאקסע איז געזעסען דעם קאפ אביסעל אויף א זייט, דאס גלע בערדעל אין מויל, איין אויגעל צוגעמאכט, דאס אנדערע האט געקוקט ארויף, אויף דער סטעלי, און צוגעהערט ווי א גרוי־סער, גרויסער מבין. רב שלום־שכנא דער שדכן האט די גאנצע צייט נישט ארפגעלאזט פון איהם קיין אויג. ער איז געזעסען מיט א האלבען גוף אריבערגעבויגען אויף צופריהער, האט מיר מיט־געהאלפען שאקלען זיך און האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט מיך איבערגעשלאגען אין מיטען מיט איין אויסגעשריי, מיט א געלעכטער און מיט א הוסט אינאיינעם און א מאך מיט דעם צווייענדיגען פינגער:

— אז מע שמועסט, אז ער יכול'ט — יכול'ט ער!

אין עטליכע טעג ארום האט מען געבראכען טעלער, און איך בין געווארען צו מזל א חתן פאר הערשעל בעל־טאקסע'ס בת־יחיד'קעלע — פלעסטערעל.

ז.

אמאל מאכט זיך, א מענש וואכסט־אויס אין איין טאג מעהר ווי איין אנדערער אין צעהן יאהר. אז איך בין געווארען א חתן, האב איך מיט א מאל דערפיהלט, אז איך בין א „גרויסער". דאכט

זיך, דער אייגענער וואָס פריהער, נאָר פּאָרט נישט דער. פונ׳ם קלענסטען חבר ביז׳ן רבי׳ן רב זרח האָט מען אָנגעהויבען קוקען אויף מיר שוין מיט מעהר דרך־ארץ — פּאָרט אַ חתן מיט אַ זייגער. אויך דער טאַטע האָט שוין אויפגעהערט צו שרייען אויף מיר; פון פּעטש שמועסט מען ניט: ווי אַזוי נעמט מען דאָס אַ חתן מיט אַ גילדערנעם זייגער און מע פּאַטש איהם אויס? אַ חרפּה פאַר לייטען און אַ בזיון פאַר זיך אַליין! אמת, מע האָט אַמאָל אָפּגעשמיסען ביי אונז אין חדר אַ חתן אלי, דערפאַר וואָס מע האָט איהם געחאַפּט גליטשען זיך מיט אַלע שקצים׳לעך אויפ׳ן אייז, — האָט טאַקי נאָכדעם געהאַט צו טהון דערמיט די גאַנצע שטאָדט. די כלה זיינע, אז זי איז געוואָהר געוואָרען פון אַזאַ סקאַנדאַל, האָט זי אַזוי לאַנג געוויינט, ביז מע האָט אָפּגעשיקט דעם חתן די תנאים, און דער חתן, אלי הייסט דאָס, האָט זיך פאַר הארצוועהטיג און פאַר בזיון געוואָלט אריינוואַרפען אין טייך אריין, איז געווען פערפרוירען דאָס וואַסער...

כמעט אַזאַ איין אומגליק האָט זיך געטראָפען מיט מיר, נאָר נישט איבער שמיץ, און נישט איבער׳ן גליטשען זיך אויפ׳ן אייז, נאָר איבער אַ פּיערל.

אָט אַזוי איז געווען די מעשה:

ביי אונז אין וויינשענק האָבען מיר געהאַט איין אָפּטען גאַסט, ט ש ע ט ש ע ק דעם קאַפּעלמייסטער, וואָס מיר פלעגען איהם רופען: „פּאַן פּולקאָווניק“. דאָס איז געווען אַ געזונדער יונג, אַ הויכער, מיט אַ גרויסער קיילעכיגער באָרד און מורא׳דיגע ברעמען. גערעדט האָט ער אויף אַ מאָדנע געמישט לשון, וואָס איז בעשטאַנען פון עטליכע שפּראַכען. בשעת רעדען האָט ער געמאַכט מיט די ברעמען אַרויף און אַראָפּ; אַז ער האָט אַראָפּגעלאָזט די ברעמען, איז דאָס פּנים געווען שוואַרץ ווי די נאַכט, און אַז ער האָט זיי אויפגעהויבען — איז דאָס געווען קלאָר ווי דער טאָג, וואָרום עס האָבען זיך געפונען אונטער די דאָזיגע געדיכטע ברעמען אַ פּאָר העלבלויע, גוטע, שמייכלענדיגע אויגען. געטראָגען האָט ער אַ מונ־

דיר מיט גאָלדענע קנעפּ, און דערפּאַר טאַקי האָט ער ביי אונז געהייסען „פּאַן פּולקאָווניק". ביי אונז אין וויינשענק איז ער געווען זעהר איין אָפּטער גאַסט, נישט דערפּאַר, ווייל ער איז געווען אַ שכור חלילה; נאָר מהאי טעמא, ווייל דער טאַטע מיינער איז געווען אַ בריה אויף מאַכען פון ראָזינקעס דעם „בעסטען טהייערסטען אונגערשען וויין", וואָס טשעטשעק פּלעגט אָנקוועלען, זיך גאָר ניט קאָנען אָפּלויבען פון איהם. ער פּלעגט אַרויפלעגען אויף איהם זיין גרויסע מורא׳דיגע האַנד און זאָגען צום טאַטען אויף זיין געמישטער שפּראַך:

— הערר קעלערמייסטער! או טעבי נאַילעפּשי אונגאַרוויין! נימאַ טאַקי ווינע אין בודאַפּעשט! פּרערבאָהעם!*

צו מיר איז טשעטשעק תמיד געווען צוגעלאָזט, מיך געלויבט, וואָס איך לערען אין חדר, פּלעגט מיך אָפּט פערהערען, פרעגען, ווער איז געווען אדאַם? און ווער איז געווען איזאַק? און ווער איז געווען דזשאָזעף?

— יוסף? — פרעג איך איהם. — יוסף הצדיק?

— דזשאָזעף — זאָגט ער.

— יוסף — פערריכט איך איהם נאָך אַ מאָל.

— או נאַס דזשאָזעף, או וואַס יאָדזשעף. — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר אַ קניפּ אין בעקעל. — דזשאָזעף — יאָדזשעף, יאָדזשעף — דזשאָזעף — וושיסטקאָ יעדנע, גאַנץ עגאַל.

— קחוי — הי — חי!...

איך בעהאַלט דאָס פּנים אין קולאַק און לאַך מיך גוט אויס.

נאָר פון זינט איך בין אַ חתן געוואָרען האָט טשעטשעק אויך אויפגעהערט זיך בעגעהן מיט מיר ווי מיט אַ קונדס און האָט אָנגעהויבען רעדען מיט מיר שוין ווי מיט אַ גלייכען, דערצעהלען מעשיות פון פאָלק און פון מוזיקאַנטען (דער „פּאַן פּולקאָווניק" האָט גע-

---

* ביי דיר איז דער בעסטער אונגאַרישער וויין! ניטאָ אַזאַ וויין אין בודאַפּעשט! ביי גאָט!

האט נייען מאָס רעד, קיינער האָט אָבער קיין צייט ניט געהאט איהם אויסהערען, א חוץ מיר). איינמאָל האָט ער זיך מיט מיר צע־רעדט וועגען שפּיעלען. האָב איך איהם אַ פרעג געטהאָן:

— דער פאָן פּולקאָווניק שפּיעלט אויף וואָסער אינסטרו־מענט?

— נאַ גושיסטקיך אינסטרומענטו *. — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

— אויפ'ן פּיעדעל אויך? — פרעג איך איהם, און ער בע־קומט מיט אַ מאָל אין מיינע אויגען אַ פּנים פון אַ מלאך.

— קום צו געהן אַ מאָל צו מיר, — מאַכט ער — וועל איך דיר שפּיעלען.

— ווען קאָן איך — זאָג איך — צו דיר קומען, פּאָן פּולקאָוו־ניק, אז ניט שבת? נאָר בתנאי, קיינער זאָל ניט וויסען. זאָגסט דו מיר צו?

— פּרעד באָהעם! — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

ח.

טשעטשעק האָט געוואָהנט ווייט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אין אַ קליין ווייס שטיבעל, מיט קליינע פענסטערלעך, מיט גע־פאַרבטע לאָדען, מיט אַ גרינעם גאָרטען, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון דאָרטען מיט גרויס גדלות אַ סך הויכע געלע סאָנישניקעס, ווי עפּיס רעבטס, און האָבען אָנגעבויגען עטוואָס די קעפּלעך אויף אַ זייט, אַביסעל געשאָקעלט זיך, און האָבען ווי גערופען מיך צו זיך: „אהער, צו אונז, בחור'על! דאָ איז גראָם, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז ווארעם, דאָ איז גוט!"... און נאָך דעם עפּוש מיט דער היטץ מיט'ן שטויב, וואָס אין שטאָדט,

* אויף אַלע כלים.

און נאָך יענער ענגשאַפט מיט'ן געשריי, מיט'ן טורמעל, וואָס אין חדר, גלוסט זיך טאַקי אהער, וואָרום דאָ איז גראָז, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז וואַרעם, דאָ איז גוט! עס גלוסט זיך לויפען, שפּרינגען, שרייען, זינגען; אָדער גאָר אַ וואָרף טהון זיך אויף דער הוילער ערד, מיט'ן פּנים אינ'ם גרינעם שמעקענדיגען גראָז אריין. נאָר, אוי וועה, נישט פאַר אייך, אידישע קינדער! געלע סאָנישניקעס, גרינע קרויט, פרישע לופט, ריינע ערד, אַ לויטערער הימעל — האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס'איז נישט אויף אייער מיסט געוואַכסען געוואָרען!...

בעגעגענט האָט מיך אַ שוואַרצער קודלאַטער הונד מיט רויטע פייעריגע אויגען. ער איז אויף מיר אָנגעפאַלען מיט אַזאַ רשעות, אַז ס'איז מיר שיער די נשמה ארויסגעפאַלען. אַ גליק, וואָס ער איז געווען צוגעבונדען אויף אַ שטריק. דערהערט מיין געשריי, איז משעטשעק ארויסגעלאָפען אָהן אַ מונדיר און האָט אָנגעהויבען שטראָפען דעם הונד, ער זאָל אנשטומט ווערען — און ער איז אנשטומט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער מיך אָנגענומען פאַר אַ האַנד, צוגעפיהרט מיך גלייך צום שוואַרצען כלב, געזאָגט, איך זאָל גאָר קיין מורא ניט האָבען, ער וועט מיך ניט זאַטשעפּען; אַ סימן, זאָגט ער, איך זאָל איהם אַ גלעט טהון איבער די האָר. און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט ער מיין האַנד און פיהרט מיט איהר איבער'ן הונד'ס פעל, רופט איהם אָן בשעת מעשה מיט עטליכע מאָדנע נעמען און זאָגט איהם גוטע ווערטער. דער שוואַרצער חברה־מאַן לאָזט אראָפּ דעם וויידעל, בויגט איין דעם קאָפּ, בעלעקט זיך מיט דער צונג און וואַרפט אויף מיר אַ קוקעל מן הצד, ווי איינער רעדט: „דיין גליק, וואָס דער פּריץ שטעהט דאָ, וואָלסט שוין אוועקגעגאַנגען פון דאַנען אָהן אַ האַנד“... איבערגעלעבט די פּחדים פונ'ם הונד און אריינגעגאַנגען מיט'ן „פּאַן פולקאָווניק“ אין שטוב אריין, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען; אַלע וועגד זענען בעהאַנגען פון אויבען אראָפּ מיט ביקסען, און אויף דער ערד

ליגט א פעל מיט א קאפ פון א לייב אדער א לעמפערט מיט מורא'דיגע שארפע צייהן. מילא, דער לייב איז נאך א האלבע צרה — פארט א גע'פגר'טער; אבער די ביקסען, די ביקסען?... ס'איז מיר נישט איינגעגאנגען די פרישע פלאמען מיט די שענע עפעל, וואס דער בעל־הבית האט מיך מיט זיי מכבד געווען פון זיין אייגענעם גארטען; מיינע אויגען האבען נישט אויפגעהערט צו שפרינגען פון איין וואנד אויף דער אנדערער. נאר שפעטער, אז טשעטשעק האט ארויסגענומען פון א רויט שאכטעל א פידעלע, א קליינס, א קיילעכיגס, מיט א מאדנע בייבעלע, האט ארויפגעלעגט אויף דעם די גרויסע צעשפרייטע בארד און די גרויסע געזונדע האנד און האט געגעבען דעם ערשטען פיהר עטליכע מאל הין און צוריק מיט'ן סמיטשיק, און עס האבען זיך געגעבען א גאס די ערשטע עטליכע מעלאדיען, האב איך אין איין אויגענבליק פערגעסען דעם שווארצען כלב, מיט'ן שרעקליכען לייב, מיט די אנגעלאדענע ביקסען, — איך האב נאר געזעהען פאר זיך טשעטשעק'ס גרויסע צעלאזטע בארד מיט זיינע געדיכטע אראפגעלאזטע ברעמען, איך האב נור געזעהען א קיילעכיג פידעלע מיט א מאדנע בייכעל, און פינגער, וואס טאנצען איבער די סטרונעס מיט אזא מהירות, וואס א מענשענס שכל איז גאר ניט אימשטאנד משיג צו זיין, וואו נעמט מען דאס אזוי פיעל פינגער?

נאכדעם איז פערשוואונדען געווארען טשעטשעק מיט זיין צעשפרייטער בארד, מיט זיינע געדיכטע ברעמען, מיט זיינע וואונדערליכע פינגער, און איך האב שוין ניט געזעהען פאר זיך גאר־נישט. איך האב נאר געהערט א זינגען, א קרעכצען, א וויינען, א חליפען, א רעדען, א ברומען — משונה מאדנע קולות אזעלכע, וואס איך האב אויף מיין לעבען נישט געהערט קיינמאל! זיסע קולות, ווי האניג, גלאטע, ווי בוימעהל, האבען זיך געגאסען — געגאסען גלייך אין הארצען אריין אהן איין אויפהער, און מיין נשמה איז אוועק ווייט־ווייט פון דאנען, אין איין אנדער וועלט אריין, אין א גן־עדן פון סאמע קולות, פון גאלע געזאנגען...

— הארבאטע חצעש ? * — רופט זיך אָן צו מיר טשעטשעק, לעגט אוועק דאָס פיעדעלע און טהוט מיר א פּאַטש אין פּלייצע.

איך האָב דערפיהלט, אַז איך בין אַראָפּגעפּאַלען פונ׳ם זיבעטען הימעל אַראָפּ אויף דער ערד.

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבען צו געהן אהער אַלע שבת בייטאָג הערען טשעטשעק׳ען שפּיעלען אויפ׳ן פיעדעל. איך פלעג שוין געהן גלייך, נישט מורא געהאַט פאַר קיינעם, און אפילו מיט׳ן שוואַרצען כלב זענען מיר געוואָרען אזוי בעקאַנט, אַז ער האָט מיך דערזעהען, פלעגט ער דרעהען מיט׳ן ווייִדעל און זיך וועלען וואַרפען אויף מיר, אַ לעק טהון די האַנד. פלעג איך איהם נישט לאָזען: „לאָמיר בעסער זיין גוטע פריינד פון דער ווייטען!“

אין דער היים האָט נישט געוואוסט קיין פויגעל, וואו איך פערברענג דעם שבת — פּאָרט אַ חתן! — און מע וואָלט נישט געוואוסט דערפון עד היום, עס זאָל זיך ניט געווען טרעפען מיט מיר אַ נייער אומגליק, אַ גרויסער אומגליק, וואָס ווערד דאָ בעשריבען אינ׳ם קאַפּיטעל ט.

ט.

דאַכט זיך, וועמען בעדאַרף עס אָנגעהען, למשל, אַז אַ אידיש בחור׳על געהט זיך שבת בייטאָג שפּאַציערען אביסעל ווייטער, הינטער דער שטאָדט? צי ס׳איז טאַקי מעהר נישטאָ וואָס צו טהון, נאָר נאָכקוקען, אין זינען האָבען יענעם? וואָס העלפען אָבער די אַלע טענות, אַז עס ליגט שוין אזוי ביי אונז אין דער נאַטור, ביי אידען הייסט דאָס, גוט צוקוקען זיך צו יענעם, אַכטונג געבען, געפינען חסרונות און געבען עצות. למשל: צוגעהן צו אַ ווילדפרעמדען, בשעת ער דאַווענט, און צו־רעכט מאַכען איהם דעם „של־ראש“ פון די תפילין; אָדער אָפּשטעלען איהם בשעת ער לויפט און איז פערטראָגען, אַז עס האָט זיך ביי איהם, דאַכט זיך, פערקאַטשעט אַ הויז; אָדער אָנווייזען יענעם מיט׳ן פינגער,

---

* טוי ווילסט דו?

ער זאָל ניט וויסען וואָס איהר מיינט: צי די נאָז, צי די באָרד, צי וועלכע גוטע יאָהר? אָדער צונעמען ביי יענעם פון די הענד, בשעת יענער מוטשעט זיך און וויל עפּיס עפּענען, און זאָגען איהם: איהר קאָנט נישט, לאָזט מיך! אָדער אָפּשטעלען זיך, בשעת יענער בויעט א שטוב, און אויסזועצען איהם אַ חסרון, אַז די סטעלי איז, דאַכט זיך, צו הויך, די חדרים צו גראָם און די פענסטער אומגעלומפּערט ברייט, האָטש נעם צעוואָרף די שטוב און שטעל זיך בויען גאָר איבער־אַ־נייעס!... אָט אַזוי, הערט איהר, איז שוין ביי אונז איינגעפיהרט פון קדמונים, פון ששת ימי בראשית. מיר וועלען מיט אייך די וועלט נישט איבערמאַכען, מיר זענען דאָס גאָר נישט מחויב...

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט אייך שוין זיין רעכט, אַז אפרים קלאָץ, א איד אַ ווילד־פרעמדער, וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט אונז אַ קנעפּעל, האָט נאָכגעקוקט נאָך מיר, נאָכגעשפּירט און אָנגעשמעקט וואוהין איך געה, און האָט מיר צוגעשטעלט א בענקעלע, געשוואָרען, אַז ער האָט אליין געזעהען מיך עסען טרפות ביי'ם „פולקאָווניק" און רויכערען אַ פּאַפּיראָס אום שבת, ער זאָל אַזוי זעהען, זאָגט ער, ביי זיך אַלדאָס גוטס, אַניט זאָל ער ניט דערלעבען, זאָגט ער, קומען אַהין, וואוהין ער געהט, און אויב ער זאָגט אַ דבר־שקר אויף אָט אַזוי פיעל, זאָל זיך איהם שטעלען, זאָגט ער, דאָס מויל אויף אַ זייט און עס זאָלען איהם אַרויס ביידע אויגען!

— אָמן הלואי! — האָב איך געזאָגט און האָב געחאַפּט פונ'ם טאַטען אַ פרישען פּאַטש, איך זאָל ניט זיין קיין עזות־פּנים... נאָר איך פערחאַפּ, אַזוי דאַכט זיך מיר, די לאָקשען פאַר די פיש, איך האָב גאָר פערגעסען אייך דערצעהלען, ווער איז געווען אפרים קלאָץ, און וואָס איז ער געווען, און ווי אַזוי איז געווען די מעשה.

אין עק שטאָדט, אויף יענער זייט בריק, איז געזעסען אַ איד אפרים קלאָץ. פאַר וואָס האָט מען איהם גערופען קלאָץ? ער האָט אַמאָל געהאַנדעלט מיט געהילץ. היינט האַנדעלט ער שוין ניט —

איבער א מעשה, א בלבול, מע האט אויסגעטרייסעלט ביי איהם א פרעמדען קלאָץ מיט א פרעמדער קליימע, האט ער נעהאט אויף זיך א פעקעל, א לאַרעניש, א שלעפעניש, קוים־קוים אויסגעדרעהט זיך פון טורמע. פון דעמאָלט אָן האט ער אוועקגעוואָרפען אלע מסחרים און האט זיך גענומען צו שטאָדט־זאכען, אריינקוקען אין קהל׳שע ענינים, צער, טאקסע, בית־המדרש... תחילת איז געווען נישט אזוי גוט. ער האט געהאט בזיונות; נאָר וואָס ווייטער־ווייטער האט ער זיך אריינגעדרעהט, איינגעגעסען אין די ביינער אריין, געגעבען אָנצוהערעניש, אז ער ווייסט „וואו א טיר עפענט זיך"... און אפרים איז געוואָרען מיט דער צייט א פארשוין א ניצליכער, א נויטיגער, וואָס מע קאָן זיך אָהן איהם ניט בעגעהן. אָט אזוי חאפט זיך אריין א וואָרעם אין עפעל אריין, בעט זיך אויס גאנץ ברייטליך, מאכט זיך א ווייכען געלעגער און ווערד דאָרט א היימישער, א גאנצער בעל־הבית.

געווען איז אפרים א נידעריטשקער, געהאט קורצע פיסעלעך, קליינע הענטעלעך, רויטע בעקעלעך, און א נענגעל א גיכס, מיט א טענצעל און מיט א דרעה מיט׳ן קעפעלע; גערעדט האט ער גיך, מיט א קוויטשעל, און געלאכט האט ער מיט א דריבנע געלעכטע־רעל, ווי מע שיט ארבעסלעך. אָנקוקען האָב איך איהם נישט גע־קאָנט — איך ווייס ניט פאר וואָס. אלע שבת בייטאָג, ווען איך בין געגאנגען צו טשעטשעק׳ען, אדער פון טשעטשעק׳ען, פלעג איך איהם בעגעגענען אויפ׳ן בריק געהן שפאציערען אין א לאנגען גע־לאטעטען שבת׳דיגען לעטניק אָהן די ארבעל. ער איז געגאנגען, די הענד פערלעגט אהינטער, און אונטערגעזונגען אויף זעהר א דין קול׳כעל, און דער לאנגער לעטניק האט איהם אונטערגעפאטשט פון הינטען אין די פיאטעס.

— גוט שבת! — זאָג איך איהם.

— גוט שבת! — מאכט ער. — וואוהין געהט דאָס א יונ־געל?

— גלאט אזוי — זאָג איך — אויפ׳ן שפאציער.

— אויפ׳ן שפּאַציר? איינער אַליין? — מאַכט ער און קוקט מיר אין די אויגען אריין מיט אַזא מין שמייכעלע, וואָס ס׳איז שווער צו טרעפען, וואָס מיינט ער דערמיט: צי ס׳איז אַ גרוים בריה׳שאַפט, וואָס איך שטעל זיך איין געהן איינער אַליין, צי ס׳איז אַ חכמה, צי אַ נאַרישקייט?...

ז.

איינמאָל, געגאַנגענען צו טשעטשעק׳ען, האָב איך בעמערקט, אַז אפרים קלאָץ קוקט מיר עפּיס זעהר שטאַרק נאָך; האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויפ׳ן בריק און געקוקט אין וואַסער אריין. האָט זיך אפרים אויך אָפּגעשטעלט און אויך געקוקט אין וואַסער אריין. האָב איך זיך געלאָזט געהן צוריק — ער געהט אויך. האָב איך מיך געלאָזט געהן ווייטער אהין — ער אויך. נאָכדעם איז ער פערפאַלען געוואָרען. שפּעטער, געזעסען מיט טשעטשעק׳ען ביי׳ם טיש און געטרונקען טיי, האָבען מיר דערהערט דעם שוואַרצען כלב בילען אויף עמיצען זעהר שטאַרק און רייסען זיך פון דער שטריק. אַ קוק געטהאָן אין פענסטער, האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך זעה עפּיס אַ נידעריגעס, אַ שוואַרצינגס, מיט קליינע פיסעלעך, לויפט־לויפט און ווערד פערשוואונדען. נאָכ׳ן געננעל וואָלט איך געמענט שווערען, אַז ס׳איז אפרים קלאָץ.

כך הוה. איך בין געקומען שבת־צו־נאַכטס אהיים, שוין נאָך הבדלה, מיט אַ פערפלאָמטע פּנים, און האָב געטראָפען אפרים׳ען זיצען ביי׳ם טיש. ער האָט עפּיס זעהר שטאַרק גערעדט און גע־לאַכט מיט זיין מאַרנעם געלעכטערעל. דערזעהען מיך, איז ער אנשוויגען געוואָרען און געקלאַפּט מיט די קורצע פינגערלעך אי־בער׳ן טיש. אקעגען איהם איז געזעסען דער טאַטע, טוידט ווי די וואַנד, און האָט זיך געדרעהט די באָרד, געריסען די האָר איינ־ציגווייז — אַ סימן, אַז ער איז אין כעס.

— פון וואַנען געהסט דו דאָס? — פרעגט מיך דער טאַטע און קוקט אויף אפרים׳ען.

— פון וואנען — זאָג איך — זאָל איך געהן?

— איך ווייס — זאָגט ער — פון וואנען? זאָג דו פון וואנען, דו ווייסט בעסער.

— פון בית־המדרש — זאָג איך.

— און וואו — זאָגט ער — ביזט דו געווען א גאנצען טאָג?

— וואו — זאָג איך — זאָל איך זיין?

— איך ווייס — זאָגט ער — וואו? זאָג דו וואו, דו ווייסט בעסער.

— אין בית־המדרש — זאָג איך.

— וואָס האָסט דו געטהאָן — זאָגט ער — אין בית־המדרש?

— וואָס זאָל איך טהון — זאָג איך — אין בית־המדרש?

— איך ווייס — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט טהון?

— איך האָב געלערנט — זאָג איך.

— וואָס האָסט דו — זאָגט ער — געלערענט?

— וואָס זאָל איך לערנען? — זאָג איך.

— איך ווייס — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט לערנען?

— גמרא — זאָג איך — האָב איך געלערענט.

— וואָסער גמרא — זאָגט ער — האָסט דו געלערענט?

— וואָסער גמרא — זאָג איך — זאָל איך לערנען?

— איך ווייס — זאָגט ער — וואָסער גמרא זאָלסט דו לערנען?

— די גמרא „שבת“ — זאָג איך — האָב איך געלערענט.

דאָ האָט זיך אפרים קלאָץ צעלאַכט מיט זיין דריבנע געלעכטערל, און מעהר האָט שוין, אפנים, דער טאטע נישט געקאָנט איבערטראָגען. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט פונ'ם אָרט און האָט מיר אויפגעוואָרפען צוויי הילכעדיגע פלאַם־פייעריגע פּעטש, עס זענען געפלויגען ביי מיר פונקען פון די אויגען. האָט דערהערט די מאַמע פונ'ם אַנדערען חדר, איז זי אריינגעלאָפען מיט א געשריי:

— נחום! גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? אַ בחור אַ חתן, פאַר דער חתונה? באַרעכבען זיך, טאָמער חלילה ווערד גע־וואָהר דער מחותן?!

. . . .

די מאַמע איז געווען גערעכט. דער מחותן איז געוואָהר גע־וואָרען פון דער גאַנצער מעשה — אפרים האָט דאָס איהם אַליין איבערגעגעבען, און האָט דערלעבט אָן איהם אַ נקמה, וואָרום זיי זענען תמיד געווען צווישען זיך אויף מעסער־שטעך.

* * *

אויף מאָרגען האָט מען מיר אָפּגעשיקט די תנאים מיט די כלה־מתנות, און איך בין געוואָרען אויס חתן. דאָס האָט דעם טאַ־טען אַזוי געקרענקט, אַז ער איז פערשלאָפט געוואָרען, געלעגען צו בעט אַ היבשע צייט, מיך נישט געלאָזט פאַר די אויגען, נישט גע־וואָלט מיין פּנים אָנקוקען, וויפיעל די מאַמע האָט נישט גע׳טענה׳ט פאַר מיר, מיך געוואָלט פערענטפערען.

— דער בזיון! — האָט ער געזאָגט. — דער בזיון איז מיר ערגער פון אַלץ!

— אַ שענע ריינע כפרה! — האָט איהם די מאַמע אויסגע־רעדט דאָס האַרץ. — גאָט וועט מוזען צושיקען איין אַנדערען שדוך, וואָס זאָל מען טהון? זיך נעמען דאָס לעבען? מסתמא איז דאָס ניט זיין זווג...

צווישען די, וואָס זענען געקומען מבקר חולה זיין דעם טאַטען, איז געווען אויך טשעטשעק דער קאַפּעלמייסטער.

דער טאַטע, אַז ער האָט איהם דערזעהען, האָט ער אויסגעטהאָן די יאַרמעלקע, זיך אויפגעזעצט אויפ׳ן בעטעל, האָט איהם אויסגע־צויגען די דאַרע טרוקענע האַנד, אַ קוק געטהאָן איהם אין די אויגען אריין און אַ זאָג געטהאָן:

— אוי, פּאַן פּולקאָווניק! פּאַן פּולקאָווניק!...

מעהר האָט ער נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט, וואָרום עס האָבען איהם געשטיקט די טרערען און דער הוסט...

דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען דעם טאַטען וויינען. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם הארצען און עס האָט מיך פערקלעהמט ביי דער נשמה. איך בין געשטאַנען, גע־קוקט אין פענסטער און געשלונגען די טרערען. אין דער מינוט האָב איך באמת חרטה געהאַט אויף דער חתונה וואָס איך האָב אָנגעארבייט. איך האָב מיך געשלאָגען על־חטא מיט'ן גאַנצען הארצען און האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל קיינמאָל, קיינמאָל נישט דער'רגז'ענען דעם טאַטען, קיינמאָל, קיינמאָל נישט אָנטהון איהם קיין יסורים, — אוים פיעדעל!

דער זייגער

אַ מעשה.

געשריבען אין יאהר 1900

דער זייגער

דער זייגער האָט אויסגעשלאָגען דרייצעהן...

מיינט נישט, אַז איך שפּאַס. איך דערצעהל אייך גאַנץ ערנסט אַ מעשה, וואָס האָט זיך פּערלאָפען אין כתרילעווקע, ביי אונז אין שטוב טאַקי, און וואָס איך אַליין בין דערביי געוועזען.

מיר האָבען געהאַט אַ זייגער, אַ וואַנדזייגער, איין אַלטען־אַלטען ירושה־זייגער פון דעם זיידען נאָך, וואָס דער זיידע האָט איהם געהאַט פונ'ם עלטער־זיידען, עטליכע דורות כסדר, נאָך פון פאַר חמעלניצקי'ס צייטען. איין עבירה, כלעבען, וואָס אַ זייגער איז ניט קיין לעבעדיגע זאַך, אַ שטומע צונג און קאָן נישט רעדען: ער וואָלט דאָס געהאַט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען!... אין שטאָדט האָט אונזער זייגער געהאַט אַ שם פאַר'ן ערשטען זייגער, „רב נחום'ס זייגער". מענשען פלעגען קומען אָנשטעלען אויף איהם זייערע זייגערס, ווארום זיין גאַנג איז געוועזען דער אמתע'ר, ריכטיגער גאַנג. איהר קאָנט פערשטעהן, אַז אפילו ר ב ל י י ב י ש ח ק ר ן, אַ איד אַ פילוסוף, וואָס איז געוועזען קלאָר אין „שקיעת־החמה" פון דער זון אַליין און איז געוועזען קלאָר אין דעם לוח אויף אויסוועניג, — האָט ער אַליין געזאָגט (איך האָב דאָס געהערט פון זיין מויל), אַז אונזער זייגער איז... אפילו קעגען זיין זייגערעל אַ גרויסע שמאַטע, נישט ווערטה קיין שמעקטאַבעקע, נאָר ווערליג ס'איז פאַרהאַן זייגערס, איז אונזער זייגער אַ זייגער... און אַז רב לייביש חקרן אַליין האָט געזאָגט, האָט מען

געמעגט שטעלען אויף זיינע רעד, ווארום רב לייביש האט זיך ניט געפוילט אלע מיטוואך פארנאכט, בין מנחה למעריב, ארויפקלע־טערען פון אויבען אויף דער ווייבערשער שוהל, אדער אויפ'ן שפייז־בארג, וואס נעבען אלטען בית־המדרש, און גוט נאכקוקען, חאפען די מינוט, ווען די זון זעצט זיך. אין איין האנד האט ער געהאל־טען זיין זייגערעל, אין דער אנדערער האנד — דעם לוח, און בשעת די זון האט זיך ארפגעלאזט אויף יענער זייט כתרילעווקע, האט רב לייביש געמאכט צו זיך אליין: „געחאפט!" אפטליך פלעגט ער קומען צו אונז אויסגלייכען זיך מיט די זייגערס. אריינגעקומען צו אונז אהן א גוטען אבענד, האט ער נאר א קוק געטהאן אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערעל און אויפ'ן לוח, נאכדעם ווידער א מאל אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערעל און אויפ'ן לוח, עטליכע מאל — און נישטא מיך.

נאר איין מאל האט זיך געטראפען, אז רב לייביש איז אריינ־געקומען צו אונז אויסגלייכען די זייגערס מיט'ן לוח, האט ער גע־מאכט א גוואלד:

— נ־חום! ניכער! וואו ביזט דו?

דער טאטע, נישט מוידט נישט לעבעדיג, קומט צו לויפען.

— הא, וואס איז געשעהן, רב לייביש?

— רוצח, דו פרעגסט נאך? — מאכט צו איהם רב לייביש און טראגט איהם אונטער זיין זייגערעל גלייך אונטער דער נאז און טהוט איהם א ווייז אויף אונזער וואנדזייגער און שרייט אויס מיט אזא קול, ווי א מענש, וואס מע האט איהם אנגעטראטען סאמע אויפ'ן קראנקען פינגער:

— נ־חום! וואס שווייגסט דו? סטייטש, ער לויפט דאך אויף אנדערהאלבען מינוט, אויף אנ־דערהאלבען מינוט! ווארף איהם ארויס!!! (דאס לעצטעווארט קוועטשט ער שטארק, ווי פונ'ם שמע־ישראל דעם „אחד").

דעם טאטען פערדריסט די מעשה. וואס הייסט, מע הייסט איהם ארויסווארפען דעם זייגער?!

— פון וואנען — זאגט ער — איז געדרונגען, רב לייביש, אז מיין זייגער *לויפט* אויף אנדערהאלבען מינוט? טאמער וואלטען מיר געלערענט דעם אייגענעם פשט פארקעהרט, אז אייער זייגערל געהט *איינגעהאלטען* אויף אנדערהאלבען מינוט? א קשיה אויף א מעשה?

רב לייביש טהוט א קוק אויפ'ן טאטען מיט אזעלכע אויגען, ווי אויף א מענשען, וואס האט נאר־וואס געזאגט, אז עס קאן געמאהלט זיין דריי טאג ראש־חדש, אדער אז ס'איז מעגליך, אז שבעה־עשר־בתמוז זאל פאלען אום ערב פסח, אדער כדומה אזעלכע משונה־ווילדע געדאנקען, וואס אז מע זאל נאר וועלען זיך צולאזען צום הארצען, קאן מען דעם שלאג בעקומען!... רב לייביש ענטפערט נישט דאס אנדערע ווארט. ער טהוט א טיעפען זיפץ, דרעהט זיך אוים אהן א זיי־געזונד, טהוט א זעץ מיט דער טהיר און — נישטא מיך! נאר עס מאכט נישט אוים; רב לייביש'ען קען די גאנצע שטאדט, אז ער איז זיך אזא איד, וואס איהם געפעלט נישט קיין זאך אויף דער וועלט. אויפ'ן בעסטען חזן וועט ער אייך זאגען, אז ער איז א קאטשאן, א שיימ־האלץ, אויפ'ן קלינסטען מעגשען — אז ער איז א בהמה בצורת פערד, אויפ'ן שענסטען שדוך, אז ס'איז קרום, ווי א קאטשערע, און אויפ'ן גלייכסטען משל, אז עס קלעפט זיך, ווי איין ארבעס צום וואנד. אט אזא איד איז זיך געוועזן רב לייביש חקרן. נאר איך קעהר מיך אום צוריק צו אונזער זייגער. דאס איז שוין געוועזן, זאג איך אייך, איין מאל א זייגער! זיין קלינגען האט מען געהערט אין דער דריטער שטוב: באם!... באם!... באם!... אויף זיין קלינגען האט כמעט א האלבע שטאדט געלעבט: אפגערעכט חצות, אויפגעשטאנען צו סליחות, פרייטאג צו דער חלה, ערב שבת געבענשט ליכט, שבת־צו־נאכטס אנגעצונדען פייער, געזאלצען פלייש וכדומה נאך אזעלכע זאכען, וואס זענען שייך צו אידישקייט. הכלל, אונזער זייגער איז געוועזן א שטאדט־זייגער. ער האט נעבאך געדיענט זעהר, זעהר געטריי, ער האט זיך קיינמאל נישט

געפּרובט שטעלען אפילו אויף אַ מעת־לעת. ער האָט אויף זיין לע־בען נישט פּערזוכט דעם טעם, וואָס הייסט אַ זייגערמאַכער. דער טאַטע איז אַליין געווען איבער איהם דער מייסטער. (ער האָט געהאַט אַ „ידיעה אינ'ם שכל הזייגערמאַכעריי"). אַלע ערב פּסח האָט ער איהם פּאַוואָלינקע אַראָפּגענומען פון דער וואַנד, דורכגע־ריינינט די געדערעם מיט אַ פּלעדערוויש, ארויסגענומען פון אינ־ווייניג אַ פּאַק שפּינוועבס מיט גע'ממית'טע פליעגען, וואָס שפּינען האָבען אהינצו פערנאַרט, פערפלאָנטעט און אָפּגעריסען די קעפּ־לעך, מיט טוידטע טאַראַקאַנעס און נעסטלעך, וואָס האָבען אַליין פערבלאָנזעט אַהין און געהאַט דאָרטען אַ מיתה משונה... אויס־גערייניגט און אויסגעפּוצט, האָט ער איהם אויפגעהאַנגען צוריק אויף דער וואַנד, און ער האָט געשיינט. דאָס הייסט, זיי האָבען ביידע געשיינט: דער זייגער האָט געשיינט דורך דעם, וואָס מע האָט איהם אויסגעצוואָגען און אויסגעפּוצט, און דער טאַטע האָט געשיינט, וואָס דער זייגער שיינט.

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. דאָס איז געווען איינמאָל אין אַ שענעם, נישט קיין חמאַרנעם טאָג, מיר זענען אַלע געזעסען ביי'ם טיש און געגעסען אָנבייסען. איטליכס מאָל, ווען דער זייגער האָט געשלאָגען, האָב איך ליעב געהאַט צו צעהלען, און דווקא אויף אַ קול:

— איינס... צוויי... דריי... זיעבען... עלף.. צוועלף... דרייצעהן... אוי, דרייצעהן!!

— דרייצעהן? — רופט זיך אָן דער טאַטע און צעלאַכט זיך. — ביזט אַ שענער בעל־חשבון, קיין עין הרע ניט! האָסט אמאָל געהערט זייגער דרייצעהן?

— דרייצעהן, — זאָג איך — ווי איך בין אַ איד, אַז דריי־צעהן!

— דרייצעהן פּעטש וועסט דו פון מיר חאַפּען! — מאַכט דער טאַטע צו מיר מיט כעס. — זאָלסט דאָס אנדערע מאָל נישט אי־

בער'חזר'ען אזא נארישקייט. גוי, א זייגער קאן נישט שלאגען קיין דרייצעהן!

— ווייסט וואס איך וועל דיר דערצעהלען, נחום? — מישט זיך אריין די מאמע אין מיטען. — איך האב מורא, אז דאס קינד איז געררעכט. מיר דאכט, אז איך האב אויך איבערגעצעהלט דריי־צעהן!

— שוין! אט האסט דו דיר די אנדערע טעג יום טוב! — מאכט דער טאטע, און עס ווייזט אויס, אז ער אליין פאלט אויך אריין אין א שטיקעל ספק. נאכ'ן עסען געהט ער צו צום זייגער, שטעלט זיך אויף א בענקעל, טהוט א פארקע אינוועניג עפיס א רעדעל, און דער זייגער הויבט אן צו קלינגען. מיר אלע זאלבער־דריט צעהלען, שאקלען־צו בשעת מעשה מיט'ן קאפ נאך יעדען קלונג: „איינס... צוויי... דריי... זיעבען... נייען... צוועלף... דריי־צעהן"...

— דרייצעהן?! — זאגט דער טאטע און קוקט אויף אונז ביידען מיט אזעלכע אויגען, ווי ביי א מענשען, וואס זאל דערהער־רען פלוצים, אז די וואנד האט בעקומען לשון און רעדט ווערטער. ער טהוט נאך א מאל א פארקע דאס רעדעל, און דער זייגער קלינגט ווידער א מאל דרייצעהן! דער טאטע קריכט אראפ פונ'ם בענקעל מיט א זיפץ, בלאס ווי די וואנד, און בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אויף דער סטעלי, קייעט די בארד און רעדט צו זיך אליין:

— געשלאגען דרייצעהן... וואס הייסט דאס?... וואס זאל דאס בעדייטען?... ער זאל זיין קאלי, וואלט ער זיך געשטעלט... אלא וואס דען? מוז איך לערנען דעם פשט און זאגען: א שפריי־זינקעלע?...

— דארפסט דו חקירה'ן „א שפריזינקעלע?" — זאגט איהם די מאמע. — אמעהר, נעמט מען אראפ דעם זייגער און מע מאכט איהם צו־רעכט. ביזט דאך עפיס א מייסטער!

— שאַ, אפשר ביזט דו אויך גערעכט? — ענטפערט איהר דער טאַטע און נעמט אַראָפּ דעם זייגער און פּאַרעט זיך מיט איהם. ער שוויצט, האָרעוועט־אָפּ אַ גאַנצען טאָג און הענגט איהם אויף צוריק אויף זיין אָרט — דאַנקען גאָט, דער זייגער געהט ווי עס געהער צו זיין. און אַז עס קומט אַרום האַלבע נאַכט, שטעהען מיר שוין אַלע אַרום איהם און צעהלען אָפּ צוועלף. דער טאַטע קוועלט.

— האַ? קלינגט שוין ניט קיין דרייצעהן? אַז איך זאָג אַ „שפּריזינקעלע“ — ווייס איך וואָס איך זאָג!

— איך זאָג שוין לאַנג, אַז דו ביזט אַ בריה. — מאַכט צו איהם די מאַמע. — איך פאַרשטעה נאָר ניט איין זאַך: למאַי חריפּעט ער? ער פלעגט, דאַכט מיר, קיינמאָל נישט חריפּען, ווי ער חריפּעט.

— עס ווייזט זיך דיר אויס! — זאָגט דער טאַטע און הערט זיך צו, ווי דער זייגער חריפּעט בשעת עס קומט צום קלינגען. ווי איין אַלטער מאַן, איידער ער בעדאַרף זיך אויסהוסטען, מאַכט ער „חיל־חיל־חיל־טררררר“... און ערשט נאָכדעם: „באָם!... באָם!... באָם!“... און אפילו דער „באָם“ אַליין איז שוין אויך גאָר נישט דער „באָם“, וואָס פריהער; דער פריהעריגער „באָם“ איז געוועזען אַ פרעהליכער „באָם“, אַ לעבעדיגער, און איצט האָט זיך אַריינגע׳גנב׳עט אין איהם עפּיס אַ מין אומעטיגקייט, אַ טרויעריגקייט, ווי אין דער שטימע פון איין אַלטען, אויסגעדיענטען חזן יום־כפּור צו נעילה... וואָס ווייטער ווערד דאָס חריפּען גרעסער און דאָס קלינגען שטילער און אומעטיגער, און דער טאַטע ווערד מרה־שחורה׳דיגער; מע זעהט, אַז עס קרענקט איהם, ער האָט דערפון שטילע יסורים, עס עקט זיך איהם דאָס חיות, און ער קאָן דערצו גאָר ניט העלפען. עס דאַכט זיך, אַז אָט־אָט וועט זיך דער זייגער גאָר אינגאַנצען אָנידערשטעלען. דער אומרוה הויבט אָן צו מאַכען עפּיס מיאוסע תנועות, שיטערע גענג. ער הוידעט זיך אין אַ זייט, פערטשעפּעט זיך אַלע מאָל, ווי איין אַלטער מאַן,

וואָס סע שלעפּט זיך איהם נאָך אַ פּוס. מע זעהט, אַז דער זייגער פערקאַטשעט זיך אַ־ידערשטעלען אויף תמיד, אויף אייביג! אַ גליק, וואָס דער טאַטע קוקט זיך אַרום בעצייטענס און אַערשטעהט, אַז דער זייגער איז דאָ נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג; שולדיג איז די וואָג — ווינציג וואָג! און ער טשעפּעט־צו צו דער וואָג דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל (אַ משא פון אַ פּאָר פונט). דער זייגער געהט אַוועק ווי אַ מזמור, און דער טאַטע ווערד פרעהליך, אַ נייער מענש!

נישט לאַנג געדויערט דאָס אָבער: דער זייגער הויבט ווידער אָן אונטערפוילען זיך, דער אומרוה הויבט ווידער אָן צו מאַכען משוגענע העויות: אַ הוידע אין איין זייט פּאַוואָלי, אין דער אַנדערער זייט גיך, מיט אַ קרעל — „קחי“. עס קרעלט ביי דער נשמה, עס שלאָגט צום הארצען! אַ גאָטס רחמנות צו זעהן, ווי דער זייגער גוסס׳ט. און דער טאַטע, אויף איהם קוקענדיג, צאַנקט, געהט־אויס פאַר יסורים, ווערד אויס מענש.

ווי אַ גוטער דאָקטאָר אַ מומחה, וואָס איז זיך מפקיר פונ׳ם חולה וועגען, ווענדט־איין אַלע כוחות, טראַכט־צו וואו ס׳איז פאַראַן אַ מיטעל אויף דער וועלט, כדי צו ראַטעווען דעם קראַנקען, נישט לאָזען איהם שטאַרבען, אזוי האָט זיך דער טאַטע גענומען ראַטעווען דעם אַלטען זייגער מיט אַלע מעגליכקייטען.

— ווינציג וואָג, ווינציג חיות! — זאָגט דער טאַטע און הענגט־אָן אויף דער וואָג אַלע מאָל נאָך און נאָך משא: פריהער איין אייזערנע סקאָווראָדע, נאָכדעם אַ קופּערנע קוואָרט, שפּעטער אַ פּרעסעל איין אייזערנס, אַ זעקעלע זאַמד, אַ פּאָר ציגעל, — דער זייגער ציהט דערפון אַלע מאָל פריש חיות און געהט, מיט צרות טאַקי, מיט אַנגסטען, נאָר ער געהט. ביז עס האָט זיך געטראָפען איינמאָל ביינאַכט אַ גרויסער אומגליק.

דאָס איז געווען אים ווינטער, פרייטאָג־צו־נאַכטס. מיר האָבען אָפּגעגעסען די שבת׳דיגע וועטשערע, די געשמאַקע געפע־

פערטע פיש מיט חריין, די הייסע יויך מיט לאָקשען, דעם פלוי־מענצימעס, און אָפּגעבענשט, ווי עס געהער צו זיין. די שבת׳דיגע בענשליכט האָבען נאָך געצאַנקט. די דיענסט האָט דערלאַנגט פונ׳ם אויווען פרישע, וואַרעמע, גוט אויסגעטריקענטע סעמעטש־קעס, און עס קומט אַריין די מוהמע יענטע, אַ שוואַרצ׳חנ׳וודיג ווייבעל אָהן ציינער, וואָס דער מאַן האָט זי אַוועקגעוואָרפען און אַוועקגעלאָזט זיך קיין אַמעריקאַ שוין עטליכע יאָהר.

— גוט שבת! — זאָגט די מוהמע יענטע. — איך האָב גע־וואוסט, אַז ס׳איז ביי אייך דאָ פרישע סעמעטשקעס; דער חסרון, וואָס ס׳איז ניטאָ מיט וואָס צו קנאַקען, נישט מעהר זאָל מיין שלים־מזל לעבען, וויפיעל איך האָב ציינער אין מויל... ווי געפעלט דיר, מלכה, די היינטיגע פיש, וואָס ס׳האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי זיי? איך פרעג איהם, מנשה דעם פּיליער, וואָס אַזאַ יקרות אויף אייך? שפּרינגט אונטער שרה־פּערעל די נגידית: „גיט מיר גי־כער, גיט מיר, וועגט מיר אָפּ אָט דאָס העכטעל!“ „וואָס אַזאַ היטץ אויף אייך, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך, דער טייך ברענט ניט, און מנשה וועט צוריק די פיש נישט פיהרען; ביי די נגידים, זאָג איך, איז, אַפּנים, געלט וואָלוועל און שכל טהייער?“... געהט זי דאָך מסתמא און עפענט אויף מיר אַ מויל: „קבצנים, זאָגט זי, האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון... איין אָרעמאַן, זאָגט זי, טאָר זיך נישט גלוסטען“... וואָס זאָגסט דו אויף אַזאַ הולטייקע? לאַנג איז זי געשטאַנען מיידעלוויז מיט איהר מאַמע אין מאַרק ביי׳ם טישעל און פאַרקויפט סטיינגעלעך?... פונקט אַזוי ווי פעסיל־פייסי־אברהם׳ס נעמט זיך איבער מיט איהר טאָכטער, וואָס זי האָט וחתונה געהאַט פאַר אַ גביר פון סטרישטש, זי גענומען ווי זי שטעהט און געהט... אידישע גליקען — מע זאָגט, זי ווערד פאַר־שוואַרצט, קיין עין הרע, אויף איהרע יאָהר און טעג, קאָן נישט הויזען מיט די קינדער... וואָס זשע, ס׳איז גוט צו זיין אַ שטיפ־מאַמע? מע זאָל גאָר באַהיט ווערען! אָט נעמט חוה׳לען — דאַכט זיך, וואָס האָט מען צו איהר? זאָלט איהר זעהן, וואָס זי האָט פון

שטיפקינדער! טאָג ווי נאַכט הערט מען קולות, מע שטעלט זיך פייגען, פּיטש־פּאַטש, דריי שלייערס אַ גראָשען...

די ליכט הויבען אָן אויסגעהן. דער שאָטען אויף די וואַנד קלעטערט, דראַפּעט זיך העכער און העכער. די סעמעטשקעס טרישטשען, דער עולם שמועסט, דערצעהלט מעשיות, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, איינע צו דער אַנדערער געהער זיך ניט אָן. נאָר מעהר פון אַלע רעדט די מוהמע יענטע.

— שאַ! — רופט זיך אָן די מוהמע יענטע. — למאי אַט האָט זיך ניט לאַנג געטהאָפּען נאָך אַ שענערע מעשה? ניט ווייט פון יאַמפּעלע, אַ ווערסט דריי, זענען גזלנים באַפאַלען אַ אידישע קרעטשמע, אויסגעקוילעט אַ גאַנצע שטוב מיט מענטשען, אַ פּיצעלע קינד אין וויעגעלע אויך געקוילעט, איבערגעלאָזט נור איין דיענסטמיידעל, וואָס איז געשלאָפען אין קעך אויפ'ן אויווען; זי האָט דערהערט, מע שרייט, איז זי אַראָפּגעשפּרונגען, דאָס דיענסטמיידעל, פונ'ם אויווען, זי טהוט אַ קוק דורך דער שפּאַרינע פון דער טהיר, זעהט זי, דאָס דיענסטמיידעל, עס ליגט אויף דער ערד דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע געקוילעטע, און בלוט אַ גאַנצער טייך. איז זי זיך מיישב, דאָס דיענסטמיידעל, און שפּרינגט אַרויס דורך אַ פענסטער, און לויפט אַוועק גלייך אין שטאָדט אַריין מיט אַ גוואַלד: „אידישע קינדער, ראַטעוועט, גוואַלד, גוואַלד, גוואַלד!!!"...

פּלוצים, אַזוי ווי די מוהמע יענטע גוואַלדעוועט דאַ, הערען מיר: טררראַך — טאַרראַראַך — באָם — דזין — דזין — באָם!... פערטיעפט אין דער מעשה, האָבען מיר נאָר געמיינט, אַז גזלנים זענען אָנגעפאַלען אויף אונזער שטוב און האָבען אויסגעשאָסען פון צעהן האַרמאַטען, אָדער ס'איז איינגעפאַלען דער דאַך, אָדער ס'איז ערדציטערניש, אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק איז געשעהן. מיר האָבען זיך נישט געקאָנט ריהרען פון די ערטער. אַ מינוט האָבען מיר געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָהן ווערטער, און אַלע מיט אַ מאָל האָבען מיר אָנגעהויבען צו שרייען: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!—

פון גרויס אימפעט האפט מיך די מאמע ארום, קוועטשט מיך צו צום הארצען און שרייט:

— מיין קינד, מיר זאל זיין פאר דיר, וועה איז מיר!

— הא? וואס? וואס איז איהם? וואס איז געשעהן? — שרייט דער טאטע.

— גאר ניט, גאר נישט! שא! שא! — שרייט די מוהמע יענטע און מאכט מיט די הענד, און דאס דיענסטמיידעל לויפט אריין פון קיך א טוידטע.

— ווער שרייט דא? וואס איז? עס ברענט? וואו ברענט? וואו?

— ווער ברענט? וואס ברענט? ברענען זאלסט דו אויפ'ן פייער, דו מויד איינע, פארברענט און פאר'שרפ'עט זאלסט דו ווע־רען! — שרייט די מוהמע יענטע אויפ'ן דיענסטמיידעל. — אט איז זי אויך דא, טאמער איז קארג! נא דיר גאר סע ברענט! אין דער ערד אריין, צו אלדי שווארצע יאהר! האסט דו געהערט איין אנ־טיק! וואס שרייט איהר, וועלכע גוטע יאהר? וואס גוואלדעוועט איהר? טפו אויף מיינע שונאים'ס קעפ! מע האט זיך דאס אביסעל איבערגעשראקען, טאמער ווייסט איהר וואס? פאר א קלאפ! ניטא ווער ס'זאל לאבען! גאט איז מיט אייך, דאס איז דער זייגער, דער זייגער אראפגעפאלען, היינט ווייסט איהר שוין? מע האט אנגע־האנגען אויפ'ן זייגער פון כל מאמינים שהוא, דריי פוד משא, איז ער אראפגעפאלען. וואס איז דאס חדוש? להבדיל, א מענטש וואלט אויך ניט בעסער געווען! האסט דו געהערט אביסעל!...

ערשט דעמאלט קומען מיר צו זיך. אויפגעשטאנען איינציגווייז פונ'ם טיש, געהען מיר צו צום זייגער און בעטראכטען איהם, ווי ער ליגט נעבאך מיט'ן פנים אראפ, א דער'הרג'עטער, א צעבראכע־נער, א צעשאטענער, א סקאליטשעטער אויף אייביג!

— אוים זייגער! — מאכט דער טאטע, טוידט ווי די וואנד, אראפגעלאזט דעם קאפ, ווי בשעת מע געהט־צו צו א מת, צו א בר־

מינן. ער ברעכט די הענד, און טרערן שטעהען איהם אין די אויגען. איך קוק אויפ'ן טאטען; עס גלוסט זיך מיר וויינען.

— שא, זעה נאר, וואס דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט די מאמע. — מסתמא אזוי באשערט, אנגעצייכענט מן השמים, אז היינט, אין דער דאזיגער מינוט, באדארף זיין דער סוף זייגער, ווי להבדיל א מענטש, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד! א כפרה, ניט אים שבת דערמאנענדיג, פאר מיר, פאר דיר, פאר אונזערע קינדער, פאר אלע אונזערע ליעבע און געטרייע, און פאר כל ישראל, אמן סלה...

* * *

א גאנצע נאכט נאכדעם האבען זיך מיר געפלאנטעט זייגערס. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט: אונזער אלטער זייגער ליגט אויף דער ערד, אנגעטהאן אין ווייסע תכריכים. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט, אז דער זייגער לעבט, נאר אויפ'ן ארט פונ'ם אומרוה ווארפט זיך היין און צוריק א לאנגע צונג, א צונג פון א מענשען, און דער זייגער קלינגט ניט, נאר ער קרעכצט, און איטליכער קרעכץ נעמט ביי מיר צו א שטיק געזונד... און אויפ'ן ציפערבלאט, דארט וואו איך בין געוואהנט צו זעהן תמיד דעם 12, דערזעה איך מיט א מאל א ציפער 13, טאקי דרייצעהן — איהר מעגט מיר גלויבען אויף נאמנות!...

ראַבטשיק

אַ אידישער הונד:

געשריבען אין יאהר 1901

ראַבטשיק

(אַ אידישער הונד).

א.

ראַבטשיק איז געווען אַ הונד אַ ווייסער מיט פלעקען, נישט קיין גרויסער, אַ מיטעלמעסיגער, אַ שטילער, נישט קיין אַנחאַפּער. ער האָט פיינט געהאַט, ווי אַנדערע, אָנפאַלען אויף יענעם פון הינ־טען, אָפּרייסען אַ פּאָלע אָדער אַ בים טהון אין דער ליטקע. ער איז געווען צופּריעדען אַבי יענער זאָל איהם ניט טשעפּען. אדרבה, איהם האָט דעקוטשעט יעדער, ווער עס האָט געהאַט גאָט אין הארצען. געבען ראַבטשיקען אַ זעץ מיט אַ שטעקען פון הינטען, אָדער דערלאַנגען איהם מיט'ן אבצאַס אין זייט אריין, אָדער וואַר־פען איהם אַ שטיינדעל אין קאָפּ אריין, אָדער אויסגיסען אויף איהם אַ פּאָמעניצע — דאָס איז געווען ביי יעדען אַ שפּיעלכעל, כמעט אַ מצוה.

און ראַבטשיק, אַז ער האָט בעקומען אַ קלאַפּ, האָט ער זיך ניט אַנידערגעשטעלט, ווי אַנדערע הינד, אויס'מענה'ען זיך, אויס־האַווקען זיך, בעוויזען די ציינער; ניין, ראַבטשיק פלעגט זיך ביי איטליכען קלאַפּ איינבויגען כמעט ביז דער ערד מיט אַ קוויטש: אי — אי! און אנטלויפען מיט איין אראָפּגעלאָזטען וויידעל, זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע, פערטיעפען זיך אין געדאַנקען און חאַ־פּען פליעגען.

ב.

ווער איז געווען ראַבטשיק? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? דאָס איז שווער צו וויסען. עס קאָן זיין, אַז ער איז פערבליבען אין הויף נאָך פון׳ם אַלטען פּריץ. מעגליך, אַז ער איז פערבלאָנזעט געוואָרען, פערלאָרען זיין בעל־הבית און צוגעשטאַנען צום נייעם בעל־הבית און פערבליבען אויף תמיד.

עס מאַכט זיך אַמאָל, איהר שפּאַציערט אויף דער גאַס, לויפט אייך נאָך אַ פּריבלאָודנע הינטעל פיס־טרים. „וואָס איז דאָס פאַר אַ פּריטשעפּע?" — טראַכט איהר זיך און הויבט אויף די האַנד אויפ׳ן הינטעל: „פּשאָל וואָן!" דאָס הינטעל בלייבט שטעהן, בויגט זיך אויס, ווי אַ מענש, בשעת מע וויל איהם געבען אַ פּאַטש, און לויפט אייך נאָך ווייטער. איהר בויגט זיך אָן צו דער ערד, איהר טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, כלומרשט וואַרפט איהר דעם אַ שטיינדעל. עס העלפט נישט. איהר בלייבט שטעהן און קוקט אויפ׳ן הינטעל; דאָס הינטעל בלייבט שטעהן און קוקט אויף אייך; איהר קוקט זיך איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אריין אָהן ווער־טער. איהר טהוט אַ שפּיי און לאָזט זיך געהן — דאָס הינטעל לויפט אייך נאָך. איהר נעהמט אַרויס פון די כלים, איהר חאַפּט אַ שטעע־קען און צעלאָזט זיך אויף דעם מיט כעס. פאַלט דאָס הינטעל אויף איין עצה: ציהט זיך אויס אויף דער ערד מיט די פיסלעך אַרויף, ציטערט און קוקט אייך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „נאַ! ווילסט מיך שלאָגען? — שלאָג!"...

אָט פון דעם מין הינד איז געווען אונזער ראַבטשיק.

ג.

ראַבטשיק איז געווען אַ הונד נים קיין נאַשער. אין שטוב האָט געמעגט ליגען גאָלד, האָט ער זיך נים צוגעריהרט. ראַבטשיק האָט געוואוסט, אַז דאָס וואָס אונטער׳ן טיש געהער צו איהם, און ווייטער איז נים זיין עסק.

אין דער יוגענד, זאָגט מען, איז ער אַפילו יאָ געווען אַ שטיקעל חברה־מאַן. ער האָט איינמאָל געפּרובט אומגעהרען, אַפּנים, אַוועק־שלעפּען פונ׳ם זאַלץ־ברעטעל אַ פּיסעל פון אַ גאַנז. האָט דערזעהען בריינע די קעכין, אַ אידינע מיט שוואַרצע וואָנצים, און האָט גע־מאַכט אַ געשריי: אייזיק! אייזיק! איז געקומען צו לויפען איי־זיק, סאַמע אין דער מינוט, וואָס ראַבטשק האָט געוואָלט דורכ־לויפען מיט׳ן געגזענעם פּיסעל; האָט איהם אייזיק צוגעקוועטשט מיט דער טהיר אַזוי, אַז האַלב ראַבטשיק איז געבליבען פון איין זייט טהיר, און די אַנדערע האַלב פון יענער זייט, און מע האָט זיך מיט איהם גוט אָפּגערעכענט: פון איין זייט האָט איהם געשלאָ־גען אייזיק איבער׳ן קאָפּ מיט אַ שטעקען, און פון דער אַנדערער זייט — בריינע מיט אַ שייט־האָלץ און האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען בשעת מעשה: „אייזיק! אייזיק!“

פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען אַ זכר: אַז מען איז צו־געגאַנגען צו איהם און אַ זאָג געטהאָן גלייך אין פּנים אריין „איי־זיק!“ — פלעגט ער אַנטלויפען וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט.

ד.

מעהר פון אַלע איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען פּאַראַסקע; די פּאַראַסקע, וואָס האָט אונז געוואַשען גרעט, געשמירט די שטוב און געמאָלקען די בהמה.

וואָס האָט זי געהאַט צו ראַבטשיקען — איז שווער צו פער־שטעהן; ער פלעגט איהר תמיד זיין גרויס אין די אויגען, און ווען זי פלעגט איהם דערזעהען, פלעגט זי ווערען אָנגעצונדען: „שאָב טובי חוואָראָבאַ, סאָבאַקאָ נעווירנאַ!“... און ווי אויף־צו־להכעיס, פלעגט ראַבטשיק ליעב האָבען דוקא פּלאָנטען זיך איהר פאַר די פיס.

ביי דער אַרבייט פלעגט זיך פּאַראַסקע אין איהם נוקם זיין, ווי מיר אין המנ׳ען: האָט זי געוואַשען גרעט, פלעגט זי איהם אָפּגי־סען מיט אַ קאַלט שעפעל וואַסער; ראַבטשיק האָט פיינט געהאַט

אזא באַד, פלעגט ער זיך נאָכדעם דאַרפן לאַנג אָפּטרייסלען. האָט זי געשמירט די שטוב, פלעגט זי איהם פערפליאַסקען דאָס פּנים מיט ווייסען לעתּם, ער זאָל זיך נאָכדעם בעלעקען אַ שעה כּסדר. האָט זי געמאָלקען די בהמה, פלעגט זי איהם מכבּד זיין מיט אַ שייט־האָלץ איבער די פּיס. ראַבטשיק האָט זיך אויסגעלערנט שפּרינגען; אַז ס'איז געפלויגען אַ שייט האָלץ, פלעגט ער קונציג איבערשפּרינגען איבער דעם, ווי אַ מזיק.

איינמאָל האָט ער פון אזא כּיבוד געחאַפּט אַ מיאוסען פּסק; פּאַראַסקע האָט איהם געוואָרפען אַ שייט־האָלץ און געטראָפען אין דעם פערדערשטען פוס. האָט ראַבטשיק זיך צעשריגען ניט מיט זיין קול, נאָר מיט אַ מאָדנעם קוויטש: אי־אי־אי־אי־אי־אי! מען איז זיך צענויפגעלאָפען פון'ם גאַנצען הויף. ראַבטשיק האָט דערזעהען מענשען, האָט ער זיך אָנגעהויבען פעסטען, בעוויזען איטליכען דאָס איבערגעבראָכענע פיסעל, ווי איינער רעדט: „נאַט, זעהט, וואָס זי האָט מיר געטהאָן, פּאַראַסקע!"... ראַבטשיק האָט געמיינט, אַז מע וועט זיך מסתמא אָננעמען זיין קריוודע, און פּאַראַסקען וועט מען געוויס קעפּען פאַר אזא מעשה.

צום סוף איז גאָר צווישען עולם געוואָרען אַ געלעכטער; ברייּנע מיט די וואָנצים איז אַרויסגעפלויגען פון קיך מיט אַ פּאָלאָניק און האָט זיך אַ שמיר געטהאָן איבער דער נאָז פון אונטען אַרויף מיט'ן נאַקעטען עלענבויגען: „איבערגעבראָכען דעם שלים־מזל אַ פוס? זעהר רעכט!"... אויך די קונדסים, די ווייסע־חברה'ניקעס, זענען זיך צענויפגעלאָפען און האָבען גענומען שרייען אויף ראַבטשיקען און פייפען. איז אָנגעקומען פּאַראַסקע און האָט איהם צורעכט געמאַכט דאָס מזל: זי האָט איהם אָפּגעגאָסען מיט אַ קריגעל זודיג וואַסער. האָט ראַבטשיק אויפגעהויבען אַ גוואַלד מיט אַ קוויטשעריי: אי־אי־אי! אי־אי־אי!... בשעת מעשה געשפּרונגען און געדרעהט זיך, געביסען זיך אַליין דעם וויידעל און ניט אויפגעהערט צו גוואַלדעווען מיט אַזעלכע קולות, אַז צווישען די ווייסע־חברה'ניקעס איז דאָס געלעכטער געוואָרען נאָך גרעסער. מע האָט דער־

זעהען ראבטשיקען טאנצען אויף דריי פיס, האט מען אויסגע׳בטל׳ט אלע בייזע חלומות אויף זיין קאפ און געשענקט איהם א פאר גוטע שטעקענס. ראבטשיק האט זיך נעלאזט לויפען מיט א קוויטש, גע־קוליעט זיך און געקאטשעט איבער דער ערד, און ווייסע־חברה׳ני־קעס זענען איהם נאכגעלאפען מיט שטעקלעך און מיט שטיינד־לעך, געהוקעט, געפייפט און געטיוקעט און פערטיוקעט איהם ווייט־ווייט פון דער שטאדט ארויס, אזש אויף יענער זייט מיהלען.

ה.

ראבטשיק איז געלאפען מיט דער דעה, אז צוריק אין שטאדט אריין זאל ער שוין נישט קומען קיינמאל, ווייל ער וועט לעבען! און געלאפען איז ער אין דער וועלט אריין, וואו די אויגען וועלען טראגען. געלאפען — געלאפען און געקומען צו לויפען אינ׳ם ערש־טען דארף אריין, האט ער זיך בעגעגענט מיט די דארפישע הינד. די דארפישע הינד האבען איהם ארומגעשמעקט פון אלע זייטען.

— ברוך הבא, א הונד! פון וואנען קומט מען און וואס איז דאס ביי דיר א צאצקע אויפ׳ן רוקען? עפיס ווי אויסגעסמא־לעט א שטיק פעל סאמע אין מיטען?

— עך! פרעגט שוין נישט! — מאכט צו זיי ראבטשיק מיט א טרויעריגער מינע. — א סך צו דערצעהלען, נישטא וואס צו הער־רען. איז נים מעגליך ביי אייך איבערצונעכטיגען א נאכט?

— אך, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — זאגען די דארפישע הינד. — דער „אין־דרויסען" איז געגוג גרויס און דער „אונטער׳ן־הימעל" איז נאך גרעסער.

— ווי אזוי איז דא ביי אייך מיט דער אכילה? — פרעגט ראבטשיק. — מיט וואס שטילט איהר דעם הונגער, אז דער מאגען מאהנט מזונות?

— עט! נישט צו פערזינדיגען! —מאכען די דארפישע הינד.— פאמעניצעס איז פארהאן אומעדום, און צום פלייש האט גאט בע־שאפען ביינער; א דאגה, לאזען זיי עסען פלייש, די בעלי־הבתים,

וועלען מיר האָבען ביינער. אבי, ווי זאָגט איהר, פערשטופּען די קישקע.

— נו, און די בעלי־בתים ווי אַזוי זענען עפּים ביי איך? — פרעגט ווייטער ראַבטשיק און טהוט אַ דרעה מיט'ן ווידעל, ווי אייגער, וואָס וויל אויספרעגען, אויספאָרשען.

— די בעלי־בתים זענען בעלי־בתים, — מאַכען די דאָרפישע הינד און פערשלאָגען די רעד.

— נו, און פּאַראַסקע? — מאַכט ראַבטשיק.

— וואָסער פּאַראַסקע? — פרעגען די דאָרפישע הינד.

— אָט די פּאַראַסקע, — זאָגט ראַבטשיק — וואָס וואַשט גרעט, שמירט די שטוב און מעלקט די בהמה. איהר קענט ניט פּאַראַסקען?

די דאָרפישע הינד שטעהען, קוקען־אָן ראַבטשיקען ווי אַ חסר־דעה'ניק: „וואָס פּאַראַסקעט ער אונז?" זיי שמעקען איהם נאָך אַ מאָל אַרום פון אַלע זייטען און צעגעהען זיך איינציגווייז, איטליכער אויף זיין מיסט.

ו.

„אָט גליקליכע הינד!" — טראַכט זיך ראַבטשיק און ציהט זיך אויס אויף גאָט'ס ערד, אונטער גאָט'ס הימעל, און וויל חאַפּען אַ דרימעל; נאָר עס שלאָפט זיך ניט. ערשטענס, די אָפּגעבריהטע פעל; עס שמאַרצט איהם און עס בייסט איהם סכנות־נפשות! און די פליעגען דעקוטשען איהם זעהר שטאַרק, ס'איז פון זיי נישט אָפּצוטרייבען זיך! צווייטענס, בורטשעט איהם אין בויך; ער וואָלט אַ בעלן געווען עפּים קייען, איז נישטאָ וואָס; מע מוז צו־וואַרטען ביז אין דערפריה. און דריטענס, לאָזען איהם ניט שלאָפען די מחשבות פון דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט צווישען די דאָרפישע הינד; נישטאָ ביי זיי קיין אייזיקס, וואָס קוועטשען־צו מיט אַ טהיר און שלאָגען נאָכדעם מיט אַ שייט־האָלץ; נישטאָ ביי זיי קיין פּאַראַסקעס, וואָס גיסען־אָפּ מיט זודיג וואַסער; נישטאָ ביי זיי קיין ווייסע־חברה'ניקעס, וואָס וואַרפען שטעקענס, פּייפען און

טיוקען און פערטיוקען. „גליקליכע הינד אויף דער וועלט! און איך האב געמיינט, אז נאר דארט איז א וועלט. א ווארעם ליגט אין חריין און מיינט — ס'איז קיין זיסערס נישטא"...

ראבטשיק ווערד אנשלאפען, און עס חלומ'ט זיך איהם א פאמעניצע, א גרויסע, א פולע, מיט שטיקלעך ברויט, קישקעלעך, אדערן פון פלייש, רעטשענע קאשע, אויסגעמישט מיט הירזש און מיט פאסאלים, און ביינער, ביינער — א גאנצער אוצר! ביינער פון קנעכלעך, ביינער פון ריפ, ביינער מיט מארך, און ביינדלעך פון פיש, און קעפלעך פון הערינג גאנצע, נאך ניט קיין אויסגעסמאצקעטע. ראבטשיק ווייסט ניט, פון וואס זאל ער אנהויבען פריהער.

— ברוכים היושבים! — מאכען צו איהם די דארפישע הינד און קוקען פון דערווייטען, ווי ער גרייט זיך צו דער סעודה.

— קומט עסען! — זאגט ראבטשיק גלאט אזוי פון יוצא וועגען.

— עס געזונד! — זאגען די דארפישע הינד גאנץ פריינדליך.

פלוצים דערהערט ער א קול גלייך אין אויהער אריין: „איציק!"

ראבטשיק חאפט זיך אויף — ס'איז נאר א חלום!...

אין דער פריה האט זיך ראבטשיק געלאזט איבער די הויפען, געזוכט א פאמעניצע, א שטיקעל סעבער, א ביינדעל. נאר וואו ער קומט — זענען פערנומען אלע ערטער.

— קאן מען ביי אייך נישט איבערבייסען? — פרעגט ראבטשיק.

— דא? ניין! אפשר אינ'ם אנדערען הויף...

ראבטשיק לויפט פון איין הויף אינ'ם אנדערען. אומעדום דאס איינענע ליעדעל. איז ער זיך מיישב: וואס וועט ער ווארטען אויף דרך־ארץ? אמעהר, וועט ער צונעהן און וועט א חאפ טהון וואס עס וועט זיך לאזען. נאר ביי'ם ערשטען „חאפ" האט ער געחאפט פון די דארפישע הינד א מיאוסען פסק: פריהער האט מען אויף איהם אנגעהויבען קוקען בייז, הורשטען און בעוויזען צייהן, און נאכדעם זענען עטליכע מיט א מאל אנגעפאלען אויף איהם, געריסען און גע־

ביסען, איהם געמאכט א תל פונ'ם ווײדעל, ארויסגע'משלח'ט מיט כבוד ביז אויף יענער זייט ראגאטקע.

ז.

אראפגעלאזט דעם ווײדעל, האט זיך ראבטשיק אוועקגעלאזט אינ'ם אנדערען דארף. געקומען צו לויפען אינ'ם אנדערען דארף — ווידער די אייגענע מעשה: תחילת גוטע רעד, א שענער גאסט, מהיכא־תיתי. און נאכדעם, אז עס קומט צו דער פאמעניצע, הויבט מען אן אויף איהם קוקען בייז, הורשטען, בעווייזען צייהן, רייסען און בייסען — און וואן אויף אלע פיער זייטען!

ראבטשיקען איז נמאס געווארען דאס נע־ונד זיין, דאס ארומ־וואנדערען פון איין ארט אינ'ם אנדערען, און ער האט זיך מיישב געווען אזוי: מענשען זענען שלעכט; הינד זענען אויך ניט בע־סער; ער וועט זיך בעסער אוועקלאזען אין וואלד אריין צווישען חיות.

און ראבטשיק האט זיך אוועקגעלאזט אין וואלד אריין.

ארומגעדרעהט זיך, איין הונד אליין אין וואלד, א טאג און צוויי און דריי, האט ער אנגעהויבען פיהלען, אז דער בויך ווערד איהם וואס ווייטער אלץ מעהר צענויפגעצויגען און די קישקעס איינגעשרומפען, ממש עס געהט איהם אוים דאס חיות פון הונגער און פון דארשט. חאטש נעם און ציה זיך אוים אין מיטען וואלד און פגר אוועק! און, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך איהם נאך לעבען און לעבען.

און ראבטשיק נעמט דעם ווײדעל אונטער זיך, ציהט אוים די פעדערשטע לאפעס, שטעלט ארוים די צונג און לעגט זיך אוועק אונטער א בוים און קלערט א הינטישע מחשבה: „וואו נעמט מען א שטיקעל ברויט? וואו קריגט מען א פיצעל פלייש? א ביינדעל חאטש? וואסער א קאפ?“ און פון גרויסע צרות ווערד ער א חקרן, א פילאזאף. ער הויבט אן חקירה'ן: „פאר וואס איז ער, הונד, מעהר געשטראפט פון אלע חיות ועופות און פון אלע בעשעפענישען

אויף דער וועלט? למאַי אַט פליהט אַ פויגעלע גלייך אין נעסט אריין... אַט לויפט אַ יאַשטשערקע אהיים אין איהר נאָרע אריין... אַט פויזשעט אַ ווערעמעל, אַ זשוקעל, אַ מערעשקע, — אַלע האָבען זיך זייער היים, אַלע געפינען זיך זייער בעדערפעניש; נאָר איך, הונד, האַוו־האַוו־האַוו!"...

— ווער האַווקעט דאָס דאָ אין וואַלד? — רופט זיך אָן אַ וואָלף, לויפענדיג פאַרביי, ארויסגעשטעלט די צונג פאַר הונגער.

ראַבטשיק האָט קיינמאָל ניט געזעהען קיין וואָלף. ער מיינט, אַז דאָס איז אַ הונד, שטעהט ער אויף פאַוואָלי, נישט געחאַפּט, ציהט זיך אויס, געהט־צו צום וואָלף.

— ווער ביזט דו? — מאַכט צו איהם דער וואָלף מיט גדלות.— ווי אַזוי רופט מען דיך? פון וואַנען קומסט דו אָן? און וואָס טהוסט דו דאָ?

ראַבטשיק איז זיך ממש מחיה, וואָס ער האָט דערטאַפּט אַ גוטען ברודער; חאָטש פאַרהאַן פאַר וועמען די צרות אויסצוגיסען. און ער דערצעהלט איהם אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, — לאָזט אויס ראַבטשיק דאָס טרויעריגע צעטעל זיינס — איך וואָלט מיך מחיה געווען, ווען איך בעגעגען מיך דאָ מיט אַ לייב, מיט אַ בער, אָדער חאָטש מיט אַ וואָלף.

— וואָס־זשע וואָלט געווען? — מאַכט דער וואָלף מיט אַ פאַסקודנע שמייכעל.

— גאָר ניט, — זאָגט ראַבטשיק — ממה־נפשך, איז מיר בעשערט דער טוידט, לאָם איך בעסער פערצוקט ווערען פון אַ וואָלף, איידער פגר'ען פון הונגער צווישען אייגענע, צווישען הינד...

— נו! — מאַכט צו איהם דער וואָלף, בלאָזט זיך אָן און טהוט אַ קנאַק מיט די צייהן. — זאָלסט דו וויסען, אַז איך בין וואָלף! און איך האָב חשק דיך צערייסען אויף עטליכע שטיקלעך און מאַכען פון דיר איין אָנבייסען, מחמת איך בין זעהר הונגעריג, איך האָב שוין אַכט טאָג אין מיין מויל ניט געהאַט!

דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט זיך אונזער ראַבטשיק אַזוי דערשראָקען, אַז עס האָט אויף איהם אָנגעהויבען ציטערען די אָפּ־געקראַכענע פעל.

— אדוני קעניג! טייערער רב וועלוועל! — מאַכט צו איהם ראַבטשיק מיט אַ רחמנות־פּנים און מיט אַ וויינענדיג קול. — לאָז דיר גאָט צושיקען בעסערע אָנבייסענס. וואָס ווערסט דו פון מיר האָבען, משטיינס געזאָגט? פעל און ביינער? פּאָלג מיך, לאָז מיך אָפּ, האָב רחמנות אויף מיין הינטיש לעבען!...

און דערביי האָט ראַבטשיק אַראָפּגעלאָזט דעם ווידעל, אויס־געבויגען דעם רוקען, געפויזעט אויפ'ן בויך און געמאַכט אַזעלכע מיאוסע תנועות, אַז דעם וואָלף איז ניט גוט געוואָרען אויף צו חלש'ען.

— נעם צענויף דעם פּאַסקודנעם ווידעל דיינעם — רופט זיך אָן צו איהם דער וואָלף — און אַנטלויף צו אַלדי שווארצע יאָהר, דו כלב שבכלבים, איך זאָל דיין טרפה'נעם פּרצוף נים אָנקוקען!...

נישט טוידט נישט לעבעדיג האָט זיך ראַבטשיק געלאָזט לויי־פען, ניט געפיהלט די ערד אונטער זיך, מורא געהאַט זיך ארומקו־קען אפילו. ער האָט געמאַכט פיס, אוועק־אוועק פון וואלד, צוריק — אין שטאָדט אַריין!

ח.

געקומען צוריק אין שטאָדט אריין, האָט ראַבטשיק אויסגע־פעהלט דעם הויף, וואו ער איז אויפגעוואַכסען, חאָטש דאָס הארץ האָט איהם געצויגען דוקא אהין, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם גע'הרג'עט־געשלאָגען, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם איבערגעבראָכען אַ פוס און אָפּגעבריהט דעם רוקען... האָט ער זיך געלאָזט לויפען אין מארק אריין, אהין צו די יאַטקעס, צווישען די קצב'ישע הינד, צווישען א י י ג ע נ ע הייסט דאָס.

— סקאַצעל קומט! פון וואַנען איז אַ הונד? — מאַכען צו איהם די קצב'ישע הינד מיט אַ געהניץ און גרייטען זיך שוין אויף נאַכטלעגער.

— טאַקי אַ היגער. — מאַכט ראַבטשיק. — איהר האָט מיך ניט דערקענט? איך בין דאָך ראַבטשיק!

— ראַבטשיק? ראַבטשיק?... אַ קענטליכער נאָמען! — מאַ־כען די קצב'ישע הינד און קאָנען זיך כלומר'שט ניט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ צייכען אויפ'ן רוקען? — פרעגט איהם צאוציק, אַ קליין הינטעל, און שפּרינגט איהם גלייך אין פּנים אריין מיט גרויס עזות.

— מסתמא אַ סימן, מע זאָל איהם ניט פערבייטען, אָדער אַזוי פון שענקייט וועגען, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — רופט זיך אָן מיט אַ ליצנות ראַודעק, אַ רויטער הונד מיט אַ מאַכנאַטער פּעל.
— סאַ משל! — ענטפערט איהם סירקאָ, אַ גרויהער הונד, איין אַלטער בחור מיט איין אויגעל און מיט איין אָפּגעשניטענעם אויהר. — אויף צייכענס פרעגט מ י ך; א י ך וועל אייך זאָגען, וואָס דאָס איז. דאָס איז אַ צייכען פון מלחמות מיט אַנדערע הינד, מיט גאַנצע טיטשקעס...

— אַלע רערען! — רופט זיך אָן זשוק, אַ שוואַרצער הונד אָהן אַ וויידעל. — אַמעהר, לאָזט ראַבטשיקען־רעדען, וועט ער אַליין דערצעהלען.

און ראַבטשיק ציהט זיך אויס אויף דער ערד און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע געשיכטע זיינע, לאָזט נישט דורך קיין ברעקעל. אַלע ליגען און הערען זיך צו, נאָר ראַודעק, דער רויטער, וואָס האָט ליעב ליצנות, שלאָגט איהם איבער אַלע מינוט מיט אַ ווערטעל.

— ראַודעק, דו וועסט ניט אַנשטומט ווערען? — מאַכט זשוק דער שוואַרצער, וואָס אָהן דעם וויידעל, און ציהט אויס אַ לאַנגען

געהניץ. — **דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האָבען ליעב, אַז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאָכ'ן עסען...**

און ראבטשיק הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיין טרויעריגע געשיכטע מיט איין אומעטיגער שטימע, נאָר קיינער הערט איהם נישט. צאוציק רעדט שטילערהייד מיט סירקאָ'ן, ראודעק זאָגט ווערטלעך, און זשוק חראָפּעט, ווי צעהן סאָלדאַטען, האָפּט זיך אויף אלע מאָל און געהניצט און זאָגט:

— דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האָבען ליעב, אַז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאָכ'ן עסען...

ט.

גאַנץ פריה איז שוין ראבטשיק געווען אויף די פיס. ער איז געשטאַנען פון דערווייטען, בעטראַכט די קצבים מיט די העקערס, ווי זיי האַקען פלייש. אָט הענגט אַ גאַנצער פריידיק (פאָדער־חלק) מיט'ן האלז אראָפּ און דאָס בלוט רינט... דאָרט ליגט אַ זאָדעק (הינטער־חלק), אַ מנה יפה, פעט, מיט שמאַלץ בעוואַכסען... ראבטשיק קוקט און שלינגט די שליים. די העקערס האַקען דאָס פלייש אויף שטיקלעך, טהוען אַ וואָרף אלע מאָל אַ שטיקעל הויט, אַ שטיקעל חלק, אָדער אַ ביינדעל פאַר די הינד. און די הינד שפּרינגען צו און חאַפּען־אונטער. ראבטשיק בעטראַכט, ווי די הינד קליגען זיך, שפּרינגען־אונטער אקוראט דאָרט, וואו מע בעדאַרף, לאָזען נישט דורך קיין ביינדעל, און איטליכער הונד, בשעת ער בעקומט זיין חלק, טרעט ער אָפּ אויף אַ זייט, צעלעגט זיך מיט גרויסקייט און פראַוועט די סעודה, קוקט זיך אָרום אלע ווייַלע אויף די איבעריגע הינד, ווי איינער רעדט:

— איהר זעהט אַ ביין? דאָס איז מיינער אַ ביין, און איך עס איהם...

די איבעריגע הינד מאַכען זיך ווי זיי זעהען ניט, און אינוועניג ביי זיך טראַכטען זיי זיך:

— ווארגען זאָלסט דו זיך! אויסקרענקען זאָלסט דו דאָס! אַ גאַנץ פריהמאָרגען פרעסט ער און פרעסט, און מיר בעדאַרפען קוקען ווי ער עסט, עסען זאָלען איהם ווערעם!...

און נאָך איין הונד טראָגט אַ שטיק פעל און זוכט איין אָרט אויף צו איבערבייסען, אַז קיינער זאָל איהם ניט זעהען: ער האָט מורא פאַר אַ גוט אויג...

און נאָך אַ הונד שטעהט אַקעגען אַ בייזען קצב, וואָס שמיצט זיך און שרייט און שעלט זיך מיט די איבעריגע קצבים. דער הונד דרעהט מיט'ן ווײדעל און רופט זיך אָן צו די איבעריגע הינד מיט אַ חניפה'לע:

— איהר זעהט אָט דעם קצב? איאַ, זיי ווייזען אויס, דאַכט זיך, גאָר אַ בייזער? לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, וואָס פאַר אַ טהייערער מענטש זיי זענען! איין דימענט אין דער וועלט! אַ גילדענער כאַראַקטער! זיי האָבען באמת רחמנות אויף אַ הונד; זיי זענען אַ „הינטען־פריינד“... אָט באַלד וועט איהר זעהן, ווי עס פליהט אַ ביין מיט אַ שטיק פלייש — האָפּ!

און ער טהוט אַ שפרונג אין דער לופטען און אַ קלאַפּ מיט די צייהן, כדי יענע זאָלען מיינען, אַז ער האָט דאָ געחאַפּט אַ גראָבס...

— ביידע זאָגען: — רופט זיך אָן אַ הונד מן הצד — אי אַ חנופה'ניק אַ שקרן, אי אַ בעריהמער, דער רוח זאָל איהם נעמען!...

און נאָך אַ הונד שטעהט ביי'ם קלעצעל, וואָס מע האַקט דערויף פלייש, און בשעת דער העקער קעהרט זיך אָפּ אויף אַ ווײלע, שפרינגט דער הונד אַרויף אויפ'ן קלעצעל און לעקט מיט דער צונג. ווערד אַ האַווקעריי צווישען עטליכע הינד: זיי מסר'ען איהם פאַר'ן העקער און חאַפּען די ערד, אַז דער הונד דער גנב האָט גענאַשט אַ שטיק פלייש, אַזאַ שטיק גאָלד זאָלען זיי האָבען! זיי זאָלען אַזוי זעהען פאַר זיך אַלדאָס גוטס, ווי זיי האָבען אַליין געזעהען מיט זייערע אויגען! אויב ניט, זאָלען זיי איינגעמען אַ מיתה משונה

אויפ׳ן אָרט, זיי זאָלען זיך דערוואַרגען מיט׳ן ערשטען ביינדעל, זיי זאָלען ניט פערמאָגען די הערנער מיט די קאַפּיטעס פון די גע־קוילעטע שאָף!...

— פּע, חלשות! סע שלאָגט צו דער גאַל! — רופט זיך אָן איין אַלטער הונד פון דער זייט, וואָס וואָלט אַליין אַ בעלן געוועזן עפּיס אַ לעק טהון. און ראַבטשיק בעטראַכט זיך: וואָס וועט זיין דער תכלית, וואָס ער וועט דאָ שטעהן און קוקען? אַלע הינד שפּרינגען און חאַפּען, וועט ער אויך טהון דאָס, וואָס אַלע הינד טהוען... און איידער ער קוקט זיך ארום, האַלט מען איהם שוין ביי׳ם גאַרגעל און מע רייסט איהם, עטליכע הינד מיט אַ מאָל, און מע בייסט איהם סאַמע אין יענעם אָרט, וואו עס טהוט וועה...

ראַבטשיק לאָזט אַראָפּ דעם וויידעל, פערקלויבט זיך אין אַ ווינקעל, ציהט אויס די מאָרדע און הויבט אָן וואָיען.

— וואָס וויינסט דו? — מאַכט צו איהם זשוק און בעלעקט זיך נאָכ׳ן אָנבייסען.

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען? — זאָגט ראַבטשיק. — איך בין דער אומגליקליכסטער פון אַלע הינד אויף דער וועלט! איך האָב געמיינט, אַז דאָ, צווישען אייגענע, וועל איך חאָטש עפּיס חאַפּען. גלויב מיר, איך וואָלט נישט געקראָכען; נאָר איך בין טוידט־הונגעריג, עס נעהמט מיר אויס דאָס חיות!

— איך גלויב דיר, — מאַכט צו איהם זשוק מיט אַ זיפץ. — איך פערשטעה וואָס הייסט הונגער. איך געה אריין אין דיין טרויעריגער לאַגע. נאָר איך קאָן דיר גאָר נישט העלפען. דאָ איז שוין אַזוי איינגעפיהרט, אַז יעדער קצב האָט זיך זיין הונט, און יעדער הונד האָט זיך זיין קצב...

— איז טאַקי רעכט אַזוי? — זאָגט ראַבטשיק. — וואו איז יושר? וואו איז הינטליכקייט? סטייטש, אַ הונד זאָל צווישען הינד פערפאַלען ווערען?! אַ הונגעריגער צווישען זאַטע זאָל אויס־געהן פון הונגער?!

— איך קאָן דיר העלפֿען נאָר מיט אַ זיפֿץ. — זאָגט זשוק, געהניצט גאַנץ געשמאַק און האַפּט אַ דרימעל נאָכ'ן אָנבייסען.

— אַז ס'איז יאָ אַזוי, — מאַכט ראַבטשיק און נעמט זיך אָן מיט האַרץ — וועל איך געהן גלייך צו די קצבים; אפשר וועל איך מיר אויך אויסהאַוועקען אַ קצב...

— געזונדערהייד! — זאָגט זשוק. — אַבי דו זאָלסט ניט געהן צו מיין קצב, וואָרום אַז דו וועסט געהן צו מיין קצב, וועל איך דיך מאַכען אָהן אַ ווײַרעל, אַזוי ווי איך, דו זעהסט, צי ניין?

ז.

און ראַבטשיק איז אַוועק גלייך צו די קצבים, דורכגעלאָזט, אויסגעפּעהלט אַלע הינד און האָט זיך אָנגעהויבען צרשמייכלען צו די העקערס, שפּרינגען אין פּנים אַריין און דרעהען מיט'ן ווייַ-דעל. נאָר צום שלים־מזל שלעפּט זיך. איינער אַ העקער, אַ געזונ-דער יונג מיט ברייטע פּלייצעס, האָט אויף קאַמאַשעס, אַפּנים, איהם אַ וואָרף געטהאָן אַ האַק — אַ גליק, וואָס ראַבטשיק קאָן שפּרינגען, אַנים, וואָלט ער צעהאַקט געוואָרען אויף צווייען.

— דו טאַנצסט דאָך גאָר נישקשה'דיג! — מאַכט צו איהם ראָודעק מיט אַ ליצנות. — אַ סך שענער פון אונזער צאַוציקען. צאַוציק! קום אַהער, וועסט דו זעהען, ווי מע טאַנצט!...

צאַוציק קומט צו לויפען און שפּרינגט ראַבטשיקען גלייך אין פּנים אַריין. ראַבטשיק קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען. ער האַפּט אָן צאַוציקען מיט די צייהן, לעגט איהם אַנידער און בייסט איהם אין בייכעל אַריין. ער לאָזט אויס צו איהם זיין גאַנץ ביטער האַרץ, און האַפּט די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַכט אַ ויברח. ער פערקלויבט זיך איינער אַליין אין פעלד, ציהט זיך אויס אין מיטען טראַקט, בעהאַלט פאַר דאָסאַדע און פאַר בזיון די מאָרדע צווישען די לאַפּעס און וויל נישט אָנקוקען די ליכטיגע שיין. עס אַהרט איהם אפילו ניט, וואָס די פליעגען האָבען איהם

בעפּאַלען און בייסען איהם; לאָזען זיי בייסען, לאָזען זיי רייסען, סאַי ווי סאַי אין דער ערד מים'ן קאָפּ!...

— עק וועלט! — טראַכט זיך ראַבטשיק. — אַ הונד זאָל נישט קאָנען צווישען הינד, צווישען א י י ג ע נ ע, איבערלעבען אַ טאָג אפילו, — מעג זיך שוין איבערקעהרען די גאַנצע וועלט! . . .

. . . .

מתושלח

אַ אידיש פערדעל.

געשריבען אין יאהר 1902

מְתוּשֶׁלַח

(אַ אידיש פערדעל).

א.

מ ת ו ש ל ח — אַזוי האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט יאָהרען, נישט געהאַט שוין איין צאָהן אין מויל, אַ חוץ צוויי־דריי פּענקעס, וואָס מיט זיי פּלעגט ער קוים מיט צרות קייען — אַבי ס'איז נאָר געווען וואָס. אַ הויכער, אַ מאָגערער, מיט איין אָפּגעבאָרעטער פּעל, מיט אַ צע'הרג'עטען רוקען, קאַלי אויגען, אויף איינעם אַ בעלמע, דאָס אַנדערע רויטליך, אויסגעקנעכעלטע פיס, שפּיציגע קליבעס, איינגעפאַלענע זייטען, די אונטערשטע ליפּ אַביסעל אראָפּגעלאָזט, ווי פערוויינט, דער ווייַדעל איין אויסגעפליקטער — אָט האָט איהר זיין פּאָרטרעט. און געדיענט האָט ער אויף די עלטערע יאָהרען אין כתרילעווקע ביי כתריאל דעם וואַסערפיהרער ביי'ם פעסעל פאָר אַ פערדעל.

בטבע איז מתושלח געווען אַ רוהיגער, אַ האָרעפּאַשנער, נאָר איין אויסגעהאָרעוועטער נעבאָך. אָנגעטיאָפּקעט זיך דעם גאַנצען טאָג אין דער כתרילעווקער לעהמיגער בלאָטע און פערזאָרגט די שטאָדט אויף אַ גאַנץ מעת־לעת מיט וואַסער, איז ער געווען צופריעדען, אַז מע האָט איהם אויסגעשפּאַנט פון'ם פעסעל, אונטערגעוואָרפען אַביסעל שטרוי און פערביסען מיט אַ פּאָמעניצע, וואָס כתריליבע האָט איהם אונטערגעטראָגען מיט אַזאַ פּנים, ווי מע טראָגט, אַשטייגער, אונטער זעהר איין אָנגעלעגטען גאַסט אַ

פאַלומיסעק מיט פיש, אָדער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס. אויף דער דאָזיגער פּאַמעניצע פלעגט מתושלח ארויסקוקען ווי אויף עפּיס רעכטס, מחמת דאָרטען האָט זיך געפונען אַלע מאָל איין אויסגע־וויקט שטיקעל ברויט, קאַשע אַביסעל, וכדומה אַזעלכע ווייכע זאַ־כען, וואָס מע פערשפּאָרט צו זיי צייהן. דעם גאַנצען טאָג האָט כתריליכע געזאַמעלט פון מתושלח׳ס וועגען, געוואָרפען אין פּאַ־מעניצע אריין וואָס ס׳איז איהר געקומען אין די הענד אריין, — לאָז דאָס פערדעל נעבאַך האָבען וואָס צו עסען, — און מתושלח, אַז ער האָט איבערגעביסען, האָט ער זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צום פּעסעל און מיט׳ן הינטען, מחילה, צו כתריליכען, ווי איינער רעדט: „אַ דאַנק אייך פאַר אייער זאַלץ און ברויט“... בשעת מעשה אראָפּגעלאָזט די אונטערשטע ליפּ נאָך נידעריגער, דאָס זע־הענדיגע אויגעל צוגעמאַכט, און אריינגעלאָזט זיך אין טיעפע פער־דישע געדאַנקען.

ב.

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אַז אַלע מאָל, זינט מתושלח איז אַ פערד, איז ער געווען אַזוי, ווי ער ווערד דאָ אויסגעמאָהלט. אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען, בשעת ער איז נאָך געווען אַ לאָשע־קעל און נאָכגעלאָפען דער מאַמען נאָכ׳ן וואָגען, האָט ער זיך גע־שניטען גאָר אויף אַ גוט פערדעל. מבינים האָבען אויף איהם גע־זאָגט נביאות, אַז עס וועט פון איהם אויסוואַקסען אַ פערדעל גאָר אויף חדושים. „אַט וועט איהר זעהען, — האָבען זיי געזאָגט — ער וועט נאָך געהן אַמאָל געשפּאַנט אין אַ קאַרעטע מיט די שענסטע מיט די בעסטע פערד!“...

אַז דאָס לאָשעקעל איז אויסגעוואַקסען און געוואָרען אַ פער־דעל, האָט מען דעם מחילה אָנגעטהאָן אַ ציימעל און ארויסגעפיהרט אויפ׳ן יריד, אַוועקגעשטעלט צווישען אַ גוזמא פערד, דורכגעטרי־בען איהם אַ מאָל פופציג הין און צוריק, געקוקט איהם אַלע מינוט אין די צייהן אריין, אויפגעהויבען די פיס און בעטראַכט די קאָפּי־

מעס, — און איבערגעגעבען איהם פון איינעם צום אנדערען.

פון דעמאָלט אָן הויבט זיך אָן פאַר איהם א לאַנגער גלות, א נע־ונד זיין פון איין אָרט אויף'ן אנדערען, א בייטעניש פון איין בעל־הבית צום אנדערען, א שלעפּען פון גרויסע שווערע וואָגענס מיט דרייסיג פוד משא, א טיאַפּקען ביז'ן בויך אין דער בלאָטע, און א סדרה פון בייטשען, שטעקענס מיט קלעפּ אין זייט אריין, אין קאָפּ און אין די פיס און אין אנדערע ערטער.

ג.

א שטיק צייט איז ער געגאַנגען אין דישעל ביי א פּאָטשטאָווע וואָגען אונטער'ן גלאָק, וואָס האָט איהם ניט אויפגעהערט צו קלינגען אין די אויהערען אריין: גלין־גלין־גלאַן! גלין־גלין־גלאַן! און געלאָפען משוגענערווייז הין און צוריק אַלץ אויף איין טראַקט. נאָכדעם איז ער אריבער צו א פּראָסטען בעל־הגוף, וואָס האָט גע־ארבייט מיט איהם כל עבודת־פרך: געאַקערט און געזוועט, גע־פיהרט א מורא'דיגען וואָגען מיט תבואה, א פאָס וואסער, א וואָ־גען מיט מיסט, פערדישקייט און קוהענקייט וכדומה אזעלכע גראָבע ארבייט, צו וועלכע ער איז כלל נישט געוואָהנט געוואָרען. פון דאָרטען איז ער אריינגעפאַלען צו א ציגיינער אין די הענד אריין; האָט מיט איהם דער ציגיינער געמאַכט אזעלכע זאכען, מיאוסע סגולות צום לויפען, וואָס ער וועט זיי ניט פערגעסען וויל ער וועט לעבען!... פונ'ם ציגיינער איז ער אריבער אין א טאָבון אריין מיט נאָך א סך פערד, און פון דאָרטען איז ער אין א קורצער צייט מגולגל געוואָרען קיין מאָזעפּעווקע צו א בעל־עגלה מיט א שווערען וואָגען, געקאָוועט אין אייזען, מיט א סך גלעקלעך און מיט א משונה־מאָדנע צעשמידערטע סוכה, וואָס מע רופט דאָס „בויד". דאָ, ביי'ם בעל־עגלה מיט דער בויד, האָט ער געהאַפּט בייטשען מיט שטעקענס אָהן א שיעור, גלייך ווי א פערדישע פעל איז פון לעדער — ניט פון בלוט און פלייש, גלייך ווי פערדישע זייטען זענען פון אייזען — ניט פון ביינער. וועה־

ווערה, וויפיעל מאָל פּלעגט זיך מאַכען, אַז קוים־קוים וואָס ער פּלאָנ־טעט מיט די פיס, פּיהלט ווי אַבצווייגנעס ציהען איהם פאַר די ליטקעס, און אין בויך אַ שווערע משא, עפּיס ווי אַ קנויל — און ער, דער אכזר׳ישער בעל־עגלה, — „נאַ" און „וויאָ", און אַ שמיץ מיט דער בייטש, און אַ זעץ מיט דער פוזשעלי, — טאָמער ווייסט איהר וואָס?

אַ שטיקעל גליק האָטש, וואָס ביי דעם בעל־עגלה איז איינ־געפיהרט איין טאָג אין דער וואָך אַזעלכער, וואָס מע שטעהט אויף איין אָרט, מע שטעהט און מע קייעט און טהון טהוט מען גאָר ניט. מתושלח פּלעגט ניט איין מאָל פערקלערען זיך; זיין פערדישער מח האָט נישט געקאָנט משיג זיין: וואָס איז דער שכל פון׳ם דאָזיגען טאָג, וואָס מע ריהרט ניט פון׳ם אָרט? און פאַר וואָס זאָל ניט זיין אַזוי כסדר? — פּלעגט ער זיך טראַכטען, אויפשטעלען די אויהערען, צומאַכען איין אויגעל און קוקען אויף זיינע צוויי חברים, וואָס זענען געשטאַנען מיט איהם צוגעבונדען צו איין בויד.

ד.

פון׳ם בעל־עגלה מיט׳ן ביידעל איז ער אריינגעקומען אין אַ דרעש־מאַשין, געאַרבייט עבודת־פרך, זיך געדרעהט גאַנצע טעג אַרום אַ ראָד, זיך אַנגעגעסען גוט מיט פּאַראָך און מיט פּאַלאָווע, וואָס איז איהם נעקראָכען אין נאָז אריין, אין מויל און אין די אויגען אריין, און פערדולט געוואָרען פון׳ם טראַך־טאַרעראַך. „וואָס וועט זיין פון׳ם דרעהען זיך? — פּלעגט ער זיך ניט איין מאָל טראַכטען און וועלען אָפּשטעלען זיך אויף אַ מינוט. — ווער האָט דאָס אויסגעקלערט דעם שכל פון דרעהען זיך אויף איין אָרט?"... מע האָט איהם אָבער לאַנג נישט געלאָזט טראַכטען; פון הינטען איז געשטאַנען איינער מיט אַ בייטש און נישט אויפ־געהערט צו הוקען אויף איהם: חרהי! הו—הי!... „פּרא־אדם איינער! — טראַכט ער זיך און האַפּט אַ קוק מן הצד אויף יענעם וואָס מיט דער בייטש. — איך וואָלט אַ בעלן געווען זעהען, מע זאָל

דיך איינשפאנען אט־א־דא אין דער ראד און אונטערשמייסען דיך, דו זאלסט דיך דרעהען אהן א שום טאלק!“...

סע פערשטעהט זיך, אז פון אזא מין דרעהען זיך אין שטענדיגען פאראך איז ער ארוים געבאך א קאליקע, אויף איין אויג א בעלמע, דאס אנדערע אביסעל רויטליך, און אויף די פיס איז ער אויך געווארען אביסעל געהאפט. מיט אזא שארפען חסרון האט ער שוין געטוינט אויף זיעבען און נייענציג כפרות; האט מען איהם ארויסגעפיהרט ווידער א מאל אויפ׳ן יריד, מאמער וועט מען איהם קאנען עמיצען פערטהון. מע האט איהם גאנץ פיין אויסגעקעמט, אויסגעפוצט, דעם ווידעל כלומר׳שט אונטערגעבונדען און די קאפיטעס צוגעפארבט מיט פעטען; — עס האט אבער נישט געהאלפען, א וועלט נארט מען נישט. וויפיעל מע האט איהם נישט געמוטשעט, ער זאל זיך בהור׳ען, האלטען דעם קאפ מיט גדלות, — ער האט זיך געטהאן זיינס: אראפגעלאזט דעם קאפ מיט גרויס עניוות, די פיסלעך אויסגעקנעבעלט, די אונטערשטע ליפ אראפגעלאזט אביסעלע אויף א זייט, און פון איין אויג געלאזט א טרער... נייו, עס האבען זיך שוין נישט געפונען אויף איהם קיין בעלנים! א פאר מענשען זענען צוגעגאנגען צו איהם, שוין אפילו אין מויל אריין נישט געקוקט, נאר אזוי א מאך געטהאן מיט דער האנד אויף איהם איבער דער מארדע, אויסגעשפיגען און אוועקגעגאנגען. איינער האט זיך יא אפגעריסען א בעלן, נאר נישט אויף איהם — אויף זיין פעל. מע האט אבער נישט געקאנט דורכקומען פאר׳ן מקח; יענער, דער פעל־הענדלער, האט בעוויזען א חשבון, אז עס לוינט נישט: דאס אפפיהרען איהם, דאס אומוואלגערען מיט׳ן אפשינדען וועט קאסטען מעהר וויפיעל די פעל איז ווערטה.

ס׳איז איהם אבער בעשערט געוועז, אפנים, א גוט עלטער. איז אונטערגעשפרונגען כתריאל דער וואסערפיהרער און האט איהם געבראכט צו פיהרען קיין כתרילעווקע.

ג.

ביז אהער איז כתריאל דער וואסערפיהרער, א איד א ברייט־ביינינגער, מיט א צעפלעצטער נאז און מיט א בעוואכסען פנים פון אויבען ביז אראפ, געווען אליין דער וואסערפיהרער און אליין דאס פערדעל, דאס הייסט, ער האט זיך אליין איינגעשפאנט מחילה אין פעסעל און צעפיהרט איבער דער שטאדט דאס וואסער. וויפיעל כתריאל איז פערשווארצט געווארען דאס גאנצע לעבען זיינס, האט ער קיינעם נישט מקנא געווען אויף דער וועלט; נאר אז ער האט געזעהען עמיצען פאהרען מיט א פערד, פלעגט ער זיך אפשטעלען און לאנג־לאנג נאכקוקען יענעם די מרית. זיין איינציגער וואונש אויף דער וועלט איז געווען: גאט זאל איהם העלפען, ער זאל קאנען זיך צושלאגען צו א פערדעל. נאר וויפיעל ער האט נישט גע־קליבען, האט ער נישט געקאנט דערשלאגען זיך צו אזא קאפיטאל, וואס ער זאל דערויף קאנען קויפען א פערדעל. פון דעסטוועגען האט ער נישט דורכגעלאזט קיין יריד, ער זאל זיך נים דורכגעהן צווישען די פערדלעך, גלאט אזוי א קוק טהון, ווי זאגט מען: א טאפ אין וואגען. דערזעהען איין אומגליקליך, פערוואגעלט, דער־שלאגען פערדעל שטעהן אויף יריד אהן א ציימעל, נישט צוגעבונדען אין ערגיץ, האט זיך כתריאל אפגעשטעלט. דאס הארץ האט איהם געזאגט, אז דאס פערדעל בעדארף זיין אנגעמאסטען פאר זיין געלד.

כך הוה. ער האט זיך לאנג נישט בעדארפט דינגען; כתריאל האט גענומען דאס פערדעל און איז מיט א פרייליך הארץ געלאפען אהיים. געקומען אהיים, האט ער אנגעקלאפט אין דער טהיר פון דרויסען, איז ארויסגעגאנגען כתריליכע א דערשראקענע.

— וואס איז דאס? גאט איז מיט דיר!

— געקויפט, ווי איך בין א איד, געקויפט!

כתריאל און כתריליכע האבען נישט געוואוסט, וואו מע זאל אהינטהון דאס פערדעל. זיי זאלען זיך נים שעמען פאר די שכנים.

וואָלטען זיי דאָס אריינגעפיהרט אין שטוב אריין. גיך איז בעשאַ־פען געוואָרען אביסעל שטרוי און היי, און כתריאל מיט כתריליכען האָבען זיך אוועקגעשטעלט, זיך געשפּיעגעלט אינ׳ם פערדעל, זיך נאָר נישט געקאָנט אָנקוקען.

אויך די שכנים זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקען די כשר׳ע מציאה, וואָס כתריאל האָט געבראַכט צו פיהרען פונ׳ם יריד; מע האָט געלאַכט פונ׳ם פערדעל, געמאַכט חוזק; עס זענען גע־פלויגען ווערטלעך אַלערליי, ווי געוויינטליך. דער האָט געזאָגט אַ חכמה, אַז דאָס פערדעל איז גאָר נישט קיין פערדעל, נאָר אַ „מויל־אייזעל״! און דער אַנדערער האָט געזאָגט: וואָסער מויל־אייזעל? ס׳איז גאָר אַ קאַץ! דער דריטער האָט געזאָגט: ס׳איז אַ רוחניות, מע בעדאַרף דאָס היטען פון אַ ווינט, וואָרום אַ רעכטער ווינט קאָן דאָס חלילה אוועקטראָגען.

— וויפיעל קאָן דאָס אַלט זיין? — האָט איינער אַ פרעג גע־טהאָן.

— מעהר וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען אינאיינעם.

— מתושלח׳ס יאָהרען.

— מתושלח!

און פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען דער נאָמען „מתושלח״ עד היום הזה.

ז.

דערפאַר איז איהם אָבער געווען ביי כתריאל דעם וואַסער־פיהרער אַזוי, ווי נאָך קיינמאָל נישט, אַפילו גאָר אין די גוטע יאָה־רען. ערשטענס, איז די אַרבייט עפּיס נאָר אַ געלעכטער און גע־נוג. שלעפּען אַ פעסעל וואַסער און ביי יעדער שטוב אָפּשטעה־לען זיך — אויך מיר איין אַרבייט! און דער בעל־הבית איז עפּיס נאָר אַ דימענט. אַ מענש זאָל זיך נישט צוריהרען, קיין הויכען געשריי נישט טהון, האַלטען אַ בייטש פון יוצא וועגען! היינט דאָס עסען. אמת, קיין האָבער קוקט ער נישט אָן: נאָר צו וואָס

טויג איהם דער האָבער, אז ער האָט במילא נישט מיט וואָס צו קייען? נישט גלייכער שוין די פּאָמעניצע מיט די ווייכע שטיק־לעך ברויט, וואָס כתריליכע טראָגט איהם אַלע טאָג אַקעגען? און נישט אַזוי די פּאָמעניצע, ווי דאָס דערלאַנגען די פּאָמעניצע. מע בעדאַרף זעהען, ווי כתריליכע שטעהט בשעת מעשה צענויפגע־לעגט די הענד אויפ׳ן הארצען און קלויבט נחת פון מתושלח׳ן, ווי ער עסט דאָס, קיין עין־הרע ניט. קומט ביינאַכט, בעט מען איהם אויס אין הויף אַביסעל שטרוי און מע גיעהט אַרויס אַלע מאָל אָדער כתריאל אָדער כתריליכע נעוואָהר ווערען, צי מע האָט איהם חלילה ניט אוועקגע׳לקח׳ענט. גאַנץ פריה, אז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, איז שוין כתריאל ביי׳ם פערדעל. ער שפּאַנט דאָס איין פּאַוואָלינקע אין פעסעל, זעצט זיך אויף און פאָהרט צום טייך נאָך וואַסער און זינגט בשעת מעשה מיט אַ משונה־מאָדנעם ניגון:

אשרי האיש אשר לא הלך...

„אַז וואָהל איז דעם מענשען, הייסט דאָס, וואָס געהט נישט צו־פוס"... און אַז ער גיסט אָן דאָס פעסעל מיט וואַסער, געהט ער שוין צוריקוועגס צו־פוס אָהן אַ ניגון, טיאָפּקעט גלייך מיט מתושלח׳ן אין דער בלאָטע, דרעהט מיט דער ביימש: — „נו זשע, מתושלח, ריהר זיך, ריהר זיך!"

מתושלח שלעפּט די פיס פון דער בלאָטע, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און חאַפּט אַ קוק מיט׳ן איינציגען אויגעל אויפ׳ן בעל־הבית און טראַכט זיך בשעת מעשה: „זינט איך בין אַ פערד, האָט זיך מיר נאָך ניט געטראָפען דיענען ביי אַזאַ משונה־מאָדנע בריאה!" און דאָס פערדעל איז זיך מיישב, טהוט זיך אַ רוק אויף די הינ־טערשטע פיס און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ ציקאַוועסט אין מיטען דער בלאָטע, ווי איינער רעדט: „אַנו, לאָמיר אינמיסטען זעהען, וואָס וועט זיין דערפון?"... דערזעהען, אַז דאָס פערדעל האָט זיך פּלוצים אנידערגעשטעלט, הויבט אָן כתריאל אַרומדרעהען זיך אַרום פעסעל, בעטראַכטען די רעדער, די אַקסען, די שטריקלעך; און מתושלח, אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צו כתריאל׳ען און אַ מאַך

מיט די ליפּען, ווי אַ שמייכעל געטהאָן, טראַכט ער זיך: „אַ טפּש אַם דער וואַסערפיהרער! אַ חושים, אַ פּראָסטע בהמה!“...

ז.

ס'זאָל כסדר זיין גוט אויף דער וועלט — דאָס איז נישט פאַרהאַן. אויף וויפיעל מתושלח האָט זיך געפיהלט גליקליך אויף דער עלטער ביי כתריאל'ען און כתריליכען, אַזוי פיעל איז ער אויסגעריסען געוואָרען, אויסגעשטאַנען צרות, יסורים און בזיונות פון זייערע קינדער, פון זייערע שכנים'ס קינדער און פון גלאַט קינדער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מע האָט איהם געבראַכט צו פיהרען, און קליינוואַרג האָט איהם דערזעהען, האָבען זיי בעקומען צו איהם עפּיס אַ מין... נישט קיין שנאה חס ושלום — אדרבה, פּער־קעהרט, זיי האָבען איהם דוקא ליעב געהאַט; נאָר די דאָזיגע ליעב־שאַפט איז געווען פאַר מתושלח'ן אַ שחיטה. הלואי וואָלטען זיי איהם בעסער ווינציגער ליעב געהאַט און אביסעלע מעהר אויף איהם רחמנות געהאַט...

דאָס ערשטע האָבען איהם כתריאל'ס קינדער, באַרוויסע תלמוד־תורה־יונגלעך, אויסגעפּרובט, צי קיינער האָט נים געזעהען, צי פיהלט ער אַזוי, ווי אַ מענש, צי ניין? האָבען זיי איהם געפּרובט פון דער גרינג מיט אַ שטעקעל איבער דער פעל — ניין; אַ קיצעל איבער די פיס — ניין; אַ שנאָל איבער'ן אויהער — קוים־קוים. ערשט נאָכדעם, אַז זיי האָבען איהם געפּרובט מיט אַ שטרויעלע איבער'ן ווייסען אויגעל מיט דער בעלמע, האָבען זיי ערשט דעמאָלט דערזעהען, אַז ער פיהלט ווי אַ מענש, מחמת ער האָט געגע־בען אַ פינטעל מיט די אויגען און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ, הין און צו־ריק, ווי איינער רעדט: „ניין, דאָס נים, דאָס געפעלט מיר נים“...

ווי באַלד אַזוי, האָבען זיי שוין דערטאַפּט אַ ריטעל פון אַ בעזעם און האָבען איהם אריינגערוקט טיעף אין נאָז אריין. האָט מתושלח געגעבען אַ שפּרונג און אַ טאַנץ און אַ פּאָרשקע מיט דער נאָז. איז אַרויסגעלאָפען כתריאל מיט אַ גוואַלד:

— שקצים, עכברושים, וואָס פאַרעט איהר זיך מיט׳ן פערד? אין חדר אריין, הולטייעס!

און חברה האָבען גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און זענען אוועק אין חדר, דאָס הייסט, אין דער תלמוד־תורה אריין.

ח.

דאָרט, אין דער תלמוד־תורה, איז געווען איינער א ראוב׳עלע, א ספּירטאָווע יונגעל, א מזיק, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אויף איהם האָט זיין אייגענע מאַמע אליין געזאָגט, אז „אזעלכע קינדער זאָל מען גערינכט זעען און שיטער אויפגעהען". זיין עובדה איז געווען: איינעסען זיך איטליכען בעזונדער אין די ביינער אריין. וואו א בוידעם, וואו א קעלער — איז ער געווען אויסען. טריי־בען היהנער, גענז אָדער קאַטשקעס, שרעקען ציעגען, מוטשען קעץ, שלאָגען הינד, פון חזירים שמועסט מען ניט — דאָס איז ביי איהם געווען דאָס חיות! די קלעפּ פון דער מאַמע, די שמיץ פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד און די פּעטש פון ווילד־פרעמדע זענען געווען ארויסגעוואָרפען, און די קללות, וואָס מע האָט אין איהם אריינ־געלעגט — ווי איין ארבעס אין וואַנד אריין. אָט, דאַכט זיך, האָט מען איהם געפּאַטשט, אָט, דאַכט זיך, האָט ער געוויינט מיט טרע־רען, זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אַן א זייט — אהא! ראוב׳עלע האָט שוין ארויסגעשטעלט א צונג, געמאַכט א וויינשעלע פון דער אונ־טערשטער ליפּ, אָדער א פאַחיר פון די באַקען. און צוויי באַקען האָט ער געהאַט, ווי די פּאַמפּעשקעס. געווען תמיד געזונד און שטענדיג פריילייך; דאָס וואָס די מאַמע איז א וויסטע אלמנה און מוטשעט זיך, ווי אויפ׳ן טוידט, און צאָהלט פאַר איהם א קערבעל א זמן שכר־לימוד — דאָס איז ניט זיין עסק.

אז ראוב׳עלע איז געוואָהר געוואָרען פון כתריאל׳ס קינדער, אז זייער טאַטע האָט געבראַכט צו פיהרען פונ׳ם יריד א פערדעל און סע הייסט מתושלח, איז ער אויפגעשפּרונגען אויף א בענקעל,

ז וויש געטהאָן דאָס נעזעל מיטביידע הענד הין און צוריק און אויסגערופען בקול רם:

— קינדער, מיר האָבען שוין אַ „שמיטשיק"!

צו בעמערקען, אַז ראוב'עלע האָט פון קינדוויז אָן ליעב געהאט כלי־זמר, אויסגעגאַנגען נאָך אַ פיערעל, טאַקי ממש עם האָט זיך איהם געעקט דאָס חיות, אַז ער האָט דערהערט שפּיעלען. און דערצו האָט ער געהאט אַ שען קול'כעל, געקענט אַלע ניגונים אויף אויסווענינ. ער האָט גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסוואַכסען אַ גרויסער, וועט ער זיך קויפען אַ פיערעל און וועט שפּיעלען טאָג ווי נאכט אויפ'ן פיערעל. דערווייל האָט ער זיך געמאַכט פון אַ שטיק האָלץ אַ קליין פיערעלע, מיט פאָדעם אויפ'ן אָרט פון סטרונעס, דערביי געהאַפּט גוטע קלעפּ פון דער מאַמען.

— אַ כלי־זמר וועט פון דיר אויסוואַכסען? ניט דערלעבען זאָל איך דאָס!

פאַרנאַכט, אַז חיים־חנא דער תלמוד־תורה־מלמד האָט צעלאָזט די תלמידים, זענען זיי אַלע געגאַנגען מקבל־פּנים זיין כתריאל דעם וואַסערפיהרער'ס פערדעל. דער ערשטער האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג ראוב'עלע, אַז דאָס פערדעל איז איין אויסגעצייכענט פערדעל, עס וועט געבען סטרונעס פונ'ם ווידעל וויפיעל מע וועט בעדאַרפען. אַ סימן, אָט וועלען מיר באַלד אַ פּרוב טהון!

און ראוב'עלע האָט זיך פער'גנב'עט צו מתושלח'ן פון הינטען און האָט אָנגעהויבען שלעפּען ביי איהם האָר פונ'ם ווידעל. כל זמן ראוב'עלע האָט געשלעפּט די האָר איינציגווייז, איז מתושלח געשטאַנען רוהיג, ווי איינער רעדט: „אַ האָר פונ'ם ווידעל? וואָס קאָן דאָס מיר שאַדען? טאַ, אויך די אייגענע מעשה, וועט זיין ווינציגער מיט אַ האָר!"... נאָר אַז ראוב'עלע האָט זיך צוגעהאַפּט צום ווידעל, אָנגעהויבען רייסען מיט אַ מאָל אַ גאַנצען זשמוט, האָט דאָס שוין מתושלח'ן גוט פערדראָסען, ווי איינער רעדט: „לאָז אַריין אַ חזיר אין שטוב, קריכט ער אויפ'ן טיש"... און נישט

לאנג געטראכט, האט ער דערלאנגט ראוב׳עלען מיט דעם אונטער־מען פוס גלייך אין די צייהן אריין און האט איהם צעהאקט די ליפ אויף צוויי.

— א מצוה, א דונער איז מיר! זעהר רעכט, א שלאק איז מיר! קריך נישט, וויסט איז מיר!

אזוי האט געזאגט די מאמע זיינע, יענטע די לעפטשיכע, גע־לעגט איהם קאלט וואסער צו דער צעהאקטער ליפ, געוויינט, גע־בראכען די הענד, געלאפען צו חיענע דער רופא׳טע, איינגעלעגט די וועלט.

ט.

ראוב׳על איז געוועז, ברוך השם, אזא קינד, וואס אלסדינג האט זיך אויף איהם פערהיילט גיך, „ווי אויף א הונט״. איידער מע האט זיך ארומגעקוקט, איז שוין די ליפ ביי איהם ווידער צע־נויפגעוואכסען געווארען, גלייך ווי גארנישט געוועז, און ער האט צוגעטראכט נאר א נייע זאך: מע בעדארף זיך א מאל דורכפאה־רען רייטענדיג אויף מתושלח׳ן, און דוקא אלע תלמוד־תורה־יונג־לעך מיט א מאל. נאר ווען און ווי אזוי מאכט מען דאס אפ, אז קיינער זאל נים וויסען? איז ראוב׳על געפאלען אויף א שכל, אז דאס איז גוט נאר שבת בייטאג, בשעת דער עולם עסט־אפ און לעגט זיך שלאפען, דעמאלט האטש נעם און טראג ארויס גאנץ כתרילעווקע מיט האק און פאק. האט זיך אפילו איינער, א תלמוד־תורה־יונגעל, געשטעלט אקעגען: „ווי אזוי פאהרט דאס א איד אים שבת?״ האט איהם ראובע׳לע דערויף געענטפערט: — „בהמה! דאס הייסט דען געפאהרען? דאס ווערד אנגערופען גע־שפיעלט זיך״...

ס׳איז געקומען שבת בייטאג, דער עולם האט אפגעגעסען, געלעגט זיך שלאפען, און כתריאל מיט כתריליכען בתוכם, האבען זיך חברה פאוואלי אריינגע׳גנב׳עט צום וואסערפיהרער אין הויז אריין, און ראוב׳עלע האט גענומען אויספוצען מתושלח׳ן ווי וויים

מעגליך. קודם כל האט ער איהם פערפלאכטען די גריווע, נעמאכט עטליכע צעפלעך, בעפוצט מיט שטרויעלעך; נאכדעם האט ער איהם אנגעטהאן אויפ'ן קאפ א ווייסען פאפיערענעם ספאדיק, צו־געבונדען אויפ'ן האלז מיט בענדלעך; און אחרי ככלות הכל האט ער איהם אנגעהאנגען פון הינטען איין אלטען בעזעם, בכדי דער ווידעל זאל אויסקומען שענער און לענגער. און חברה האבען אנגעהויבען זעצען זיך, קריכען אויף מתושלח'ן איינס איבער'ן אנדערען; ווער עס האט פערחאפט איין ארט פריהער, דער איז געזעסען אויפ'ן פערד, און די איבעריגע ווען זיך שוין זעצען נאכדעם. נאר דערווייל זענען זיי נאכגעגאנגען פון הינטען, געהאל־פען אונטערשרייען מתושלח'ן, ער זאל געהן אביסעל גיכער, און געזונגען:

„ככה יעשה לסוס אשר ראוב'על חפץ ביקרו!"

מתושלח האט אבער קיין חשק ניט געהאט לויפען און איז זיך געגאנגען טריט ביי טריט. וואָרום, ערשטענס, וואס האט ער קיין צייט ניט? והשנית, איז דאך עפיס היינט א טאג פון רוהען! ראוב'על האט אבער ניט אויפגעהערט צו טרייבען דאס פערדעל, נאקען, וויאקען און טיוקען און שרייען מיט אלע כחות אויף דער איבעריגער חברה:

— א רוח אין אייער טאטענס טאטען אריין, וואס שווייגט איהר?!

און מתושלח איז זיך אלץ געגאנגען טריט ביי טריט, זיך גע־טראכט בשעת מעשה: „קונדסים שפיעלען זיך, טא, לאזען זיי זיך שפיעלען"...

נאר אז חברה האבען איהם שטארק אנגעהויבען דעקוטשען, אונטערטרייבען און מאכען מיט די הענד, האט מתושלח אנגעהוי־בען געהן ניכער, און אז ער האט אנגעהויבען צו געהן גיכער, האט איהם הינטען דער בעזעם אנגעהויבען שלאגען אין די פיס אריין; האט ער אנגעהויבען לויפען נאך גיכער, האט איהם דער בעזעם אנגעהויבען צו שלאגען נאך שטארקער; האט ער אנגעהויבען

שפרינגען, האָבען חברה געקוועלט, און ראוב'עלע האָט זיך אונטער־געהעצקעט און געשריגען: האָפּ־האָפּ־האָפּ! אזוי לאַנג געהאָפּקעט, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען פאַלען איינציגווייז, ווי די האָלעשקעס. און אז מתושלח האָט זיי אַלעמען אָראָפּגעוואָרפען און דערפּיהלט, אז ער איז פריי, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען לויפען משוגענערווייז, און איז געשמיידיג געלאָפען און געלאָפען ביז אויף יענער זייט מיהלען, העט־העט הינטער דער שטאָדט אַרוים.

דערזעהן לויפען א משונה־מאָדנע פערדעל מיט א פּאַפּיערענעם ספּאָדיק, האָבען די שקצים די פּאַסטוכער געמאַכט א העץ אויף איהם, אָנגעהויבען איהם נאָכלויפען, וואַרפען מיט שטעקענס, און האָבען אָנגערייצט אויף איהם די הינד. יענע, די כלבים הייסט דאָס, האָבען זיך דוקא ניט געלאָזט לאַנג בעטען און האָבען גע־נומען יאָגען זיך נאָך איהם, בייסען און רייסען; עטליכע האָבען איהם אָנגענומען הינטען, ביי די ליטקעס; עטליכע האָבען איהם אָנגעכאַפּט פון פאָרענט, ביי'ם נאָרגעל. מתושלח האָט אזש אָנגע־הויבען חראָפּען. אזוי לאַנג, אזוי ברייט — ביז זיי זענען איהם דערגאַנגען דעם עק.

י.

אויף מאָרגען האָבען שוין חברה געהאַט זייער עהרליך אויס־קומעניש. אחוץ דעם, וואָס זיי האָבען זיך צעשלאָגען די נעז און צעביילט די שטערנס פונ'ם פאַלען, האָבען זיי געחאַפּט פעטש אין דערהיים און שמיץ פון חיים־חנא דעם מלמד. און מעהר פון אַלעמען האָט געליזט, געוויינטליך, ראוב'עלע, מחמת אַלע איבעריגע יונגלעך, אז מע האָט זיי געשמיסען, האָבען זיי חאָטש געוויינט, און ראוב'עלע האָט, פערקעהרט, נאָר געלאַכט. האָט מען דאָך איהם נאָך מעהר געקאַטעוועט; נאָר וואָס מעהר מע האָט איהם געשלאָגען, האָט ער מעהר געלאַכט, און וואָס מעהר ער האָט געלאַכט, האָט מען מעהר געשלאָגען, — אזוי לאַנג, ביז חיים־חנא דער מלמד האָט זיך אַליין אויך צעלאַכט, און אויף איהם קוקענדיג —

אלע תלמידים. ס'איז געוואָרען אזא געלעכטער, אז אלע שכנים זענען זיך צענויפגעקומען, און גלאַט מענשען, אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך פון דער גאַס: „וואָס איז? וואָס איז דער געלעכטער? וואָס לאַכט מען וואָס?" האָט זיי קיינער נישט גע־קאָנט ענטפערען קיין וואָרט, מחמת מע האָט זעהר שטאַרק גע־לאַכט. האָבען יענע, די פרישע מענשען, זיך אויך אָנגענומען פונ'ם געלעכטער און האָבען אויך אָנגעהויבען צו לאַכען; האָבען יענע, די ערשטע, אָנגעהויבען לאַכען נאָך שטאַרקער, און יענע, די פרישע, אויף זיי קוקענדיג, נאָך שטאַרקער, — הכלל, מע האָט זיך פשוט געקאַטשעט אויף די בייכער, געהאַלטען זיך ביי די זייטען לאַכענדיג.

*

נאָר צוויי מענשען האָבען נישט געלאַכט. דאָס זענען געוועזן: כתריאל דער וואַסערפיהרער און זיין ווייב כתריליכע. א קינד, חלילה, אז עס געהט אוועק פון א שטוב, ווייס איך נים, אויב מע בעדאַרף אזוי פיעל וויינען, וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען האָבען געוויינט אויף זייער גרויסען שאָדען, אויף זייער אָרעם פערדעל נעבאַך, אויף מתושלח'ן.

כפּרות

געשריבען אין יאהר 1903

כַּפָּרוֹת

א.

דעם ערשטען טאָג ראש השנה נאָך, אַז דער עולם איז געגאַנ־גען צו תשליך, האָט מען געקאָנט בעמערקען אַ מחנה עופות, היהנער, אַלטע קוואָקעס און יונגע היהנדלעך מיט האָהנעכלעך לוי־פען אין די הינטערגעסלעך, אויסגעצווינגען די קעפּלעך, מאַכען פּאָל־קעס, הויבען פּיסלעך, שפּרינגען־אונטער עפּיס מיט אַ מין אימפּעט, און אַלץ אַהין, ווייט, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אַ חדוש איז דאָס געווען, נאָר קיינעם איז נישט איינגעפאַלען אָפּשטעלען זיך נאָכ־קוקען, וואו אַהין לויפען דאָס די דאָזיגע נאַרישע עופות.

ערשט שפּעטער, אין די עשרת ימי תשובה אַריין, האָט מען אָנגעהויבען זיך אַרומקוקען, אַז די שטייגען זענען אָפען, און וואו ס'איז געווען ערגיץ איין עוף איז דאָס אַרויסגעפלויגען — און געה זוך מיך! איז געוואָרען אַ גוואַלד: „סטייטש, מיט וואָס וועט מען שלאָגען כפּרות?“ איבערהויפּט האָבען איינגעלעגט די וועלט די ווייבער; פאַר אַ ווייסע כפּרה וועט אייך אַ ווייב זיין די כפּרה, זי מעג זיין אַפילו אַ „מאַדאַם“, מיט אַ הוט און מיט אַ פּאַרטע־פיאַן... משוגענערווייז זענען זיי געלאָפען אין מאַרק אַריין, גרייט געווען צאָהלען אין טאָג אַריין, אַבי צו קריגען כפּרות; אויב נִיט קיין ווייסע הוהן, לאָז זיין אַ ראַבע, אַ שוואַרצע, לאָז זיין אַ רויטער האָהן — אַבי אַ כפּרה! און ווי אויף־צו־להכעיס, איז נישט געווען אין מאַרק, איהר זאָלט זאָגען, איין עוף אויף אַ רפואה. דאָס הייסט, ס'איז געווען עופות אין מאַרק, נאָר נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל

מיט זיי קאָנען שלאָגען כפּרות. צום ביישפּיעל: קאַטשקעס זענען געווען מיט גראָבע פּופּקעס, גענז מיט פעטע בייכלעך, אינדיקעס, אָנגעבלאָזענע מיוחסים, מיט אַראָפּגעלאָזענע שנאָבלען, ווייסע, רייִנע אומשולדיגע טייבעלעך האָט מען געכאַפּט און אַרויסגעטראָגען אויף צו פערקויפען. ס'איז אָבער אַלץ נישט דאָס, וואָס מע בעדאַרף. אויף כפּרות דאַרף מען עופות, און קיין עופות איז נישטאָ, האָטש נעמט לעגט זיך און שטאַרבט!

וואו זענען אַהינגעקומען אַלע עופות?

לייענט, זייט מוחל, ווייטער, וועט איהר הערען אַ שענס.

ב.

העט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אַזש אויף יענער זייט מיהלען, האָט זיך געטהאָן חושך; דאָס גאַנצע פעלד איז געווען פול מיט היהנער, העהנער, אַלטע קוואָקעס און קליינע היהנדלעך. דאָס קרעהען פון די העהנער, דאָס קוואָקען פון די היהנער און דאָס פּישטשען פון די קליינע היהנדלעך איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. אַלע האָבען זיך געשטופּט און געקוועטשט אַהין, אויבען־אָן. און דאָרט, אויבען־אָן, ליגט איין אַלטער אויסגעהאַקטער בוים, און אויף דעם דאָזיגען אַלטען אויסגעהאַקטען בוים פליהט אַרויף גאָר אַ יונגער האָהן, טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגלען און הויבט אָן צו קרעהען:

— קוקאַריקו, רבותי! הערט־צו וואָס איך וועל אייך זאָגען! אייך איז ידוע דער שענדליכער מנהג פון בעלי־בתים: אַלע יאָהר, אַז עס קומט אין דער צייט, פאַלט־אָן אויף אונזערע בעלי־בתים און אויף די בעלי־בית'טעס עפּיס אַ מהומה, דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי וויסען! זיי חאַפּען אונז פון די סידעלים, שלעפּען אונז אַרויס איינציגווייז פון די שטייגען, בינדען אונז און דרעהען אונז איבער'ן קאָפּ, בעבען עפּיס בשעת מעשה פון אַ סדור, דער רוח ווייסט זיי וואָס, און טהוען אונז אַ שליידער אונטער'ן טיש און נעמען און טראָגען אונז אַוועק צום שוחט, און דאָרט מאַכט ער אונז די־

שפיעל, — עס ווערד אָנגערופען בײַ זײ „כפרות“... געפעלט אײך אביסעל אײן עובדה? וואָס זאָגט איהר אויף דעם בזיון? ברידער! ביז ווי לאַנג נאָך וועלען מיר שווײַגען? צײַט מיר זאָלען מאַכען אײן עק מיט דעם שענדליכען מנהג פון כפרות! לאָמיר זיך שטע־לען אײן מאָל פאַר אַלע מאָל: וואָס איהר ווילט טהוט מיט אונז — קײן כפרות וועלען מיר בײַ אײַך נישט זײַן! אוים כפרות!

— קאַ־קאַ־קאַ! — האַפּען אונטער אַלע עופות מיט אַ מאָל. — אוים כפרות!

— קוקאַריקו! געדענקט־זשע, געטרײַע ברידער און ליעבע שוועסטער, צי זענט איהר בעוואָהרענט אין זיך, אַז איהר וועט בײַשטעהן קעגען דעם נסיון? צי וועט איהר זיך נישט לאָזען פיהר־רען אין באָד אַרײַן? מע וועט זיכער קומען און פאַרלעגען אײַך פּראָסע, אָדער הירזש, און איך קען דאָך אײַך, זולל־וסובא׳ניקעס, אַז פאַר אביסעל פּראָסע און פאַר אַ הירזשעל וועט איהר אוועקגע־בען דרײַ שאָק אײער...

— קאַ־קאַ־קאַ! חס ושלום! מע זאָל אונז געבען גאָלד! קאַ־קאַ־קאַ־קאַ!

— קוקאַריקו! געדענקט־זשע נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל: איהר זאָלט זיך האַלטען שטאָהל און אײַזען! און טאָמער וועט מען אײַך וועלען האַפּען, זאָלט איהר זיך נישט לאָזען. די אױגען זאָלט איהר זײ אויספּיקען! איהר זאָלט זיך נישט לאָזען, איהר הערט? אײן עק! אַ סוף! אוים כפרות!

— קאַ־קאַ־קאַ! קאַ־קאַ־קאַ! אוים כפרות!

ג.

און אין שטאָדט איז געווען חושך. אַ רעש, אַ טומעל, אַ גע־רודער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געוויעגט. בעלי־בתים האָבען אָפּ־געשטעלט אײנס דאָס אַנדערע, גערעדט, געקנײַטשט מיט די פּלײ־צעס, געמאַכט מיט די הענד.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

— יאָ, אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע!

— אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר!

אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטעדטעל, און ס'איז געבליבען, אַז די ווייבער זאָלען זיך מטריח זיין הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאָרען די עופות צוריק אין שטייג אַריין. דערויף זענען זיי דאָך ווייבער, בעלי־בית'טעס! און די ווייבער האָבען געטהאָן דעם רצון פון זייערע מאַנען: מיטגענומען מיט זיך ווער אַביסעל פּראָסע און ווער אַביסעל הירזש, ווער אַ זיפּ און ווער אַ זאַק, און מע האָט זיך געלאָזט הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאָרען און חאַפּען די עופות און פערוואַרפען זיי צוריק אין שטייג אַריין.

— ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ! — האָבען די ווייבער פּאַוואָלינקע זיך צוגערוקט צו די עופות, זיך צוגעזעצט צו דער ערד און אויסגעשאָטען זיי דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש. — טיו־טיו־טיו־טיו... סילאָ־סילאָ־סילאָ־סילאָ...

און נאָך אַזעלכע מינים שפּריכווערטער האָבען די ווייבער בענוצט, כדי צו פערנאָרען די עופות.

דערזעהען פּראָסע און דערשמעקט הירזש, האָבען זיך די אויסגעהונגערטע עופות אַ לאָז געטהאָן, און עס איז אין איין כהרף־עין דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש אויסגעפּיקט געוואָרען, נישט געבליבען אַ קערענדעל אפילו, נאָר חאַפּען האָבען זיי זיך נישט געלאָזט בשום אופן.

אַ פּאָר ווייבער איז אפילו יאָ געראָטען צודעקען עטליכע קלייגע היהנדלעך מיט אַ זיפּ; האָבען זיך די עלטערע קוואָקעס מיט די העהנער איינגעשטעלט פאַר זיי, אַרויפגעפּאַלען אויף די ווייבער, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אַריין, שיער נישט אויסגעפּיקט די אויגען; די ווייבער זענען קוים אַנטלאָפען מיט'ן לעבען.

געקומען אַהיים און דערצעהלט פאַר די מאַנען די דאָזיגע מעשה, איז צווישען די מאַנסבילען געוואָרען זעהר אַ גרויס גע־

לעכטער. מע האָט זיך פּשוט געקאַטשעט, געהאַלטען זיך ביי די זייטען.

— האַ־האַ־האַ, שטיות! איהר זענט דאָך ערגער פון די עופות, כּלעבען! איהר האָט אמאָל געהערט, אַז איין עוף זאָל גובר זיין אַ מענטשען? טפּשות, האַ־האַ־האַ!

— ווייסט איהר וואָס? — האָבען געזאָגט די ווייבער. — אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע בריות, טאָ געהט שוין בעסער איהר אַליין, האַלט מלחמה מיט די עופות! באַווייזט שוין איהר אַליין אייער בריה'שאַפט!

און די מאַנסבילען האָבען גענומען די שטעקעלעך אין די הענד און זענען אַרויסגעגאַנגען הינטער דער שטאָדט זעהן, וואָס טהוט זיך דאָרטען מיט די עופות.

ד.

מאַנסבילען זענען פאָרט מאַנסבילען, נישט קיין ווייבער. מאַנסבילען האָבען אין זיך גאָר איין אַנדערען כּח. מאַנספאַרשוינען!...

דערזעהען פון דערווייטענס די מחנה עופות, זענען זיי געפאַלען אויף איין אויבער־הסברה און האָבען זיך פער'גנבה'ט שטילערהייד הינטען־אַרום, פון יענער זייט עופות, אויפגעהויבען אַלע מיט אַ מאָל די שטעקענס און אָנגעהויבען זיי טרייבען אַהיים מיט קלוגשאַפט:

— קיש־קיש! דאָ דאָמאו! קיש־קיש! קיש־קיש־קיש־קיש!...

דער „קישקיש“ האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. די גאַנצע מחנה עופות, די העהנער מיט די היהנער, די אַלטע קוואָקעס מיט די קליינע היהנדלעך, האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן מיט אַ מאָל צו די מאַנסבילען, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אַריין, געפּיקט אין די פּיאַטעס, געריסען די קאַפּאָטעס, געפּליקט די בערד, בשעת מעשה געקרעהט און געקוואָקעט און געפּישטשעט. פעדערען זענען געפלויגען אין דער לופטען, ווי שניי, ס'איז געוואָרען פינסטער אויף דער גאַס — איין אמת'ע מלחמה!

א סך עופות זענען מאקי אין דער דאָזיגער מלחמה געפאַלען טוידט, צעטראָטען פון זייערע אייגענע ברידער און שוועסטער און צעשלאָגען פון די שטעקענס. עס זענען אָבער אויך א סך מאַנס־בילען גע'מזיק'ט געוואָרען, פערוואונדעט, פערבלוטיגט די הענד און די פנים'ער. איינעם האָט מען אויסגעפּיקט איין אויג, איינעם — א שטיק נאָז, איינעם האָט מען געלעכערט א באַק, עס האָבען זיך אַרויסגעזוּהען די באַקצייהנער, און בלוט, בלוט האָט גערונגען פון ביידע צדדים. מי יודע, וואָס עס וואָלט געווען דער סוף, ווען די מאַנסבילען וואַרפען נישט אוועק די שטעקלעך, פערקאַטשען נישט די פאָלעס און לאָזען זיך נישט לויפען הענדום־פּענדום צוריק אין שטאָדט אַריין.

דערזעהען די צעשלאָגענע, צעבלוטיגטע בעלי־בתים מיט די צעפּליקטע קאַפּאָטעס, זענען די ווייבער געווען מלא גדולה:

— נו, פאַר וואָס לאַכט איהר נישט אצינד? בריות! מאַנס־בילען! זכרים! מאַנספּאַרשוינען!...

ה.

„אז מע קאָן נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער", — אזוי האָ־בען געזאָגט די בריות די מאַנסבילען, געווען צופרידען, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט א גלייכווערטעל, און מע האָט זיך צענויפגע־זאַמעלט ביי'ם רב אויף איין אסיפה, לאַנג גערעדט, געפּלאַפּעלט און געבעבעט, און ס'איז געבליבען, מע זאָל שיקען א דעפּוטאַציע צו די עופות און פרעגען זיי מיט גוטען: וואָס ווילען זיי? אויס־געקליבען האָט מען, געוויינטליך, די נגידים מיט די בעלי־בתים חשובים, מיט די רבנים, מיט די דיינים און חזנים און מיט די שוחטים, און מען איז אַרויס הינטער דער שטאָדט שוין אָהן כלי־זין, אָהן שטעקענס, און דער רב האָט זיך אַרויסגעשטעלט אויף צופריהער און האָט אויסגערופען צו די עופות בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט אויס, עופות! זאָגט, וואָס ווילט איהר? זאָגט, מיר הערען אייך מיט קאָפּ, און אויב אייער פאַר־

לאנג איז נאָר מיט אַ גאַנג, וועט מען אייך געווים ממלא זיין, אם ירצה השם.

איז געוואָרען אַ געשריי צווישען די עופות מיט אַ קרעהעריי און מיט אַ קוואַקעריי און מיט אַ פּישטשעריי, אַז מע האָט נישט געהערט אַ וואָרט. רופט זיך אָן צו זיי דער רב:

— ווייסט איהר וואָס, עופות? פון אייער שרייען, וואָס איהר שרייעט דאָ אַלע אינאיינעם, וועט קיין-גוטס נישט ארויס. אמעהר, פאָלגט מיך, אָט האָט אונז דער עולם אויסגעקליבען פאַר שתדלנים, דעפּוטאַטען — קלויבט אייך אויך אויס פון זיך אַ דעפּוטאַציע, נאָר עפּים פיינע, לייטישע עופות, ס׳זאָל זיין מיט וועמען צו רעדען אַ וואָרט. געפינען זיך נים ביי אייך אַ פּאָר אינדיקעס, גענז אָדער קאַטשקעס?

— האָל-דער! האָל-דער! האָל-דער! — האָט זיך אָנגערופען איין-און-איינציגער אינדיק, וואָס האָט זיך פערשלעפּט אהער מיט די עופות, און האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי אַ מחותן, אראָפּגעלאָזט דעם שנאָבעל, בעוויזען, אַז ער איז דאָ און איז גרייט צו זיין אַ שתדלן פאַר קהל.

— גאַ-גאַ-גאַ! — האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פון איין אַלטען גאַנער, און איהם האָבען אויך געהאָלפען דאָס גאַנצע בינ-טעל גענז, זיינע קעבסווייבער.

— קוואַ! קוואַ!! קוואַ!!! — האָבען אונטערגעהאַפּט עט-ליכע קאַטשקעס, מורא׳דיגע שרייערינס, צו בעווייזען, אַז זיי זע-נען אויך דאָ צווישען די עופות. איז אָבער ארויסגעשפּרונגען אַ רויטער האָהן איין עזות-פּנים און האָט אויסגעשריגען:

— קוקאריקו! עופות! אויב איהר ווילט, מע זאָל אייך פער-קויפען פאַר אַ קאַרץ האָבער, זאָלט איהר זיך איבערגעבען אין די הענד פון די דאָזיגע אָנגעבלאָזענע מחותנים די אינדיקעס, אָדער צו די מיוחסים די גענז, וואָס זייערע עלטער-זיידעס האָבען אמאָל אָפּגעראַטעוועט די שטאָדט רוים, אָדער צו די פרעסערינס, די כּפּלעטניצעס, די קאַטשקעס. מיט זיי שלאָגט מען קיין כפרות

נישט, טאָרען זיי נישט מישען זיך! עופות זענען מיר, כפרות שלאָגט מען מיט אונז, בעדאַרף מען אונז קלויבען פאַר דעפּוטאַטען!

— קאַ־קאַ־קאַ־קאַ! אמת, אמת, ווי מיר היהנער זענען! — האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע עופות אין איין קול, און עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסער געשריי מיט אַ גרעסערען טומעל; די עופות האָבען נעגאַנגאַטשעט אַלע אינאיינעם, געשפּרונגען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, געפּיקט זיך אין די קעפּלעך, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אַרויסגעטראָטען פון זיי אַ דעפּוטאַציע: אַ צוויי־דריי גאַלאַנאַנסקי העהנער מיט היבשע בערד, און אַ פּאָר שענע געוויינטליכע היהנער און עטליכע יונגע האָהנעכלעך, גרויסע שרייערס מיט גאָר יונגע קול׳כלעך. — און צווישעןביידע דעפּוטאַציעס האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, וואָס ווערד בעשריבען אין קאַפּיטעל ו.

ו.

די בעלי־בתים: בכן, זאָגט וואָס ווילט איהר, היהנער? רעדט ווערטער!

די עופות: וואָס זאָלען מיר ווע̇לען? מיר ווילען נישט זיין פאַר אייך די כפּרה; מיר געבען אייך אַוועק אונזער פליישׁ, אונזערע פעדערען, אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר קיין כפרות זאָלט איהר מיט אונז נישט שלאָגען!

די בעלי־בתים: סטייטש, מיר זענען דאָך עפּיס אידען, מיר מוזען דאָך שלאָגען כפרות!

די עופות: אַזוי גאָר? וואו שטעהט דאָס געשריבען?

די בעלי־בתים: וואו סע שטעהט געשריבען? וואָס איז שייך, המ... וואָס איז אייער עסק, וואו סע שטעהט געשריבען? ס׳איז ביי אונז אַ מנהג ישן, איין אַלטער מנהג פון קדמונים. מאָד־נע עופות איהר זענט! אַז מע קוילעט אייך אַזוי און מע בראָט אייך און מע עסט אייך, איז אייך גרינגער? וואָס אַהרט עס אי״ד, אַז אידען פאַרדיענען מיט אייך אַ מצוה?

די עופות: פארהאן ביי אייך זעכס הונדערט דרייצעהן מצוות.

די בעלי־בתים: און דאס, וואס מע זאגט מיט אייך דריי מאל „בני־אדם", איז ביי אייך גארנישט?

די עופות: איהר זאלט אזוי וויסען פון געבראטענס, ווי מיר ווייסען, וואס ביי אייך אין „בני־אדם" טהוט זיך!

די בעלי־בתים: און די ברכה, וואס דער שוחט מאכט אויף אייך?

די עופות: לאז ער בעסער מאכען א ברכה אויף א דונער!

די בעלי־בתים: און דאס, וואס אידישע קינדער פאר־פאסטען זיך און פאסטען־אפ מיט אייך אזא הייליגען תענית, ווי יום כפור?

די עופות: וואס זשע איז עפּיס נעפאלען דער גורל אויף אונז, ארעמע עופות? ווינציג פוילע גענז, פעטע קאטשקעס מיט גראבע בייכלעך, אינדיקעס מיוחסים דרעהען זיך ארום ביי אייך אויף דער וועלט, וואס טהון טהוען זיי גארנישט, נאר מע פרעסט און נאר מע זויפט און מע פאליאסקעט זיך אין אלע קאליזשעס?...

די בעלי־בתים: גענז קוילען מיר חנוכה און פרעג־לען פון זיי שמאלץ אויף פסח, קאטשקעס בראטען מיר אזוי, אינ־דיקעס האדעווען מיר אויף יום־טוב, און אייך דארפען מיר אויף כפרות. זייט זשע נישט קיין עזות־פנים׳ער — עס רעדען נישט מיט אייך קיין יונגלעך, עס רעדען מיט אייך עפּיס בעלי־בתים, רבנים, דיינים, שוחטים!

די עופות: שוחטים? קוילערס? קא־קא־קא! א מיתה משונה זאל קומען אויף אלע שוחטים פון דער גאנצער וועלט! אנו, ניט אונז נאר אהער א פאר שוחטים!...

די בעלי־בתים: איהר זענט קעגען דעם מנהג־העולם? איהר ווילט מאכען איין איבערקעהרעניש אין דער וועלט? איהר־

ווירערשפעניגט? איהר זענט מורד במלכות?... איהר וועט אונז האָבען צו גערענקען!...

די עופות: אזוי? אי־אי־אי! וואָס וועט איהר אונז טהון? איהר וועט אונז אודאי מסר'ען? לאָדען צום „ונתנה־תוקף“? געהט־זשע אייך געזונטערהייד! קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ־קאָ!

און ס'איז געוואָרען א קוואָקעריי צווישען די היהנער, און די העהנער האָבען אָנגעהויבען צו קרעהען אויף קולי־קולות, אז מע האָט דעם „קוקאריקו“ געקאָנט הערען פאר צעהן מייל אַרום און אַרום.

ז.

און די בעלי־בתים האָבען אָפּגעטרעטען אביסעל אויף א זייט, זיך געשושקעט, גע'סוד'עט, גע'עצה'ט: וואָס טהוט מען? — און ס'איז געבליבען, מע זאָל נאָך א מאָל א פּרוב טהון רעדען מיט די ווייסע־חברה'ניקעס, זיי צוזאָגען עפּיס א לעקאכעל, טאָמער וועט מען פאָרט ביי זיי עפּיס פּועל'ען, חאָטש וואָס נישט איז; לאָז זיין א כפּרה אויף צווייען, אויף דרייען, אבי א כפּרה. און דער רב האָט זיך ארויסגעשטעלט אויף־צר־פריהער און האָט ווידער א מאָל אויסגערופען צו די עופות:

— שמעו־נא, רבותים, הערט אויס, עופות, וואָס מיר ווילען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר וואָלטען מיט אייך, אייגענטליך, גאָר נישט באַדאַרפט אזוי פיעל איינ'טענה'ן. מיר זענען דאָס גאָר נישט געוואָהנט געוואָרען אפילו. איהר מעגט אונז גלויבען אויף נאמנות, אז מיר האָבען צו אייך געגוג מיטלען, ווי אזוי מיר זאָלען אייך נעמען מיט גוואלד. נאָר אזוי ווי די צייט איז שוין זעהר קורץ, ס'איז שוין באלד ערב יום־כפּור, און מיר קאָנען חלילה בלייבען אָהן כפּרות, לכן געבען מיר אייך לגאָטעס...

— קוקאריקו! לגאָטעס!... — האָט אויסגעצויגען איינער א האָהן א ווייסער־חברה'ניק, און צווישען די היהנער איז געוואָרען

א קוואָקעריי: „קאַ־קאַ־קאַ! לגאָטעס, לגאָטעס, לגאָטעס!"... און דער רב האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן, אינ'ם נאָמען פון די בעלי־בתים, וואָס פאַר לגאָטעס מע גיט זיי, די עופות הייסט עס:

לגאָטע נומער איינס: א טאָג פאַר כפרות שלאָגען זאָל מען געבען די עופות עסען און טרינקען, גלייך ווי נישט זיי מיינט מען.

לגאָטע נומער צוויי: בשעת שלאָגען כפרות און זאָגען „בני־אדם" זאָל מען נישט דרעהען מיט די עופות משוגענער־ווייז און נישט אָפּהאַפּען אויף דער גיך דעם „זה־כפרתי־זה־חליפתי־זה־תמורתי", נאָר פון דער גרינג, פּאַוואָלינקע: „זה — כפרתי, זה — חליפתי, זה — תמורתי"...

לגאָטע נומער דריי: אָפּגעשלאָגען כפרות, זאָל מען נישט וואַרפען די היהנער אונטער'ן טיש, ווי ביז אהער; נאָר פּאַוואָלינקע אַוועקגעלעגט און אַוועקגעטראָגען צום שוחט.

לגאָטע נומער פיער: בינדען זאָל מען זיי נישט פאַרלעכווייז, ווי ביז אהער, נאָר איינציגווייז, איטליכס עוף בעזונדער, וואָרום נישט אַלע עופות זענען גלייך בבאַראַקטערין, — טרעפט אָפּטמאָל, אז מע פּיקט זיך און מע בלוטיגט זיך איינס דאָס אַנדערע געבונדערהייד.

לגאָטע נומער פינף: פליקען זאָל מען די עופות נאָכ'ן קוילען, נישט פאַר'ן קוילען, ווי אַנדערע זענען זיך נוהג אין א סך ערטער.

לגאָטע נומער זעקס: בשעת דער שוחט נעמט דאָס עוף צווישען די פיס און פערדרעהט דאָס קעפּעל ארויף...

— קוקאַריקו! געפעלט אייך אביסעל לגאָטעס?!... — אזוי האָט אויסגעשריגען א יונגער האָהן איין עזות־פּנים, און נאָך איהם — די איבעריגע אַלע עופות האָבען געקרעהט און געקוואָקעט: „קאַ־קאַ־קאַ! גענוג לגאָטעס!... אין דער ערד אריין די בעלי־בתים מיט זייערע לגאָטעס!"...

און די עופות האָבען זיך א לאָז געטהאָן אלע צו די בעלי־בתים, און די בעלי־בתים, עס זאָל זיי צו קיין שאנד נישט זיין, האָבען, אפנים, פערשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט, האָבען זיי גענומען די פיס אויף די פלייצעס און — מאַרש צוריק, צוריק, אהיים, איט־ליכער אין זיין רוה אריין.

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער דאָזיגער וואונדערליכער סטרייק פון די עופות.

פון דעמאָלט אָן... קוילעט מען זיי טאַקי אפילו אזוי ווי פריהער — יאָ. מע פליקט זיי, און מע שניידט זיי, און מע קאָכט זיי, און מע ברענט זיי, און מע פרעגעלט זיי, און מע דערלאַנגט זיי צום טיש אונטער אלערליי סאָאוסען און פּאַטראָוועס — אלסדינג אזוי ווי פריהער. נאָר קיין כפרות מיט זיי שלאָגט מען נישט, און קיין „בני־אָדם" מיט זיי זאָגט מען נישט... פע! אויס כפרות! דער מנהג, פערשטעהט איהר מיך, איז געוואָרען אויס מנהג.

אפנים, ס'איז נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט? אלס־דינג ביז א צייט, אלסדינג ביז א צייט!

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

דאָס פּאַרפאָלק

אַ מעשׂה נוראַ, ווי אַזוי מע האָט איינמאָל
אין מיטען נאַכט אויפגעחאַפּט צוויי אומ־
שולדיגע נפשות, געבונדען, אַרויסגעפיהרט
אויפ'ן מאַרק און פערקויפט צו ווילדע מענ־
שען, געהאָדעוועט אַ חודש נאָכאַנאַנד מיט
מעדני־מלך, און אַ טאָג פאַר פסח געקוילעט,
ווי די שאָף.

געשריבען אין יאָהר 1909.

דאָס פאַרפאַלק

פונ׳ם פערפאַסער.

דער מחבר פון דער געשיכטע בעט זיך ביי׳ם לעזער, ער זאָל אין דער מעשה נישט זוכען קיין אַלעגאָריעס, נישט וועלען טרעפען, וועמען דער מחבר האָט דאָ געמיינט. עס איז דאָ נישט פאַרהאַן קיין רמז פון אַלעגאָריעס, און אפילו נישט, איהר זאָלט זאָגען, פאַר א גראָשען אָט דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען סימבאָליזם. דאָס איז גלאַט אַזוי זיך א פשוט׳ע מעשה, אָהן חכמות, אָהן איבערקעפלעך, א מעשה פון צוויי אומשולדיגע נאָט׳ס בעשעפענישען נעבאַך, וואָס האָבען געלעבט, געליעבט, גע׳חלומ׳ט, געליטען, געהאָפט און מערדעריש געפאַלען אום ערב פסח, נישט צו וויסען פאַר וואָס און פאַר ווען...

נערווי (איטאַליע).

א.

די שרעקליכע נאַכט.

דאָס איז געווען איינע פון די פינסטערע, בלאָטיגע, פאַרפסח׳דיגע נעכט. אַלץ איז געווען איינגעהילט אין פינסטערניש. אַלץ איז געשלאָפען. שטיל און רוהיג איז געווען אַרום און אַרום אפילו א פיש אין וואַסער האָט גערוהט, מורא געהאַט אַרויסשטעלן! דער־

קאפּ אויף גאָט'ס וועלט אין דער דאָזיגער פינסטערער, שטילער, רוהיגער נאַכט. אין אַזאַ נאַכט איז פאַרהאַן אַ סך אַרבייט פאַר'ן בעל־החלומות. ער זשאַלעוועט נישט קיין פאַרבען, שיט מיט דער פולער האַנד פאַנטאַזיעס, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, און פּיהרט צענויף אַ וואַנד מיט אַ וואַנד.

די חלומות, וואָס דער העלד פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט געזעהען אין יענער נאַכט, זענען געווען משונה־מאָדנע ווילדע חלומות! אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט עופות, היהנער, גענז און קאַטשקעס. איינער אַ האָהן, אַ רויטער, נאָך גאָר אַ יונגעטשקער, נאָר אַ גרויסער עזות־פּנים, שפּרינגט איהם מיט חוצפּה אין די אויגען אַריין, לאַכט און זינגט איהם עפּיס אַ מאָדנע ליעדעל:

קו־קאַ־רי־קו, לאַנגע נאָז!
מ'עט דיך פּאַקען ווי אַ האָז!
מ'עט דיך בינדען, מ'עט דיך שלאָגען,
מ'עט דיך לעגען אין אַ וואָגען,
מ'עט דיך מוטשען אָהן אַ סוף,
מ'עט דיך קוילען ווי איין עוף!...

דאָס ליעדעל לאָזט אויס דער רויטער האָהן מיט אַ קוקאַריקו, און עס דאַכט זיך אויס אונזער העלד, אַז די עופות, די גענז מיט די קאַטשקעס, וואָס דרעהען זיך אַרום איהם, קוואַקען, גאַגאַטשען און לאַכען אויף משונה־מאָדנע קולות, און אַזוי שטאַרק, אַז ער ווערד אויפגערעגט, טחוט זיך צו לאָז צום האָהן צום שייגעץ, און פאַר גרויס כעס חאַפּט ער זיך אויף מיט אַ מורא'דיג האַרצקלאַפּעניש און דער־הערט אַ רעש, אַ טומעל, אַ גערודער, אַ קלאַפּערייַ פון פיס, אַ שיין פון אַ ליכט, און קולות, ווילדע, אומבעקאַנטע קולות: „נישט דער!... אָט דער!... יאַ־יאַ!... נעמט איהם!... חאַפּט איהם!... בינדט איהם!... פּאַוואָלי די פיס!... ברעכט איהם נישט אויס קיין פוס!... אָט אַזוי!... פאַרטיג?... נו, ריהר זיך! ריהר זיך!...

די נאַכט שטעהט נישט!... מאַרש אין וואַגען אַריין!..." און ער דערפיהלט געזונדע הענד, ווי אייזערנע צוואַנגען, האַלטען איהם, בינדען איהם, דרעהען איהם צענויף די פיס, און מע טהוט איהם אַ האַפּ־אויף אין דער לופטען און אַ וואָרף־אַריין אין אַ ברייטען הויכען וואַגען אַריין. אין וואַגען ליגט נאָך אַ נפש, אַזוי ווי ער, דאַכט זיך, אַ נקבה, און ציטערט מיט אַלע איברים. צוויי מענשען דרעהען זיך אַרום זיי. איינער — אַ פּראַ־אָדם, אָהן אַ היטעל, דער אַנדערער — אויך אַ פּראַ־אָדם, מיט אַ קוטשמע אויפ'ן קאָפּ. דער וואָס אָהן דעם היטעל שטעהט הינטען, בעטראַכט דעם וואַגען, די רעדער, די פערד־לעך. און דער וואָס מיט דער קוטשמע האָט זיך אַרויפגעזעצט אויפ'ן וואַגען, און גלייך צו זיי אויף די פיס, און מיט אַזאַ רציחה, אַז זיי האָבען זיך דערזעהן מיט יענער וועלט...

— געב נאָר אַכטונג, זיי זאָלען זיך ביי דיר נישט אויפבינדען, נישט אַרויסגלימשען, נישט אַראָפּשפּרינגען. דו הערסט, צי ניין?

אַזוי זאָגט דער, וואָס אָהן דעם היטעל, צו דער קוטשמע, און די קוטשמע ענטפערט נישט. ער דערלאַנגט אַ רעכטען שמיץ די פערד, און דער וואַגען ריהרט.

ב.

די געפאַנגענע שליסען קענטשאַפט אין געפענגעניש.

ווי אַזוי זיי האָבען איבערגעלעבט די דאָזיגע נאַכט און נישט אויסגעגאַנגען אויפ'ן וואַגען פאַר שרעק אַליין — איז טאַקי נאָר אַ נס מן השמים. וואו זענען זיי? וואוהין פיהרט מען זיי? און פאַר וואָס? פאַר ווען?...

איבער גרויס פינסטערניש האָבען זיי אפילו נישט געקאָנט זיך רעכט אָנקוקען. ערשט, אַז ס'האָט אָנגעהויבען צו טאָגען, האָבען זיי גענומען בעטראַכטען איינס דאָס אַנדערע און דורכשמועסען זיך שטילערהייד.

— גוט מאָרגען, מאַדאַם!

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר!

— איך וואָלט געמענט שווערען, אַז איהר זענט פון אונזערע... פון די אינדיאַנער...

— איהר פערשפּאָרט שווערען, מע גלויבט אייך אָהן אַ שבועה...

— איך האָב אייך באַלד דערקענט, נאָך די קאָרעלען.

— דאָס בעוויזט, אַז איהר האָט איין אויג.

עס געהט אַוועק עטליכע מינוט. נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו איהר ווידער אַ מאָל:

— מאַדאַם! ווי פיהלט איהר זיך?

— אַזאַ יאָהר אויף מיינע שונאים!

ער לאָזט דורך נאָך אַ ווײַלע און רוימט איהר איין אַ סוד אויפ'ן אויהער:

— מאַדאַם, איך וויל אייך עפּיס פרעגען.

— פרעגט.

— אין וואָס בעשולדיגט מען אייך?

— דאָס אייגענע, וואָס אייך.

— איך מיין, וואָס האָט איהר אַזוינס פערזינדיגט?

— דאָס אייגענע, וואָס איהר.

— מיר שיינט, אַז איהר זענט מיר עפּיס ווי ברוגז'ליך?

— ברוגז'ליך? נאַחאַל! ער האָט זיך אַוועקגעזעצט בײַ מיר אויף די פּיס, אַז סע שפּאַרען מיר די אויגען פון קאָפּ, און זאָגט נאָך, אַז איך בין ברוגז'ליך!

— וואָס רעדט איהר דאָס, מאַדאַם? איך זיץ בײַ אייך אויף די פּיס?

— ווער דען זיצט?

— דאָס איז ער! אָט דער פּראַ־אָדם מיט דער קוטשמע, פערחאַפּט זאָל ער ווערען!

— אַזוי נאָר? און איך האָב געמיינט, אַז דאָס קוועטשען, וואָס סע קוועטשט מיך, איז פון אייך. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, מאַמער האָב איך אייך בעלעדיגט.

דאָס איז אינגאַנצען, וואָס זיי האָבען געקאָנט זאָגען איינס דעם אַנדערען, ווארום עס האַפּט זיך אויף די קוטשמע, ווי פונ׳ם שלאָף, און שמייסט, שמייסט די פערד מיט כעס. דער וואָגען שפּרינגט־אונטער, די צוויי אינדיאַנער הערען זיך צו, ווי עס טרייסלען זיך ביי זיי אינווענינג די געדערים. פּלוצים שטעלט זיך אָפּ דער וואָגען, און זיי דערזעהען פאַר זיך אַזעלכעס, וואָס זיי האָבען נאָך אויף זייער לעבען נישט געזעהען קיינמאָל.

ג.

פון איין געפענגעניש אינ׳ם אַנדערען.

דאָס ערשטע מאָל אויף זייער לעבען איז זיי אויסגעקומען צו זעהן אויף איין אָרט אַזוי פיעל פערד, בהמות, קעלבלעך, חזירים, און מענשען, אָהן אַ שיעור מענשען! אַלערליי וואָגענס מיט אונ־טערגעהויבענע שטעקענס, פול מיט פערשיעדענע סחורות, ברויט און לעבעדיגע זאַכען: היהנער, גענז און קאַטשקעס, אַנגעפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע. דאָרט, אין דער זייט, איינער אַליין אויף אַ וואָגען, ליגט אַ געבונדענער דבר־אחר און פּראָטעסטירט, קוויטשעט מיט אַזעלכע משונה קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען. נאָר ווער הערט איהם? אַלע לויפען, אַלע רעדען, אַלע זענען פערטאַ־רעראַמט — ס׳איז אַ יריד.

אהערצו האָט זיי געבראַכט צו פיהרען דער פּרא־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, אַרויסגעקראָכען פונ׳ם וואָגען און גענומען באַברען זיך מיט די געפאַנגענע. און די געפאַנגענע האָבען זיך אויפגעהאַפּט, דערפיהלט אַ מאָדנע האַרצקלאַפּעניש: „וואָס וועט ער טהון מיט זיי, אָט דער פּרא־אָדם? אפשר אויפבינדען? בעפרייהען און לאָ־זען געהן, וואו די אויגען וועלען טראָגען?“... אַך, אומזיסט איז געווען זייער פרייד — ער האָט זיי נאָר אַרויפגערוקט אַביסעל הע־כער, אַפּנים, אַז מע זאָל זיי בעסער קאָנען זעהן? אַזאַ בזיון! אַזאַ בזיון!... און אפשר, אַז מע וויל רעכענען דאָס אייגענע צוריק, קאָן זיין, אַז עס איז גלייכער, וואָס אַלע זעהען זיי! אַדרבה, לאָז

די וועלט זעהן! אפשר וועט זיך געפינען א גוטע זעל, וואס וועט צוגעהן, זיך אננעמען זייער קריוודע און א פרעג טהון ביי דעם פרא־אדם: פאר וואס? פאר ווען?

אזוי האבען זיך געטראכט נעבאך די אומשולדיגע געפאנגענע— און גלייך ווי זיי האבען געטראפען: עס האט זיך טאקי געפונען א גוטע זעל, עפיס איינע א גראבע, מיט א טערקישער שאל. זי געהט־צו, טהוט א טאפ אין וואגען און א זאג צו דער קוטשמע:

— דאס האסט דו געבראכט צו פיהרען דאס פאר־פאלק?

— וואס איז דיין עסק?

— אינדיאנער?

— וואס דען, טערקען?

— וויפיעל הייסט דו זיך געבען פאר זיי?

— וואו האסט דו אזוי פיעל געלד?

— איך זאל נישט האבען קיין געלד, טא צוליעב וואס וואלט איך זיך אוועקגעשטעלט רעדען מיט אזא חאם, ווי דו ביזט?

אט אזוי שמועסען זיך דורך די טערקישע שאל מיט דער קוטשמע, און עס געהט אוועק ביי זיי א דינגעניש אויף לאנג. דער פרא־אדם, וואס מיט דער קוטשמע, איז קאלט ווי אייז, די טערקישע שאל היצט זיך, שפרינגט־אפ אלע מאל און געהט אוועק, און קומט אבער באלד צוריק, און ווידער א מאל נעמט מען זיך דינגען, אזוי לאנג, ביז די קוטשמע ווערד אין כעס, און מע הויבט זיך אן שעלטען. דאס פאר־פאלק דערווייל ווארפט זיך דורך מיט א פאר ווערטער:

— מאדאם! איהר הערט, צי ניין?

— איך הער, וואס דען? איך הער נישט?

— עס האלט דערביי, מע זאל אונז, אפנים, אויסקויפען פון געפענגעניש?

— אזוי ווייזט דאס אויס.

— וואס־זשע דינגט זי זיך פאר אונז, ווי מע דינגט זיך פאר געננז?

— אז אך און אז וועה!

— לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אַבי מיר זאָלען אַרויס פריייה.

— אָמן הלואי!

דאַנקען גאָט, די טערקישע שאַל האָט שוין אַריינגעלעגט די האַנד אין קעשעני, נעמט אַרויס געלד.

— הכלל, איז נישט ווינציגער?

— נישט ווינציגער.

— דאָס איז שוין דאָס לעצטע שבלעצטע?

— דאָס לעצטע שבלעצטע.

— אפשר... שאַ, שאַ! זעה־נאַר אַ רציחה פון אַ מענטשען! נאַ דיר געלד, נאַ!

און דאָס פּאַר־פּאָלק געהט איבער פון'ם רשות פון דעם פּרא־אָדם מיט דער קוטשמע אין רשות פון דער גראָבער מיט דער טער־קישער שאַל, דאָס הייסט, אייגענטליך, פון איין געפענגעניש אין'ם אַנדערען, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

ד.

צווישען ווילדע מענשען.

ווי באַלד מע האָט זיי געבראַכט אויפ'ן נייעם אָרט, אַזוי האָט מען זיי באַלד אויפגעבונדען, און מיט פריידֿ האָבען זיי דערפיהלט די ערד אונטער זיך. זיי האָבען גענומען אויסגלייכען זיך די ביי־נער און אַרומשפּאַנען היו און צוריק, אויספּרובען אויף וויפיעל די פיס דיענען זיי נאָך, און פאַר גרויס שמחה האָבען זיי גאָרנישט בע־מערקט, אַז זיי זענען נאָך גאַנץ ווייט פון די אמת'ע פריייהייט. ערשט אַ מינוט שפּעטער האָבען זיי זיך אַרומגעקוקט, אַז זיי זענען אין גע־פענגעניש. מע האָט זיי אַריינגעלאָזט ערגיץ אין אַ פינסטער ווינ־קעל, פון איין זייט אַ וואַרעמער אויוון, פון דער אַנדערער זייט אַ קאַלטע וואַנד, און פון פאָרענט אָפּגעצאַמט מיט איין איבערגע־קעהרטען לייטער. און עסען האָט מען זיי אָוועקגעשטעלט און

טרינקען, און מע האָט זיי איבערגעלאָזט איינע אַליין, ווי עס רעדט זיך, אויף גאָט׳ס בעראָט. בעטראַכט זייער נייע וואָהנונג, האָבען זיי זיך אוועקגעשטעלט איינס קעגען אַנדערען אָנגעבלאָזען, ווי גע־וועהנליך ווילד־פרעמדע, געקוקט, געקוקט און אויסגעדרעהט זיך איינס צום אַנדערען, מחילה, מיט׳ן הינטען און צעגאַנגען זיך, ער אין איין ווינקעלע, זי אין׳ם אַנדערען, און מע האָט זיך פערטיעפט איטליכער אין זיינע מחשבות.

לאַנג טראַכטען האָט מען אָבער זיי ניט געלאָזט. עס האָט זיך געעפענט די טהיר פון זייער טורמע און ס׳איז אריינגעקומען פריהער די טערקישע שאַל, און נאָך איהר אַלערליי ווייבער, איינע נאָך דער אַנדערער. יעדע בעזונדער האָט די טערקישע שאַל אָנגענומען ביי אַ האַנד, צוגעפיהרט צו די געפאַנגענע, אַ ווייז געגעבען מיט׳ן פינ־גער און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ שיינענדיג פּנים:

— געפעלט אייך דאָס פּאָר־פאָלק?

— וויפיעל האָט איהר אוועקגעגעבען?

— שאָצט.

אַלע האָבען געשאַצט און נישט איינע האָט געטראָפען, און אַז די טערקישע שאַל האָט זיי אָנגערופען די סומע, האָבען אַלע ווייבער געגעבען אַ פּלעסק מיט די הענד:

— טאַקי באמת?

— מיר זאָלען אַזוי אַלע האָבען אַ פריילינבען, אַ כשר׳ען פּסח!

אויף די פּנימ׳ער פון די ווייבער איז געוועזען אָנגעצייכענט קנאה. זייערע בעקלעך האָבען געפלאַמט. אין די אויגען האָט גע־ברענט אַ פייערעל. נאָר עס האָבען זיך אַ שאָט געטהאָן ווינשע־וואַניעס:

— פּאַרניצט געזונט!

— זאָל אייך וואויל באַקומען!

— דערלעבט איבער־אַ־יאָהר!

— מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדערלעך!

— אָמן! גם אתם! גם אתם!

אַלע ווייבער געהען אוועק. אין אַמינוט אַרום קומט אָן די טערקישע שאַל צוריק און שלעפּט מיט זיך איינעם אַ מאַנסביל, אַ ווילדען פּאַרשוין, אַ בעוואַכסענעם מיט רויטע האָר. זי פיהרט איהם צו מיט׳ן זעלבען שיינענדיגען פּנים:

— דו ביזט דאָך יאַ אַ מבין. וואָס זאָגסט דו אויף דעם פּאַר־פּאָלק?

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין קוקט מיט ווילדע אויגען.

— איך בין אַ מבין? וואָס פאַר אַ מבין בין איך?

— דו ביזט דאָך אַ איד פון תורה, און וואו תורה, דאָרט איז חכמה. ווי מיינסט דו, אשטיינגער, — מעג אונז שוין גאָט געבען אַ כשר׳ען פּסח? ס׳איז דאָך פון זיין ליעבען נאָמען וועגען.

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין גלעט זיך ביי די געלע האָר, פּער־גלאַנצט די אויגען אַרויף, מאַכט אַ פרום פּנים:

— דער אויבערשטער מעג געבען אַלע אידען אַ כשר׳ען פּסח.

די טערקישע שאַל מיט׳ן בעוואַכסענעם פּאַרשוין געהען אוועק, און דאָס פּאַר־פּאָלק בלייבט ווייטער אַליין. זיי שטעהען אַ ווײַלע אָהן לשון, אַנגעבלאָזען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי פריהער. זי לאָזט אַרויס אַ מאָרנעם הילך פון׳ם האַלז, אַ פּין הוסט מיט אַ קוויטש. ער דרעהט אויס דעם קאָפּ צו איהר:

— מאַדאַם! וואָס איז מיט אייך?

— גאָרנישט. איך האָב מיך דערמאָנט אין דער היים.

— נאַרישקייטען! דאָס דאַרף מען פערגעסען. מע דאַרף זיך בעסער אַרומקוקען, וואו זענען מיר און וואָס האָבען מיר צו טהון?

— וואו זענען מיר? אין דער ערד זענען מיר. מיר זענען אויף גרויסע צרות.

— דהיינו?

— איהר פרעגט נאָך? איהר זעהט נישט, אַז מע האָט אונז פערקויפט צו די ווילדע מענשען, ווי מע פערקויפט היהנער, גענז אָדער קאַטשקעס?

— וואָס זשע וועלען זיי אונז טהון?

— אוי וועלען זיי אונז טהון! נאך אז איך בין געווען א קליי־נינקע, האב איך זיך אנגעהערט שענע מעשיות, וואס די ווילדע מענשען טהוען מיט אונזערע לייט, וואס פאלען אריין צו זיי אין די הענד אריין...

— עט! מעשיות!... גלויבט נישט אין קיין בבא־מעשיות...

— נישט קיין בבא־מעשיות. איך האב דאס אליין געהערט פון מיין שוועסטער... מיין שוועסטער דערצעהלט, אז זיי זענען ערגער פון די ווילדע חיות. א ווילדע חיה, אז זי חאפט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף — און א סוף; און אז...

— טע־טע־טע, מאדאם! איהר קוקט אויף דער וועלט, דאכט מיר, שוין צו פעסימיסטיש.

— צו וואס?

— צו פעסימיסטיש.

— וואס הייסט דאס פעסימיסטיש?

— דאס הייסט... דאס הייסט, איהר קוקט דורך צו טונקעלע ברילען.

— וואו זעהט איהר ברילען?

— חא־חא־חא!

— וואס לאכט איהר?

— אוי, זענט איהר, מאדאם, א...

— א וואס?

ער האט איהר געוואלט זאגען, וואס זי איז. נאר פלוצים עפענט זיך די טהיר און...

לייענט ווייטער.

ה.

„האלט־דיר־נא־דיר־נעם־דיר!“

עס עפענט זיך די טהיר און עס רייסט זיך אריין פון דרויסען, ווי א שטורמווינד, ווי א גאנצער פאלק סאלדאטען, חברה קליינ־

ווארג, קונדסים, מיט רויטע בעקלעך און מיט שווארצע אויגלעך.
זיי טהוען זיך אַ לאָז אלע מיט אַ מאָל צום אונטער'ן־אויוועז.

— אַנו ? וואו זענען זיי ? וואו ? אַטאַ זענען זיי, אַטאַטאַט ! עה ! יענקעל ! בערעל ! וועלוועל ! אלי ! געצעל ! גיכער ! גי־כער !

און דאַ הויבט זיך אָן פאר אונזער פּאַר־פּאָלק דער אמת'ער גיהנם : צרות און פּיין און יסורים און בזיונות אָהן אַ שיעור ! חברה קליינוואַרג זענען אָנגעפאַלען אויף זיי, ווי די ווילדע פראים, גענומען טאַנצען און שפּרינגען ארום זיי, בעטראַכטען זיי פון אַלע זייטען און מאַכען פון זיי חוזק, חוכא וטלולא.

— יאָסעל, זעה נאַר אַ נאָז ! חאַ־חאַ־חאַ !

— אַ נאָני ! בערעל ! אַ נאָני !

— וועלוועל ! טהו איהם אַ ציה ביי דער נאָז !

— ביי'ם שנאָבעל, אלי ! אָט אזוי אַ !

— שטאַרקער, געצעל, לאָז ער אָנהויבען שרייען !

— איהר זענט אלע נאַראָנים ! שרייען — שרייען זיי נור דעמאָלט, ווען מע פּייפט זיי. זיי האָבען פּיינט, אז מע פּייפט זיי. אַ סימן האָט איהר, אָט הויב איך אָן פּייפען : פּיו !

דאָס פּאַר־פּאָלק בלאָזען זיך אָן, ווערען רויט, לאָזען אַראָפּ די־געז און שרייען אויס ביידע מיט אַ מאָל :

— האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

חברה קליינוואַרג חאַפּען אונטער אלע אינאיינעם מיט אַ ווילדען געלעכטער :

— האַלט־דיר־נאַ־דיר־נעם־דיר !

דאָס פּאַר־פּאָלק ווערען נאָך מעהר אָנגעצונדען און שרייען נאָך העכער :

— האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

דאָס געפעלט דער חברה קליינוואַרג דוקא זעהר שטאַרק. זיי האַלטען זיך ביי די זייטען פאר געלעכטער און שרייען נאָך העכער :

— האַלט־דיר ! נאַ־דיר ! נעם־דיר !

פון אזא מין וועלען אריבערשרייען איינס דאס אנדערע ווערד די שטוב אנגעפילט מיט אזעלכע קולות, אז עס קומט צו פליהען די טערקישע שאל (לאנג לעבען זאל זי!), האפט אן חברה קליינ־ווארג פאר׳ן קארק און שליידערט זיי ארוים איינציגווייז פון שטוב און טיילט זיי נאך איין דערביי א פאר גוטע סטוסאקעס און לאזט אוים מיט א לאנגער קללה:

— א שלאק זאל אויף אייך קומען, רבונו של עולם, א שרפה, א מגפה, א חלירע! ס׳זאל אייך אנחאפען און ס׳זאל אייך קויקלען און קויקלען און אויסקויקלען אייך איינציגווייז מיט אלע משומדים, זיסער גאט, און ס׳זאל פון אייך נישט בלייבען ביז פסח קיין שריד ופליט, ליעבער פאטער, הארציגער, געטרייער!

פטור געווארען פונ׳ם דאזיגען גלות, האט אונזער פאר־פאלק נאך לאנג נישט געקאנט קומען צו זיך. די ווילדע געשרייען מיט׳ן פייפען, מיט׳ן געלעכטער פון די קליינע ווילדע נפשות זענען נאך לאנג געשטאנען און געהילכט זיי אין די אויהערען. נאכדעם האט ער זיך אנגעהויבען ארומקוקען, אז ס׳איז נישט קיין תכלית צו טרויערען אויפ׳ן גלות און נישט נעמען גארנישט אין מויל אריין, און ער געהסט־צו פאוואלינקע צום אנבייסען, וואס מע האט זיי אוועקגעשטעלט, און רופט זיך אן צו איהר:

— מאדאם! ביז וואנען איז דער שיעור צו שטעהן אט אזוי פערזארגט? צייט עפים איבערהאפען. די וועלט איז אויך א וועלט, בלעבען. די נשמה אויסשפייען קאן מען נישט. פערגעסט נישט, אז מיר האבען נאך היינטיגען טאג אין מויל נישט געהאט.

— עסט געזונדערהייד. איך — נישט.

— המ... פאר וואס? ס׳איז ביי אייך היינט א תענית?

— נישט קיין תענית, נאר גלאט אזוי.

— איהר ווילט זיי אפשר אנלערנען? הונגערען? איהר וועט נאר מאכען פון זיך א תל, און ווייטער גאר נישט...

— איך וויים נישט, ווי אזוי מע קאן עפים עסען. עס קריכט נישט אין האלז אריין.

— עס קריכט, עס קריכט. דער ערשטער ביסען איז איין עק־בויער.

— אַ וואָס ?

— איין עקבויער.

— מאָדנע ווערטער ביי אייך !

— חאַ־חאַ־חאַ !

— וויעדער חאַ־חאַ־חאַ ? וואָס איז דער געלעכטער ?

— איך האָב מיך דערמאָנט אינ׳ם ברוך־הבא פון די קליינע ממזרים.

— אודאי דאַרף מען לאַכען.

— וואָס־זשע ? ווײַנען דאַרף מען ?

— פאַר וואָס האָט איהר נישט געלאַכט, פעטער, בשעת זיי האָבען געפּייפט ?

— וואָס דען האָב איך געטהאָן ?

— איהר האָט, דאַכט זיך, גענוג געפּילדערט !

— איך האָב געפּילדערט ? איך ?

— ווער דען האָט געפּילדערט ? איך ?

— איהר האָט די ערשטע אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— האָט קיין פּאַראיבעל נישט, דאָס זענט איהר געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— נו, וואָס־זשע איז דאָ אַ בזיון, אַז איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ?

— וואָס פאַר אַ חרפּה איז, אַז איך בין געווען די ערשטע, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ?

— אַז ס׳איז נישט אַ חרפּה, וואָס־זשע האָט איהר אַראָפּגעלאָזט די נאָז, מאַדאַם ?

— איך האָב אראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— ווער דען האָט אראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— אַך, ווי גרינג ס'איז צו זעהן יענעמס נאָז !...

איין עבירה, וואָס דער דאָזיגער אינטערעסאַנטער שמועס האָט זיך נישט געקאָנט ציהען ווייטער. מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען. דאָס איז געווען די טערקישע שאַל, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש, ווי עס שטעהט געשריבען ווייטער.

ו.

די עקזעקוציע פון די ווייבער.

די טערקישע שאַל איז נישט געווען די איינציגע, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש. זיי איז בעשערט געווען צו בעקענען זיך מיט נאָך איינע אַ ווילדע בריאה, אינ'ם געשטאַלט פון אַ גרינער מויד מיט אַ רויטער פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ. אריינגעקומען זענען זיי ביידע מיט פולע הענד פון כל טוב: אַ שיסעל מיט רייז, אויסגעמישט מיט ארבעס און מיט פּאסאָלים, אַ טעלער מיט געקאָכטע קארטאָפעל, מיט געהאַקטע אייער, און אַ פולען פּארטוך מיט אַנגעשניטענע שטיקלעך עפּעל און מיט וועלישע ניס.

אריינגעקומען מיט'ן עסענוואַרג, האָט די גרינע מויד מיט דער רויטער פּעטשיילע אַ וואַרף געטהאָן אויפ'ן פּאָר־פּאַלק און אַ זאָג געטהאָן צו דער טערקישער שאַל:

— אַ מכה איז מיר, בעל־הבית'טע לעבען, זעהט נאָר, זיי האָבען זיך כמעט נישט צוגעריהרט צום עסען !

— די דאגה זאָל מיר בלייבען אויף, אם־ירצה־השם, נאָך פּסח. אָט וועלען מיר זיי באַלד אָנהאָדעווען. איך וועל זיי נעמען צו זיך, זיי צוהאַלטען, און דו וועסט זיי לעגען דאָס עסען אין מויל אריין. נו, מויד ? וואָס שטעהסט־דו ? וואָס שטשירעסט דו מיט די צייהן ?

— וואָס האָבען זיי אַזעלכעס דערזעהען אויף מיר, וואָס זיי הערען נישט אויף צו פּילדערען : האַלט דיר ! האַלט דיר !?

— אַ פּאַר׳שרפה׳ט זאָלסט דו ווערען, דו נאַרישע מויד! טהו אוים די רויטע פעטשיילע דיינע! זיי קאָנען נישט זעהען קיין רויטע פאַרב!...

— מיינע צרות אויף זייערע קעפּ!

— אויף דיין קאָפּ, נאַרעלע, דו ביזט בילבער. אַט אַזוי אַ! נו? פאַר וואָס לעגסט דו איהם נישט אין מויל אַריין קיין רייז מיט פּאַסאָלים?

— פאַר וואָס איך לעג איהם נישט? אין מיר איז קיין מניעה נישט. איך וואָלט איהם געלעגט פון היינט ביז מאָרגען, נאָר איהר זעהט דאָך, אַז ער לאָזט זיך נישט. ער דרעהט מיט׳ן קאָפּ און האַלט צו דאָס מויל.

— ווער הערט איהם? אַט געב איך איהם אַ קוועטש ביי׳ם האַלז, וועט ער ביי מיר עפענען די פּיסקעס! אַט אַזוי אַ! לעג־לעג!

— אוי, בעל־הבית׳טינקע! געזונט זאָלט איהר מיר זיין! עפּיס גלאָנצט ער מיר זעהר מיט די אויגען! זעהט נור, ער זאָל זיך חלילה נישט דערווערגען.

— ווער דערוואָרגען בעסער דו אליין, דו ביזט בילבער. נאַ דיר גאָר דערווערגען! גלייך ווי ס׳איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל! שטופּ איהם גלייך אין האַלז אַריין. אַט אַזוי. איך בין שוין איינאונצוואַנציג יאָהר אַ בעל־הבית׳טע מיט גאָט׳ס הילף. איצט לעג איהם אַריין אין מויל אַ שטיקעל עפּעל מיט אַ יאָדער פון אַ וועלישען נוס. נאָך, נאָך. וואָס זשאַלעוועסט דו?

— איך זשאַלעווע נישט. וואָס וועל איך זשאַלעווען? ס׳איז מיינס? ס׳איז נישט מעהר ווי אַ רחמנות, אַ צער בעלי־חיים.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער מויד? אַ צער בעלי־חיים! מע טהוט איהם חלילה שלעכטס? מע גיט דאָך איהם עסען! און פון וועמענס וועגען? פון גאָטס וועגען. לכבוד דעם הייליגען יום־טוב. דער אויבערשטער מעג מיר טאַקי העלפען. איך האָב איהם שוין נישט איין פּאָרעל אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח. געב אַהער נאָך

א וועליש ניסעל — און א סוף. איצטיגס מאָל וועט זיין געגוג פון זיינעטוועגען. ע ר איז שוין זאַט. לאָמיר זיך אָקאָרשט נעמען צו א י ה ר און אָנהויבען פון מה־טובו. דאָס הייסט, נאָך א מאָל פון רייז מיט פּאַסאָליס.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, בעל־הבית'טע לעבען, ווי אַזוי דערקענט איהר, וועלכס איז איין „ער" און וועלכס א „זי"?

— אַלע בייזע חלומות אויף דיין קאָפּ! מע הייסט איהר טהון איין ארבייט, און זי איז דאָ דער רוח ווייסט מיט וואָס! האָב פריהער חתונה, נאַרישע מויד, און ווער אַליין א בעל־הבית'טע, וועסט דו דעמאָלט פרעגען. דערווייל טהו, וואָס מע הייסט דיר. אָט אַזוי אָ. נאָך! — נאָך! זשאַלעווע נישט! ס'איז נישט צוליעב קיינעם, ס'איז צוליעב זיין ליעבען נאָמען. אויף פּסח! אויף פּסח!

געענדיגט די עקזעקוציע, האָבען זיך ביידע ווייבער אָפּגעטראָגען, און אונזערע אומגליקליכע געפייניגטע זענען געבליבען אַליין. זיי האָבען זיך פערשלאָגען ביידע אין א ווינקעלע, ארויפגעלעגט איינס אויפ'ס אנדערע די קלאָגעדיגע קעפּ און פערטיעפט זיך אין אַזעלכע טרויעריגע מחשבות, וועלכע קומען זעהר זעלטען, סיידען א האַלבע שעה פאַר'ן טוידט.

ז'.

דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט,
אז קיין זיסערס איז נישטאָ.

קיין זאַך מאַכט נישט אַזוי נאָהענט און פריינדליך, ווי צרות. דער בעסטער בעווייז זענען די צוויי אומגליקליכע העלדען פון אונזער געשיכטע. אין דער קורצער צייט פון זייער געפענגעניש זענען זיי זיך צענויפגעוואָנגען מיט די כאַראַקטערען, אָנגעהויבען פערשטעהן איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן וואונק, אויפגעהערט שעמען זיך איינס פאַר דאָס אַנדערע און געוואָרען אַזוי נאָהענט, אז מע האָט אויפגעהערט זיך „איהרצען" און מען איז געוואָרען נפש אחת. ער איהר:

„נשמה'ניו!" זי איהם: „ליובעניו!" די טערקישע שאַל מיט דער רויטער פּעטשיילע, אַריינקומענדיג מיט עסענוואַרג, האָבען זיך גאַר זאַט נישט געקאָנט אָנקוקען אין זיי.

— וואָס זאָגסט דו אויפ'ן פּאַר־פּאָלק?

— אַ לעבען, ווי אונטער'ן אויוועז!

— זעהסט דו חאַטש, ווי זיי האָבען זיך ביי מיר, קיין עין־הרע, פאַררעכט?

— קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדטען!

— טהו זיי נאָר אַ נעם אונטער די פּאַכוועס... וואָס זאָגסט דו? !... נישקשה פון אַ הייטעל?... האַ? מעג מיר שוין גאָט העל־פען פאַר'ן פּאַר־פּאָלק, וואָס איך האָב איהם אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח?...

די ווילדע ווייבער טהוען־אָפּ זייער ארבייט און געהען אַוועק, און דאָס פּאַר־פּאָלק פערטראַכט זיך, וואָס בעדייטען די ווערטער פון דער טערקישער שאַל: „זי האָדעוועט זיי אויף פּסח?" און פאַר וואָס דאַרף איהר גאָט העלפען?... און מע שאַרפט זיך די מוחות און מע דיסקוטירט צווישען זיך:

— וואָס הייסט דאָס, ליובעניו, פּסח?

— פּסח, נשמה'ניו, איז ביי זיי אַזאַ יום־טוב, אַזאַ יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג.

— וואָס הייסט דאָס „פון בעפרייהונג"?

— איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן. ס'איז ביי זיי אַ גרויסע מצוה האָפּען אַ אונזעריגען און האָדעווען איהם אַזוי לאַנג, ביז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח. און אַז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח, לאָזט מען איהם פריי... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל?

-- נאָך ווייט ביז דעם יום־טוב, וואָס הייסט פּסח?

— ווערליג איך האָב געהערט פון דער טערקישער שאַל זאָגען, ווייזט אויס, אַז ניט מעהר ווי אַ טאָג דריי.

— דריי טאָג?!

— וואָס האָסטו דו זיך אַזוי דערשראָקען, נאַרישי? די דריי טאָג וועלען איבערפליהען, ווי אחלום, און ס'וועט קומען דער ליע־בער יום־טוב פסח, וועט מען אונז עפענען טהיר און טהויער און מע וועט אונז זאָגען: היידאַ, קינדערלעך, געהט אייך אהין, פון וואַנען איהר זענט געקומען! וועלען מיר דאָס נעמען שטעלען פיס!...

— אַך, ליובעניו, דיינע זיסע רייד!... הלואי ס'זאָל זיין אַזוי, ווי דו זאָגסט! איך האָב אָבער מורא פאַר איין אנדער זאַך...

— הארץ מיינס, דו האָסט תמיד מורא...

— לעבען מיינס, דו קענסט ניט די ווילדע מענשען.

— פון וואַנען קענסט דו זיי, נשמה'ניו?

— איך האָב זיך גענוג אָנגעהערט, ליובעניו, נאָך אין דער היים דערצעהלען אַזעלכע מעשיות אויף זיי! מיינע אַ שוועסטער האָט מיר דערצעהלט, אַז זי האָט אַליין געזעהען...

— ווידער אַ מאָל דער שוועסטער'ס מעשיות? נשמה'ניו, מעשיות פערגעס!

— ליובעניו! איך וואָלט וועלען פערגעסען, קאָן איך נישט. זיי פּיקען מיר אין קאָפּ אריין גאַנצע טעג. זיי לאָזען מיך ניט שלאָפען ביינאַכט.

— וואָס־זשע איז דאָס פאַר מעשיות, וואָס פּיקען דיר אין קאָפּ אריין גאַנצע טעג, לאָזען דיך נישט שלאָפען ביינאַכט?

— ליובעניו! וועסט ניט לאַכען פון מיר?

— וואָס זאָל איך עפּיס לאַכען, נשמה'ניו?

— דו האָסט תמיד אַזאַ טבע, אַז איך דערצעהל דיר עפּיס, לאַכסטו דו מיך אויס און זאָגסט אויף מיר, אַז איך בין אַ שטיא, אַ געשלייערטע האַנדזי, אַ נאַרישע אינדיטשקע און נאָך אַזעלכע זאַכען.

— איך זאָג דיר צו, אַז איך וועל ניט לאַכען, אַבי דערצעהל, וואָס האָסטו דו געהערט פון דיין שוועסטער?

— מיין שוועסטער דערצעהלט, אַז די מענשען, וואָס מיר זעה־
ען, זענען ערגער פון די ווילדע חיות. אַ ווילדע חיה, אַז זי כאַפּט
עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף—און אַ
סוף. מענשען טהוען ניט אזוי. אַ אונזעריגער, אַז ער פאַלט אריין
צו די מענשען אין די הענד אריין, האַלטען זיי איהם פערשפאַרט,
געבען איהם עסען און טרינקען פון דער פולער האנד, ביז ער ווערד
גוט פעט...

— נו?

— און אַז ער ווערד גוט פעט, קוילען זיי איהם, שינדען איהם
אָפּ די הויט, צעשניידען אויף שטיקלעך און בעזאַלצען איהם מיט
זאַלץ און ווייקען איהם אין וואַסער...

— נו, און ווייטער וואָס?

— און ווייטער צעלעגען זיי אַ פייער און בראָטען איהם אויף
זיינע אייגענע שמאַלץ און עסען איהם אויף מיט די ביינער.

— בבא־מעשיות! געשיכטעס פון טויזענד איין נאַכט! אַ קוה
איז געפלויגען איבער׳ן דאַך און געלעגט איין איי! און דו, שטיא,
גלויבסט דאָס? חאַ־חאַ־חאַ!

— נו? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אַז דו וועסט מיך אויס־
לאַכען?

— וואָס־זשע רעדן? אַז פון דאַנען ביז אַהין הויבט איהר ניט
אָן צו פערשטעהן! מיר דאַכט, אַז דו האָסט געהערט אַ מאָל הונ־
דערט פון דער טערקישער שאָל, אַז דאָס, וואָס מע האָדעוועט אונז,
איז ניט צוליעב קיינעם, נאָר צוליעב גאָט.

— לעבען מיינס! וואָס־זשע איז דערפון געדרונגען?

— איז דערפון געדרונגען, נשמה מיינע, אַז דו ביזט אַ נאַרישע
אינדיטשקע, און ווייטער גאָרנישט.

— איהר האָט תמיד אזא טבע. יענעם בעלעדיגען איז ביי אייך
טפו!

— ווער איז געווען דער איהר?

— איך מיין אייך, אַלע מאַנסבילען.

— אַלע מאַנסבילען? מיט וויפיעל מאַנסבילען ביזט דו דאָס בעקענט, וואָלט איך געוואָלט וויסען?

— איך קען זיך מיט איינעם, איז גענוג פאַר מיר.

— ניין, האָסט געזאָגט „מאַנסבילען". די משמעות, אַז אחוץ מיר האָסט דו זיך געקענט מיט נאָך עמיצען...

— וואָס נאָך ווערסט דו אויסטראַכטען?

— שוין! זי האָט שוין אָראָפּגעלאָזט די נאָז... קום נאָר אַהער, איך וויל דיר עפּיס זאָגען...

די דאָזיגע סצענע פון קוצעניר־מוצעניו ווערד פּלוצים איבערגעריסען דורך דער חברה קליינוואַרג פון יענער זייט פענסטער. אינוועניג אַריינגעהן לאָזט מען זיי ניט, קומען זיי אַלע טאָג צו צום פענסטער, פון דרויסען, און פון דאָרטען שטעקען זיי אַריין די נעז, מאַכען משוגענע תנועות, שטעלען אַרויס די צונג, לאַכען און פייפען און שרייען און הילכען אַלע אינאיינעם: „האַלט דיר! נאַ דיר! נעם דיר!"... דאָס פּאָר־פּאָלק, געוועהנליך, ענטפערט זיי אָפּ דערויף אויף זייער לשון, שוין נישט מיט אַזאַ כעס, ווי פריהער, נאָר גלאַט, אַשטייגער, ווי מע ענטפערט אויף „אַ גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר". „ברוכים היושבים" — „קומט עסען" — „עסט געזונדערהייד"...

ס'איז גאָר ניטאָ, הערט איהר, אַזאַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַ גאָט'ס בעשעפעניש זאָל דערצו נישט געוואָהנט ווערען. אונזער פּאָר־פּאָלק איז שוין אַזוי געוואָהנט געוואָרען מיט די צרות, אַז ס'האָט זיך דעם אויסגעדראַכט, אַז אַזוי דאַרף עס צו זיין, ווי דער וואָרעם, וואָס ליגט אין חריין, מיינט, אַז קיין זיסערס איז שוין נישטאָ.

ח.

אַ בייז בעגעגעניש מיט איין אַלטען בעקאַנטען.

ס'איז געווען אַ פריהמאָרגען. אין דרויסען איז געשטאַנען אַ געדיכטער טומאַן. אין שטוב איז נאָך געווען פינסטער. דאָס פאַר־פאָלק האָט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען שלאָף. עס האָט זיך זיי גע'חלומ'ט זייער אַמאָליגע היים. אַ גרויסער, אַ ברייטער, אַ פרייהער אין־דרויסען. אַ בלויער הימעל. גרין גראָז. אַ זילבערן טייבעל. אַ מיהל, וואָס דרעהט און קלאַפּט און שפּריצט מיט וואַסער. גענז און קאַטשקעס פּאָליאָסקען זיך ביי'ם ברעג. היהנער פּיקען. העהנער קרעהען. פויגלעך פליהען. אַך, וואָס פאַר אַ שעגע וועלט גאָט האָט בעשאַפען פון זייערטוועגען... פון זייערט־וועגען?... פון וועמענס דען וועגען זענען אָט די הויכע בוימער מיט די ברייטע צווייגען, וואָס מע קאָן אונטער זיי אַרומשפּאַצירען פראַנק און פרייה? אָדער פון וועמענס וועגען איז אָט די מיהל, וואָס אַרום איהר האָדעווען זיי זיך אַלע מיט דער גאַנצער משפּחה, לאָזען נישט צו קיין פרעמדען פאַר אַ מייל אַרום און אַרום? פון וועמענס וועגען איז אָט דער גרויסער קיילעכיגער הימעלדיגער ברע־גער, וואָס אַלע פאַרנאַכט לאָזט ער זיך אַראָפּ אין איין עק טייך, און אַלע פריהמאָרגען בעוויזט ער זיך פונ'ם אַנדערען עק טייך? וואָס וואָלטען זיי איצט ניט אַוועקגעגעבען, זיי זאָלען נאָך אַ מאָל אַ קוק טהון חאָטש מיט איין אויג אויף דער שענער, וואַרעמער, פייעריגער זון? אויף דעם גרויסען, ברייטען, פרייהען, ליכטיגען אין־דרויסען? אויף דער מיהל און אויף אַלסדינג, וואָס אַרום דער מיהל?...

סאַמע אין די דאָזיגע גוטע, גאָלדענע חלומות האָט מען זיי אויפגעחאַפּט און אַרויסגעטראָגען זיי אין דרויסען אַרויס. די פרייהע לופט פון דעם טומאַנעדיגען פריהמאָרגען האָט זיי אַ זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין און האָט זיי אַרומגענומען מיט איהר פרישקייט

פון אַלע זייטען. זיי האָבען דערפיהלט, אַז ס׳איז זיי אויסגעוואַכ־סען פליגלען. אַט האַפּען זיי זיך אויף און פליהען אין דער וועלט אריין, פליהען איבער דעכער, איבער גערטנער, איבער וועלדער, אַהין, אַהין, צו זיך אַהיים... דאָרט טרעפען זיי זיך מיט זייערינע: „ברוכים הבאים. פון וואַנען קומט מען?“ — פון די ווילדע מענ־שען. — „וואָס האָט מען אייך געטהאָן?“ — געהאָרעוועט אויף פּסח. — „וואָס הייסט דאָס פּסח?“ — אַזאַ יום־טוב ביי זיי, אַ גוטער, ליעבער יום־טוב, אַ יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג...

אַזוי חלומ׳ט דאָס געבונדענע פאַר־פאָלק דעם גאַנצען וועג, ביז מע ברענגט זיי ערגיץ אין אַ שמאָל פינסטער געסעל און מע לאָזט זיי אַראָפּ געבונדענערהייד גלייך אין דער בלאָטע. דאָרט דער־זעהען זיי אַ וואַנד בעשפּריצט מיט בלוט, און אַ סך עופות גע־בונדענע ליגען אויף דער ערד, צו צוויי און צו דריי מיט אַ מאָל. ביי דער זייט שטעהען ווייבלעך און מיידלעך און שמועסען זיך, לאַכען, חיחיקען. דאָס פאַר־פאָלק קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען — צוליעב וואָס האָט מען זיי אַהער געבראַכט? וואָס טהוען דאָ די געבונדענע עופות? וואָס לאַכען די ווייבלעך מיט די מיידלעך? וואָס בעדייט די בלוטיגע וואַנד?... אַט דאָס איז דער גוטער ליעבער יום־טוב פּסח? וואו איז די פרייהייט? די בעפרייהונג?...

אַט אַזוי קלערט זיך דאָס פאַר־פאָלק און בעטראַכט די געבונ־דענע עופות, וואָס ליגען זיך אַזוי שטיל און רוהיג, פרעגען נישט קיין קשיות, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין... נאָר איינע, אַ הוהן אַ שרייערין, רוהט נישט. זי רייסט זיך מיט אַלע כוחות, פּאַטשט מיט די פליגלען אין דער בלאָטע און שרייעט משוגענערווייז:

— לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך וויל נישט ליגען! איך וויל בעסער לויפען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

— קוקאַריקו! — רופט זיך אָפּ אַ רויטער האָהן, וואָס ליגט געבונדען אינאיינעם מיט צוויי היהנער, און טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגעל: — וואָס זאָגט איהר אויף דער חכמה? זי וויל ניט ליגען. זי וויל בעסער געהן. זי וויל בעסער לויפען. האַ־האַ־האַ!

אונזער העלד הויבט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך איין מיט אַלע אויגען אינ׳ם רויטען האָהן, דעם עזות־פּנים, און ער פיהלט, ווי ס׳איז איהם פערקיהלט געוואָרען דאָס בלוט און פערגליווערט די איברים. ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז דער חברה־מאַן איז איהם קענטליך, אַז ער האָט איהם ערגיץ געזעהן, ערגיץ געהערט. נאָר וואו? דאָס קאָן ער זיך בשום אופן נישט דערמאָנען. ער איז איהם אַזוי קענטליך! אַזוי קענטליך! און דאָס קול זיינס איז איהם אַזוי בעקאַנט. גוואלד! וואו האָט ער זיך מיט איהם בעגעגענט?!...
און ער הויבט זיך אויף נאָך אַביסעל העכער, דערזעהט איהם דער רויטער האָהן און ציהט אויס אויף זיין הילכיגער סאָפּראַן־שטימע:

קוקאַריקו, לאַנגע נאָז!
מ׳האָט געשטאָפּט דיך אָהן אַ מאָס
מיט די בעסטע זיסע זאַכען,
מע זאָל קאָנען פון דיר מאַכען
אַ געבראָטענס מיט אַ קראָפּ,
פעטע יויך אַ פולען טאָפּ,
און אַ העלזעל אינ׳ם ציםעס...

נישט בעשערט געווען אונזער רויטען משורר צו ענדיגען זיין ליעדעל. עמיצענס אַ האַנד האָט איהם אַ נעם געטהאָן מיט אַזאַ כוח און אַזוי אומגעריכט, אַז עס האָט איהם מיט אַ מאָל אָפּגענומען דאָס לשון.

ט.

דער לעצטער אקט פון דער טראַגעדיע.

דאָס איז געווען אַ משונה־ווילדער נפש מיט אַ פערשלאָפען פנים, אַ הויכער, אַ דארער, מיט לאַנגע פאות, אין שיך און זאָקען, אונטערגעשטעקט די פּאָלעס, פערקאַטשעט די אַרבעל, מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג מעסער אין האַנד. נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער אַ נעם דעם רויטען האָהן צו זיך, פערדרייסט איהם דאָס קעפּעל

ארויף, טהוט איהם א קוק אין די אויגען אריין, פליקט איהם אויס דריי פעדערלעך, חיק מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און—מארש!—צ שליידער פון זיך גלייך אין דער בלאטע אריין. ווי א פריטשמעליטער בלייבט נעבאך ליגען דער האהן א ווייל, און פלוצים האפט ער זיך אויף און לאזט זיך לויפען מיט'ן איבערגעשניטענעם האלז, דרעהט מיט'ן קאפ, גלייך ווי ער זוכט עמיצען, גלייך ווי ער האט עפּיס פערלארען. אונזער העלד קוקט זיך איין אין דעם געקוילעטען האהן און דערקענט זיין אלטען בעקאנטען, וואס ער האט אמאל געזעהען אין חלום, און ער דערמאנט זיך דאס לידעל, וואס דער חברה־מאן האט איהם דערמאלט געזונגען, און ער קאן קיין ווארט נישט ארויסברענגען צו זיין געליעבטער, וואס ליגט נעבען איהם שטארק צוגעטולעט צו זיין לייב און ציטערט און צאפּעלט מיט אלע איברים... און דער ווילדער נפש מיט'ן גלאנצענדיגען מעסער טהוט זיך זיין ארבייט גאנץ קאלטבלוטיג, ווי איין אמת'ער תלין. איינס נאכ'ם אנדערע פליהען ביי איהם די עופות. אלע חאפּען א קיצעל מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און א שליידער אין בלאטע אריין. אנדערע ציהען זיך אויס, געהען־אפּ מיט בלוט, דריגען מיט די פיסלעך און צאפּלען. אנדערע ווארפען מיט די קעפּלעך, פּאטשען מיט די פליגלען איבער דער בלאטע. אלע מינוט קומען־צו נאך און נאך קרבנות מיט איבערגעשניטענע העלזער. די ווייבלעך מיט די מיידלעך, וואס שטעהען ביי דער זייט, קוקען און — גארנישט. אדרבה, איינינע פון זיי פאלען ארויף אויף די געקוילעטע, נאך לעבעדיגע, עופות און פליקען זיי און רייסען פון זיי די פעדערען, און בעת מעשה רעדען זיי זיך איבער און ווערטלען זיך און לאכען, גלייך ווי דא וואלט זיך געגאסען וואסער, נישט קיין בלוט פון לעבעדיגע בעשעפענישען!... וואו זענען זייערע אויגען? וואו זענען זייערע אויהערען? וואו זענען זייערע הערצער? זייער יושר? זייער גאט?...

אזוי טראכטען זיך אונזערע צוויי אומגליקליכע אינדיאנער, וואס ליגען נאך אלץ געבונדען, און קוקען זיך צו צו דער דאזיגער

מורא׳דיגער טראַגעדיע, צו דער דאָזיגער אונגעהערטער רציחה אין מיטען העלען טאָג. שוין־זשע האָט מען זיי געבראַכט אהער צוליעב דעם זעלבען צוועק, וואָס אַלע עופות, גענז און קאַטשקעס? שוין־זשע וועלען זיי, די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים, וואָס שטאַמען פון אינדיע, האָבען אַזאַ וויסטען סוף גלייך מיט דעם דאָזיגען פּראָסטען עולם? איז דאָס, אַפּנים, נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַך, וואָס מע דערציילט זיך אָן וועגען די ווילדע מענשען? און די נביאות פונ׳ם רויטען האָהן?...

און זיי הויבען אָן פערשטעהן דעם קאַלטען נאַקעטען אמת, און עס ווערד זיי קלאָר אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געהערט, אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געזעהען ביז אהער. נאָר איין זאַך קאָנען זיי נישט צעקייען: צו וואָס האָט די טערקישע שאַל אַלע מאָל זיך בעריהמט, אַז גאָט מעג איהר העלפען דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אויסגעהאָדעוועט אַזאַ פּאָר־פאָלק אויף פּסח?... אַט דאָס וויל גאָט? דאָס איז איהם ליעב? אַך, וואָס פאַר אַ בייזער גאָט דאָס דאַרף זיין ביי אַט די ווילדע מענשען!...

* * *

אין עטליכע מינוט אַרום זענען אונזערע שטאָלצע אינדיאַנער, דאָס געליעבטע פּאָר־פאָלק, געלעגען אויף דער ערד, ווי צוויי פּשוט׳ע געקוילעטע אינדיקעס. זיי האָבען אַרויפגעלעגט איינס אויף דאָס אַנדערע זייערע איבערגעשניטענע נאָך וואַרעמע העלזער און האָבען אויסגעזעהען פון דער ווייטען, ווי זיי שלאָפען און חלומ׳ען זיסע גאָלדענע חלומות. אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען דער פּסוק:

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו — די ליעבע און געטריייע, סיי ביי׳ם לעבען, סיי ביי׳ם טויד האָבען זיך נישט געשיידט.

פעטעלי דעם רבינ׳ס

געשריבען אין יאהר 1903

פּעסעלי דעם רבינ׳ס

א.

קורץ־פריטאָג און שבת־הגדול.

אַזוי האָט מען זיי גערופען.

איהם — דערפאַר, וואָס ער איז געווען אַ קליינינטשקער און אַ קורצינקער, און זי — דערפאַר, וואָס זי איז געווען אַ הויכע און אַ לאַנגע.

אַ הויכע, אַ לאַנגע, נאָר אַ דינע, אַ דאַרע, אַ טרוקענע — אַ לולב! אַז זי פלעגט איהם דאַרפען זאָגען אַ סוד („אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס"!), פלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אַראָפּלאָזען זיך מיט עטליכע גראַד נידעריגער. אַראָפּנידערען צו איהם; און ער האָט דאָס פיינט געהאַט האָרכען, פלעגט ער זיך בויגען; פלעגט זי זיך דאַרפען נאָכבויגען; פלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער; פלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער:

— אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס!...

מיט איינעם וואָרט: זי איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען, און ער האָט געשוויגען. און מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען געהאַט די גרעסטע נקמה.

פאַר וואָס?

דערפֿאַר, וואָס ער האָט א ו נ ז דערגאַנגען די יאָהרען, גע־מוטשעט מיט דער גמרא, געבראָכען די ביינער, געשמיסען, גע־שמיסען, געשמיסען... איהר גערענקט דאָך די מעשׂה וואָס אין פּרק: „פּ ע ם א ח ת — איינמאָל האָט ער דערזעהען אַ קאָפּ פון אַ מענשען טהום שווימען אויפ'ן ים, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגערופען צו דעם קאָפּ: ע ל ד א ט פ ת — דערפאַר וואָס דו האָסט יענעם דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען, און דער סוף פון דיינע טרייבער — זיי וועלען אויך דערטרונקען ווערען"... נאָר איך קעהר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאָג" און „שבת־הגדול".

ער איז געוועזן, ווי איהר שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונ־זער רבי, און האָט געהייסען רב זרחל, און זי איז געוועזן אונזער רביצין, און האָט געהייסען זרחליכע.

ער האָט געקנעלט מיט אונז פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט, געהאַקט האָלץ, זיך איינגעריסען דאָס געזונד, פאַר עטליכע קאַרבען אַ זמן, און זי האָט געבאַקען בלינעס מיט לאָט־קעס פון אונזערטוועגן, רעטשאַניקלעך, באַבקעלעך און קאַרושעס אויף צו פערקויפען.

צי האָט זי געהאַט דערפון פּרנסה, — דאָס קאָן איך אייך ניט זאָגען; נאָר אַז מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען איהר אָנגעפּייפּט אין חשבון — דאָס בין איך אייך ערב, וואָרום איטליכער האָט גענומען אויף באָרג, און יעדער פון אונז האָט געהאַט ביי איהר קרעדיט ביז אַ געוויסער „ציפער", און איט־ליכען האָט זי געגלויבט אויף נאמנות.

מע האָט בעדאַרפט האָבען אַ האַרץ פון אַ טאַטער, מע זאָל זרחליכען אָפּנאַרען! און ווער האָט נאָך אַזוי געקענט זרחליכען, ווי איך האָב זי געקענט?

אַז בסך־הכל האָב איך ביי איהר געגעסען קעסט, וואָרום איך בין געווען אַ דאָרפסיונגעל, האָב איך זיך אָנגעזעהען, ווי זי האָרע־

וועט נעבאַך, שטעהט אויף פּאַרטאָג, וועז גאָט אליין שלאָפט נאָך, נעמט זיך צו דער באַסדייזשע אָדער צו דער מולטער, פערקאַטשעט די אַרבעל און קנעט גאַנץ געשמאַק מיט ביידע לאַנגע דאַרע טרו־קענע הענד, און דאָס טייג מאַכט טיאַך־טיאַך, און די מולטער קרעכצט, און זי אליין קרעכצט, שטעלט זיך אָפּ אלע מאָל, טהוט א וויש דעם שוויים מיט׳ן עלענבויגען פון אונטען ארויף און לאָזט ארויס א טיעפען־טיעפען: „אוי, רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַר־ציגע־געטרייהע!“...

הערט איהר? איך האָב געוואוסט וואָס בעדייט אָט דער דאָ־זיגער „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייע!“ אָט דאָס איז דער פּשט פון דעם: די מעהל איז גענומען געוואָרען ביי גנעסי די מיטנימשקע אויף באָרג ביז דאָנערשטאָג, און די סחורה וועט זי צעטהיילען אויף באָרג, און גאָט ווייסט, אויב עס וועט איהר אומ־קעהרען זיך צוריק דאָס געלד ביז דאָנערשטאָג, און גנעסי די מיט־ניטשקע וועט נישט שווייגען, גנעסי די מיטנימשקע האָט אליין אויך גענומען די מעהל ביז דאָנערשטאָג, און אז מע זאָגט דאָנערשטאָג, בעדאַרף זיין דאָנערשטאָג, וואָרום א מויל איז ניט קיין חאַליווע, און דאָנערשטאָג איז גלאַט א גוטער טאָג, דאָנערשטאָג הייסט שוין ערב שבת, דער טאָג וואָס מע בעדאַרף אָנקומען צום מאַן נאָך געלד, און אז אַך און וועה איז דעם „שבת־הגדול“, אז ער בעדאַרף זיך אַראָפּלאָזען צום „קורץ־פּרייטאָג“ בעטען אויף שבת, און אז אַך און וועה איז דעם „קורץ־פּרייטאָג“, אז דער „שבת־הגדול“ קומט איהם מאָנען אויף שבת — אז אַך און וועה איז זיי ביידען!...

אָט דאָס האָט בעדייט דער רביצינ׳ס „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע“...

און אפשר האָט איהר „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע“ געהאַט איין אַנדער טעם? אפשר איז דאָס גאָר געגאַנ־גען אויף אַנדערע צרות? און צרות האָט זי געהאַט גענוג, ניט צו פערזינדיגען!

ערשטענס, איז זי אַליין געווען, לא עליכם, נישט קיין געזונדע, פלעגט הוסטען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט זעהען; צווייטענס, האָט זי געהאַט יסורים פון פּ ע ס ע ל י ׳ ן, איהר עלטערע טאָכ־טער, אַ מיידעל שוין אין די יאָהרען, מיט פלאַם־פייעריגע האָר און מיט קלייען אויפ׳ן פּנים, וואָס קיינער וויל זי ניט נעמען — וואָס וועט זי אויסזיצען?... הייגט „באַשעפעניש" — דאָס איז דאָך גאָר איין אומגליק! „באַשעפעניש" איז געווען אַ הויקער, אַ פערזעהע־ניש, אָהן הענד, אָהן פיס, אָהן אַ צונג, אָהן לייב און לעבען — אַז אַך און וועה צו אַזעלכעס, וואָס איז גאָר געבאָרען געוואָרען, אַז אַך און וועה איז צו אַזעלכעס, וואָס לעבט גאָר אויף דער וועלט!...

נאָר מיט „באַשעפעניש" וועלען מיר זיך נאָך בעגעגענען אמאָל, און מיט פעסעלי׳ן וועלען מיר זיך אויך אין גיכען בעקענען, דערווייל קעהרען מיר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאָג" און „שבת־הגדול".

אַ ביטערע רחמנות איז געווען נעבאַך אויף זרחליכען, אַז זי אַליין האָט בעדאַרפט רעשטשינען, קנעטען, זעצען, באַקען, בראָטען זיך ביי׳ם אויווען, אַליין טראָגען וואַסער, אַליין ברענגען האָלץ, אומעטום אַליין, נישטאָ קיין הילף פון קיינעם! פון וועמען? זרחל קנעלט, פעסעלי זיצט און לערענט גלייך מיט אַלע קינדער, זי איז דאָך אַ וואָהלקענעוודיגע, אַ מאַנסבילשער קאָפּ אויף איהר, און „באַ־שעפעניש" זיצט צווישען אויווען אין אַ ווינקעלע, די פיסעלעך אונטער זיך, און וואַרט ביז מע וועט איהר אונטערטראָגען עפּיס, אריינרוקען אין הענטעל אריין: „נאַ, באַשעפענישעל, וואַרג זיך!"...

אָט דאָס, אַפּנים, האָט בעדייט דער „אוי, רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־געטרייהע"... און אפשר איז דאָס גאָר גע־גאַנגען דערויף, וואָס פעסעלי איז געווען אינגאַנצען אויף זיין זייט, אויפ׳ן פאָטער׳ס צד הייסט דאָס, און זיי ביידע, פעסעלי און זרחל, זענען איהר תמיד געווען אויף קידער־ווידער?

— דאָס טאַטעלע מיט׳ן טעכטערל! באַגראָבען זאָלט איהר זיך ביידע אין איין גריבעל!

פּעסעלי האָט ליעב געהאַט דעם פּאָטער, און דער פּאָטער האָט ליעב געהאַט פּעסעלי׳ן — דאָס איז געווען אַ מאָדנע, אַ שטילע ליעבע.

קיינער פון אונז האָט ניט געהערט, זיי זאָלען זאָגען אַ מאָל איינער דעם אַנדערען אַ גוט וואָרט. אדרבה, ער פּלעגט זיך מיט איהר שאַפען ניט ווי מיט אַ טאָכטער, נאָר ווי מיט אַ דיענסט:

— הער נאָר דו!...

נאָר אין די אויגען האָט מען אַרויסגעזעהען, אַז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אַז ער קאָן זיך אָהן איהר ניט בעגעהן.

אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט געהאַט אַ בייז פינסטער לעבען ביי׳ם ווייב? און אפשר דערפאַר, וואָס פּעסעלי איז געווען אַ גע־ראָטענע, געהאַט אויף זיך אַ מאַנסבילשען קאָפּ און געקאָנט גוט לערנען? און אפשר דערפאַר, וואָס פּעסעלי האָט געוואוסט דעם טאַטענס אַלע גענג, געטראָפען אַלע מאָל וואָס ער וויל, אונטערגע־טראָגען איהם צו דער צייט די יאַרמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פּושקעלע טאַבעקע, אָדער אַ טרונק וואַסער?

— דאָס טאַטעלע מיט׳ן טעכטערל! — פלעגט זאָגען די רביצין. — ער זאָל בעסער אין זינען האָבען אַ שידוך טהון מיט איהר, קריגען עפּיס אַ חתן פון איהרעטוועגען!...

דער רבי האָט איהר דערויף געענטפערט נאָר מיט אַ זיפץ, ווי איינער רעדט: „קריגען עפּיס אַ חתן? געה קריג, אַז ס׳ע קריגט זיך ניט!"...

אויף אַלסדינג איז אָבער פאַרהאַן אַ צייט. יעדעס שטיקעל סחורה ליגט זיך אויס, ביז סע קומט דער רעכטער קונה. און ס׳איז נישטאָ דאָס מיידעל אויף דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען איהר זווג. קיין אידישעה מאָנאסטיר, ווייסט איהר דאָך, איז ניט פאַר־האַן...

געקומען אַ צייט אויף פּעסעלי׳ן. געקומען איין „אויסהאַפּע־ניש" אויף איהר. אַזוי האָט געזאָגט די רביצין. נאָר אין אמת׳ען איז דאָס געווען אַ בעשערטע זאַך. און אויב איהר ווילט וויסען,

איז דאָס געווען אַ ראָמאַן, איין אמת'ער ראָמאַן — שעמט זיך ניט, אַ ראָמאַן מיט אַ „פאַרליעבעניש", מיט אַ „פאַרקאָכעניש", מיט אַלע זיעבעצעהן זאכען, אַ ראָמאַן מיט אַלע פּישטשעווקעס.

נאָר דערויף איז ביי מיר פאַרהאַן אַ בעזונדער מעשה.

ב.

אוועקגעפאָהרען.

אַ הויכער, נאָר איין איינגעבויגענער, אַ געשטופּעלט פּנים, נאָר גומע גרויע אויגען, אַ יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט איהר אַ פּאָרטרעט פון פּייוועל קאָראַביינִיק, אָדער, ווי מע האָט איהם גערופען ביי אונז אין כתרילעווקע, „פּייוועל כל־בוניק".

און גערופען האָט מען איהם „כל־בוניק" ניט אומזיסט: ביי איהם אין דער קאָראָבקע האָט זיך געפונען פון כל־בו: קנעפּ און קנעפּלעך, נאָדלען און נאָדעל־טעשלעך, נאָרעס און זייד און סטיינ־געס און טאַשמעלעך און פּאָדעם און באַוועלעך, יאַרמעלקעס און קליידלעך, און שטיקלעך זייף אַלערליי סאָרטען, און נאָך אַ סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגעדענקען און אויס־רעכענען אויפ'ן קאָפּ.

אַ יום־טוב איז געווען ביי אַלע ווייבער און ביי אַלע מיידלעך, אַז מע האָט דערהערט, אַז פּייוועל כל־בוניק איז געקומען, און פאַר אונז, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער יום־טוב: ערשטענס, איז פּייוועל כל־בוניק מיט דער קאָראָבקע גלאַט אַ יום־טוב, און צווייטענס, ווי באַלד פּייוועל כל־בוניק איז דאָ, וועט מען פערשפּאָרען לערנען האָטש אַ פּאָר שעה, מע וועט זיין „פריי". פאַר וואָס? דערפאַר, ווייל דער רבי רב זרחל האָט ליעב האָרכען נייעס, וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט, און ווער ווייסט נאָך אַזוי וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווי פּיי־וועל כל־בוניק, וואָס שפּאַרט־אָן מיט זיין קראָם מי יודע וואו, אַלע מייזענלעכער?

נייעס האָט פּיוועל כל־בו'ניק געבראַכט צו פיהרען אַלע מאָל גאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייעסען", און נישט אַזוי די נייעס אַליין, ווי דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָ־גען? דערצעהלען נייעס בעדאַרף מען קאָנען; און פּיוועל כל־בוניק האָט געקאָנט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען אַ מין טאַלאַנט, אַ כח המושך, וואָס האָט צוגעצויגען און געצויגען זיך אָהן אַיין אָפּשטעל און אָהן אַיין אויפהער, און אייביג, דאַכט זיך, אייביג וואָלט איך איהם געוואָלט האָרכען, קיינמאָל נישט גמאס געוואָרען.

— וואָס הערט זיך נייעס, פרעגט איהר? אוי, סע הערט זיך ניט גוט! — אַזוי פלעגט פּיוועל כל־בוניק אָנהויבען שיטען און צעפּאַפּקעווען בשעת מעשה די קאַראַבקע און צעלעגען זיך מיט דער קראָם. — נישט גוט הערט זיך מיט אונזערע אידעלעך, אחינו בני ישראל!... אָט פאָהר איך פון זיטאָמיר פאָהר איך, דאָס הייסט, ניט פון זיטאָמיר — ניט ווייט פון זיטאָמיר, טשידנעוו איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל, אויב איהר האָט געהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פאַר־האַן אַ רב אין טשידנעוו, איז דער דאָזיגער רב דער טשידנעוווער אַליין אַ אונזעריגער, אַ מאַלעראָסיער, פון מאַלעראָסיע איז ער—מאַ־לעראָסיע איז ניט ליטאַ, אין מאַלעראָסיע איז ניטאָ אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי אין דער ליטאַ; ביי אונז, אַז סע מאַכט זיך אַיין אָרעמאַן, איז ער זיך אַיין אָרעמאַן, און ביי אייך אין דער ליטאַ אַיין אָרעמאַן, עס זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, איז טאַקי אַיין אָרעמאַן, וואָס אַיין אָרעמאַן הייסט; איך האָב אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי ביי אייך, אין דער ליטאַ, נישט באַגעגענט אין ערגיץ ניט, איך בין שוין אויס־געפּאָהרען אַ שטיקעל וועלט, איך בין שוין געווען אומעטום, אי אין דער ליטאַ, אי אין פּוילען, אי אין טיעף־פּוילען, אין ראַדאָם און אין לאָדז און אין ווארשא. אוי, ווארשא! לעבען זאָל ווארשא! אַ טהייערע, אַ גאָלדענע שטאָדט, אָט דאָס ווארשא! און וואָלוועל, בזיל הזול!... דאָרט אַיין אָנבייסען קריגט איהר פאַר עלף גראָשען, און נאָך וואָס פאַר אַ מין אָנבייסען, מיט זעמעלעך פון געבייטעל־

טער מעהל, וואָס צעגעהט אין מויל, ווי אַ פּוטער; איך וואָלט, דאַכט מיר, איבּיג געזעסען אין ווארשא וואָלט איך, ווען ניט די שפּראַך זייערע, וואָס איז שווער צו האַפּען, מחמת זיי רעדען מאָד־נע און גיך־גיך, צום מיינסטען, מיט פּתח'ען אַ סך און מיט אַ ניגון: „איי! וואי! יאַך זאָל אַזוי לייבּען!"... און אַלע הייסען ביי זיי דאָרטען „איטשמאיר", אַלע איין נאָמען, נאָך זייערען אַ גוטען אידען איצי־מאיר, אַזוי ווי אין באַרדיטשעוו הייסען אַלע לוי־יצחק, נאָך רב לוי־יצחק'ן דעם באַרדיטשעווער רב, וואָס איז געווען אַ שם־דבר, וואָס נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך אָן פון איהם אַ סך שענע מעשיות; למשל, מע דערצעהלט, אַז...

— טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג מעשיות? — שלאָגט איהם איבּער סאָמע אין מיטען זרח'ליכע די רביצין. — וואָס קאָסט ביי אייך אַ פערטעל טוץ קנעפּלעך ווייסע מיט פּאַרהאַטעוועטע לעכ־לעך?

און פייוועל כל־בוניק פּאַלט ניט אַראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מע האָט איהם איבּערגעהאַקט אין מיטען. ער בּעוויזט דער רביצין אַלערליי קנעפּלעך, ווייסע און ניט קיין ווייסע, מיט פּערהאַטעוועטע און ניט קיין פּערהאַטעוועטע לעכלעך, און רעדט ווייטער, ער שיט ווי פון אַ זאַק, עס גיסט זיך ביי איהם, ווי פון אַ פאַס, און עס ציהט זיך ביי איהם אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויסלאָז, ווי ביי יענעם פּאָקוסניק, וואָס ציהט אַלערליי סטיינגעס פונ'ם מויל, רויטע, גרינע, געלע, בלויע, און מע ווייסט ניט, ווען לאָזט זיך אויס ביי איהם רויטע און ווען הויבּט זיך אָן גרינע, ווען לאָזט זיך אויס געלע און ווען הויבּט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך און ציהט זיך סטיינ־געס, עס שעמערירען אין די אויגען סטיינגעס, אַ גאַנצער באַרג מיט סטיינגעס, אָהן איין עק סטיינגעס און סטיינגעס און סטיינגעס...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה: פייוועל כל־בוניק האָט אוועקגערופען דעם רבּי'ן אויף אַ סוד און האָט זיך אָפּגע־סוד'עט מיט איהם אָקעגען אַ שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פייוועל זיך געווישט דעם שטערן מיט אַ גרויסער רויטער פעטשיילע —

עס האָבען פון איהם גערונען טייכען שוויים. און דער רבי רב זרחל איז געווען מאָדנע צעטראָגען, שטארק צעפלאָכטען און פערטראַכט, כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו איהם. און אַז די רביצין איז געקומען פונ׳ם מארק, האָט זי דער רבי אָוועקגערופען אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו ער האָט זיך גע׳סוד׳עט מיט פייוולען, און עס האָט לאַנג נישט געדויערט, האָט זיך געלאָזט הערען אַ געשריי: „סע קאָן ניט זיין ?!"... און באַלד האָט דער רביצינ׳ס פנים זיך אָנגעצונדען מיט אַ מאָדנע פייערעל, מיט אַ מין שיין, וואָס מיר האָבען שוין לאַנג אויף איהר פנים אַזעלכעס ניט געזעהען.

— היינט לאָז איך אייך פריי, היינט לערענט מען ניט! — האָט אונז דער רבי געגעבען צו וויסען און צעלאָזט דעם גאַנצען חדר, און נאָר איך איינער, דעם רבי׳ס קעסט־קינד, בין געבליבען, און דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען, וואָס איך וועל זיין דערביי.

וואָס „דערביי" — האָט קיינער ניט געוואוסט; נאָר פערשטאַנען האָט מען, אַז דאָ מוז עפּיס זיין, אַ שמחה אָדער אַזוי אַ מין זאַך, וואָס ס׳איז כדאי דערביי צו זיין.

און איך בין דערביי געווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין אַ חאַפּ געטהאָן:

— אוי, אַ מכה איז מיר, ניטאָ קיין לעקאַך!

האָט איהר דער רבי געענטפערט:

— למאי, ס׳איז קיין בראָנפען אויך ניטאָ?

האָט זיך אַריינגעמישט פייוועל כל־בוניק אַליין:

— דאָס נעם איך אויף זיך...

בקיצור, ס׳איז געוואָרען אי לעקאַך, אי בראָנפען, אי פאַרבייסען, און תיכף נאָך מעריב זענען זיך צענויפגעקומען אַ מנין אידען פון אונזער בית־המדרש, און בתוכם רב משה־שמואל דער חזן, רב העניך דער סופר און רב עוזר דער שמש, און מע האָט געשריבען תנאים:

— ה״ה החתן מוהר״ר... — אַזוי האָט געלייענט רב העניך דער סופר מיט אַ ניגון. — מוהר״ר, מוהר״ר...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק גע־טהאָן אויפ'ן חתן.

— מוהר"ר שרגא־פייביש־נעציל ברב נח־מרדכי־ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק גע־טהאָן אויף דער כלה.

— מרת פעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש...

— מרת פעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש... החתונה תהיה למזל טוב, אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פאָרגעקומען אַ שטילע סצענע אָהן ווערטער, דהיינו: דער סופר האָט אַ קוק געטהאָן אויפ'ן רבי'ן, דער רבי האָט אַ קוק געטהאָן אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ'ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ'ן סופר, דער סופר — אויפ'ן רבי'ן, דער רבי — ווידער אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ'ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ'ן סופר, און אַזוי ווייטער... דאָס, ווען מע זעצט איבער אויף ווערטער אין וואָס פאַר אַ שפּראַך ס'נים איז, וואָלט אויסקומען אַזוי:

דער סופר צום רבי'ן: נו? וואָס שווייגט איהר? איהר זענט דאָך דאָ דער מחותן?

דער רבי צו דער רביצין: פון וואַנען זאָל איך וויסען? פרעגט ביי איהר...

די רביצין צום חתן: חתן, וואָס שווייגסט דו? סאַי ווי סאַי אַלע הוצאות אויף דיין קאָפּ...

דער חתן צו דער כלה: ביי מיר האָט מען גע־פועל'ט אפילו מאָרגען; וואָס זאָגסט דו, פעסעלי?...

די כלה צום סופר: פרעגט דעם טאַטען, חאָטש איך ווייס פריהער, אַז דער טאַטע וועט הייסען אָפּלעגען...

בקיצור, ס'איז געבליבען, אַזוי ווי ס'איז ערב ראש חודש, זאָל די חתונה זיין חצי חודש, דאָס הייסט, אין אַ פּאָר וואָכען אַרום, וואָרום ווי נים ווי — עפּיס דאַרף מען דאָך אויפנעהען,

ע פּ י ס דאַרף מען דאָך צוגרייטען... און אַז מע האָט צעבראָכען דעם טעלער און געזאָגט: „מזל טוב! מזל טוב!“ — האָב איך בעמערקט, אַז דער רבי רב זרחל איז געוואָרען טוידט, ווי אַלע טוידטע; אַזוי ווי דער טעלער האָט זיך צעבראָכען, אַזוי האָט זיך ביי איהם דאָס האַרץ צעבראָכען אויף שטיקלעך... איך האָב אַליין געהערט פון איהם, ווי ער האָט אַ זאָג געטהאָן צו רב משה־שמואל דעם חזן ביי׳ם ערשטען גלעזעל בראָנפען, וואָס פון איין קוק אויף דעם איז ער שוין געוועזען בגילופין:

— קומט אַ פרעמדער איד און האַפּט אויס דעם קוילעטש — וואָס? ווער? ווענען? אך־אָך־אָך!...

— עט, — האָט איהם אָפּגעענטפערט רב משה־שמואל דער חזן, וואָס האָט שוין העכער אַ האַלב גלעזעל בראָנפען אָפּגעטרונקען און די צונג האָט זיך איהם שוין עפּיס ווי געפּלאָנטעט. — עט, מילא, בע! גאָט זאָל געבען נחת פון דערוויי׳טען... אם ירצה השם, ישועות ונחמות אויפ׳ן כלל, כלל ישראל!...

— אַי, שוין צייט, שוין צייט! שוין לאַנג צייט! — האָט אונ־טערגעהאַלטען רב העניך דער סופר, געקוקט אויפ׳ן גלעזעל און אויפ׳ן פלעשעל שמאַרק דיפּלאָמאַטיש, אַפּנים, זעהר געהאַט חשק, מע זאָל דאָס איהם אָנגיסען נאָך אַ מאָל...

— אָמן! — האָט זיך אָנגערופען רב עוזר דער שמש, וואָס וויל ניט וויסען פון קיין שום מעשיות, און האָט איבערגעקעהרט דאָס גלעזעל אָהן צערעמאָניעס גלייך אין מויל אריין.

און חתן־כלה זענען געזעסען אויבען־אָן, איינס נעבען דאָס אַנ־דערע גאַנץ נאָהענט, אַזוי נאָהענט, אַזוי פּעסט, אַז איך האָב בשום אופן ניט געקאָנט אריינשטופען זיך צווישען זיי אין מיטען; נאָר פון דער ווייטען האָב איך גאַנץ גוט געזעהען, — איך האָב נישט קיין נידעריגע ראיה — אַז א י ה ר האַנד איז געוועזען אין ז י י ן האַנד; עס האָט איהר געפלאַמט דאָס פּנים; די אויגען האָבען איהר געברענט. זי האָט מיט אַ מאָל בעקומען חן, געוואָרען שען, שען ווי די וועלט! וואו זענען אהינגעקומען איהרע רויטע האָר?

וואו האָבען זיך בעהאַלטען איהרע קליינע פונ'ם פּנים? זי איז גע-וואָרען, זאָג איך אייך, מלא חן!...

און נישט נאָר יענעם אויפדערנאַכט — די גאַנצע צייט, וואָס מע האָט זיך געגרייט צו דער חתונה, האָט פּעסעלי געשיינט ווי די זון אים תמוז, געוואָרען פון טאָג צו טאָג שענער און שענער. נאָר דעם טאָג פון דער חופּה איז זי שוין געווען ניט דאָס, מחמת זי האָט געוויינט, שטאַרק, שטאַרק געוויינט, געגאָסען, ווי אַ בערעזע-נע. אפשר האָט איהר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי וועט ניט מאַכען קיין גרויס גליק מיט איהר אויסדערוועהלטען, מיט איהר בעשער-טען?... און אפשר האָט איהר באַנג געטהאָן דער פאָטער, וואָס בלייבט אַליין, עלענד ווי אַ שטיין?...

נאָר אויב פּעסעלי'ן איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט איהר פאָטער, איז דעם פאָטער געווען טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאָכטער! דער רבי רב זרחל האָט ניט געוויינט, — וואָס איז ער אַ אידינע, ער זאָל וויינען? דער רבי רב זרחל איז גלאַט אויסגעגאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט ווי אַ ליכט.

אַז מע האָט געהאַלטען ביי'ם געזעגענען זיך, איז פאָרגעקומען אַזאַ מין סצענע: די פּעקלעך — א י ה ר בעטגעוואַנד מיט די מלבושים און ז י י ן קאַראַבקע מיט סחורה — זענען שוין גע-ווען איינגעפּאַקט אינאיינעם און געלעגען אין וואָגען; פייוועל כּל-בוניק איז געשטאַנען מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל און געוואַרט, אַז פּעסעלי זאָל געהן קריכען אין בויד אריין; די רביצין איז געשטאַנען אויסגעצויגען ווי לאַנג זי איז, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף צוויי פינגער און געקוקט אויפ'ן רבי'ן מיט אַ מאָדנעם קוק, ווי איינער רעדט: „באַגראָבען זאָל איך דיך מיט דיינע קורצע פיס, וועסט זיך אַמאָל געזעגענען מיט איהר, צי ניין?"...

דער רבי רב זרחל האָט פערשטאַנען, וואָס דער קוק בעדייט, און האָט אַ זאָג געטהאָן צום איידעם, צו פייוועל כּל-בוניק, מיט אַ קול פון אַ שטשערבאַטען טעפּעל:

— המ... נו... המ... וועלען מיר זיך, הייסט דאָס, אנהויבען אָפּגעזעגענען ?

— זייט געזונט, שוועהר ! זייט געזונט, שוויעגער !

— פאָהר געזונט ! פאָהר געזונט !

— זיי געזונט, מאַמע... זיי געזונט, טאַטע !...

אָט דאָ האָט זיך פעסעלי, איין אָנגעטהאָנענע, איין איינגעוויקעלטע אין צוויי שאַלען, מיט אַ מאָל געגעבען אַ ריס, ארויפגעפאַלען דעם פאָטער אויפ׳ן האַלז מיט אַ געוויין, מיט אַ יאָמער, מיט אַ געשריי :

— טאַ־טע !... זיסער, טייערער טאַטע !...

וויפיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה געווען אין גאַס האָבען אַלע געוויינט : פעסעלי און דער רבי און די רביצין, און פייוועל כל־בוניק, און איך, און רב לייזער דער בעל־עגלה, וואָס איז געזעסען אויף דער קעלנע אָנגעגרייט מיט דער בייטש, און זיינע אַלע פּאַרשוינען, די וואָס אין בויד און די וואָס פּאָרעטש אקעגען, און דוואָסי די שמש׳טע, דער רביצינ׳ס אַ שכנה, אַ קראַנקע נעבאַך, און דוואָסי׳ס עלטערע טאָכטער זלאַטקע, אַ קאַלטענעוואַטע געלע מויד מיט שווארצע צייהן, וואָס האָט געהאַלטען אַ קליין קינד אויף די הענד, און אַקולינא די גויע, וואָס פערשטעהט איטליכס וואָרט אידיש, און חלאַוונע דער שוסטער, וואָס איז געקומען אָפּנעמען פאַר די שטיוועל פעררירכטען און ס׳איז נים געווען, און גלאַט אַ איד, אַ ווילד־פרעמדער גאָר, וואָס איז געגאַנגען פאַרביי, האָט ער דערזעהען, מע פאָהרט אוועק, און האָט דערהערט, מע וויינט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געזיפצט שטילערהייד און אויך געווישט די אויגען...

לייזער האָט אַ קנאַק געטהאָן מיט דער בייטש : „פּאַשאָל“ — און די פערדלעך האָבען זענעבען אַ ריס דעם וואָגען, און די בויד איז מיט אַ רעש אוועק־אוועק...

לאַנג־לאַנג זענען מיר נאָך געשטאַנען אַלע אין דרויסען און געקוקט אהין, וואו די בויד איז פערפאַלען געוואָרען, און נאָך אַ סימן

פון שטויב איז געבליבען שטעהן אין דער לופט, און א ריח האט זיך געלאזט הערען פון די פערד און פון די אנגעשמירטע רעדער.

— אוועקגעפאהרען! — האט זיך אנגערופען דער ווילד־פרעמדער איד, וואס איז געגאנגען פערביי, גלייך ווי ער האט אונז דא דערצעהלט עפים א נייעס, וואס אהן איהם ווייסט מען נים.

— אוועקגעפאהרען! — האט איהם דער רבי רב זרחל געענטפערט, גלייך ווי יענער האט געווארט אויף דעם דאזיגען ענטפער.

— אוועקגעפאהרען! — האבען מיר אלע א זאג געטהאן, גלייך ווי מיר וואלטען זיך דא אנגעזאגט איינס דאס אנדערע מי יודע וואס פאר א בשורה...

באשעפעניש

געשריבען אין יאהר 1903

באַשעפעניש

א.

איינמאָל אין אַ פרייטאָג, זומער איז דאָס געווען, זענען מיר געגאַנגען פון חדר אהיים עטליכע יונגלעך מיט אַ מאָל. געגאַנגען זענען מיר גיך, כמעט געלאָפען, וואָרום, ערשטענס, האָט מען אונז געלאָזט פריי אויף שבת אהיים, און, צווייטענס, זענען מיר געווען הונגעריג און אויף אונז האָט געוואַרט אַ היים ראָסעלפליישעל מיט פרישער שמעקענדיגער חלה.

פּלוצים האָט איינער פון אונזער חברה אויסגעשריגען אויף אַ קול: „אוי, אַ פויגעלע!" — און מיר האָבען זיך אַלע אָפּגעשטעלט.

ווי אַ קניילעכין, איז געזעסען אויף דער ערד, מיט'ן קעפּעלע אַרויף, אַ קליין יונג פויגעלע, מיט נאָך גאָר אַ געל פּיסקעלע. דאָס פויגעלע האָט נעבאָך געציטערט, צעלאָזט די פעדערלעך, געטרייסעלט זיך, געפּלאַטערט, געמאַכט מיט די פליגעלעך, געעפענט אַלע מאָל דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און אַרויסגעלאָזט אויף אַ הייזעריג קול'כעל: „פּי!"... און עס האָט זיך אויפגעכאַפּט ביי אונז אַ געפיהל פון רחמנות, און מיר האָבען אָנגעהויבען קלערען: וואָס טהוט מען מיט'ן פויגעלע? דער האָט געזאָגט: מע בעדאַרף דאָס לאָזען זיצען אויף דער ערד, ביז דעם פויגעלע'ס „מאַמע" וועט קומען. דער האָט געגעבען איין עצה, מע זאָל דאָס געבען אַ וואָרף אין דער הויך, וועט דאָס אוועק-

פליהען. און דער האָט געדרונגען, אַז מע בעדאַרף דאָס נעמען אחיים. נאָר אַז ס'איז אַ רחמנות, אַ „צער בעלי־חיים" — דאָס האָ־בען אַלע מודה געווען.

און מיר האָבען געבראַכט דאָס פויגעלע אחיים, פערגעסען, אַז מיר זענען הונגעריג, גענומען דאָס האַרעווען, דעם געגעבען וואַ־סער אין פּיסקעל אַריין — דאָס פויגעלע האָט אַזוי לאַנג געציטערט, געפּינטעלט מיט די אויגעלעך, געטרייסעלט זיך און געפּלאַטערט ביי אונז אין די הענד, ביז עס האָט פערוואָרפען דאָס קעפּעל אויף אַ זייט, די אויגעלעך פערגלאַנצט און... ס'איז געווען טוידט.

„אויף וואָס האָט דאָס פויגעלע געלעבט? צוליעב וואָס און צוליעב וועמען איז דאָס בעשאַפען געוואָרען? אויף וואָס האָט מען דאָס בעדאַרפט אויף דער וועלט?"... — דאָס זענען געווען די מחשבות, וואָס האָבען מיר געפּיקט אין מח און האָבען נישט געהאַט דערויף קיין ענטפער.

אין אַ האַלבע שעה אַרום האָבען מיר דאָס פויגעלע מיט גרויס כבוד מלוה געווען, אויסגעגראָבען אין גאָרטען אַ טיעף גריבעלע, איינגעוויקעלט דאָס פויגעלע אין תכריכים (אין אַ ווייסער קרייקע פון אַ נאָזטיכעל), מקבר געווען דאָס און געשטעלט דערויף אַ צאָם — אַ ברעטעל מיט איין אויפשריפט:

ד אָ ל י ג ט ד אָ ס ק ל י י נ ע פ ו י ג ע ל ע צ פ ו ר ב ן ב ל ק.

און גע'חתמ'עט אַלע נעמען פון די, וואָס האָבען זיך עוסק געווען אין דער קבורה: בערעל, יוסיל, דוד, מאָטעל, קלמן, געצעל...

דער פריילעכער וואַרעמער זומער איז איבערגעפלויגען. געקו־מען דער נאַסער אָסיען מיט די פערוויינטע קאַלטע טעג. דער רע־גען האָט אַראָפּגעשמיסען די „מצבה", פערשאַרט דעם קבר, און די מעשה מיט'ן פויגעלע איז פערגעסען געוואָרען, ווי אַלץ, וואָס די ערד פערדעקט. נאָר אַמאָל, אַז איך דערמאָן זיך אין'ם פויגעלע „צפור בן בלק", שטעלט מיר זיך פאָר ב אַ ש ע פ ע נ י ש.

ב.

באשעפעניש איז געווען דעם רבי רב זרחל׳ס א קינד, א מיידעל א קאליקע, א הויקער, משטיינס געזאגט. וויפיעל ס׳איז אלט גע־ווען — ווייס איך נים. נאר געהאט האט דאס איין אלט געקנייטשט פנים׳על, צוויי לאנגע דארע הענטלעך, שיטערע הערעלעך, קליינע שווארצע, גלאנצענדיגע מייזעגאוויגעלעך. די פיסעלעך האט דאס געהאלטען בסדר אונטער זיך, שטענדיג געזעסען אויף איין ארט, נישט געקאנט געבאך געהן.

און דער ארט פון באשעפעניש איז געווען צווישען אויווען, אין א ווינקעלע, אויף דער הוילער ערד, — דארט האט דאס גע־געסען, דארט האט דאס געטהאן אלסדינג, תמיד געווען שטיל, מע האט נישט געהערט פון דעם קיין פיפס, אזוי אז טעג פלעגען אוועקגעהן, גאנצע טעג, וואס מע האט פערגעסען, אז ס׳איז פאר־האן א באשעפעניש אויף דער וועלט.

האט מען דעם דערלאנגט א שטיקעל ברויט, האט דאס אויס־געצויגען א לאנג טרוקען הענטעל מיט דינע, מאדנע אויסגעבויגע־נע, טרוקענע פינגערלעך, ווי ביי א מאלפע, א חאפ געטהאן דאס שטיקעל ברויט און צוגעטראגען גלייך צום מויל. און א מויל האט דאס געהאט אזא גרויס, אז א גאנצען עפעל אריינגעחאפט און נים ארויסגעזעהען.

— באשעפעניש! געבען דיר א שטיקעל צוקערלעקאך?
— באשעפעניש! שמאלץ מיט בולקע וועסט דו עסען?
— באשעפעניש! ניסלעך וועסט דו קנאקען?
— באשעפעניש! אין קנעפלעך וועסט דו שפיעלען?

אזוי האבען מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים, עכברושים, זיך געררייצט מיט באשעפעניש. נאר באשעפעניש האט נים גע־ענטפערט גארנים, נאר אויסגעצויגען אלע מאל דאס דארע הענטעל מיט די דינע פינגערלעך און געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א

הונגעריג הינטעל בשעת סע מיינט, אז אָט־אָט ווארפט מען דעם א ביינדעל.

— א שטומע צונג! — האָט אונז קלאָר געמאַכט יעקב־אלי, דער עלטערער פון אַלע חברים, טאַקי דעם רבינ'ס א יונגעל, א נארישער בחור מיט געשוואָלענע באַקען. — א שטומע צונג, קאָן ניט רעדען, ווייסט נאָר עסען, נאָר עסען, תמיד הונגעריג, א קישקע אָהן א דנאָ...

זעלטען־זעלטען האָט זיך באַשעפעניש געלאָזט הערען, אַרויס־געלאָזט א מאָדנע מין געלעכטער, וואָס מע האָט דאָס געקאָנט אָננעמען אי פאַר א געלעכטער, אי פאַר א געוויין, אי פאַר א הוס־טען. דעמאָלט פלעגט זיך די רביצין, זרחליבע, צעשרייען אויף איהר:

— באַשעפעניש! וועסט ניט אַנשטומט ווערען, באַשעפעניש?

באַשעפעניש האָט פערשטאַנען, אז וויבאַלד מע רופט דאָס „באַשעפעניש", איז ניט גוט. א סימן, אז עס האַלט ביי קלעפּ.

און קלעפּ פלעגט באַשעפעניש לייזען אָפּט, כמעט אַלע טאָג, און צום מיינסטען — פון דער מוטער. זרחליבע, אז ס'איז איהר געוועז אָנגעזאָלעט אויפ'ן הארצען, האָט זי איהר גאַנצע ביטערע נשמה אויסגעלאָזט צו באַשעפעניש.

— אוי, באַשעפעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך! גוואַלד, וואָס לעבט אַזעלכעס אויף דער וועלט?!

ג.

ליעב האָט מען באַשעפעניש קיינער ניט ליעב געהאַט, נאָר רחמנות האָט מען אויף דעם געהאַט, און מעהר פון אַלע — דער רבי רב זרחל.

— א צער בעלי־חיים! — אַזוי פלעגט ער זאָגען, קוקען אויף דעם פון דערווייטענס מיט גרויס רחמנות און זיפצען שטילערהייד, און אז די רביצין האָט ניט געזעהען, פלעגט ער דעם אונטערטראָ־גען אַמאָל א שטיקעל ברויט, אַמאָל א קאַרטאָפלי און אַמאָל א

טרונק וואסער. און אז ער האט אונז געזעהען סמאצקען א קאנ־פעקטעל, אדער מיר קנאקען ניסלעך, פלעגט ער אונז זאגען, אז אויב מיר ווילען פערדיענען א מצוה, זאלען מיר באשעפענישען אויך שענקען א פאר ניסלעך... די רביצין אליין פלעגט דעם אויך געבען עסען און טרינקען, נאר געטהאן האט זי דאס אהן רחמנות, אהן הארץ, אריינגעשטופט עסענווארג אין הענטעל אריין, ווי איי־נער זאגט: נא, ווארג זיך!

די ערשטע צייט האבען מיר, חדר־יונגלעך, פאר באשעפעניש פשוט מורא געהאט, נישט געקאנט זעהען פאר זיך דעם הויקער, נישט געקאנט האלטען דעם משונה־ווילדען געלעכטער. נאר וואס ווייטער האבען מיר זיך מעהר און מעהר איינגעוואהנט מיט דעם, און מיט דער צייט איז דאס געווארען מיט אונז „חבר", געקענט אימליכען ביי'ם נאמען, און פארנאכט, בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז געווען אין בית־המדרש און די רביצין אין שטאדט, און מיר האבען געשפיעלט אין „אבינו־מלך", אין „קאמער־קאמער", אין „עקאך און מקח" וכדומה אזעלכע שפיעלען, וואס מע קאן שפיעלען מיט מיידלעך און וואס אפילו פעסיל דעם רבינ'ס טאנצט אין קאהן, — האבען מיר דעמאלט באשעפעניש אויך אריינגע־נומען אין קאהן אריין צווישען חברה, זי זאל מיט אונז שפיעלען חאטש פון דערווייטענס. און אוי האט באשעפעניש דעמאלט גע־קוועלט, געקוועלט! געעפענט דאס גרויסע מורא'דיגע מויל אויף א מייל און געלאכט מיט'ן ווינענדיגען געלעכטערעל. און אריינ־געקומען דער רבי אדער די רביצין — אזוי איז דאס אנשווינגען גע־ווארען, ערנסט, טרויעריג, פערזארגט, גלייך ווי גאר ניט געווען.

א לשון האט באשעפעניש געהאט — א משונה־מאדנע שפראך, וואס ניט איטליכער האט דאס געקאנט פערשטעהן. אויף ברויט האט דאס געזאגט „טוידט", אויף וואסער — „טארבערלי", אויף קנעפלעך — „פענדלעך", אויף עפעל און אויף קארטאפלים — „טאַ־פעצים", און אויף א יונגעל — „מעצוצעלי". פאר וואס איז אויס־געקומען, אז א יונגעל איז „מעצוצעלי" — דאס ווייס איך ניט...

— מעצוצעלי! מעצוצעלי! נאַ דיר אַ פענדעלי, דיבע מיר אַ טאַפּעצי, אַ מיטעלי אַ טוידט...

דאָס האָט געהייסען:

— יונגעלע! יונגעלע! נאַ דיר אַ קנעפּעלע, געב מיר איין עפּעלע, אַ שטיקעלע ברויט.

אויך זינגען האָט באַשעפעניש געקאָנט מיט אַ קול פון... אַ פלעדערמויז. אַז קיינער איז ניט געווען, פלעגט זיך עס צעלאָזען, עפענען דאָס ברייטע מיילכעל, אויסציהען דאָס דינע העלזעל און זינגען עפּיס אַזעלכעס, וואָס קיין מענש האָט ניט געקאָנט פערשטעהן, און אויסלאָזען אַלע מאָל מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טודעלי הו־הו!
טודעלי הו־הו!

קומט־אָן די רביצין און דערהערט, מע זינגט, — צעשרייעט זי זיך:

— באַשעפעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך, האָסט זיך שוין צע־זונגען?

דערהערט, די מאַמע בייזערט זיך, בעהאַלט באַשעפעניש דאָס קעפּעלע צווישען די פּלייצעס, ווי אַ טשערעפּאַשקע, און ווערד אנשוויגען.

ד.

אין שטאָדט איז באַשעפעניש געווען אַ שם־דבר. אַלע האָבען דאָס געקענט, געהאַלטען אין מויל. האָט זיך ביי עמיצען געטראָפען איין אומגליק, געשטאָרבען אַ יונגענד פון אַ קימפּעט, אַ כלה פאַר דער חופה, אָדער אַזוי אַ מענש, אַ טאַטע פון קינדער, — איז באַשעפעניש געקומען אויפ'ן זינען:

— ווי דענן? אַזעלכעס, ווי באַשעפעניש, ווען ניט שטאַרבען! האָט קיין מורא ניט, גאָט ווייסט וואָס ער טהוט!...

ניט מחמת עמיצער האָט דעם נישט פערגונען דאָס לעבען — חס וחלילה! גערעדט האָט מען פון דעם נאָר מצד רחמנות, און

נאָר מצד דעם, וואָס גאָט איז טאַקי אַ גרויסער גאָט און פּיהרט דאָס וועלטעל זיינס מיט פּיעל שכל און מיט גרוים חסד, נאָר פון דעסטוועגען מאַכט זיך אַ מאָל, ער זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעה, אז ער טהוט־אָפּ עפּיס נישט אַזאַ גלייכס. למשל, אָט איז ביי רב זרחלען אַליין געווען אַ יונגעל, אַ לוי־יצחק'על, נאָכ'ן באַרדיטשעווער רב האָט ער געהייסען. איז דאָס געווען אַ לוי־יצחק'על אַזעל־כעס, וואָס ווען דאָס וואַכסט־אויס — איז גאָט ווייסט וואָס פון דעם וואָלט געווען! צו עלף יאָהר האָט מיט איהם געזידיגט זיך די שטאָדט. די שטאָדט? — די וועלט האָט מיט איהם געקלונגען! נו, נעמט ער ניט און שטאַרבט אַוועק אין דריי־פּיער טעג?

איהר מיינט, פון וואָס? דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אַז פון איין אָנצינדונג אין מח. רב זרחל האָט געדרונגען, אַז פון'ם לער־נען — ער האָט צו־פּיעל געלערענט. און זרחליכע האָט גע'טענה'ט, אַז זיי ווייסען אַלע מעהר פון אַ טוידטען: דאָס קינד, זאָגט זי, איז אַוועקגעגאַנגען נאָר פון אַ גוט אויג. לייט האָבען איהר, זאָגט זי, ניט פערגונען... איין אָרעמאַן דאַרף דענן עפּיס האָבען? אַפילו קיין געראָטענע קינדער טאָר איין אָרעמאַן נישט זוכה זיין!...

פון דעמאָלט אָן איז באַשעפעניש געוואָרען נאָך מעהר מפורסם אין שטאָדט און נאָך מעהר אומגליקליך אין דער היים. די מוטער האָט דאָס ניט נעקאָנט אָנקוקען, פיינט געקראָגען, ווי אַ שפּין, „מוקצה מחמת מיאוס“, און ניט איין מאָל געשאָלטען דעם מאַן מיט טוידטע קללות, למאי ער שטעלט זיך איין פאַר דעם, למאי ער האָט אויף דעם רחמנות.

— פאַרט אַ צער בעלי־חיים! — פלעגט איהר דערויף ענט־פערען זרחל. — פאַרט אַ נפש!

— אַ נפש? — פלעגט איהם דערויף זאָגען זרחליכע. — אַ פאַרזעהעניש, אַ ווישקראָביק, אַ מאַנקאַלב, איין אָפּקומעניש פאַר פרעמדע זינד!...

ה.

— איהר ווייסט? — מאכט צו אונז איינמאל דעם רבינ׳ס יונגעל, יעקב־אלי דער נארישער בחור מיט די געשוואלענע באקען, מיט א גאנץ פריילינ פנים, גלייך ווי ער וואלט אונז װעלען אנזא־גען מי יודע וואס פאר א בשורה. — איהר ווייסט? באשעפעניש איז פארביי... געװען בתיה די רופא׳טע, זאגט זי, אז ס׳איז שלעכט. אוים באשעפעניש, איין עק!... — און בשעת מעשה מאכט יעקב־אלי אזא מינע, גלייך ווי א מענש, וואס האט אט־וואס געמאכט א געשעפט.

עס האט זיך אונז אלעמען אפגעריסען אין הארצען פון דער דאזיגער בשורה. כל זמן באשעפעניש האט זיך געהאלטען, האבען מיר דאס ווינציג־וואס געטראגען אויפ׳ן קאפ, און איצט, אז מיר האַ־בען דערהערט, אז באשעפעניש שטארבט אוועק, האט זיך אונז אלע־מען אויסגעוויזען, אז מיר האבען קענען דעם נישט יוצא געװען, ווי עס געהער צו זיין, און עס האט זיך אויפגעחאפט ביי אונז א מאדנע געפיהל, וואס מע קאן דאס אנרופען „חרטה". אויף וואס חרטה — ווייס איך אליין ניט, נאר חרטה! און מיר האבען זיך אלע אווארף געטהאן צווישען אויוען און האבען דערזעהען די רביצין זיצען נעבען באשעפעניש מיט רויטע פערוויינטע אויגען, און מיר האבען זיך פערשעמט און א ווארף געטהאן זיך צוריק.

— קומט נאר אהער, וואס אנטלויפט איהר? — האט אונז צוגערופען די רביצין און גערעדט שפילערהייד. — האט קיין מורא ניט, באשעפעניש איז נאך ניט געשטארבען, באשעפעניש לעבט נאך... חאטש אפילו, אז גאט ברוך־הוא זאל װעלען, קאן ער... ער איז א גרויסער גאט, ער קאן, ער קאן, אז ער וויל נאר... ער איז א מחיה־מתים, מאכט פון טוידט לעבעדיג... דער רבי איז ניטא, דער רבי איז אוועקגעגאנגען קויפען א׳פאלטשינע, א מאראנץ... א פאל־טשינע וועסט דו עסען, באשעפעניש, א פאלטשינע?...

אזוי האָט געזאָגט די רביצין, געבראָכען די הענד און אָנגעבויגען זיך איבער דער קראַנקער. מיר האָבען נאָך קיינמאָל ניט געזעהען די רביצין אזוי צוגעלאָזט.

באשעפעניש איז געלעגען איינגעקוטשעבורעט, ווי אַ קנויל, די אויגעלעך צוגעמאַכט, דאָס גרויסע מוראדיגע מויל אָפען, און געמאַכט מיט די טרוקענע ליפּעלעך און ארויסגעלאָזט אַ הייזעריג קווּיטשעלע, ווי אַ פערשלאָפּט פויגעלע : אי!... אי!... אי!...

געקוקט אויף באשעפעניש, האָב איך מיך דערמאָנט אין יענעם קליינעם פויגעלע מיט'ן געלען פּיסקעלע, וואָס מיר האָבען געפונען דעמאָלט אויף דער ערד, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס האַרץ, און טרערען האָבען מיך געוואָרגען, און איך האָב דערזעהען מיינע חברים פינטלען מאָדנע מיט די אויגען, שעמען זיך קוקען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אריין. און מיר האָבען זיך גענומען צו די ספרים, און אַז דער רבי איז געקומען מיט דער פּאַלטשינע, האָט ער אונז געטראָפען, ווי די סטאַטקעס, האָט ער אונז געלויבט, געזאָגט, אַז מיר זענען וואַהלע יונגלעך, וואָס מיר זיצען שטיל. און ער האָט זיך געוועצט מיט אונז לערנען, כלומרשט שטאַרק פערטיעפט זיך מיט אונז אין דער גמרא, געריבען דעם שטערן און געזונגען מיט אונז איינאיינעם דעם „אָמר רב פּפּא" גאַנץ געשמאַק. מיר האָבען אָבער גאַנץ גוט ארויסגעזעהען, אַז זיין קאָפּ איז ניט ביי דער גמרא, ניט ביי רב פּפּא, אַז זיין נשמה איז גאָר דאָרטען, צווישען אויווען, וואָרום ער האָט אַלע מאָל אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק, ווי, להבדיל, אַ קוה אויף איהר אָרעם קעלבעל נעבאַך, און האָט ארויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ טיעפען-טיעפען זיפץ, אַ שווערען-שווערען קרעכץ, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ האָט מיר אויסגעריסען אַ שטיק האַרץ.

ו.

— שוין! שוין! שוין! איהר קאָנט שוין געהן צוריק אַהיים!...

אַזוי האָט אונז אויף מאָרגען אין דער פריה יעקב־אלי, דעם רבינ'ס יונגעל, דער נארישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, אָנגעזאָגט אַ בשורה, געשפּרונגען אונז אַקעגען אויף איין פוס.

— אַהיים? וואָס איז די מעשה?

— די מעשה? דער טאַטע, די מאַמע און מיר אַלע וועלען באַדאַרפען זיצען שבעה, נים טאָרען לערנען אַ גאַנצע וואָך, וואָרום באַשעפעניש איז געשטאָרבען.

— געשטאָרבען?

— געשטאָרבען, היינט ביינאַכט געשטאָרבען. דאָס לויף איך צו די שמשים פון דער חברה קדישא.

מיר בלייבען ערשטוינט.

פון איין זייט אַזאַ בשורה, וואָס באַשעפעניש נעבאך איז געשטאָרבען! פון דער אַנדערער זייט אַזאַ שמחה, וואָס מע וועט זיין אַ גאַנצע וואָך פריי... זומער־צייט. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי אַ שפּיעגעל. קיין שפּריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן באַקט. מע וועט קאָנען געהן צום טייך באָדען זיך אַ גאַנצען טאָג און חאַפּען פישלעך. פאַר פרייד הויבט מען אָן טאַנצען, בלעקען און מעקען, ווי די קעלבלעך, און מאַכען משוגענע העויות: איינער פערקרימט דאָס פנים, ווי אַ מאַלפּע, און מיאַוקעט, ווי אַ קאַץ. דער אַנדערער ענטפערט איהם „האַוו־האַוו", ווי אַ הינטעל. און דער דריטער קוואַקעט, ווי אַ קאַטשקע: קוואַ־קוואַ־קוואַ! דער פערטער דרעהט זיך אויף איין פוס, ווי אַ ראָד, און זינגט בשעת מעשה אַ ליעדעל:

איינס־צוויי־דריי,
יאָדער־לידער־ליי,
אָקען־באָקען
מיט די גלאָקען...

און דער פינפטער גיט זיך אַליין דריי פּעטש אין בײדע באַקען, גלאַט אַזוי, אָהן ווערטער, און לאָזט זיך לויפען משוגענערווייז אין דער וועלט אַריין, און נאָך איהם לאָזען זיך לויפען אַלע איבעריגע ווייסע־חברה'ניקעס. און נאָר איך איינער, איך, וואָס האָב געקענט באַשעפעניש מעהר פון אַלעמען, ווייל איך האָב געגעסען אַמאָל ביי'ם רבין קעסט, בלייב שטעהן צוגעקאָוועט, נישט צו קאָנען זיך ריהרען פונ'ם אָרט.

„געשטאָרבען? — טראַכט איך מיר. — וואָס הייסט דאָס, אייגענטליך, „געשטאָרבען"?... צוליעב וואָס האָט דאָס געלעבט? און למאַי איז דאָס געשטאָרבען?"...

און איך לאָז מיך געהן אין חדר אַריין אַ קוק טהון חאָטש פון דער ווייטען, *ווי אַזוי שטאַרבט מען*. ווי אַזוי איז, אַז מע שטאַרבט?...

צוגעגאַנגען צו דער טהיר, דערהער איך אַ מאָדנע געוויין מיט אַ שרעקליך יאָמערען, מיט אַ משונה־ווילדען ניגון פון ווייבערשע תחינות:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס האָב איך דיך באַדאַרפט נעבוירען, אַ מכה איז מיר אַ גרויסע? וואָס איז, משטיינס געזאָגט, געווען דיין לעבען אויף דער וועלט? וואָס האָט גאָט געהאַט צו דיין נשמה די אומשולדיגע, זי אַראָפּברענגען פון זיין הייליגען שטוהל אַהערצו־צו אויף צו מוטשען זיך, זיין איין אָפּקומעניש פאַר פרעמדע זינד, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען? בעסער וואָלסט דו אויסגערונען ביי דיין מאַמען אין בויך, איידער איך האָב דיך געבוירען אויף צרות מיינע גרויסע! בעסער וואָלט איך גאָרניט דערלעבט דיך צו באַגראָבען, אַ שלאַק האָט מיך געטראָפען אַ גרויסער! אַ ליכטיגען גן־עדן זאָלסט דו דערפאַר האָבען, אַ גוטער מליץ חאָטש זאָלסט דו דאָרטען זיין, זיך מיהען פאַר דיין טאַטע־מאַמע, פאַר די איבעריגע קינדער און פאַר אַלע אונזערע ליעבע און געטריי־ע!...

עם פּאַלט־אָן אויף מיר אַ שרעקליכע מרה־שחורה. איך וויל אַנטלויפען, נאָר עס ווילט זיך מיר אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרט אין חדר? איך עפען־אויף די טהיר און איך דערזעה: אויף דער ערד ליגט עפּיס אַ זאַך, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, צוקאָ־פּענס ברענט אַ ליכטעל, און די רביצין זיצט דערנעבען, די פיס אונ־טער זיך, שאָקעלט זיך און וויינט און קלאָגט אַלץ מיט דעם זעלבען משונה־ווילדען ניגון. אַקעגען איהר שטעהען דריי ווייבער, נאָהענטע שכנות, בתיה, פּעסי און סאָסי, צעגויפגעלעגט די הענד אויפ׳ן הארצען, און קוקען אויף דער רביצין מיט אַזעלכע משונה־ווילדע פערקרימטע פּנים׳ער, וואָס ווען ניט באַשעפעניש, וואָס ליגט אויף דער ערד, בעדאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען, מע זאָל ניט צעזעצט ווערען פאַר געלעכטער. די דאָזיגע דריי שכנות זענען געקומען העלפען בעוויינען באַשעפעניש; נאָר געוויינט האָבען זיי אויף די לעבעדיגע, בעוויינט טאַטע און מאַ־מע נעבאַך, וואָס האָבען געהאַט אַזאַ קאַליקע, משטיינס געזאָגט, וואָס איז געבוירען אַ קאַליקע און געשטאָרבען אַ קאַליקע...

אויך די איבעריגע קינדער דעם רבינ׳ס האָב איך געזעהען זי־צען אויף דער ערד און וויינען שטילערהייד, חוץ יעקב־אלי (יעקב־אלי איז דאָך אַוועקגעשפּרונגען אויף איין פוס צו די שמשים, מע זאָל ברענגען די מטה, מיט אַזאַ שמחה, גלייך ווי מע וואָלט איהם שיקען נאָך כלי־זמר), און ביי דער זייט, אין אַ ווינקעלע אויף אַ בענקעל, זיצט דער רבי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, די הענד אויף די קניעס. איך בין זעהר נייגיעריג צו וויסען, צי וויינט ער — ו ו י אַ ז ו י ו ו י י נ ט אַ ר ב י ?... איך טהו אַ סקריפּ מיט דער טהיר און געב אַ הוסט — דער רבי הויבט־אויף פּאַוואָלינקע דעם קאָפּ, דערנאָך — די ברעמען, און איך דערזעה רויטע אויגען. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער איז פערוויינט...

— אַהיים, דו שקאָץ איינער! — טהוט דער רבי אויף מיר אַ הוק. עס טהוט מיט מיר אַ וואָרף דאָס קדחת. איך האָפּ די פיס אויף די פּלייצעס און אַנטלויף וואו דער שוואַרצער פּעפער וואַכסט.

ז.

ביינאכט אויפ'ן געלעגער שטעלט זיך מיר פאר באשעפעניש, מיט שווארצע איבערגעצויגענע, און דער רביצינ'ס וויינען און קלאָגען קלינגט מיר אין די אויערן. איך לייען־אָפּ קריאת־שמע.

מע פערלעשט נאָר דאָס ליכט, שטעלט זיך מיר פאר באשעפעניש, מיט שווארצע איבערגעצויגענע, און דער רביצינ'ס וויינען און קלאָגען קלינגט מיר אין די אויערן. איך מאַך־צו די אויגען שטאַרק־שטאַרק, איך זאָל נים זעהען; איך פערשטעל מיר די אויערן שטאַרק־שטאַרק, איך זאָל נים הערען — עס העלפט נישט: איך זעה באשעפעניש, מיט שווארצע איבערגעצויגענע, איך הער דער רביצינ'ס וויינען און קלאָגען.

איך פּליים מיך טראַכטען פון עפּיס אנדערש, דערמאָן מיך בכיוון אזעלכע זאכען, וואָס מע בעדאַרף לאַכען, איך דערמאָן מיך אָן די דריי שכנות מים די פערקרימטע פּנים'ער — עס העלפט נים, עס לאַכט זיך נים! ווי איין עקבויער בויערען מיר אין מח מחשבות און געדאַנקען אַלערליי: „געשטאַרבען... וואָס הייסט געלעבט, וואָס הייסט געשטאַרבען? צו וואָס האָט באשעפעניש געלעבט? למאי איז דאָס געשטאַרבען? למאי?"...

איך דעק מיך רעכט איבער מיט דער קאָלדרע, זאָג־אָפּ „המפּיל" און ווער אנשלאָפען.

איך ווער אנשלאָפען, און עס שטעלט זיך מיר פאר א שווארצע חופּה. איך שטעה מים באשעפעניש אונטער דער חופּה. אַלע יונג־לעך פּלעסקען, זינגען:

איינס־צוויי־דריי,
יאָדער־לידער־ליי,
אַקען־באַקען
מיט די גלאָקען...

יעקב־אלי, דער נארישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, שפּרינגט אויף איין פוס און שרייעט: „מעצוצעלי! מעצוצעלי!"

און דער רבי מיט דער רביצין וויינען און קלאָגן. באַשעפעניש קוקט מיר אין פּנים אַריין מיט רחמנות, מיט געבעט, ציהט־אוים צו מיר דאָס דאַרע הענטעל מיט די אויסגעבויגענע טרוקענע פינ־גערלעך. עס ציהט מיר, עס קלעהמט מיר דאָס האַרץ. עס וואַרפט זיך אין מיר די נשמה.

— וואָס ווילסט דו, זאָג איך, באַשעפעניש, וואָס ווילסט דו? אפשר אַ פּאַלמשינע?...

איך קוק מיך צו — ס'איז גאַרניט באַשעפעניש. ס'איז גאָר אַ פויגעלע אַ יונגס, מיט אַ געל פּיסקעלע, צפּור בן בלק. דאָס פויּ־געלע ציטערט, פּלאַטערט, מאַכט מיט די פליגעלעך, עפענט דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און סע זינגט מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טורעלי הו־הו!
טורעלי הו־הו!

. . . .

. . . .

איך האָב מיר אויף — ס'איז אַ וואַרעמער, אַ שענער, אַ ליכ־טיגער זומער־טאָג. אַלע פענסטער זענען אָפען. דאָס פּישטשען פון די פויגעלעך און דאָס שמוצערען פון די היישעריקען גרילצען אין די אויהערען. מיינע צוויי שוועסטער, זלאַטקע און בליומקע, שענע מיידלעך מיט רויטע בעקלעך, ווי די פערשקעס, שטעהען אָנגעטהאָן אין גרינע ווייסע בונדעס מיט בלויע שפּריינקעלעך. די צעפּלעך פערפלאָכטען מיט רויטע סטייגעלעך. זיי שיינען, ווי די זונן, זיי בליהען, ווי די רויזען.

— שטעה שוין אויף! — זאָגען זיי צו מיר. — ניעווען־אָפּ און געה אַרויס אין דרויסען. דיינע חברים וואַרטען אויף דיר. זיי זע־נען שוין דאָ געווען צוויי מאָל. איהר זענט דאָך היינט פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי! אַ גדולה אויף אייך!

די ליעבע ווערטער „פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי" דער־קוויקען דאָס האַרץ, דערוואַרעמען די נשמה, און עס טראָגט מיך,

עס גלוסט זיך מיר לויפֿן צו מיינע חברים. נאָר אינאיינעם מיט דעם פּרייזיין פֿון חדר דערמאָן איך מיך אָן באשעפּעניש, און עס טהוט מיר ווי אַ שטאָך מיט אַ נאָדעל און אַ ריס־אָפּ אין האַרצען:

— נישטאָ באַשעפּעניש! געשטאָרבען באַשעפּעניש!

און איך לויף אַרוים צו מיינע חברים.

ח.

דרויסען איז זומער. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי אַ שפּיעגעל. קיין שפּריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן בראָט, די זונן באַקט. מיר לאָזען זיך געהן אַלע אינאיינעם צום טייך באָדען זיך, האַפּען פישלעך. און בשעת לוי־פען, בשעת באָדען זיך, בשעת האַפּען פישלעך לאָזט מיך ניט אָפּ דער געדאַנק, אַלץ יענער געדאַנק:

— נישטאָ באַשעפּעניש! געשטאָרבען באַשעפּעניש!

אַלע אויסגעטהאָן, אָדם־נאַקעט, אויסגעבאָדען זיך, אַרוים פֿון טייך, אויסגעקאַטשעט זיך אין בלאָטע, ווי די חזירים, און ווידער אַ מאָל זיך אָפּגעבאָדען, לאַנג געבאָדען זיך, געוואָרען בלוי, ווי מיל־צען, אָנגעהויבען ציטערן, קלאַפּען מיט די צייהן, — ליגען מיר שוין אויסגעצויגען אויפ'ן אָנגעגליהטען זאַמד, קעגען דער הייסער ברענענדיגער זונן, קעגען דער בלויער יאַרמעלקע פֿונ'ם הויכען הי־מעל. נאָר צוויי פֿון אונזער חבריא, חיים דער גרויסער און חיים דער קליינער, זענען נאָך אין וואַסער. זיי האָבען קונציג צענויפ־געבונדען צוויי העמדלעך אינאיינעם פֿאַר די אַרבעל, געמאַכט אַ נעץ, און זיי האַפּען פישלעך. דאָס הייסט, ס'זאָל זיין פישלעך, וואָלטען זיי געהאַפּט; דער חסרון איז, וואָס ס'איז נישטאָ קיין פישלעך. דאָס הייסט, פישלעך זענען פֿאַרהאַן, נאָר צו חיים דעם גרויסען און צו חיים דעם קליינעם אין דער נעץ אַריין ווילען זיי ניט געהן. זיי האָבען קיין חשק ניט.

— טיעפער, חיים, טיעפער! בויג זיך, חיים, בויג זיך! צום ברעג, חיים, צום ברעג, נאָר פּאַוואָלינקע די פישלעך!

אזוי קאָמאַנדיעוועט חיים דער גרויסער מיט חיים דעם קליינעם, און ביידע פישחאַפּערס געהען אָנגעבויגען ביז׳ן האַלז אין וואַסער, שלעפּען פּאַוואָלינקע די נעץ אַרויס צום ברעג, קוקען־קוקען אין העמד אַריין — ניטאָ קיין פישלעך!

— לאָזט אונז, מיך מיט מאָטלען, מיר וועלען ניכער חאַפּען!

אזוי זאָגט מאָטעל דער רויטער און שפּרינגט אַריין מיט מאָטעל דעם שוואַרצען אין וואַסער אַריין, און די נייע צוויי פישחאַפּערס אַרבייטען ניט שלעכט, געהען געשמאַק, טריט ביי טריט, רעכט אָנגעבויגען, כמעט מע פויזשעט אויפ׳ן אָפּגרונד פונ׳ם טייך.

און דער טייך פינקעלט, וויעגט זיך, שפּיגעלט־אָפּ אין זיך די בלויע יאַרמעלקע פונ׳ם הויכען הימעל, וואָס ציטערט אין וואַסער, טרייסעלט זיך אַהין און אַהער. דרויסען איז שטיל. מע זעהט נישט קיין לעבעדיגען נפש. מע הערט נישט קיין פּיפּס. דוד־ליב דער וואַסערפיהרער איז געקומען מיט׳ן פעסעל, אָנגעפילט דאָס פעסעל, אָנגעטרונגען דאָס פערדעל, און אַליין זיך אָפּגעוואַשען דאָס רויטע שענע פּנים מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד און אָפּגעווישט מיט דער פערשמאָלציוועטער פּאָלע — און אַוועק אין שטאָדט אַריין. די צוויי־דריי וועשינס, וואָס זענען געשטאַנען ביי׳ם טייך, וואָס האָבען ביז אַהער געפּאַטשט מיט די ברעטלעך איבער׳ן נאַסען גרעט, האָבען צענויפגענומען דאָס וועש אויף די פּלייצעס און אַוועק אין שטאָדט אַריין. ס׳איז שטיל און רוהיג. שטיל דאָס וואַסער, שטיל דער הימעל, שטיל אַלסדינג אַרום און אַרום. אַפילו די זשאַבעס, וואָס האָבען זיך ביז אַהער געלאָזט הערען מיט זייער „קערררר־קעררר“ און מיט זייער „בול־בול־בול“, זענען אַנשלאָפען געוואָרען. נאָך אַ מינוט — און אַלסדינג ווערד פערשטאָרבען. עס שליסען זיך די אויגען, עס גלוסט זיך, אוי גלוסט זיך ליגען מיט׳ן נאַסען לייב אויפ׳ן הייסען טרוקענעם זאַמד, ליגען, האַלב־צוגעמאַכט די אויגען, און קוקען און טראַכטען און דרימלען... פּלוצים הערט זיך אַ קול:

— געחאַפּט! געחאַפּט!

דאָס קול איז געווען מיט אַזאַ שמחה, פּונקט ווי דאָס קול פון יענע, וואָס זענען געפאָהרען מיט קאָלומבוס'ען אויפ'ן שיף, בשעת זיי האָבען דערזעהען אַמעריקאַ.

אַלע טהוען מיר זיך אַ וואָרף און אַ לאָז אַראָפּ־באַרג צום ברעג, צו די נייע צוויי פישהאַפּערס, קוקען אריין אין דער נעץ אריין און דערזעהען: עס וואַרפט זיך איין אַרבעל פון דעם העמד.

— פיש! פיש! דגים! פיש! — זינגען מיר אַלע און טאַנצען אונטער. און אַזוי ווי מיר זינגען און טאַנצען — אַז מע שפּרינגט ניט אַרויס פון דער נעץ גלייך אויף אונז אַ גרויסע, אַ גרויע, אַ מיאוסע, אַ פּאַסקודנע זשאַבע מיט צוויי נאַרישע וואַסערדיגע אויגען! און מיר לאָזען זיך אַלע לויפען הענדום־פּענדום אַרויף־באַרג, איבער'ן אָנגעגליהטען זאַמד, מיט אַ קוויטשעריי:

— גוואַלד, אידען, שמע ישראל, ראַטעוועט!!! — — — —

* * *

דער איבערשרעק, געוויינטליך, לאָזט זיך אויס מיט אַ געלעכ־טער, און חברה ווערען נאָך לוסטיגער, נאָך פריילינער. מע וואַל־גערט זיך אין זאַמד, מע קאַטשעט זיך אין בלאָטע, מע פּאָליאָסקעט זיך אין טייך. ס'איז גוט — גוט אָהן איין עק, אָהן אַ ברעג. אַ קליי־ניגקייט — מען איז פריי, אַ גאַנצע וואָך פריי! און נאָר מיך לאָזט נישט אָפּ דער געדאַנק, אַלץ יענער געדאַנק:

— נישטאָ באַשעפעניש! געשטאָרבען באַשעפעניש! געשטאָרבען! געשטאָרבען! געשטאָרבען!...

צער בעלי - חיים

געדאַנקען פון אַ נאַריש יונגעל.

געשריבען אין יאהר 1903

צער בעלי-חיים

(געדאנקען פון א נאריש יונגעל).

א.

— זאלסט זיין א וואהל יונגעלע, וואלסט דו אונז געהאלפען אנרייבען חריין, ביז מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פיש לכבוד דעם היילינגען יום-טוב.

אזוי מאכט צו מיר די מאמע ערב שבועות נאך האלבען טאג, און אינאיינעם מיט דער קעכין שאבט זי די פיש צו דער מיל־כיגער סעודה, נאך לעבעדיגע, נאך צאפעלדיגע פיש, וואס אז מע האט זיי אריינגעלעגט אין א שיסעל, א גרויסע לעהמענע געגליי־טע שיסעל מיט וואסער, האבען זיי זיך נאך געווארפען.

מעהר פון אלע האט זיך געווארפען א קליין קארעסעל נעבאך מיט א גרויס בייבעלע, מיט א קיילעכיג מיילכעל און מיט רויטע אויגעלעך. דאס דאזיגע קארעסעל האט שטארק חשק געהאט, אפנים, צוריק אין טייך אריין, האט זיך עס געווארפען, געשפרונ־גען פון שיסעל ארויס, געעפענט דאס מיילכעל, געפאטשט מיט'ן עקעל און געשפריצט מיר דאס וואסער גלייך אין פנים אריין: „יונגעלע, ראטעווע מיך!... ראטעווע מיך!"...

איך וויש־אויס דאס פנים און נעם זיך צו דער ארבייט, רייבען חריין אויף יום טוב, און טראכט מיר: „ארעם קארעסעל וואס דו ביזט! איך קאן דיר גארנישט טהון... אט וועט מען דיך נעמען צו

דער ארבייט: מע וועט דיך אָפּשאָבען, וועט מען דיר אויפּטרע־נען דאָס בייכעלע, אויסטרויבערען די קישקעלעך. נאָכדעם וועט מען דיך צעשניידען אויף שטיקלעך, ארייננלעגען אין טעפּעל אריין, בעזאָלצען און בעפּעפּערען, אוועקשטעלען אויפ'ן פייער און קאָכען און פּרעגלען, און בראָטען און בראָטען און בראָטען"...

— א רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, א צער בעלי־חיים.

— אויף וועמען א צער בעלי־חיים?

— אויף די פישעלעך.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש, אוןביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט א נאַר, און דיין רבי איז נאָך א גרעסערער, חאַ־חאַ... רייב דעם חריין, רייב!

אז איך בין א נאַר — דאָס וויים איך. דאָס זאָגט מיר די מאַ־מע אַלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אז דער רבי איז נאָך א גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר א נייעס.

ב.

איך האָב א חבר פּינילע, א שוחט'ס א יונגעל. בין איך געקו־מען א מאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהען, ווי א קליין מיי־דעל האָט געבראַכט צו זיי צו טראָגען א גרויסען גאָלאָגאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר'ס פאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, א יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען נעבאַך פונ'ם מיידעל'ס הענד, געדריגעט מיט די געזונדע פיס איהר אין בויך אריין, דערלאַנגט א פּיק איהר אין האַנד אריין, ארויסגעלאָזט אַלע מאָל א „קאַ־קאַ־קאָ" פונ'ם האַלז — געפּראָטעס־

טירט, ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט געווען קיין פּראָמאַך. האָט זי דעם האָהנ'ס קעפּעל אַריינגעלעגט צו זיך אונטער'ן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט'ן עלנבויגען און אַ זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונדען.

נאָכדעם, אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַשען די הענד און אַרויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהען, אַז אויפ'ן בחור איז געקומען אַ נייע הויט. עס האָט זיך איהם, אַפּנים, אויסגעוויזען, אַז דאָס בינדט מען איהם אָפּ די געפּענטעטע פיס און מע לאָזט איהם אָפּ פריי, צו זיינע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ נעם געטהאָן צו זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פערריסען איהם דאָס קעפּעל, מיט דער אַנדערער אויסגעפּליקט איהם עטליכע פעדערלעך, איהם אַ טובה געטהאָן און געמאַכט אַ ברכה, און חיק — מיט'ן חלף איבער'ן האַלז, אָפּגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אַריין, און אַ שליידער פון זיך. איך האָב געמיינט, ער וועט צעשאָטען ווערען.

— פיני! דיין טאַטע איז אַ גוי! — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי?

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי־חיים".

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם. — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שענע פייג גלייך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעבין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פּרו־מע מיט'ן אויגעל". אַ מויד אָהן אַ הארץ. איינמאָל האָט זי אָפּגע־שמיסען די קאַץ מיט קראַפּיווע דערפאַר, וואָס ס'האָט זיך איהר אויס־געוויזען, אַז די קאַץ האָט אוועקגעשלעפּט אַ לעבערעל פון'ם זאַלץ־ברעטעל. צום סוף, אַז זי האָט איבערגעציהלט נאָך אַ מאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט גע־האַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט, אַז מע האָט געקוילעט זיעבען עופות, האָט בעדאַרפט זיין נאָך איהר חשבון זיעבען לעבערלעך, און ס'איז גאָר געווען זעכס עופות. און ווי באַלד אַז זעכס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זיין אַז זעכס לעבערלעך, — גאָטס נסים!... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קעהרט איהר מיינען, אַז פּרומע האָט זיך גענומען צום האַר־צען, געגאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ? וויים איך וואָס — פערגעסען! אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פּאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סטאַטעטשנע אויפ'ן פּריפּעטשיק און בעלעקט זיך, גלייך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען: אַ קאַצענער מוח.

איך האָב אָבער נישט פערגעסען. ניין. איך האָב נישט פער־געסען. איך זאָג צו אונזער קעבין: „אומזיסט געשמיסען אַ קאַץ. אומזיסט גענומען אויף זיך איין עבירה — „צער בעלי חיים". גאָט וועט דיך שטראָפען".

— וועסט נישט אוועקגעהן? אָט געב איך דיר מיט דער האַנד־שירקע איבער'ן פּנים!

אַזוי זאָגט פּרומע מיט'ן אויגעל און גיט־צו:

— רבונו של עולם! פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נאַרישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז געווען איבער אַ הונט. וואָס מע האָט איהם אָפּגע־קאַכט מיט זודיג וואַסער. טאַקי זי, די אייגענע „פרומע מיט'ן אוינגעל". אַך, האָט איהם ווער געטהאָן, דעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געבילט מיט סכנות נפשות, איינגעלעגט די וועלט. דאָס גאַנצע שטערטעל איז זיך צענויפגעלאָפען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבעריגע הינד וואָס אין שטערטעל האָבען זיך אָפּגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי אַ דעה... נאָכדעם, אַז דער אָפּגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטערהאַווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און וויינען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם הארצען. איך געה־צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען אַ גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהען, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט, ווי נאָך אַ מאָל איין אָפּגעבריהטער, צענויפגענומען דעם עק און איז אוועק — אוועק.

— סטאָי, סירקאָ! — פּרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד. — וואָס אַנטלויפסט דו, נאַרעלע? איך וויל דיך דען טשעפּען?...

אַ הונד בלייבט אַ הונד. אַ שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי־חיים".

דערזעהט דער טאַטע, אַז איך פּאַרע זיך מיט'ן הונד, גיט ער מיר אַ רעכטע פּאַרציע:

— אין חדר אריין, דו הינטשלעגער!...

בין איך שוין גאָר דער הינטשלעגער.

ח.

און דאָס איז געווען איבער צוויי פויגעלעך. צוויי פּשוטע, קליי־נע פויגעלעך, וואָס צוויי שקצים׳לעך, איינער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער, האָבען דערהרג׳עט. די צוויי פויגעלעך, אַז זיי זענען אַראָפּגעפאַלען אויף דער ערד, האָבען זיי נאָך געלעבט, געזעסען צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאָך און געפלאַטערט מיט אַלע אברים.

— ריהר זיך, דו מאַפּס! — האָט דאָס גרויסע שייגעצעל אַ זאָג געטהאָן צום קלענערען שייגעצעל, און זיי האָבען גענומען די אונ־טערגעשלאָגענע פויגעלעך אין די הענד אַריין און האָבען זיי געשלאָ־גען מיט די קעפּלעך אין בוים אַריין, ווי מיר, אַשטייגער, שלאָגען די הושענא׳ס אין שטענדער אַריין, ביז די פויגעלעך זענען אויס־געגאַנגען.

— וואָס טהוט איהר דאָס! — האָב איך מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָב מיך איינגעשטעלט צו צולויפען צו די שקצים׳לעך.

— חיבא שטשאָ? וואָס איז דען? — האָבען זיי מיר געענט־פערט גאַנץ רוהיג. — צעזש וואָראָבצי! — ס׳איז דאָך נישט מעהר, הייסט דאָס, ווי פויגעלעך, פּראָסטע פויגעלעך.

— און אַז פויגעלעך, איז וואָס? אויף אַ פויגעלע איז דען נישט קיין רחמנות, קיין „צער בעלי־חיים?“

ביידע שקצים האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלייך ווי זיי האָבען זיך אויפגערעדט נאָך פון פריהער, האָבען זיי מיך גענומען צו דער ארבייט...

אַז איך בין געקומען אהיים, האָט מיין קאַפּאָטקעלע אויסגע־זאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פּסק געווען לויט מיין פערדיענסט.

— אָפּגעריסענער נאַר! — שרייט אויף מיר דער טאַטע.

מילא „אָפּגעריסענער נאַר“ בין איך איהם מוחל. פאַר וואָס קומט מיר אָבער פּעטש?!...

ו.

פאַר וואָס קומט מיר פּעטש? זאָגט דען נישט דער רבי אַליין, אַז אַלע בעשעפעניששען זענען ביי'ם אויבערשטען טהייער? אפילו אַ פליעג אויף דער וואַנד טאָר מען נישט זאַטשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי־חיים". אפילו אַ שפּין, וואָס איז שוין אַ מזיק, טאָר אויך אַ מענש נישט הרג'ענען. און ער זאָגט דאָס מיט אַ טעם: „ווען ס'זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם גאָט אַליין הרג'ענען"...

פרעגט זיך אַ קשיא: גוט. ווי באַלד אַזוי, הייגט לְמאי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אַלע טאָג?...

און נישט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג'ענען זיך דען נישט איינס דאָס אַנדערע? אָט בשעת „פּאָגראָם" האָט מען דען נישט געוואָרפען קליינע קינדער, עופה'לעך, פונ'ם בוי־דעם אַראָפּ?...

האָט מען דען נישט גע'הרג'עט אונזער שכנ'ס אַ מיידעלע — פערעלע האָט זי געהייסען — און נאָך ווי אַזוי גע'הרג'עט!!...

אַך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט! „פּעטער בעבעבע" פלעגט זי מיך רופען — איך הייס וועלוועלע — און רייסען מיך ביי דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פערעלען, רופען שויך מיך אַלע „פּעטער בעבעבע".

— אָט געהט דער „פעטער בעבעבע", וועט ער דיך נעמען אויף די הענד.

ז.

פערעלע איז געווען אַ קראַנק קינד. דאָס הייסט, אַזוי איז זי געווען נישקשה, נאָר געהן האָט זי נישט געקאָנט. נישט געהן, נישט שטעהן. נאָר זיצען. פלעגט מען זי דאַרפען טראָגען אויף די הענד

אין דרויסען ארויס. זעצען אין זאמד אריין, אויף דער זון. זי האט ליעב געהאט די זון. סכנות ליעב געהאט. פלעג איך זיך ארומ־טראגען מיט איהר, פלעגט זי מיך ארומנעמען דעם האלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט'ן גאנצען־גאנצען לייבעלע, ארויפלעגען אויף מיר דאס קליינע קעפעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע".

אונזער שכנה קרעני זאגט, אז זי קאן נאך עד היום נישט פער־געסען אט דעם „פעטער בעבעבע", און טהוט זי א קוק אויף מיר, אזוי מוז זי, זאגט זי, דערמאנען זיך אן איהר פערעלען...

בייזערט זיך אויף איהר מיין מאמע, למאי זי וויינט. מע טאר נישט וויינען, זאגט די מאמע. מע טאר נישט זינדיגען. מע דארף פערגעסען... פערגעסען...

אזוי זאגט איהר די מאמע און פערשלאגט איהר „האקע־בא־קע". און מיך טרייבט די מאמע דורך: „איך זאל מיך נישט דרע־הען פאר די אויגען, וועט מען זיך נישט דערמאנען אן דעם, וואס מע דארף נישט"...

חא־חא! ווי איז דאס מעגליך, מע זאל זיך נישט דערמאנען? און דערמאן איך זיך אינ'ם דאזיגען קינד, אזוי שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען אליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאר, ער' וויינט שוין ווידער, דער חכם! — רופט זיך אן פרומע מיט'ן אויגעל צו דער מאמען. און די מאמע טהוט אויף מיר א גיכען קוק און צעלאכט זיך:

— פארגאנגען דיר דער חריין אין די אויגען אריין? א מכה דער מאמע! ס'א הארבער חריין דאס איז! פארגעסען איהם אנזאגען צומאכען די אויגען, א צרה איז מיר!... נא דיר מיין פארטוך... וויש אוים די אויגען, נאריש יונגעל, און די נאז אין איינוועגס וויש אפ... די נאז! די נאז!...

בלומען

צעהן קליינע מעשה'לעך.

געשריבען אין יאהר 1888

אינהאלט

א) פונ'ם בארג סיני.

ב) כותל מערבי.

ג) אברהמעל.

ד) דער אוצר.

ה) איין עזות!

ו) איינגעטהיילט זיך.

ז) צוויי נשמה'לעך.

ח) איך שעם זיך.

ט) עק וועלט.

י) מלאך־המות.

א.

פונ׳ם בארג־סיני.

ביי אונז אין כתרילעווקע, פון יענער זייט בית־המדרש, שטעהט א בארג, א הויכער בארג, הויך ביז דער חמארע, ביז׳ן הימעל.

אזוי האט ער מיר אויסגעוויזען אין יענער צייט, ווען מיר האבען געלערענט אין חדר, און גערופען האבען מיר איהם „בארג־סיני״.

אין א שענעם זומער־טאג, גאנץ פריה, זענען מיר, חברה, צעהן חדר־יונגלעך, נאך יונגע קינדער, געגאנגען, מיט די הייליגע ספרים אונטער די אָרעמס און מיט די אָנבייסענס אין די הענד, אין חדר אריין.

די זון האט נאר־וואס אָנגעהויבען ארויסצוגעהן „פון איהר פור־מערפאס״ און האט צעגאסען איהרע מילדע גילדענע שטראהלען אויף דעם שפּיץ בארג.

און דער בארג איז געווען בעדעקט מיט טוי, מיט ראסע, און די ראסע האט געבלישטשעט, ווי דימענטען; ווי פערעל זענען געהאנגען די טראפען. ריין, מחיה ריין, איז געוועזען די לופט, אזוי ריין, ווי איהר קאָנט זיך נאר פאָרשטעלען.

איבעראשט, פער׳כשופ׳ט זענען מיר געווען מיט׳ן דאזיגען געטליכען אויסזיכט פונ׳ם דאזיגען געטליכען פריהמאָרגען.

— ווייסט איהר וואס, חברה? — האט זיך איינער פון אונז אָנגערופען. — ווייסט איהר וואס, חברה? לאָמיר גאָר ארויפגעהן אויפ׳ן בארג־סיני!

— ווייסט איהר גאר וואס, קינדער? — האט זיך אָנגערופען נאך איינער. — לאָמיר טאקי ארויפקריכען אויפ׳ן בארג־סיני. מיר זענען אויף איהם נאך קיינמאָל ניט געוועזען!

און מיר האבען זיך אַלע גענומען דראפען ארויף אויפ׳ן בארג־סיני; אויף אַלע פיער, אויף די הענד מיט די פיס, זענען מיר אַלע מיט חשק געקראָכען אויפ׳ן בארג־סיני.

און אז מיר זענען געקומען אויפ'ן שפּיץ־באַרג און האָבען אַ קוק געטהאָן אַראָפּ, אַראָפּ אויף דער ערד, זענען מיר פערציטערט געוואָרען.

אַזוי הויך זענען מיר געוועזען פון דער ערד, אַזוי קליין האָט אונז אויסגעוויזען די ערד.

— וואו זענען מיר, קינדער, וואו זענען מיר?

— וואו זענען מיר, זאָגסט דו? אונטער דער חמארע.

— אונטער דער חמארע, זאָגסט דו? העכער פון דער חמארע!

— העכער, העכער, — אונטער'ן הימעל!

— איהר זעהט דעם בית־מדרש, קינדער? דעם בית־מדרש זעהט איהר?

— יאָ, קוים־קוים, ווי אַ קליין שטיבעלע די גרויס.

— ווי אַ שטיבעלע, זאָגסט דו? ווי אַ טישעל די גרויס, ווי אַ בענקעלע.

— ווי אַ בענקעלע, זאָגסט דו? ווי די גמרא די גרויס, ווי מיין סידור.

— ווי דיין סידור'על, זאָגסט דו? ווי איין איי, ווי אַ וועלשען ניסעל.

— ווי אַ ניסעל, זאָגסט דו? ווי אַ פּאַסאָלי, ווי איין ארבעסעל.

— ווי איין אַרבעסעל? ווי אַ מאַהנדעל, ווי אַ מילב, ווי אַ... אַ... אַ...

און ס'איז ביי אונז אַלע געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען זיך אויסציהען אויבען, אויפ'ן באַרג, מיט די פּנים'ער ארויף.

איך האָב זיך שטאַרק איינגעקוקט אינ'ם בלויען הימעל, און מיינע אויגען האָבען דעם הימעל צו זיך צוגעצויגען, אַלץ נעהענטער און נעהענטער, אַזוי לאַנג, ביז איך האָב איהם צו זיך צוגעצויגען נאָהענט, גאַנץ נאָהענט.

אזוי נאָהענט, אַז איך האָב די האַנד אויסגעצויגען און האָב מיט מיינע פינגער זיך צוגעריהרט צום הימעל, צום קאַלטען הימעל, זיך צוגעריהרט, אָנגענומען, אָנגעטאַפּט, געהאַלטען, געהאַלטען, גע־האַלטען...

ניט נאָר די אויגען אַליין זענען געווען אין הימעל; מיין נשמה, מיין האַרץ, מיין גוף, מיין גאַנצער „איך" — איך בין אינ־גאַנצען, אינגאַנצען געווען דאָרט, אויבען, אין הימעל.

איך בין געווען אין הימעל און האָב געזעהען מלאכים. מיט די ווייסע ברייטע פליגלען זענען די מלאכים געשוואומען אונטער'ן ברייטען בלויען הימעל; זיי האָבען זיך געוויעגט און געוויעגט, גע־שוועבט און געשוועבט — און געשטאַנען אויף איין אָרט. פון זייי־ער וויעגען זיך און פון זייער שוועבען זענען געגאַנגען זיסע זעלטע־נע קולות; סע האָט זיך געזונגען און געזונגען, אַזוי שטיל געזונ־גען, אַזוי שען געזונגען, אַזוי זיס געזונגען, ווי די כהנים מיט די לויים, ווי דער „אָרגעל" אין בית־המקדש, ביי אידען פאַרצייטענס, ווי סע שטעהט ביי אונז אין הייליגע ספרים געשריבען.

און אַ גרינג, קיהל ווינטעלע איז פערביי מיר דורכגעלאָפען, און האָט מיך עטוואָס, קוים־קוים, אָנגעריהרט אין שטערן. און אַ טהייערער ריח, אַ ריח פון'ם גן־עדן, איז פערביי מיר דורכגעגאַנגען, און מיינע אויגען האָבען זיך צוגעמאַכט, צוגעמאַכט...

— אין חדר אריין, שקצים, עכברושים, הולטאַיעס! אין חדר אריין, ימח־שמו'ניקעס! האָרט, שיבעניקעס, איך וועל אייך שוין צושטעלען, ליידאַקעס, אַ בענקעלע צום רבי'ן! אין חדר אריין, פּוסטעפּאַסניקעס, כל־בו'ניקעס, אין חדר אריין!

דאָס איז געווען דער שמש פון בית־המדרש, רב יקותיאל דער שמש, אַ בייזער איד מיט אַ צעפלעצטער נאָז און מיט אַ שטענדיגען לולקע־ציבוק אין די צייהן.

און מיר זענען מיט אַ מאָל אַראָפּגעפאַלען פון'ם הימעל אויף דער ערד.

ב.

כותל מערבי.

(די איבערגעבליבענע וואנד פונ'ם בית־המקדש).

— דערצעהלט זשע מיר, איך בעט אייך, אקוראט. האט איהר, הייסט דאס, אליין געזעהען מיט אייערע אייגענע אויגען די „כותל מערבי“? אזוי, הייסט דאס? האט איהר זי גוט געזעהען? דער־צעהלט זשע מיר, ווי אזוי, און וואס, און ווען?...

אזוי האט מיין רבי זיך אנגערופען צו א אידען, וואס איז נאר־וואס געקומען צוריק פון ארץ־ישראל, פון ירושלים.

— זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, מאהלט מיר אוים אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען?

דער ירושלים־איד האט איהם אויסגעמאהלט אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען, און מיין רבי האט נעשלונגען די ווער־טער, אנגעקוועלט, געווארען ברייטער ווי לענגער, ווי א מענש, וואס נעמט־אפ א גרוס פון א נאהענטען מענשען אין א ווייטער מדינה.

דער רבי האט זיך אזוי שטארק איינגעקוקט אינ'ם ירושלים־איד, אז ער האט גאר ניט בעמערקט, ווי מיר, חברה, האבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט פונ'ם טיש, און האבען זיך ארויסגע־גנב'עט אין דרויסען ארויס, און האבען געחאפט א גליטש אויפ'ן אייז.

אז מיר זענען געקומען צוריק אין חדר אריין, האבען מיר נאך געטראפען זיי זיצען.

— כותל מערבי! — האט דער רבי געזאגט צום ירושלים־איד. — כותל מערבי! אט דאס איז אונז פארבליבען פון אונזער גאנצען בית־המקדש, פון אונזער גאנצער מלוכה! כותל מערבי! כותל מערבי!...

און דער רבי האט זיך צעוויינט.

.ג

א ב ר ה מ ע ל

אז איך האָב זיך מיט זיי בעגעגענט, זענען זיי ביידע צוזאַמען אַלט געווען כמעט צוויי הונדערט יאָהר.

— אברהמעל! מיר האָבען אַ גאַסט.

— ווער איז?

און דאָס פאָרפאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר האָבען מיך אויפ־געגומען מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

און איך האָב ביי'ם פאָרפאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר פערבראַכט די צייט מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

ביידע נידעריגע, ווייסע, ווי געפאַלענער שניי, אָהן צייהן, איינגעבויגענע, נאָר פריילּיכע, ציכטיגע, לעבעדיגע, ווייזען אויס ווי ברודער און שוועסטער, ניט ווי מאַן און ווייב.

— איך געדענק נאָך אייער זיידען, אייער עלטער־זיידען; געווען אַ וואוילער איד, גאָר אַ וואוילער, אָבער טאַקי גאָר אַ וואוי־לער, ניט אַזוי ווי היינטיגע אידען — ניין, אָבער טאַקי גאָר ניין! מיר האָבען זיך בעקענט מיט איהם, אַפנים, — וואו האָבען מיר זיך בעקענט מיט אייער עלטער־זיידען?...

ער שאַמקעט מיט די ליפּען און דערצעהלט מיר אַלטע מעשיות פון אַמאָליגע יאָהרען, און דערמאָנט ער זיך אָן י ע נ ע יאָהרען, ווערד ער ווי מונטערער, פרישער, יונגער.

— הער נאָר, סערדצע! — זאָגט ער צו דער אַלטיטשקער. — געדענקסט ניט, נשמה מיינע, ווי אַזוי האָט געהייסען דער פּריץ, וואָס זיין עלטער־עלטער־זיידע האָט פון איהם געהאַלטען די אַרענ־דע? האַ, סערדצע?

— פּ אַ ן פּ ר ז ש ע ש ר ז ש אַ נ ס ק י, — זאָגט זי — אברהמעל, פּרזשעשרזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

— יאָ, ביזט גערעכט, סערדצע, ביזט גערעכט: פּאַן פּרזשעש־רזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

און זיי פייפען אויס מאָדנע דעם דאָזיגען נאָמען מיט דער צונג.

— דאָס האָט באַדאַרפט זיין, סערדצע, ניט זעהר לאַנג, אַיאָ? ווי מיינסט דו, סערדצע?

— נישט לאַנג, אַברהמעלע, נישט לאַנג; אַ יאָהר... אַ יאָהר זעכציג אָדער זיעבעציג; נישט מעהר, נישט מעהר ווי אַ יאָהר זיעבעציג, — ענטפערט איהם די אַלטימשקע.

און דער אַלטער יונגערמאַנטשיק דערצעהלט מיר אַלערליי מעשיות, אָנעקראָטען, ביז שפּעט־שפּעט אין דער נאַכט אַריין.

— קום שוין, אברהמעניו, קום שוין שלאָפען!

און די אַלטימשקע נעמט דעם אַלטען און פיהרט איהם אָפּ פּאַר אַ האַנד שלאָפען, ווי מע פיהרט אָפּ אַ קליין קינד, און אין עטליכע מינוט ארום קומט זי אַריין צו מיר שוין אַליין, אַביסעל אויסגעטהאָן, מיט אַ ווייסען אָנגעקראָכמעלטען שלייער אויפ'ן קאָפּ און מיט עטליכע שפּילקעס אין מויל. זי זעצט זיך צו צו מיר אַביסעל שמועסען. און מיר שמועסען ווידער אַ היבשע ווײַלע, און מיר קאָנען זיך גאָר זאַט ניט אָנרעדען; דאָס הייסט, ניט איך רעד — זי רעדט, די אַלטימשקע רעדט, און איך הער זי אויס.

— איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען — זאָגט זי צו מיר, אָנגעשפּאַרט אויף די אויסגעטריקענטע עלענבויגענס — איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי שוואַך מיין אברהמעל הויבט אָן צו ווערען די לעצטע צייט. איין איבעריגע האַלבע שעה לאָז ער זיצען ביי דער נאַכט, ווערד ער מיעד און מוז געהן שלאָפען. נאָר למאי זאָל איך זינדיגען? אַ דאַנק גאָט דערפאַר. קיין סך אברהמלען, ווי מיין אברהמעל, איז ניטאָ. איך האָב נאָך פון איהם קיין איינציג מאָל, חלילה, קיין אומכבוד נישט געהאַט, קיין קרום וואָרט ניט געהאָרכט, פון דער ערשטער שעה נאָך דער חופּה ביז היינטיגען טאָג צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר. למאי זאָל איך זאָגען? איך האָב צו איהם גאָר ניט, איך האָב צו איהם גאָר ניט, און מיר לעבען זיך, ברוך השם, צופריעדען, ווי גאָט האָט געבאָטען, און צום

איבערשטען קיין טענות האָבען מיר אויך נים. ער פיהרט אונז אוים פון כמה יאָהרען, און מיר דאַרפען, חלילה, צו ליימען נים אָנקומען, און קיין פרעמדם האָבען מיר נאָך קיינמאָל נים פאַרנר־מען, געלויבם איז גאָם ברוך־הוא...

— נו, און אייערע קינדער?

— מיינע קינדער?... עך־עך־עך! גאָט ברוך־הוא האָט מיך געשטראָפט, אויסגעשטאָרבען אַלע קינדער... אייניקלעך האָבען מיר, געלויבט דער אויבערשטער, אור־אייניקלעך און אור־אור־אייניק־לעך, קיין עין הרע נים... נאָר קיין קינדער נישטאָ; אַלע אויסגע־שטאָרבען.

די אַלטיטשקע האָט זיך פערטראַכט.

אין אַ מינוט אַרום רופט זי זיך אָן צו מיר:

— וואָס זאָגט איהר עפּים אויף איהם?

— אויף וועמען?

— אויף מיין אברהמלען.

איך האָב נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס זי מיינט דערמיט, האָב איך נאָר אַ שמייכעל געטהאָן און האָב איבערגעטראָגען אונ־זער שמועס אויף איין אַנדער ענין.

מיר האָבען נאָך לאַנג — לאַנג פערבראַכט. מיר האָבען גע־רעדט וועגען אַלערליי זאַכען און וועגען פערשיעדענע לייט; נאָר מעהר און אָפטער פון אַלע האָט זיך גערדעהט ביי איהר אויף דער צונג אברהמעל, איהר אברהמעל.

אברהמעל איז געווען אַ ביישפּיעל אויף יעדען אופן, אַ פער־גלייכען צו יעדען מענשען. אברהמעל! אברהמעל! אברהמעל!

עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז סע זיצט אַקעגען מיר אַ ווייבעל, אַ יונג ווייבעל, נים קיין אַלטע אידינע פון קרוב צו הונ־דערט יאָהר.

איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, וואו איז אַצינד דאָס דאָזיגע פּאָרעל?...

ד.

דער אוצר.

אויף יענער זייט בארג, הינטער'ן אלטען בית־המדרש, געפינט זיך איין אוצר.

אזוי האט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

נאר קומען צום אוצר איז נים אזוי גרינג. אז אלע אידען אין שטעדטעל וועלען לעבען בשלום, און וועלען זיך נעמען אלע איהם זוכען, דעמאלט וועט מען איהם געפינען.

אזוי האט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל.

און אז אלע אידען וועלען לעבען צופריעדען, עס וועט נים זיין קיין קנאה ביי אידען, קיין שנאה, קיין קריעג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אלע, וועט מען אפזוכען דעם אוצר. און אז נים — וועט ער אריין טיעף־טיעף אין דער ערד אריין...

אזוי האט מען געשמועסט ביי אונז אין שטעדטעל, און מע האט אנגעהויבען זיך צו שפארען און איבערשפארען, צו אמפערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואס ווייטער אלץ מעהרער, אלץ שטארקער, און אלץ איבער'ן אוצר. דער האט געזאגט: ער דארף זיין דא, דער האט געזאגט: דארטען, — און מע האט נים אויפגעהערט זיך צו שפארען און איבערשפארען, צו אמפערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואס ווייטער אלץ מעהרער, אלץ שטארקער, און אלץ איבער'ן אוצר — און דער אוצר... האט געזונקען אלץ טיעפער און טיעפער אין דער ערד אריין.

ה.

אײן עזות!

אויף דער ערד איז ער געזעסען, אויף דער ערד, בײ דער טהיר פון דער שוהל. ער איז געזעסען און האט גערעכענט די גראשענס, געצעהלט די פרוטות — די פרוטות, וואס ער האט דורכ'ן טאג געמאכט, צענויפגעקליבען.

צווײ מאל אין וואך, מאנטאג און דאנערשטאג, געהט ער אי־בער די הײזער. פרוטות נעמט דער ארעמער ארעמאן בײ די רײכע ארעמע־לײט. די צווײ טעג זענען זײנע.

ווי ליכטיג שײנט די זון, ווי ווארעם זענען איהרע שטראהלען! אײן האנד האלט ער אין בוזעם, און אין דער אנדערער האלט ער די גראשענס, די פרוטות. ער ווארפט זײ און קלינגט מיט זײ: ער צעהלט זײ און רעכענט זײ. פלוצים...

ווער פאהרט דאס אין דער דאזיגער קארעטע, זעכס פערד גע־שפאנט? א! דאס איז דער גראף פונ'ם שטעדטעל.

די פערד טראגען די קארעטע, און דער שטויב געהט נאך, ווי צווײ וואלקענס, בײ די זײטען.

דער שטויב האט איהם אביסעל פערשאטען די אויגען מיט'ן מויל און האט איהם אויף צווײ מינוט פערשטעלט די שײן פון דער ליכטיגער זון.

— אביסעל א העזה! אײן עזות פון א גראף! — האט ער א מורקע געטהאן זיך אין בארד אריין, און האט זיך ווידער גע־נומען צו דער ארבײט, רעכענען די גראשענס, צעהלען די פרוטות...

ז.

אינגעטיילט זיך.

היינט איז געוואָרען אַ מאָדע: „חברות", „חדרים", „שקאָלעס", „סאַנאַטאָריע". אמאָל האָבען מיר דערפון גאָר נישט אָנגעהויבען צו ווייסען.

געשטאָרבען איין אָרעמאַן און איבערגעלאָזט אַ טוץ קינדער יתומים — האָטש נעם וואַרף זיי אריין אין וואַסער אריין! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי; עס האָט זיך נאָך נישט געמאַכט. מע זאָל נעמען לעבעדיגע נפשות און וואַרפען זיי אין טייך אריין! עס רעדט זיך נאָר אַזוי...

אַזוי ווי היינט געדענק איך. כתריאל דער וואַסערפיהרער איז געשטאָרבען, און באַלד נאָך איהם איז געשטאָרבען זיין ווייב כתרי־ליבע, און ס'איז געבליבען פון זיי אַ היבש ביסעל קינדער, אָהן אַ טאַטען, אָהן אַ מאַמען, אָהן אַ ווינקעל, אָהן אַ שטיקעל ברויט — אַ גוואַלד, אַ גוואַלד, חושך איז געוואָרען אין שטאָדט, חושך צווישען די אָרעמע לייט.

— רוצחים! גזלנים! קוילערס! וואָס שווייגט מען? ווי לאָזט מען דאָס אַזוי פיעל נפשות אויסגעהן פון הונגער? פאַר וואָס טהוט מען עפּיס נים? וואו זענען די נגידים אונזערע? די גבירים?

די נגידים, די גבירים זענען געווען פערנומען מיט זייערע גע־שעפטען, און די אָרעמע לייט האָבען נים אויפגעהערט צו פּילדערען און צו ליאַרעמען, אַזוי לאַנג, ביז ס'איז געקומען אויף דער נאַכט, האָט מען געמאַכט ביי'ם רב איין אסיפה, און ס'איז געבליבען, מע זאָל זיך מיט די קינדער איינטיילען.

אָט דאָ איז ערשט געוואָרען דער רעכטער געפּילדער: בעלנים אויף אַזאַ גרויסער מצוה זענען געווען אַ סך, און קינדער — סך הכל זיעבען.

ז.

צוויי נשמה׳לעך.

— שוין פארטיג ביי דיר דארט אלסדינג? נעם אט די צוויי און טראג זיי אראפ אהין, אויף דער ערד, און קום באלד צוריק.

אזוי האט גאט ברוך־הוא געזאגט צום מלאך, אנווייזענדיג איהם אויף צוויי זינדיגע נשמה׳לעך.

און דער מלאך האט גענומען די צוויי זינדיגע נשמה׳לעך אונ־טער די פליגעל און האט זיך אראפגעלאזט מיט זיי אויף דער ערד.

און די נאכט האט פערשפרייט איהרע שווארצע פליגעל אויף דער ערד, און ס׳איז געוועזען פינסטער.

און א קאלטער ווינד, א שטארקער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען דורך די פענסטער, דורך דער טיר, דורך די ווענד פון א קליין איינגעהויקערט שטיבעל. אינ׳ם קליין איינגעהויקערט שטי־בעל, אויף שטרוי געבעט, ליגט אויף דער ערד איין אויסגעטריקענט ווייבעל. דאס ווייבעל ליגט און קאטשעט זיך. זי קאטשעט זיך — זי געהט צו קינד.

און א קאלטער ווינד, א שטארקער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען און האט ניט געקאנט דורכבלאזען די געמויערטע ווענד מיט די הויכע טירען און פענסטער פון א שען רייך הויז. אינ׳ם שענעם רייכען הויז, ווייך געבעט, גוט געבעט, מיט אטלעס און מיט זייד, ליגט א געזונדע, א שענע פרוי. די געזונדע שענע פרוי ליגט און קאטשעט זיך. זי קאטשעט זיך — זי געהט צו קינד.

און דער מלאך האט אין דער גיך אהער ארייגעלאזט די צוויי נשמה׳לעך.

— געהט, קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט — געהט, ברידערלעך, קומט־אפ אביסעל אויף דער וועלט!

און ס׳איז אין דער דאזיגער נאכט געבארען צוויי יונגלעך: איינס אויף דער ערד, אויף שטרוי, — אויף הונגער, אויף דחקות,

אויף צרות — אַ פּיקערל, אײן עסערל, אײן איבעריגס אויף דער וועלט; און דאָס אַנדערע — אויף אַטלעס און אויף זייד, אויף פרייד, אויף גוטס, אויף גליק, אויף לאַקעטקעס, אויף זאַבאַוואָקעס, צו געניסען פון דער וועלט.

— היתכן? — האָט דער מלאך געפרעגט בײ׳ם רבונו־של־עולם. — איז טאַקי רעכט אַזוי? דעם ג נ ר, און דעם ג אַ ר - נ י ט? דעם שטרוי, און דעם אַטלעס? דעם לאַקעטקעס, און דעם דחקות?

— קוק־אַראָפּ און שווייג! — האָט איהם געענטפערט דער האַר־פון דער גאַנצער וועלט.

עס איז איבערגעלאָפען צוואַנציג יאָהר.

און די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע שוואַרצע פליגעל אויף דער ערד און ס׳איז געווען פינסטער.

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טהיר, דורך די וועגד פון אַ קליין אײנגעהויקערט שטיבעל. פון׳ם קליין אײנגעהויקערט שטיבעל הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין געוויין; שיק מיר דעם טוידט, נעם מיך צו פון דער וועלט — איך קאָן זיך שוין מעהר דאָ ניט מוטשען!

— ניין, לעב נאָך, לעב נאָך, מוטשע זיך, — לעב לאַנג, לעב לאַנג, מיין קינד!...

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט געקאָנט דורכבלאָזען די געמויערטע וועגד מיט די הויכע טהירען און פענסטער פון אַ שען רייך הויז. פון׳ם שענעם רייכען הויז הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־צו מיין געוויין; נעם־צו דעם מלאך־המות פון מיר. איך וויל לעבען. אײן עבירה אַזאַ גוטס. איך וויל פון דער וועלט אַזוי יונג נישט געהן!

— ניין, שטארב, ניין, שטארב, געזעגנען זיך, — גענוג שוין גע־הוליעט, מיין קינד!...

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען די נאכט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם גליקליכען הויז, פון דעם גביר דעם געזוונדען, איז ניט ווילענדיג צוריק אויפ׳ן הימעל ארויף.

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט נאך לאנג דא געבלאזען און געדרעהט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם געפאלענעם שטיבעלע האט זיך ניט ווילענדיג ביי׳ם קבצן ביי׳ם קראנקען גע־האלטען נאך לאנג, נאך לאנג געהאלטען!

ז.

איך שעם זיך.

איך האָב געהאַט אַ חבר. מיר האָבען געלערענט אין איין חדר, אינאײנעם געלעבט, אינאײנעם געטהאָן נאַרישקייטען, אינאײנעם געטיילט פריידען און ליידען.

די בלינדע, וואָס מע רופט זי פאָרטונע, די הצלחה, האָט זיך צוגעשמייכעלט צו מיין חבר, און סע האָט איהם בעגליקט, און ס'איז איהם אַוועקגעגאַנגען בעסער און בעסער, און איז געוואַקסען העכער און העכער.

און איך בין געבליבען פון אונטען...

לאַנג, גאַנץ לאַנג האָבען מיר זיך ניט געזעהען, ניט בעגעגענט. מיר זענען געגאַנגען אויף פערשיעדענע וועגען, מיר האָבען געוואָהנט אין פערשיעדענע שטעדט.

איינמאָל בין איך געקומען אין דער שטאָדט, וואו מיין חבר האָט געוואָהנט, און בין געגאַנגען פאַרביי מיין חבר'ס אויסגעצייכענט הויז און האָב זיך אָפּגעשטעלט:

„יאָ אַריינגעהן, צי ניט אַריינגעהן?"

און איך בין אַריינגעגאַנגען.

שטעלט אייך פאָר — ער האָט מיך דערקענט!...

— וואָס־זשע מאַכסט דו, ברודער? ווי געהט עס?

אַ היבשע ווײלע זענען מיר געשטאַנען פון פאָרענט; אינוועניג צו זיך האָט ער מיך ניט אַריינגערופען.

ער האָט פערשטאַנען, אַז סע וואונדערט מיך, האָט ער צו מיר געזאָגט, בעטראַכט מיין הלבשה:

— זיי מיר מוחל, גוטער ברודער, האָב קיין פאַראיבעל, איך בעט דיך, זיי מיר מוחל, איך קאָן ניט. איך שעם זיך!...

— דו שעמסט זיך? דו שעמסט זיך מיט מיר?

— אַך, ניין, חלילה, ניט דאָס מיין איך, ניט דאָס האָב איך געזאָגט! איך האָב געזאָגט, איך שעם זיך מיט... מיט מיין גרויס־אַרטיג הויז... פאַר דיר, פאַר מיין אַלטען חבר, פאַר... פאַר... זאָג מיר, וואו וואָהנסט דו? וואו שטעהסט דו? איך וועל קומען, איך וועל זיין ביי דיר, איך וועל זיין ביי דיר!

ער האָט געוואָרפען איין אויג אויף מיינע אויסגעדרעהטע צע־ריסענע שטיוועל און איז געוואָרען רויט פאַר בושה...

איך האָב איהם פערשטאַנען און האָב איהם מוחל געוועןן מיט׳ן גאַנצען הארצען, מיט׳ן גאַנצען הארצען!

ט.

עק־וועלט.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, געהט זיך צענויף דער הימעל מיט דער ערד.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, איז עק־וועלט.

אזוי האָבען מיר אַלע אין חדר אָפּגע׳פסק׳עט און האָבען אָפּגערעדט צווישען זיך — צענויפזאַמלען זיך שבת ביימאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט שלאָפען מיט׳ן זיסען שבת׳דיגען שלאָף, און זיך לאָזען געהן און געהן ביז׳ן עק־וועלט.

שבת ביי טאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט זענען געשלאָפען מיט׳ן זיסען שבת׳דיגען שלאָף, האָבען מיר זיך צענויפגעזאַמעלט און האָבען זיך געלאָזט געהן און געהן ביז׳ן עק־וועלט.

און מיר זענען געגאַנגען — צי אַ שעה, צי צוויי, צי דריי — ווייס איך נים; נאָר מיר זענען, ברוך השם, מיט גאָט׳ס הילף, געקומען בשלום ביז דער מיהל, ביז דער ווינד־מיהל.

דאָ, ביי דער ווינד־מיהל, האָבען מיר זיך געזעצט רוהען. זיך צוגעזעצט, צוגעלעגט. צוגעלעגט זיך, אויסגעצויגען זיך אויפ׳ן גריי־נעם גראָז, אויפ׳ן שמעקענדיגען גראָז, און געהאַפּט אַ דרימעל.

יעדער פון אונז איז פערנומען מיט זיין זאַך, מיט זיינע גע־דאַנקען, מיט זיין פערגעניגען. ס׳איז שטיל. קיינער זאָגט נים קיין וואָרט; קיינער וויל, מע זאָל איהם איבערשלאָגען, קיינער וויל יענעם איבערשלאָגען.

— וואו זשע איז עק־וועלט? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— אָט דאָס איז דאָך עק־וועלט, נאַרעלע! — האָט איהם דער אַנדערער געענטפערט.

און ס׳איז ביי אונז אַלע געבליבען דער הסכם, אַז דאָ, הינטער דער ווינד־מיהל, איז עק־וועלט; אַז ווייטער פון דער מיהל איז שוין די הרי־חושך, די פינסטערע בערג, וואָס זענען בעדעקט מיט אַ שוואַרץ גראָז, און דאָרט, אויף די בערג, געפינען זיך נאָך עד־היום קליינע אידלעך מיט לאַנגע בערד ביז די שפּיץ־פינגער פון די פיס, — די קליינע אידלעך, וואָס גאָט האָט זיי אַהער פערטריבען פאַר זייערע צינגער, פאַר זייערע לאַנגע צינגער, דערפאַר, וואָס זיי האָבען גע׳הרג׳עט איינער דעם אַנדערען מיט די צינגער; און אויף יענער זייט בערג איז שוין דער פערגליווערטער ים, וואָס דער שטור־רעמווינד פערטרייבט אַהין אַלע אָקרענטען מיט אַלע שיפען און וואָס קיינער קומט שוין פון דאָרט ניט צוריק...

— אין בית־מדרש אריין! ווייסע־חברה׳ניקעס! אין בית־מדרש אריין! לייטישע בחורים׳לעך! דאַכט זיך, שענער צו זיצען אין בית־מדרש שבת בייטאָג און לערנען „פּרק“, איידער וואַלגערען זיך, גלייך מיט אַלע שקצים׳לעך, הינטער דער מיהל. אין בית־מדרש אריין, גויים, עם־הארצים, אין בית־מדרש אריין!

דאָס איז געווען „מאָטי רויטעבאַק“, אַ שענער איד, אַ יודע־ספר, אַ בעל־הבית מיט איין אייגענער שטוב און מיט אַ „שטאָדט“ אין מזרח־וואַנד, די דריטע שטאָדט פונ׳ם אָרון־קודש...

י.

מלאך־המות.

איך האָב געהערט אין חדר. מיין רבי האָט מיר דערצעהלט. מיין רבי רב מאיר, זכרונו לברכה...

שרעקליכע מעשיות האָט ער זיך אָנדערצעהלט פונ'ם מענשענס סוף, פונ'ם מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס, פונ'ם מלאך־הדומה מיט די אייזערנע ריטער, וואָס קומט אין קבר אריין מיט א דאָפּראָס:

— רשע! מה שמך? רשע! ווי אזוי רופט מען דיך? עסקת בתורה? וואָס האָסט דו געלערענט?

און נאָך פיעל שרעקליכע, באמת מורא'דיגע מעשיות. און עס איז איבערגעגאנגען א פראָסט איבער'ן לייב, און די האָר האָבען זיך געשטעלט קאָפּויר.

נאָר שרעקליכער פון אלץ איז ביי מיר געווען דער מלאך־המות, דער מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס. און איך בין זיכער, אז ווען איך וואָלט דענסטמאָל זיך בעגעגענט מיט'ן דאָזיגען פארשוין, וואָלט איך געוויס געשטאָרבען פאר פחד אליין.

אך, ווי עס ביימען זיך די צייטען!

אצינד, ווען איך זעה זיך מיט „איהם" כמעט יעדען טאָג, ווער איך גאָר ניט נתפעל.

איך פיהל „איהם" נעבען זיך; איך הער „זיין" אָטהעמען אָט דאָ, נעבען זיך; איך ווייס, איך הער, אז „ער" געהט מיר נאָך פון הינטען פיס־טריט — און גאָרניט!

— נו, גיכער, גיכער! — זאָגט „ער" מיר. — מאך א צואה און קום...

— מאָרגען, אם־ירצה־השם, מאָרגען! — ענטפער איך „איהם“ און לעג דאָס אָפּ פון טאָג אויף טאָג.

און אזוי ווי איהר זעהט, נאַרען מיר איינער דעם אַנדערען. ער זאָגט מיר: צואה!“ איך איהם: מאָרגען... מאָרגען... מאָרגען...“

דער יונגסטער פון די מלכים

אַ מעשה לכבוד פסח

געשריבען אין יאהר 1904

דער יונגסטער פון די מלכים

(א מעשה לכבוד פסח).

א.

א גליקליך קינד אַט דער יוזעק! אַלע האָבען איהם ליעב, איט־ליכער פעסטעט איהם, גיט איהם נאָך, קושט איהם, האַלזט איהם.

וואָס איז די מעשה?

יוזעק!

„איינגענע טאַטע־מאַמע באַדאַרפען אזוי ניט באַלעווען קיין בן־יחיד'על, ווי די צוויי שוועסטער, שרה און רבקה, באַלעווען דאָס קליינע ברודערעל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק, עס! יוזעק, טרינק! יוזעק, געה שלאָפען! יוזעק, נאַ דיר א צוקערקע! יוזעק, מע גייהט דיר א פּאָר נייע הויזלעך אויף יום־טוב! יוזעק, מע וועט דיך שיקען ערב פסח אין באָד אריין! יוזעק, וועסט פרא־ווען פסח דעם סדר! יוזעק און יוזעק און יוזעק — ס'איז שוין נמאס און מאוס צו הערען! איהר נעמט א קינד, א בריליאַנטען קינד, און מאַכט פון דעם א תל!"

אזוי זאָגען די שכנה'טעס, וואָס זיצען מיט די שוועסטער איינ־איינעם, און אַליין רוקען זיי אונטער יוזעק'ען אַלע מאָל א צוקער־לעקאַכעל, א שטיקעל שטרודעל, א געבראָטען לעבערעל, אַביסעל איינגעמאַכטס.

גענומען האָט זיך עס פון רחמנות, פון דעם, וואָס אַלע, די גאַנצע וועלט האָט אויף איהם געהאַט רחמנות — נעבאָך א יתום'על!

ב.

ס'איז געווען א איד, האט ער געהייסען רפאל, און איז געווען כל ימיו איין ארעמאן, און דערצו נאך א יאדעשליוועך, מיט א מאדנער מוזיקאלישער ברוסט, וואס פלעגט שפיעלען, דאס הייסט, ביים ארויסציהען און ביי'ם ארויסלאזען דעם אטהעם פלעגט זיך הערען א מין געזאנג פון א פיידעל, וואס מע פיהרט איבער איהר מיט א ניט־קיין־אנגעשמירטען סמיטשיק. און געווען איז דער רפאל א גאנץ עהרליכער, נאר, לאז ער מיר מוחל זיין, א שלים־מזל'ניק, דאס הייסט, מחמת ער איז געווען זעהר איין עהרליכער, איז ער געווען א שלים־מזל'ניק, אדער, פערקעהרט, מחמת ער איז געווען א גרויסער שלים־מזל'ניק, איז ער געווען איין עהרליכער. אויף איהם האט מען געזאגט אין כתרילעווקע, אז ווען רפאל זאל ניט זיין קיין שלים־מזל'ניק, וואלט ער איצטער געהאט א סך געלד.

און ער האט דאס געהאט ביז, ווארום ער איז געווען כל ימיו „נאמן" ביי רב שמחה'לע וויינער אין פאדוואל, און א הוץ זיין געהאלט, האט ער געקאנט געהן שווערען א שבועה דאורייתא, אז ער האט ניט נהנה געווען קיין פרעמדע פרוטה.

רב שמחה'לע וויינער האט זיך, נישקשה, געקאנט פערלאזען אויף זיין נאמן. ער האט איהם טאקי דערפאר געהאלטען בכבוד, געצאהלט איהם אקוראט די זעכס קארבען א וואך, אמאל אונטער א יום־טוב געשענקט א צעהנקערבעלשטיק, פסח ארבע־כוסות אומ־זיסט, און פסח'דיגען בראנפען א פלעשעל — פון דעם שמועסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה'לע וויינער איז א מענש, וואס פער־שטעהט דען ניט, ווי מע בעדארף שעצען א מענשען? אי, רפאל דער נאמן האט בעקומען ביי איהם אין „פאדוואל" פריהער א „רע־מאטיז", און נאכדעם האט זיך איהם נעלעגט א קאטאר אויף דער לונג, און עס האט איהם אנגעהויבען פייפען אינוועניג און שפיע־לען און זינגען — ווער איז שולדיג? געזונד — דאס איז דאך א גאטס־זאך. דער געזונדסטער מענש קאן חלילה געהענדיג שטאר־

בען. אונזערע חכמים האבען שוין לאנג געזאגט דערויף, אז... נאר איהר ווייסט דאך שוין מסתמא, וואס אונזערע חכמים האבען דערויף געזאגט.

הקיצור, רפאל האט אזוי לאנג געפייפט, געשפיעלט און געזונגען, ביז ער האט זיך איינמאל, חול־המועד פסח איז דאס געווען, אוועקגעלעגט, בעקומען פערציג גראד היץ און איז שוין מעהר נים אויפגעשטאנען.

ג.

רפאל איז געשטארבען און — אי־אי־אי! — וואס פאר א לויה ער האט געהאט! רב שמחה'לע האט איינגעלעגט די וועלט! ער האט איהם אליין ארויסגעטראגען אויף דער מטה פון שטוב, אליין געהאלפען טראגען מיט זיינע פלייצעס, אליין נאכגעגאנגען ביז'ן הייליגען ארט, אליין געזעהען, מע זאל איהם געבען א שענעם ארט, אליין אכטונג געגעבען, ווי מע גראבט די קרקע, אליין געגעבען דעם ערשטען קלאפ מיט דער לאפעטע, און בשעת דאס קינד, יוזעק, האט געזאגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קדיש אויפ'ן פאטער'ס קבר, האט רב שמחה'לע געוויינט, סטייטש געוויינט!

— וואס ווייסט איהר! וואס ווייסט איהר! — האט ער נאכדעם געזאגט איטליכען בעזונדער. — ס'איז ביי מיר אזא היזק, אזא היזק, וואס איז נאר אין לשער!

און צו דער אלמנה האט ער געזאגט:

— וויין נים, איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פארלאזען. פריהער גאט, נאכדעם איך...

און רב שמחה'לע האט געהאלטעןווארט, ווי ווייט ער האט געקאנט. דאס הייסט, די ערשטע עטליכע וואכען האט ער געצאהלט דער אלמנה די זעלבע שכירות, וואס רפאל פלעגט נעמען. אמת, זי האט בעדארפט נאך דעם געהן אלע וואך, און נים איין מאל, נאר עטליכע מאל, און דאס איז געווען פאר איהר עפים נים אזוי

אנגענעהם; נאָר איך בעט אייך, וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל איהר אָפּשיקען אהיים? דאַכט זיך, מען איז געווען יוצא, אַז מ׳ע צאָהלט אַ מענשען שכירות נאָכ׳ן טויטען!

— איהר געהט צו מיר מאַנען געלד, — האָט ער צו איהר אַ מאָל אַ זאָג געטהאָן, — גלייך ווי עס קומט אייך טאַקי, גלייך ווי איהר האָט עפּיס איינגעלעגט ביי מיר אַ חלק אין פּאָדוואָל...

יענעם טאָג האָט די אלמנה מעהר געוויינט, ווי בשעת רפאל איז געלעגען אויף דער ערד, און אַז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואָהר געוואָרען דעם סוד, וואָס די מאַמע וויינט, האָבען זיי זי בעשוואָרען, זי זאָל שוין מעהר אהינצו נישט געהן.

— וואָס זשע וועלען מיר טהון?

— דאָס וואָס אַלע טהוען: מיר וועלען געהן דינגען, מיר וועלען וואַשען גרעט, מיר וועלען נייהען אויף דער מאַשין.

נייהען אויף דער מאַשין איז שוין איצט אין כתרילעווקע אַ שטיקעל ענין. מע קאָן שוין פערדינען די צוויי גילדען אַ טאָג, אַבי מע זאָל נאָר וועלען זיצען איבער דער מאַשין אַזוינע זעכצעהן־זיעבעצעהן שעה אין מעת־לעת; און מיט ארבייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריגט; אַז ניט קיין קליידלעך, איז ליפּען, אַז ניט קיין ליפּען, איז העמדער, אַז ניט קיין העמדער, איז נאָז־טיכלעך אונטערהאַקען. שלעכט איז נאָר, וואָס מע דאַרף האָבען אַ מאַשינע, צוויי מאַשינעס!

אמת, מע גיט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען. וואו זשע נעמט מען די ערשטע עטליכע קערבלעך?

— געהט זיך דורך צו אייער נגיד. — האָבען די שכנים געגעבען איין עצה דער אלמנה. — זאָגט איהם אַזוי און אַזוי, זיי וועלען איהם אָפּאַרבייטען.

ד.

ס׳איז גרינג צו זאָגען: געה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב פּרנסה? די אַלמנה איז זיך דורכגעגאַנגען צו רב

שמחה׳לע וויינער, געטראָפען איהם אין דער בעסטער צייט, סאַמע נאָכ׳ן עסען. איהר ווייסט, אַז איהר דאַרפט צו עמיצען אָנקומען מיט אַ טובה, זאָלט איהר איהם טשאַטשוועען נאָר נאָכ׳ן עסען. נאָכ׳ן עסען איז דער ערגסטער מענש ווייכער ווי פאַר׳ן עסען; פאַר׳ן עסען איז אַ מענש — אַ חיה.

— וואָס ווערסט דו זאָגען עפּיס גוטס?

די אַלמנה האָט איהם אָנידערגעלעגט אַ צעטעל, אַזוי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה׳לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, גע־קאַלופּעט די ציינער, געווען רויט, אַביסעל געשוויצט און עטוואָס גערדרימעלט, דאָס הייסט, חלילה ניט געשלאָפען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלב אויג, בשעת מעשה גע־קלערט אַביסעל וועגען געשעפט און אַביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה׳לע איז אַביסעל אַ פולער, אַביסעל צו פעטליך, האָבען איהם די דאָקטוירים געהייסען עסען מעהר פלייש און ווינציגער מעהל־שפּייז; און רב שמחה׳לע האָט דוקא ליעב מעהל־שפּייז, ברויט, לאָקשען, קוגעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען. וואָס ווערען גע־מאַכט פון מעהל. ער ווייסט, אַז סע שאַדט איהם, נאָר אַז ער זעהט דאָס, עסט ער, און אַז ער עסט אָפּ, האָט ער חרטה...

— איז וואָס זשע מאַכסטו דו, הייסט דאָס? — רופט ער זיך אָן צו דער אַלמנה בשעת יענע ווערד אַנשוויגען, און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אַנדערהאַלבען אויגען.

— וואָס זאָל איך מאַכען? — ענטפערט איהם די אַלמנה. — איהר הערט דאָך שוין, וואָס איך מאַך; אויף אַלע שונאים! איז ווען איך האָב איצט אויף אַ מאַשינע, אויף צוויי מאַשינעס, חאָטש איין מאַשינע...

— וואָסער מאַשינע? — מאַכט ער צו איהר פערוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיט ביידע אויגען.

— איך האָב דאָך אייך דערצעהלט, אַז מיינע טעכטער ווילען זיך פאַרנעמען מיט נייהען, ווערען נייהטורינס, נייהען אויף דער

מאשינע, איז ניטאָ קיין מאַשינע, צוויי מאַשינעס דאַרפען זיי האָ־בען, מע גיט אויף אויסצאָהלען.

— דאָס איז אַ גוטע זאַך, זעהר אַ גלייכע זאַך נייהטורינס, נייהען, פּאַרדיענען, מחיכתיתי, זעהר גליין!

נאָר תוך כדי דבור פליהט איהם דורך אַ מחשבה: „וואָס איז די מעשה, וואָס ס'איז מיר אַזוי אָנגעפילט דער מאָגען? איך האָב, דאַכט מיר, היינט גאָר אַזוי פיעל ניט געגעסען!" און איין אויג הויבט ביי איהם אָן ווערען קלענער. נאָר מחמת די אלמנה ווערד אַנשוויגען, חאַפּט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פיין, נייהען, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט?

— האָב איך אייך געוואָלט בעטען, רב שמחה'לע, איהר האָט שוין אַזוי פיעל געטהאָן פון אונזערטוועגען, טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַז...

רב שמחה'לע דערהערט, אַז סע שמעקט מיט אַ בקשה, אַ גמילות־חסד, געלד מסתמא, חאַפּט ער זיך אויף.

— אַז וואָס?

— אַז איהר זאָלט אויסלייהען דאָס ערשטע געלט, וואָס מע באַדאַרף אויף די מאַשינעס.

— וואָסערע מאַשינעס?

— אָט די, וואָס איך זאָג אייך, צוויי מאַשינעס פון מיינע טעכ־טער'ס וועגען, האָטש איין מאַשינע.

— ווי קומט צו מיר מאַשינעס? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט מאַשינעס?

— געלט! — זאָגט די אלמנה. — מאַשינעס וועלען זיי אליין קויפען. מע גיט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען. למשל, איך צאָהל־איין איצט אַ פופציגער, און שפּעטער מיט דריי חדשים אַ פינפ־אונצוואַנציגער, און שפּעטער...

— איך וויים, איך וויים, דו באַדאַרפסט מיר ניט דערצעהלען. איך קאָן באַשטעהן, זיי זאָלען זיך באַגעהן אָהן מאַשינעס. נאַ דיר נאָר מאַשינעס!

— ווי אזוי זשע וועלען זיי נייהען? מיט די הענט קאָן מען אזוי פיעל ניט אָננייהען; אַלע נייהטורינס האָבען חיינט מאַשינעס.

— ווילסט זיי מאַכען פאַר נייהטורינס? אז אָך און וועה די יאָהר! דיין מאַן זאָל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אַז דו ווילסט מאַכען פון דיינע קינדער נייהטורינס, וואָלט ער נאָך אַ מאָל געשטאָרבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געווען איין עהרליכער, אַ כשר׳ער איד. אַזעלכע ווי רפאל איז נישטאָ! רפאל זאָל הערען נייהטורינס, וואָלט ער דאָס ניט אויסגעהאַלטען! ער וואָלט זיך — איך ווייס אַליין ניט וואָס!

רב שמחה רעדט מיט האַרץ. ער מיינט דאָס ערנסט. און וואָס ווייטער — העכערט זיך ביי איהם דאָס קול:

— נייהטורינס? הע! אַ שענע עובדה פאַר אַ אידיש מיידעל! הע! מיר ווייסען וואָס הייסט אַ נייהטורין! און נאָך ביי אידען! הע! רפאל׳ס טעכטער נייהטורינס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אַז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואַכסען? א י ך האָב איהם גע־מאַכט פאַר אַ מענטשען, פריהער גאָט, נאָכדעם איך. און ווער האָט איהם חתונה געמאַכט, אַז ניט איך? הע! ווילסט דו, אַז איך זאָל דערלאָזען אַזעלכעס? חס וחלילה! וואָס בין איך עפּיס? אַ שטיין? אַ ביין? אַ שייט האָלץ? הע!

די אַלמנה — מיט דעם וואָס זי איז געקומען, מיט דעם איז זי אוועקגעגאַנגען.

אוועקגעגאַנגען און זיך געגעבען דאָס הייליגע וואָרט, געשוואָ־רען זיך מיט די האַרבסטע שבועות, אַניט זאָל זי ניט דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אַז מעהר זאָל איהר פוס ניט זיין ביי רב שמחה׳לען אין שטוב — בעסער געהן דיענען!

ה.

נאָר ס׳איז גרינג אויסצורעדען „געהן דיענען"! רפאל דעם נאמנ׳ס ווייב, אַ בעל־הבית׳טע גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעל־הבית׳טעס, זועט זיך שטעלען דיענען? שטעהן ביי אַ פרעמדען

אויוועז? זיצען ביי א פרעמדען טיש? איידער אזא לעבען איז שוין גלייבער שטארבען! און די אלמנה האט געבעטען אויף זיך דעם טוידט. און דאס מאל האט גאט, דער גרויסער אלמעכטיגער גאט, דער וואס איז איין אבי יתומים און א דיין אלמנות, דוקא דער־בארעמט זיך אויף דער ארעמער אלמנה, און האט זי ניט געלאזט לאנג ארומדרעהען זיך אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט א גרינגען טוידט, א מין געשווילעכטס אזעלכעס אינווענ יג. געמוטשעט זיך, און גוט געמוטשעט זיך, סך הכל א חדשים דריטהאלבען און אוועק־געשטארבען. און גראדע האט זיך בעדארפט טרעפען אזוי, אז ס'איז אין כתרילעווקע אין דער צייט, א חוץ קליינע קינדער, קיינער נישט געשטארבען, האט מען די אלמנה בעהאלטען ניט ווייט פון איהר מאן, כמעט א קבר נעבען א קבר — בעשערט געווען א גליק! און יוזעק האט שוין פאר איינס געזאגט קדיש אי נאכ'ן טאטען, אי נאך דער מאמע, — און פון דעמאלט אן איז דאס יוזעק געווארען אזוי בעליעבט און טהייער ביי אלע שכנים און ביי אלע שכנות און ביי אלע די, וואס האבען איהם געהערט זאגען קדיש אין בית־המדרש, שטעהענדיג אויף א באנק, קווטשען אויף זיין קינדערש קול'כעל „יתגדל ויתקדש“... איטליכער, ווער עס האט געזעהען דאס דאזיגע קליינע יונגעל מיט'ן קיילעכיגען הימעלע, מיט די שווארצע אויגעלעך און מיט די רויטע בעקעלעך, שטעהן אויף דער באנק אין בית־המדרש, און געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש“, איז געבליבען שטעהן צוגעקאוועט, געזיפצט און פערטיעפט אין גערדאנ־קען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פרייליכע, ווארום איטליכער מענש קאן חלילה שטארבען, איטליכער מענש האט קליי־נע קינדער, וואס קאנען חס ושלום בלייבען יתומים, מע זאל בעהיט און בעוואהרענט ווערען! און מע רוקט־אונטער דעם קליינעם יתומ'על ווער א קאפיקע און ווער איין עפעל, אביסעל פאר רחמנות און אביסעל פאר „צדקה תציל ממות“...

דעם אמת דארף מען זאגען, אז יוזעק איז טאקי געווען א גע־ראטען קינד מיט אזא מין פנימ'על, וואס מע בעט זיך: „האב מיך

ליעב", און דערצו האָט ער געהאַט אַ גוט קעפּעל און איז געווען אין דער כתרילעווקער תלמוד־תורה דאָס בעסטע יונגעל; נח דער מלמד האָט זיך ניט געקאָנט אָנלויבען פון איהם, און די גאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלונגען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ'ס זוהנדעל.

— יוזעק'ען? מע זאָגט, ס'וועט עפּיס זיין נאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואו דאַרף זיך פאַרוואַלגערען אַזאַ איין אַנטיקעל? צווישען אָרעמע לייט, אויפ'ן מיסט!

— תמיד אַזוי. ווער לעבט? דער אַלטער משה־אהרן, אָהן הענט און אָהן פיס. ווער שטאַרבט? רב שמחה'לעס איידעם, אַ פרישער, אַ געזונטער, אַ טאַטע פון קינדער און אַ יונגערמאַן מיט געלט — נעמט ער און שטאַרבט אוועק!

— איהר זאָגט, רב שמחה'לעס איידעם? למאי פּייסי דעם נגיד'ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אָראָפּגעבראַכט דעם פּראָפעסאָר פון יעהופּעץ.

— אַזוי? איך זאָל עס פאַרמאָגען וואָס סע וועט קאָסטען חאָטש האַלב, רבונו־של־עולם!

— ס'איז אודאי אַ וועלט!

— אַ וועלט מיט וועלטעלעך!

אַזוי שמועסט מען זיך דורך אין כתרילעווקע און מע קריטי־קירט די אַרבייט פונים רבונו־של־עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: ווער מען גאָט ניט יאָהרען, און ווער מען ניט! ווער מען גאָט ניט געלד, און ווער מען קרחת! ווער מען גאָט ניט געראָטענע קינדער, און ווע־מען — דער רוח ווייסט וואָס!... קיינעם קומט ניט אויף די גע־דאַנקען זיך פערטראַכטען: פון וואַנען לעבען די דאָזיגע געראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? ווער קליידט זיי? צי פריהרען זיי ניט אויס אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַכ־

סען זיי ניט אויס קיין קאַליקעס, הויקערס, פאַרטיגע אַרעמע לייט, איבעריגע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?...

אַ גליק, וואָס די שוועסטער, שרה און רבקה, האָבען זיך דער־שלאָגען צו אַ מאַשינע, און דאָס האָבען זיי צו פערדאַנקען זייערע דריי שכנה'טעס, בתיה די רופא'טע, פעסי די שמש'טע און סאָסי די טענדלערקע, וואָס זיצען מיט זיי אונטער איין דאַך. זיי האָבען זיך צענויפגעלעגט אַלע דריי און האָבען אויסגעליהען די ערשטע עטליכע קערבלעך, און דאָס איבעריגע — אויף אויסצאָהלען, און ס'איז געוואָרען אַ מאַשינע. און וואָס איז דער חדוש? מען איז דאָך לעבעדיגע מענשען. וואָס דען זאָלען טהון צוויי מיידלעך, שוין דערוואַכסענע, מיט אַ קליין יונגעל אַ יתום'על אויף די הענד? אַ שלאַנג, זאָגט מען, האָט אויך רחמנות אויף די קליינע שליינגעלעך, ובפרט אַ מענש!

איין חסרון נאָר, וואָס די מאַשינע קלאַפּט אין קאָפּ אַריין אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט, וואָרום אַרבייט איז, דאַנקען גאָט, פאַרהאַן, אוןביידע שוועסטער נייהען אויף דער מאַשינע, מע בייט זיך מיט דער אַרבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט", דאָס הייסט, בשעת איין שוועסטער נייהט אויף דער מאַשינע, הייצט די אַנדערע איין דעם אויווען, און, פאַרקעהרט, בשעת איינע שטעלט דעם וואַרעמעס, נייהט די אַנדערע אויף דער מאַשינע. און די מאַ־שינע הערט ניט אויף צו קלאַפּען, און די שכנה'טעס האַלטען זיך בײ'ם קאָפּ און הערען ניט אויף צו וואָרטשען שטילערהייד:

— נאַ דיר אַ גראַנער!...

ו.

נאָט איז אָבער אַ גוטער; ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. די רפואה איז געוועזען יוזעק. אין יעדער שטוב מאַכט זיך, אַז ס'איז וויסט און פינסטער, די צייט איז שלעכט, די געשעפטען געהען ניט, ס'איז ביטער אויפ'ן האַרצען, — ווערד געבאָרען אַ קליין װעװריקעל, און די גאַנצע שטוב בייט זיך איבער. תחילת שרייט

דאָס קיינע וועוריקעל, קוויטשעט, רייסט זיך איפ'ן בייכעל, לאָזט נים שלאָפען קיינעם. נאָר אָט איז דאָס וועוריקעל אביסעל אונ־טערגעוואכסען, עס הערט־אויף צו שרייען, עס עפענט־אויף די אויגעלעך און סע קוקט, ווי אַ זינדיגער מענש: — „זעהט נאָר, ווי סע קוקט מיט אויגען! אַנו, פּיצעלע! אַנו, בּדעקעלע!“ און דאָס וועוריקעל עפענט אויף דאָס מיילעכעל, שטעלט־ארויס דאָס צינגעל, און סע הויבט אָן צו לאַכען, — און עס ווערד ליכטיג אַלעמען אין די אויגען: — „זעהט נאָר, זעהט, סע לאַכט, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, סע לאַכט!“... אַ גדולה, אַ שמחה, אַ פרייד אויף דער נשמה! די גאַנצע שטוב איז פול מיט דעם, איטליכער טראָגט זיך מיט דעם אַרום, מע פערגעסט אָן די צרות, די ביטערקייט פונ'ם לעבען ווערד פערצוקערט, ס'איז נאָר אַ חיות און גענוג!

דאָס אייגענע איז געווען מיט אונזער יוזעק'ען. יוזעק איז גע־ווען דאָס ליעבע וועוריקעל, וואָס אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט און אַרומגעטראָגען זיך מיט איהם. און אַז ס'איז געקומען ערב פּסח, האָט מען איהם אויסגעקליידט בּגדי־מלכות, אָנגענומען אַ קאַפּאָטקעלע מיט הויזעלעך אויף שלייקעס, אויפגענייהט אַ פּאָר שטיוועלעך און געקויפט אַ ניי היטעלע, צוגעזאָגט איהם שענקען ניסלעך און בעצייטענס איהם געמאַכט אַ סקאָווערדע לאָטקעס פון מצה־מעהל, איהם קאָלי געמאַכט דעם מאָגען און שיער נים אַריבער־געפּעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט איהם האָדעווען מיט דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואָס? — האָבען די שוועסטער געשריגען אויף די שכנה'טעס.

— שאַ, שאַ, קוקט זיי אָן אַביסעל! מע האָט געגעבען דעם קינד אַ לאָטקע מיט שמאַלץ, וואָס סע טהוט זיך דאָ!

אַזוי האָבען די שכנה'טעס פערענטפערט זיך, און בתיה די רופא'טע האָט געטהאָן אַלסדינג, וואָס זי האָט געקאָנט, און האָט אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד. און ס'איז געקומען ערב פּסח, האָט

מען יוזעק'ן מיטגעגעבען א העמד מיט דריי גראשען און אפגע־שיקט איהם אין באד אריין. און אז ער איז געקומען פון באד, האט מען איהם אנגעטהאן די נייע מלבושים'לעך, און ער האט געשיינט ווי די זון.

— א קייזערליך קינד! — האבען זיי געזאגט איינע צו דער אנ־דערער.

— קיין עין־הרע ניט, קיין בייז אויג זאל איהם ניט שאדען!

און יוזעק האט גענומען דאס סדור'על און איז געגאנגען אין שוהל אריין דאווענען, געזאגט קדיש און געקומען אהיים מיט א בריימען גוט יום־טוב און געטראפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט א פלעשעל ראזינקעס־וויין, מיט מרור, חרוסת, קארטאפלים און זאלץ־וואסער — אלסדינג איז געווען, אלע, וואס מע בעדארף. נאר איין זאך האט געפעהלט: ס'איז נישט געווען, ווער ס'זאל אפרעכטען דעם סדר.

נישט געווען קיין מלך!

ז.

אלע דריי שכנה'טעס זענען געווען אלמנות. דאס הייסט, צוויי זענען געווען אלמנות און איינע א גרושה. קיין קינדער האבען זיי אויך ניט געהאט. דאס הייסט, זיי האבען געהאט קינדער, נאר נישט ביי זיך; אין דער פרעמדר זענען זיי געווען, צעזעעט און צעשפרייט איבער דער גארער וועלט: ווער — א בעל־מלאכה, און ווער — אין א קלייט, און ווער — פערוואָרפען אינ'ם ווייטען־ווייטען אמע־ריקא. זייער מזל, אדער זייער שלים־מזל, האט צענויפגעטריבען די דאזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופא'טע, וואס זי איז געווען די בעל־הבית'טע און זי איז געווען צווישען זיי די נגידית.

געזעסען אלע דריי אונטער איין דאך, געשטאנען ביי איין אוי־זוען, געבאקען ברויט פון איין באקדייזשע, געקעשטשינעט חלה פון

איין מולטער, האָט זיך יעדע פון זיי געהאַט איהר בעזונדערען טיש, ווּארום ס'איז שווער, אַז דריי ווייבער זאָלען קאָנען הויזען, אויסקומען צווישען זיך. אויב איהר זעהט היינטמאָדישע דאַמען לעבען פריינדליך, קושען זיך, בשעת מע קומט איינס צו דאָס אַנדערע אויף אַ זשורפיקס, זיצען אינאיינעם און קנאַקען ניסלעך, — זאָל אייך קיין חדוש ניט זיין: ס'איז נאָר דערפאַר, וואָס מע זיצט ניט אונטער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויווען און מע באַקט ניט פון איין באַקדייזשע און מע רעשטשינעט ניט פון איין מולטער.

צווישען די דריי הונדערט זעכציג טעג, וואָס ס'איז פאַרהאַן אין יאָהר, האָבען זיך אונזערע ווייבער אַ מאָל דריי הונדערט געקריעגט; נאָר איך וויים ניט, וואָס ווערד ביי אייך אַנגערופען געקריעגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אַנדערע ניט צוגענומען גאָרניט, חלילה נישט בעלעדיגט, ניט אָנגעריהרט אין כבוד, נאָר גלאַט, דריי כאַראַקטערען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען. למשל, פעסי די שמש'טע האָט ליעב פערשאַרען דאָס גאַנצע פייער אין אויווען און פערשטעלען מיט דער זאַסלינקע. וואָס קומט איהר דערפאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע אַ טבע צו שטעלען אַלע אין דערפריה אַ קריגעל ציקאָריע אויפ'ן פריפעטשיק. איז, דאַכט מיר, אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל ציקאָריע צווישען די פליישיגע טעפּלעך! זאָגט אָבער פעסי די שמש'טע, אַז ס'איז ניט כדאי, אַז איבער אַ קריגעל ציקאָריע זאָל כפרה ווערען די חלה אין אויווען. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כפרה! זאָגט איהר פעסי די שמש'טע, אַז זי האָט, אַפּנים, היבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: „ניט צו פאַרזינדיגען, איך האָב זיי גענוג, מע זאָל זיי געדעכט זעען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען". זאָגט איהר פעסי די שמש'טע: „פון ווען אָן זענט איהר דאָס געוואָרען אַזוי באַרעדעוודיג?" זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: „פון זינט איך האָב מיך באַזעצט אינ'ם דאָזיגען וויסטעניש". רופט זיך אָן בתיה די רופא'

טע, די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט, פערלעגט די פעטשיילע הינטער די אויהערען, מיט אַ קאַטשעלקע אין די הענד, און קאַטשעט אַ בלאַט לאָקשען אויף שבת: „איך ווייס ניט, וואָס איז אייך דאָ אַזוי וויסט? די סך דירה־געלטען, וואָס איהר צאָהלט זיך אָן?" זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „גוט איז אייך, אַז איהר זענט אַ נגידית'טע און האָט, קיין עין־הרע, אַ סך געלט!" זאָגט צו איהר בתיה די רופאַ'־טע: „וואָס נעהט אייך אָן, צי אַ סך, צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גאָרניט?" זאָגט צו איהר סאָסי די טענד־לערקע: „וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעמען? דעם דלות? נעמט אייך איהם!" זאָגט איהר בתיה די רופאַ'טע: „האַלט זיך מיט איהם געזונטערהייד!..." רופט זיך אָפּ פּעסי די שמש'טע: „פון דלות איז קיינער ניט באַוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פיינע בריה'ס מיט אייגענע הייזער ליגען פון דעסטוועגען גוט אין דער ערד!..." „און באַקען בייגעל"... — העלפט איהר אונטער סאָסי די טענדלערקע. ווערד בתיה די רופאַ'טע אין כעס און פאַלט אָן אויף סאָסי די טענדלערקע. שטעלט זיך איין פאַר איהר פּעסי די שמש'טע. ווערד אַ גערודער צווישען אַלע דריי ווייבער, אַ מיש־מאַש, אַ צענויפגיסעניש פון ווערטער, רעד און משלים: „געזע־הען אַביסעל אַ מליץ־יושר'טע!"... „געפעלט אייך אַ השגה פון אַ אידינע!"... „געפעלט אייך ניט, וועט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון"... „מע זוכט אַ שער, רופט זיך אָפּ דאָס אויבערשטע פון שטויסעל!"... „אַ משל קאַבאַק!"... „אויך מיר אַ נגידית'טע — איבער אַ קאַטשערע מיט אַ לאָפּעטע"... „לאָז זיין שטיל, פּיסקאַט־קע, וואָרום סע קאָן פליהען אַ קאַטשערע אין קאָפּ אַריין"... „איך ווייס ניט וועמען, איהר זענט בילכער"... „נאַ זשע דיר טאַקי!"... נאַ דיר!"... „נאַט אייך ביידע!"...

איהר מיינט, וואָס איז דאָס געווען? פּעטש? חס וחלילה! — פייגען, פייגען פון צוויי צענויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען אַ דריטער, און גלייך אין נאָז אַריין.

ח.

האט קיין פאראיבעל ניט, וואס איך וועל אייך זאגען: איך האב מורא, אז ווען חלילה מע שפאנט צענויף דריי היינטמאדישע דאמען און מע קוועטש זיי צענויף אלע אינאיינעם אונטער איין דאך, ווי מע האט צענויפגעקוועטשט אונזערע דריי ווייבער, בין איך אייך ניט ערב, וואס דערפון וואלט ארויס; עס קאן זיין, עס וואלט ניט ארויס גארניט, און עס קאן זיין, אז עס וואלט געוועזען מיאוס, נאך מיאוס'ער, ווי ביי מיינע דריי שכנה'טעס... איך מיין חלילה דערמיט קיינעם ניט בעלעדיגען; נאר גלאט, מע רעדט — רעדט מען...

איך קעהר מיך אום צוריק צו מיינע ווייבער. נאך אלע מחלוקת'ען מיט די מיאוס'ע „קאנפליקטען", וואס צווישען זיי פלעגט פארקומען, איז מען זיך קיין שונאים, חס ושלום, ניט געווען. ווארום וואס, אייגענטליך, האט מען געהאט איינס צו דאס אנדע־רע? חלילה אפגענומען פרנסה? אט האט מען זיך געקריגט, און אט האט מען זיך איבערגעבעטען. און ווער שמועסט, אז ס'איז געקומען פסח, איז מען גאר געווארען שלום, אחדות, נפש אחת. ווארום אלע דריי האבען געבאקען מצות אין איין טאג, אלע האבען געשטעלט איין דייזשקעלע בארשט, אלע האבען געהאנדעלט איין מציאה א זעקעל קארטאפלים, און אלע האבען זיך געזעצט צום סדר ביי איין טיש, טאקי ביי דער בעל־הבית'טע, ביי בתיה די רופא'טע, אינאיינעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאכ־געזאגט שטילערהייד ווארט ביי ווארט די הגדה, וואס בתיה האט געלייענט אויף עברי־טייטש פון א גראבען סדור.

נאר דאס איז אבער געווען אמאל, בשעת בתיה דער רופא'טעס מאן, ישראל דער רופא, האט נאך געלעבט, פלעגט ער אפרעכטען דעם סדר. נאכדעם, אז ישראל דער רופא איז געשטארבען, האט איינער פון די שכנה'טעס זיהן געפראוועט דעם סדר. איצט, אז אלע האבען זיך צעפאהרען, דער אהער און דער אהין, און אין דער

גאַנצער שטוב איז געבליבען איין מאַנסביל יוזעק, איז געוואָרען צווישען די ווייבער אַ רעד, אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז יוזעק זאָל היינטיגס יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר? יוזעק איז אַ יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש, און עברי זאָגט ער ווי אַ וואַסער, — פאַר וואָס זאָל ער ניט זיין דער מאַנסביל, דער מלך?

— יוזעק, ווילסט זיין אַ מלך?

אַ מלך? פאַר וואָס ניט? ווער זאָגט זיך עס אָפּ פון מלוכה?

— אַז אַך און וועה איז צו דער מלוכה, אַז יוזעק איז דער מלך!...

אזוי האָבען געזאָגט די דריי ווייבער מיט די צוויי שוועסטער און האָבען איהם אויסגעבעט זעהר אַ שענע „היסב־בעט“, ארומגע־לעגט מיט קישענס, און יוזעק, אַז ער איז געקומען פון שוהל מיט'ן ברייטען גוט יום־טוב, האָט ער זיך געזעצט על כסא מלכותו, אין די נייע יום־טוב'דיגע בגדים־לעך, ווי איין אמת'ער מלך.

ט.

דריי זאַכען: געהניצען, לאַכען און וויינען — דאָס זענען פון די ענינים, וואָס מע נעמט זיך אָן איינער פונ'ם אַנדערען. געהני־צען, לאַכען און וויינען איז ניט ביי אונז אין די הענד.

ביי'ם סדר, וואָס מיר בעשרייבען אַצינד, סאַמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם ברייטען „לפיכך“ מיט'ן שענעם „הלל“ אויפגעהויבען דעם צווייטען כוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם „הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות“ און געוואָלט צוטראָגען דאָס גלעזעל צום מויל, האָט זיך געלאָזט הערען צווישען די ווייבער אַ יאָמער־ליך געוויין, ווי מע בעוויינט אַ טוידטען.

ווי אזוי דאָס האָט זיך געטראָפען: ווער פון זיי האָט פריהער אָנגעהויבען וויינען, — איז שווער צו וויסען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאַכט דעם קידוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם „עבדים היינו“, האָט איינע פון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָנט, אַז פאַר־

איאַהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געזעסען ביי׳ם סדר; נאָר ס׳איז געווען איין אַנדער סדר. דער טאַטע האָט געלעבט, און די מאַמע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגעצויגן אויף פסח נייע קליידלעך. זיך גאָרנישט געריכט, אַז זיי וועלען איצטער בעדאַרפען זיצען ביי אַ פרעמדען טיש מיט פרעמדע ווייבער, און יוזעק וועט זיי אָפּרעכטען דעם סדר... און ביי איינער פון די צוויי שוועסטער האָט אָנגעהויבען פינטלען איין אויג, אונטערציטערען די אונטערשטע ליפּ. און אויף איהר קוקענדיג, האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אָנגעהויבען לאָזען אַ טרער נאָך אַ טרער. און אויף זיי קוקענדיג, האָט זיך איינע פון די דריי שכנה׳טעם דערמאָנט אויך אָן איהר אומגליק: אַז נתי דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט, איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט, גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בעסער ווי איצטער אודאי, אַז זי בעדאַרף זיין אַ פיד׳שמש׳טע, וואָרום עוזר דער שמש, וואָס איז פריהער געווען ביי נתי דעם שמש אַ פיד־שמש, איז היינט געהויכט געוואָרען, אַרויף נאָך איהר נתי׳ס טוידט פון פיד׳שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי גרויס, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין גאָר צו איהר ניט צוטרעטען!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט פעסי די שמש׳טע און האָט געמאַכט בשעת מעשה אַזאַ קרום פנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פון טרערען. סאָסי האָט זיך דערמאָנט אָן טרויעריגע זאַכען: זיעבען און זיעבעציג ווייבער, וואָס רייסען פון די הענד, לאָזען נישט פערדיענען אַ גראָשען, צעבאַלעווען די קונה׳טעס, מאַכען פון זיי אַ תל, אַ תל! היינט האָט זי זיך דערמאָנט אָן איהר עלטערע טאָכטער, וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען ניט שטאַרבען, וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידעל צו לייטען, און אפשר אַ מאַמע פון קינדער. און אויך אָן איהר מאַן האָט זי זיך דערמאַנט, ווי ער איז נעבאַך אָפּגעקומען כל ימיו, געווען אַ פינסטערער קאַליקע, אַ לא־יוצלח

לשום מלאכה, אַ קראַנקער נעבאַך — און סאָסי די טענדלערקע, נאָכ־זאָגענדיג שטילערהייד בתיה דער רופאַ'טע די הגדה און צושאָקלענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאַקט, בעוואַשט זי זיך מיט טרערען. און אַפילו די פּירזאָגערין אַליין, בתיה די רופאַ'טע, הערט זיך אַליין ניט צו צו די ווערטער פון דער הגדה, וואָס גיסען זיך ביי איהר אָהן איהר וויסען, דערמאָנט זיך אויך אָן איהרע אייגענע צרות, אָן איהרע קינדער, וואָס זענען אַוועק אין דעם ווייטען־וויי־טען אַמעריקא. זיי שרייבען אַפילו פון דאָרטען גאַנץ גוטע בריוו־לעך, אַז זיי מאַכען דאָרטען אַ גוט לעבען; הייגו, זיי אַרבייטען זעהר אַ סך און זענען מענשען גלייך. צו בעווייזען, ווי גוט זיי איז, האָבען זיי איהר געשיקט זייערע פּאָרטרעטען, וואָס דאָרטען רופט מען דאָס „פּיקטשערס“, און זאָגען איהר צו, אַז אויב די געשעפטען, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, די „ביזנעס“, וועלען זיך אַביסעל פערבעסערען, וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבלעך, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, „דאָללערס“, מיט אַ שיפסקאַרטע און וועלען זי אַריבערנעמען אַהינצו, אין דעם גרויסען גליקליכען לאַנד, וואו אַלע מאַכען אַ לעבען, וואו אַלע מענשען זענען גלייך, אַ מענש מעג דאָרטען אויסציהען זיך אין מיטען גאַס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאָגען „קרום געהסט דו“... נאָר אַזוי לאַנג קרענקען די שונאים, ווי לאַנג בתיה וועט ניט פאָהרען אַהינצו. זי האָט דאָ אויך קינדער. אַי, ס'איז זיי נעבאַך ניט גוט? — וואָס זאָל מען טהון? ס'איז אַ גאָטס־זאַך. אַלסדינג איז פון גאָט!

אַזוי טראַכט זיך בתיה די רופאַ'טע און לייענט די הגדה, ווי אַ וואַסער, און זי אַליין בעמערקט גאָר ניט, ווי זי וויינט און גיסט מיט טרערען. ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די ארבע כוסות, אַז דער יונגסטער פון די מלכים האָט זיך אָפּגעשטעלט אָפּ־טרינקען אַ ביסעל וויין, האָבען זיך אַלע ווייבער אַליין דערשראָקען פאַר זייער געוויין, און בתיה די רופאַ'טע איז אָנגעפאַלען אויף זיי מיט אַ געפּילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיט'ן פאַרטוך און אויסגעשנייצט די נאָז:

— וואָס האָט איהר זיך צעיאַחמערט פּלוצים אין מיטען דריי־נען? וואָס איז היינט, יום־כפור? צי תשעה־באב? געזעהען אביסעל!

ערשט דעמאָלט האָבען זיך די ווייבער בערוהיגט, ווען איינע פון זיי האָט אונטערגעטראָגען דעם מלך א קוואָרט וואַסער מיט א טאַז אויף צו וואַשען זיך, די אַנדערע האָט דערלאַנגט די הייסע פיש פונ׳ם אויווען, די דריטע האָט צוגעטראָגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האָט געמאַכט א ברכה, „על אכילת מצה“, די ווייבער האָבען געענטפערט אמן, און די סעודה האָט זיך אָנגע־הויבען שטיל, אָהן ווערטער.

קדלת וקדשת

אַהאַרצרייסענדיגע טראַגעדיע איבער
אַ יום־טוב'דיגען קידוש.

געשריבען אין יאהר 1916

קַדַלְתָּ וְקַדַשְׁתָּ

א.

(מייז צונעמעניש. — שוואכע פעהיגקייטען. — וואס וועט זיין פון מיר? —)

„איוואן פאפערילע"... קיין אנדער נאמען האב איך ניט געהאט אין דער היים צווישען א גאנצע חאליאסטרע. אפשר דערפאר, וואס איך האב ניט געוואלט לערנען? דאס אחוץ. וועלען האב איך טאקי ניט געוואלט. ווער וויל דאס לערנען? אדער אפשר דערפאר, וואס איך האב געהאט א גראבען קאפ? דאס קאן אויך זיין. קיין שטארק גוטען קאפ האב איך טאקי ניט געהאט. דאס הייסט, די תפיסה איז ביי מיר געווען — אזוי האט דער רבי געזאגט — א הארטע תפיסה. איידער איך האב תופס געווען א זאך, איז אנגעקומען שווערליך. דערפאר אבער איז דער זכרון געווען ביי מיר, ניט פאר אייך געדאכט, זעהר־זעהר א שוואכער! ניט געווען די זאך, וואס איך זאל גערענקען. אט האב איך אויסגעלערנט אויף אויסווענינ, און אט האב איך עס שוין פערגעסען. איך קאן מיך גאר ניט דערמאנען אן די קלעפ, מיט די פעטש, מיט די שמיץ, וואס מע האט מיר אריינגעטיילט. אומזיסט האט נעבאך מיין טאטע זיך אפגעגעסען דאס הארץ. אומזיסט זענען נעבאך געווען דער מאמע'ס טרערען. עס האט קיין זאך מיך ניט גענומען.

— גוואלד! איוואן פאפערילע! וואס וועט זיין פון דיר?

— גוואלד! אידישע קינדער! וואס וועט זיין פון מיר?...

ב.

(מיין טאטענ'ס פרייד. — מזל טוב, איך בין שוין א חתן. — מיין מחותנ'ס יחוס און מיין כלה'ס מעלות. — איך פאהר צו מיין כלה אויף יום־טוב. —)

איך האב שוין אמאל געזעהען מיין טאטען פרייליך זיין. למשל, פורים צו דער סעודה. שמחת־תורה נאך הקפות. אויף אלערליי שמחות. נאר אזוי פרייליך, ווי ער איז געווען יענעם ערב

פסח, וואָס איך גען אייך דערצעהלען, — האָב איך איהם נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. וואָס זשע איז מיט איהם געווען די גדולה? — איך בין אַ חתן געוואָרען. מזל־טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! ווער איז דער מחותן? — דער מחותן איז שוין איין מאָל אַ מחותן. ערשטענס, אַ מיוחס. די האָרינשטיינס פון ראַדאָמישל האָט איהר געקענט? די זוסמאַנס פון אָסטרע ווייסט איהר? און די טשער־נאָבילסקים פון שפּאָלע האָט איהר אויך געהערט? איז ער ביי זיי געווען אַ קאָמיסיאָנער. ניט היינט, נאָר אמאָל. איידער ער האָט זיך מיט זיי צעקריעגט... היינט איז ער שוין אליין אַ סוחר. ניט קיין גרויסער, נאָר אַ סוחר. נדן גיט ער אויך. ניט קיין סך. מיין טאַטע גיט צוויי מאָל אַזוי פיעל. דערפאַר אָבער גיט מען מיר אַ כלה — שוין איין מאָל אַ כלה! איך אליין קען זי נאָך ניט. איך האָב זי נאָך ניט געזעהען. נאָר די, וואָס האָבען זי געזעהען, קאָנען זיך פון איהר ניט אָפּלויבען. און געזעהען האָבען זי דער טאַטע, די מאַמע, מיינע אַיין עלטערע שוועסטער און איהר מאַן, מיין שוואָ־גער. זאָגט די מאַמע, אַז זי איז אַ שענע. און די שוועסטער זאָגט, אַז זי איז ניט אַזאַ שענע, ווי אַ קלוגע. און מיין שוואָגער דרינגט, אַז זי איז ניט אַזאַ קלוגע, ווי אַ גוטע. עס ליגט איהר די גוטסקייט אויפ׳ן פּנים. זאָגט דער טאַטע, אַז וואָס זי זאָל ניט זיין, בין איך זי ניט ווערטה... ווערטה ניט ווערטה—אבי איך האָב זי. אַזוי טראַכט איך מיר און קוק שוין אַרויס אויפ׳ן פּסח, ווי איין עהר־ליכער איד אויף משיח׳ן. וואָרום איך האָב געהערט זאָגען, אַז אויף פּסח פאָהר איך מיך דורך צו מיינע מחותנים צו גאַסט.

ג.

(אַ קאָמפּליצירטער קידוש. — אַ הבדלה אַ צוגאָב. —)

צו די מחותנים, חלילה ניט צו דער כלה. אַזוי זאָגען זיי, מיינע טאַטע־מאַמע. וואָס איך דענק וועגען דעם—דאָס איז מיין עסק. און ווייל איך בין נאָך ביי זיי אין רשות, מוז איך מיך אונ־טערגעבען און אויסהערען אַלסדינג, וואָס זיי ווילען מיר זאָגען. און וואָס זאָגט אַ טאַטע אָדער אַ מאַמע? זיי זאָגען, אַז איך זאָל זיך האַלטען, ווי אַ מענטש, און אַז איך זאָל זיצען, ווי אַ מענטש.

און אז איך זאָל עסען, ווי אַ מענטש, און אז איך זאָל ניט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— בקיצור, דו זאָלסט זיך ניט אַרויסבאַווייזען, אַז דו ביזט אַ איוואַן פּאָפּעריליע...

אַט דאָס זאָגט מיר אָן דער טאַטע און פערהאַפּט זיך:

— שאַ! דעם יום־טוב׳דיגען קידוש קענסט דו שוין, צי ווער— וואָס?

לאָזט זיך אויס, אַז ניין. איך קען איהם נאָך ניט. פון וואַנען זאָל איך איהם קענען? פון פּאָראַיאָהרען? ווער האָט דאָס אַזאַ קאָפּ? ובפרט, אַז היינטיגער פּסח פאַלט אויס אַקוראַט שבת־צו־נאַכטס—און דאָס איז איין אומגליק! דאָ מוזט איהר קענען קידוש מיט הבדלה אינאיינעם. דער פּסח׳דיגער קידוש אליין, מאָהלט אייך, איז אויך אַ גענוגענדיגע מכה—געה געדענקט דעם „זמן חרותנו". איז קאָרג—נאָט אייך נאָך אַ הבדלה אַ צוגאָב, מיט אַ „קדשת", און מיט אַ „הבדלת וקדשת". אַ גוט שטיקעל אַרבייט!

— נישקשה, ביזט ניט קליין אויסצולערנען, — זאָגט דער טאַטע — האָסט נאָך געזונטע דריי וואָכען צו פּסח...

ד.

(דער רבי שטודיערט מיט מיר דעם קידוש. — אַ פּרייהע האַנד. — אַ הבדלת מיט אַ וקדשת. —)

פערלאָזען זיך פון דעסטוועגען אינגאַנצען אויף מיין יושר איז מיין טאַטע קיין בעלן נישט. הייסט ער מיר, איך זאָל איהם צו־שיקען דעם רבי׳ן. וואָס דאַרף ער דעם רבי׳ן? ער וויל איהם בעטען, ער זאָל מיט מיר איינשטודיערען דעם יום־טוב׳דיגען קידוש מיט דער הבדלה אינאיינעם. אָבער אַזוי—אַז איך זאָל איהם קענען, ווי אַ וואַסער. ער זאָגט אָן דעם רבי׳ן מיט׳ן האַרבען וואָרט:

— איהר זאָלט אויף איהם קיין כבוד ניט לעגען, אויף דעם חאַמולע, האָטש ער איז מיינער אַ זוהן. פּאַסעס זאָלט איהר פון איהם שניידען! דעם קידוש זאָל ער מיר קענען!...

דער רבי האָט מעהר נישט בעדאַרפט, ווי אַ פּרייהע האַנד. די גאַנצע דריי וואָכען זענען אַוועקגעגאַנגען אויפ׳ן קידוש. איך

מעג מיך בעריהמען, אז איך האָב דעם קידוש געקענט מאַקי ווי א וואסער. אָבער נאָר דעם קידוש. מיט דער הבדלה איז געווען צרות! דאָס הייסט, די הבדלה אליין איז אויך געגאנגען ביי מיר, ווי א מזמור. אָבער נאָר ביז א געוויסער סטאנציע. ביז'ן ערשטען „קדשת". און פונ'ם ערשטען „קדשת" אָן און ווייטער—איז האָטש ווערד צעזעצט! דער, וואָס האָט אויסגעטראַכט דעם קידוש, האָט, אפנים, ניט געהאַט וואָס צו טהון. האָט ער אוועקגעשטעלט א „קדשת", און מאַי באַלד נאָכ'ן „קדשת" א „הבדלת וקדשת". וואָס וואָלט איהם געאַהרט, עס זאָל זיך שטעהן אָדער קדשת, אָדער הבדלת? ממה נפשך—איז קדשת, איז ניט הבדלת. איז הבדלת, איז ניט קדשת. צו וואָס דרעהען א מוח? פרעגען ביים רבי'ן— איז א פראסק אין דער מאָרדע! קיין אנדער ענטפער איז ניטאָ ביי איהם...

ה.

(איך פליה אכציג מייל א שעה. — צוויי הונדערט פופציג מאָל הבדלת וקדשת.—)

— וואו האַלטסט דו אינ'ם קידוש? — טהוט מיך דער טאַטע א חאַפּ שוין פאַר יום־טוב, איך האַלט שוין ביי פאַהרען. — קענסט דו איהם שוין אויסוועניג?

— ווי א וואסער!

— אנו, זאָג.

און איך זאָג. עס געהט ווי געשמירט. איך פליה, ווי א קור־ריער־צוג, מיט א גיכקייט פון אכציג מייל א שעה. נאָר אז עס קומט צו דעם המבדיל, הויבט דער צוג ג'י צו געהן אביסעלע שטי־לער, איינגעהאַלטענער: „בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קד־ש־ת. קדשת והבדלת...

— ניט קדשת והבדלת, איוואַן פּאַפּערילע, נאָר הבדלת וקדשת. צוויי הונדערט און פופציג מאָל זאָלסט דו מיר איבער'חזר'ן „הבדלת וקדשת"!...

און איך געה אַרום איבער דער שטוב, ווי א משוגע'נער, און חזר שטילערהייד: „הבדלת וקדשת, הבדלת וקדשת" — ביז עס

הויבט מיר אָן צו הבדלת'ען און צו וקדשת'ען אין די אויגען און אין קאָפּ, און איך פֿאַל־צו אַ פּערטומעלטער אויף דער קאַנאַפּע — עס געהט מיר אָפּ אַ מינוט צו חלש'ען...

— וואָס איז דיר? — פֿרעגט מיך די מאַמע.

— גאָרניט, — זאָג איך — הבדלת וקדשת, קדשת והבדלת...

— וואָס פֿאַר אַ „והבדלת"? — פֿרעגט דער טאַטע. — פֿון וואַנען האָט זיך גענומען צו דיר, איוואַן פּאָפּערילע, אַ „והבדלת"?

— טאָמער וואָלט דאָס שוין אַמאָל געהאַט איין עק? — מישט זיך אַריין די מאַמע, לעבען זאָל זי. — דו וועסט איהם אַזוי פֿאַר־שלאָגען דעם קאָפּ מיט דיינע קדשת'ס און והבדלת'ס, אַז דאָס קינד וועט שוין גאָרניט וויסען אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט ער איז...

לאַנג לעבען זאָל די מאַמע מיינע — זי האָט מיך אויסגעלייזט פֿון גלות. האָט זיך אָבער דער „והבדלת" אַריינגעדרעהט אין מיטען און האָט מיך ניט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט. וואָס איך זאָל ניט זאָגען און וועגען וואָס איך זאָל ניט טראַכטען, איז דער „והבדלת" מיר געשטאַנען פֿאַר די אויגען, געשפּרונגען מיר אין פּנים אַריין.

ו.

(איך מאַך מיר אַ סימן נאָך די פּערד. — דער שורש פֿון „קדלת". — אַ בהלה. — מיין כלה'ס גרין קאַפּטעל. — מיר איילען זיך אין שוהל אַריין. —)

איך בין געזעסען אויפ'ן וואָגען און געפֿאָהרען אויף יום־טוב צו דער כלה (טאַטע־מאַמע זאָגען „צו די מחותנים") און האָב ניט ווי־לענדיג געחזר'ט דעם קידוש אויף אויסווענדיג, און אַז ס'איז געקומען צו דער סטאַנציע „קדשת, הבדלת וקדשת", האָב איך מיר געמאַכט אַ סימן: דאָס פּערד, וואָס איז געגאַנגען לינקס, איז געגאַנגען גלייך, האָט עס ביי מיר געהייסען „קדשת". און דאָס פּערד, וואָס איז געגאַנגען רעכטס, האָט געוואָרפֿען מיט די פּיס, האָט עס דער־פֿאַר געהייסען ביי מיר „קדלת" (פֿונ'ם שורש קידאַט — וואַרפֿען). דער סימן איז געווען: „לינקס, רעכטס און לינקס". און אַזוי איז דאָס שוין פֿערבליבען ביי מיר פֿעסט אין מיין געדעכעניש: פֿרי־הער „קדשת", דערנאָך „קדלת" און דערנאָך ווידער אַ מאָל

„קדשת“—דאָס הייסט: „קדשת וקדלת וקדשת“—אויסגעצייכענט! איך מיין, אז ס׳איז שוין ניט געווען דער כח אויף דער וועלט, וואָס זאָל עס קאָנען ארויסרייסען פון מיין זכרון!...

און אזוי בין איך געקומען בשלום צו מיין כלה (טאטע־מאמע ווילען האָבען, אז „צו די מחותנים“) דעם טאָג פון ערב פסח און ניט צייט געהאט אפילו רעכט אָנקוקען מיין כלה, וואָרום מע האָט זיך שוין געקליבען געהן אין שוהל אריין. עס איז געווען א בהלה, א חאפעניש, איין ערב יום־טוב׳דיגער הו־האַ. אינ׳ם טומעל האָב איך געחאפט א קוק—דאַכט זיך, נישקשה פון א מיידעל. נישט קיין מיאוס׳ע. פון איהר חכמה קאָן מען נאָך גאָרניט וויסען. און קיין גוטסקייט אויפ׳ן פנים, ווי מיין שוואָגער זאָגט, זעהט מען אויך ניט ארויס. אויב קליינע פרישטשיקלעך אויפ׳ן פנים איז א סימן פון גוטסקייט, בעדאַרף זי זיין זעהר א גוטע... איך מיין, אז זי וואָלט א סך געווינען, ווען זי זאָל געהן די האָר פערקעמט, ניט צעלאָזט, ווי ביי איין אַלטער מכשפה. אויך וואָלט ניט געשאַדט, זי זאָל איבערבייטען דאָס גרינע זיידענע קאָפטעל—עס פאסט איהר ניט קיין גרינער קאָליר. און וואָס איז דאָס ביי איהר פאר א טבע, וואָס באַלד עפּיס ווערד זי רויט, ווי א פייער? מע דאַרף זי אָפּגעוועהנען דערפון. לאָם איך נאָר ווערען מיט איהר גוט בעקאַנט... דערווייל טרייבט מיך דער מחותן אין שוהל אריין...

ז.

(מיין מחותן אין שוהל. — קאַלטע שלום־עליכם׳ס. — דער פסח׳דיגער קידוש. — סטאָפּ ביי „קדלת“...)

מיין מחותן — וואָס קאָן איך זאָגען וועגען איהם? א איד איז אזוי פערטאַראַמט מיט׳ן היילינען יום־טוב,—און דאַ קומט צו איהם א גאַסט א חתן, וואָס ער פיהרט איהם אין שוהל אריין, בעווייזען דער שטאָדט, וואָס ער האָט געהאַנדעלט. דאָס איז ניט קיין קליינינקייט! די האָר זענען איהם נאָך ניט אויסגעטריקענט פונ׳ם מרחץ. הינטען דער האַלז איז נאָך רויט פונ׳ם אונטערשערען זיך. די מלבושים קנאַקען יום־טוב׳דיג. די נייע שטיוולעטען גלאַנצען נאָך און שמעקען מיט יוכט. אין שוהל זיצט ער אויבען־אָן. אַלע

טראָגען איהם אַקעגען דעם גוט יום־טוב און שטעקען אָפּ אַ קאַלטען שלום־עליכם דעם חתן. קאַלט איז דער שלום־עליכם דערפאַר, ווייל די פינגער זענען קאַלט, און אַ איד, אַז ער גיט אייך שלום, גיט ער אייך נאָר די שפּיץ־פינגער. אַלסדינג אין איילעניש. מע קומט אַהיים מיט אַ ברייטען גוט יום־טוב, און גלייך צום סדר. די כלה ענטפערט אויפ'ן גוט יום־טוב און ווערד שוין ווידער רויט, אַזוי ווי אַ צייטיגער אַרבוז. די מחותנת'טע שיינט. זי איז בעהאַנגען מיט ציערונג, ווי „גאָט'ס מאַמע". דער מחותן האָט אָפּגעקלונגען דעם לאַנגען קידוש, ווי אַ גלאָק, און האָט אַ ווּאונק געגעבען צום חתן, אַז ער זאָל מוחל זיין אויפשטעהן און אויך מאַכען קידוש, ווי דער שטייגער איז. און דער חתן שטעהט־אויף, נעמט דעם כוס און צעלאָזט זיך מיט'ן קוריער־צוג. און הויך. און פיינטשיק. מיט'ן ניגון. גיך־גיך. ביז ער קומט צו דער שווערער עברי. צום רעכטען זומפּ. הויבט ער אָן געהן פּאַוואָלי, האַרט ביי דער ערד:

„— — — בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת... ואת יום השביעי משֵשת ימי המעשֶׂה קדשת..." דאָ דערמאָנט ער זיך אָן די פערד, איינער הייסט „קדשת" און געהט גלייך, דער אַנדערער ווארפט מיט די פיס און הייסט „קדלת".

— — — „ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת... ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת, ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת... — — — — — — — — — — —

ח.

(איך פאָהר אַהיים. — אוים חתן. — „קדלת וקדשת" האָט אַ שם. —)

דעם ערשטען טאָג חול־המועד גאַנץ פריה. די כלה איז נאָך געשלאָפען. נאָר דער מחותן איז געזעסען אין אַ זיידען חאַלאַטעל מיט אויסגעטראָטענע שטעקשיך אויף די פיס און האָט געשוויצט און געסאָפּעט איבער אַ בריוועל, וואָס ער האָט געשריבען צו זיין מחותן. ביי דער זייט איז געזעסען די מחותנת'טע אָנגעבלאָזען, ווי אַ אינדיטשקע. דער חתן האָט צענויפגעלעגט זיינע זאַכען אין טשעמאָדאַנטשיק, געווען גרייט אויפצוזעצען זיך און פאָהרען אַהיים.

*

— נאַ ! — זאָגט צו איהם דער מחותן און גיט איהם אַ פּער־חתמ'עטען בריעף. — דו וועסט לאָזען גריסען דעם טאַטען און וועסט איהם איבערגעבען אָט דאָס בריוועל. פאָהר געזונט !...

זיצענדיג אויפ'ן וואָגען בין איך געווען טשיקאַווע צו וויסען, וואָס שרייבט דער מחותן צו מיין טאַטען, און וואָס האָבען זיי מיך אַזוי פריה אַרויסגע'משלח'ט ?... איך עפען־אויף דעם קאָנווערט, פאַלען אַרויס די „תנאים" און אַ בריוועלע צום טאַטען. אינ'ם בריוועלע שרייבט מיין מחותן און בעט מחילה ביי מיין טאַטען, „ער זאָל קיין תרעומות ניט האָבען—דער שדוך קאָן ניט זיין קיין שדוך איבער כמה וכמה טעמים. השם יתברך זאָל איהם צושיקען זיין זווג, און זיין טאָכטער—איהר זווג... און וואָס אָנבעלאַנגט דעם נדן מיט די מתנות להחתן והכלה, וועט מען זיך אָפּבייטען, דעם חתן וועט מען אומקעהרען זיינס, דער כלה איהרס, און אַלסדינג וועט זיין אין דער בעסטער אָרדענונג, שלום ושלוה, מע וועט זיך צעגעהן, ווי גוטע פריינד. ובזכות זה וועט זיין שלום און פריערען צו אַלע אידען, ונאמר אמן..."

אַ גליק חאַטש, וואָס ער שרייבט ניט קיין זאַך וועגען דעם שענעם קידוש — לאַנג לעבען זאָל ער ! לאָזט זיך אויס אַ מעשה, איך קום אַהיים, בעגעגענט מיך מיין טאַטע מיט אַ פיינע פּאָר פּעטש.

— קדלת וקדשת ! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען, דו משומד איינער, אַ „קדלת" אין מיטען דרינען ?...

אַזוי נאַר ? פון וואַנען ווייסט ער דאָס שוין ? און פאַר וואָס עפּיס נאַר ער ? די גאַנצע שטאָדט ווייסט שוין דערפון ! און איך הייס שוין מעהר ניט „איוואַן פּאָפּערילע". איך הייס שוין אַ נייעם נאָמען. מיין נאָמען איז שוין איצטער : „קדלת וקדשת"... איצט איז דאָס ביי מיר אַ געלעכטער. וויפיעל טרערען, ביטערע טרערען האָט דאָס מיך געקאָסט דענסטמאָל !...